fondată în 1895
bpt
serie nouă

thomas hardy

jude neștiutul

★★

bpt
biblioteca pentru toți

Coperta *I. Apostoloiu*

thomas hardy

jude neștiutul

ROMAN

★★

TRADUCERE DE
VERA CĂLIN

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Partea a patra

LA SHASTON

„Cel ce alege căsătoria sau oricare alt rit mai degrabă decît binele omului şi simpla milostenie, fie el papistaş sau protestant sau orice-i place, nu preţuieşte mai mult decît un fariseu."

J. MILTON

I

Shaston, vechea cetate britanică a Palladoumlui cîntată de Drayton [1], „a cărei întemeiere ciudate zvonuri răspîndit-a", era şi mai este încă un oraş al visului. Neguroase evocări despre castelul ei, cele trei monetării, despre minunata ei mînăstire cu a sa absidă, gloria Wessexului de Sud, despre cele douăsprezece biserici, despre raclele dinăuntru, despre capelele, azilurile, conacurile ei de piatră cu acoperişuri ascuţite — toate şterse acum fără milă de pe faţa pămîntului — îl cufundă pe vizitator, chiar fără voia lui, într-o cugetare melancolică, pe care atmosfera îmbietoare şi peisajul nemărginit din jur cu greu o pot risipi. În oraşul acesta au fost îngropaţi un rege şi o regină, stareţe şi stareţi, sfinţi şi vlădici, cavaleri şi gentilomi. Osemintele regelui Eduard Martirul, aduse cu grijă aci în sfînta păstrare, au hărăzit cetăţii Shaston un renume, care a făcut din ea un loc ce atrăgea pelerini din toate colţurile Europei şi i-au îngăduit

[1] *Michael Drayton* (1563—1631), poet englez, autor de versuri religioase, poeme istorice, ode, sonete.

să se bucure de o faimă răspîndită mult dincolo de ţărmurile englezeşti. Acestei frumoase înfăptuiri a veacurilor medievale i-a cîntat prohodul, aşa cum ne spun istoricii, ruptura de Roma. O dată cu năruirea uriaşei mînăstiri, tot oraşul s-a prăbuşit în ruină : osemintele Martirului au avut aceeaşi soartă ca şi monumentul sfînt în care erau închise şi nici o piatră n-a mai rămas care să ne spună astăzi unde odihnesc.

Farmecul firesc şi ciudăţenia oraşului dăinuiesc ; dar, lucru curios, aceste însuşiri pomenite de mulţi scriitori din epoci despre care se spune că n-aveau ochi pentru frumuseţea peisajului sînt trecute sub tăcere în zilele noastre ; aşa se face că astăzi unul dintre locurile cele mai stranii şi neobişnuite din Anglia rămîne de fapt fără vizitatori.

Oraşul are o aşezare unică pe marginea unei rîpe prăpăstioase şi înalte ; părţile de nord, de sud şi de vest ale cetăţii cresc de-a dreptul din Valea Blackmoor, adîncă şi plină de aluviuni. Dinspre Castle Green, privelişte, cuprinzînd trei comitate de păşuni verzi — Wessexul de Sud, de Mijloc şi de Jos — este o surpriză la fel de neaşteptată pentru ochii călătorului nepregătit ca şi aerul cu virtuţi lecuitoare pentru plămînii lui. Neputînd să răzbaţi pînă aci pe drumul de fier, te poţi apropia cel mai bine de Shaston fie pe jos, fie cu vehicule uşoare, dar şi acestea nu pot pătrunde în oraş decît cu greu, şi anume trecînd peste un soi de istm care leagă oraşul de platoul neted şi calcaros din partea de nord-est.

Așa arată și așa a arătat Shastonul sau vechiul Palladour, astăzi uitat de lume. Din pricina așezării lui, orașul a dus mereu mare lipsă de apă ; și în cugetul celor din partea locului stăruie amintirea cailor, a măgarilor și oamenilor urcînd cărările cotite spre vîrf, încărcați cu balerci și poloboace umplute la fîntînile de la poalele muntelui, amintirea cărăușilor care-și vînd marfa cu amănuntul — un penny găleata.

Greutatea aprovizionării cu apă, împreună cu alte două împrejurări ciudate, anume faptul că cimitirul cel mare e așezat pe un povîrniș din spatele bisericii, abrupt ca un acoperiș, precum și că odată, demult, a domnit desfrîul în mînăstirile din oraș ca și-n viața de familie, au născut zicala că Shastonul este renumit pentru trei mîngîieri dăruite omului, mîngîieri ce nu pot fi găsite niciunde pe lume : e un loc în care cimitirul e mai aproape de cer decît clopotnița bisericii, în care berea se găsește mai din belșug decît apa și în care afli mai multe femei ușoare decît neveste cinstite și fete mari. Se mai spune că, după ce-au trecut veacurile de mijloc, locuitorii au sărăcit în așa hal, încît n-au mai fost în stare să-și plătească preoții, drept care au fost siliți să-și dărîme bisericile și să se lipsească de a se mai închina Domnului în public ; o împrejurare de care se jeleau, aplecați deasupra cănilor cu băutură, pe băncile din hanuri, în după-amiezile de duminică. Pare-se că în zilele acelea, locuitorii Shastonului nu erau lipsiți de umor.

Mai este o ciudățenie — modernă — pe care Shastonul se pare că o datorează așezării lui. Orașul a

rămas locul de popas şi cartierul general al proprietarilor de camioane, de tarabe de spectacole şi tir şi al altor oameni cu asemeni îndeletniciri ambulante, oameni ale căror afaceri sînt îndeosebi legate de tîrguri şi iarmaroace. Şi după cum păsările călătoare se adună pe cîte-o creastă înaltă, odihnindu-se cu gîndul la zborurile lungi ce urmează sau la întoarcerea pe acelaşi drum, tot aşa în oraşul acesta, cocoţat pe o culme stîncoasă, încremeneau într-o tăcere năucită caravane galbene sau verzi cu nume străine, uluite parcă de schimbarea atît de izbitoare a peisajului şi împiedicate de aceea să meargă mai departe ; şi aci se adăposteau de obicei cît ţinea iarna, pînă cînd, în primăvară, o porneau din nou în căutarea vechilor făgaşuri.

Către locul acesta straniu şi bătut de vînturi urca Jude pentru prima oară în viaţa lui, venind pe la orele patru după-amiază dinspre gara cea mai apropiată. Cînd ajunse sus pe culme, după un urcuş istovitor, şi trecu de primele case ale acestui oraş aerian, se îndreptă spre şcoală. Ora era timpurie, copiii se mai găseau în clase, de unde răzbea un bîzîit slab ca de la un roi de ţînţari. Aşa încît Jude făcu cîţiva paşi înapoi pe poteca mînăstirii, şi de aci cuprinse cu privirea locul în care soarta aşezase tot ce iubea el mai mult pe lumea asta. În faţa clădirilor spaţioase, de piatră, ale şcolilor creşteau doi fagi uriaşi, cu trunchiuri lucioase şi cenuşii, aşa cum cresc copacii aceştia doar pe înălţimi calcaroase. Prin ferestrele cu arcade, Jude zărea capetele negre, castanii şi bălaie ale copiilor. Ca să-i treacă timpul, coborî pînă la terasa netedă

pe care se întindeau odinioară grădinile mînăstirii. Inima-i zvîcnea, în ciuda voinţei lui.

Nevrînd să pătrundă în şcoală înainte de plecarea copiilor, rămase aci pînă cînd aerul se umplu de glasuri cristaline, şi fetiţe cu şorţuleţe albe peste rochiţe roşii şi albastre se iviră ţopăind de-a lungul potecii, pe care cu trei veacuri în urmă păşiseră cucernic stareţa, maica arhondară şi cincizeci de călugăriţe. Porni de îndată înapoi, pentru a descoperi că zăbovise prea mult, că Sue plecase spre oraş pe urmele ultimului şcolar şi că domnul Phillotson lipsise toată după-amiaza, fiind dus pînă la Shottsford, la o adunare de dascăli.

Jude intră în clasa goală şi se aşeză, după ce fata care măturа podelele îl înştiinţă că doamna Phillotson se va întoarce peste cîteva minute. Văzu un pian alături — chiar vechiul pian cumpărat de Phillotson la Marygreen — şi, cu toate că după-amiaza întunecoasă aproape nu-i îngăduia să desluşească notele, atinse clapele cu sfiala lui obişnuită, neputîndu-se opri să schiţeze melodia imnului care-l mişcase atît în săptămîna trecută.

Îndărătul lui se mişcă cineva, dar, crezînd că e tot fata cu mătura, Jude nu luă în seamă mişcarea, pînă cînd persoana din spatele lui se apropie şi-şi lăsă uşor degetele pe mîna care cînta basul. Mîna care-l oprise era mică şi, părîndu-i-se cunoscută, Jude se întoarse.

— Nu te întrerupe, spuse Sue. Îmi place. L-am învăţat înainte de plecarea mea din Melchester. Îl cîntau la Şcoala Normală.

— Nu pot să zdrăngănesc în faţa ta ! Cîntă-l tu în locul meu.

— Bine, n-am nimic împotrivă.

Sue se aşează, şi interpretarea ei, deşi n-avea nimic deosebit, părea dumnezeiască în comparaţie cu a lui. Ca şi Jude, spre mirarea ei, era vădit mişcată de această arie pe care şi-o reamintise ; după ce Sue sfîrşi, el îşi îndreptă mîna spre degetele ei ; mîinile li se întîlniră la jumătatea drumului. El i-o strînse — întocmai cum făcuse şi atunci, înainte de nuntă.

— E ciudat, spuse ea cu un glas foarte schimbat, că mă mişcă imnul ăsta, fiindcă...

— Fiindcă ce ?

— Nu-mi prea stă în fire.

— Nu te emoţionezi uşor ?

— Nu la asta mă gîndeam.

— Ba îţi *stă* în fire, fiindcă în adîncul sufletului eşti aidoma cu mine.

— Dar nu şi la cap.

Cîntă mai departe, apoi se întoarse brusc şi, într-o pornire negîndită şi instinctivă, îşi strînseră unul altuia mîinile.

Ea rîse scurt şi forţat cînd lăsă mîna lui să cadă.

— Ce caraghios ! spuse. Mă întreb, de ce am făcut amîndoi una ca asta ?

— Cred că pentru că semănăm unul cu altul, după cum îţi spuneam adineauri.

— La gînduri nu ! Poate doar la sentimente.

— Şi sentimentele ne călăuzesc gîndurile... Să nu-ţi vină să blestemi că autorul acestui imn este unul din-

tre cei mai grosolani oameni pe care mi-a fost dat să-i întîlnesc ?

— Cum așa, îl cunoști ?

— M-am dus să-l văd.

— Vai, nerodule, ai făcut întocmai ce aș fi făcut și eu. De ce oare ?

— Pentru că nu semănăm, răspunse el sec.

— Acum o să luăm un ceai, spuse Sue. N-ai vrea să-l bem aici mai curînd decît acasă la mine ? Nu e nici o greutate să mi se aducă ceainicul și tot ce trebuie. Nu locuim la școală, știi, ci în casa aceea veche de peste drum. Îi zice Old-Grove Place. E atît de veche și de sinistră, încît mă-ntristează cumplit. E plăcut să vizitezi case dintr-astea, dar nu să și locuiești în ele. Eu mă simt de-a dreptul strivită de greutatea atîtor vieți trăite între zidurile lor. Într-o casă nouă cum e școala asta n-ai de îndurat decît propria ta viață. Stai jos, și am să-i spun Adei să aducă de peste drum cele trebuincioase pentru ceai.

Jude așteptă la lumina focului din sobă, a cărei ușiță o deschisese Sue înainte de a ieși. Cînd se întoarse împreună cu fata care aducea lucrurile necesare pentru ceai, se așezară amîndoi în aceeași lumină, sporită acum de flacăra albăstruie a lămpii de spirt de sub ceainicul de alamă.

— Este unul dintre darurile tale de nuntă, spuse ea arătînd spre ceainic.

— Da, făcu Jude.

Ceainicul dăruit de el cînta, după cum i se părea lui, cu o notă oarecum ironică ; ca să schimbe vorba, Jude spuse :

— Cunoşti vreo ediţie uşor de citit a cărţilor necanonice din *Noul Testament* ? Bănuiesc că pe astea nu le citeşti la şcoală.

— Nu, vai de mine ! Mi-ar sări vecinii în cap... Da, există o ediţie. N-am mai pus mîna pe ea... deşi mă interesa foarte mult pe vremea cînd trăia fostul meu prieten : *Evangheliile apocrife* ale lui Cowper.

— Pare să fie tocmai ce am eu nevoie.

Gîndurile i se întoarseră ca fulgerate spre „fostul prieten", cum îl numea Sue — Jude ştia asta — pe tînărul de odinioară, de la Universitate. Ar fi fost curios să ştie dacă ea îi vorbise lui Phillotson despre băiatul ăsta.

— Evanghelia lui Nicodim e foarte plăcută, urmă Sue, ca să-l abată de la simţămintele de gelozie pe care, ca întotdeauna, ea i le citea cu uşurinţă.

Fapt e că, ori de cîte ori vorbeau, ca acum, despre lucruri oarecare, se înfiripa între emoţiile lor o a doua convorbire tăcută, într-atît era de desăvîrşită înţelegerea dintre ei.

— Este întocmai ca textul autentic, continuă ea. Ba încă în versuri. Aşa încît seamănă cu unul dintre evanghelişti, pe care l-ai fi citit în vis, cînd lucrurile seamănă între ele şi totuşi se deosebesc. Dar spune-mi, Jude, tot te mai interesează chestiunile astea ? Te ţii de apologetică ?

— Da. Citesc literatura bisericească mai vîrtos ca oricînd.

Ea îl privea curioasă.

— De ce te uiţi aşa la mine ? întrebă Jude.

— Dar de ce ţii să afli ?

— Sînt sigur că în domeniul ăsta poţi să mă lămureşti cu privire la orice lucru pe care eu nu-l cunosc. Trebuie să fi învăţat multe şi de toate de la scumpul tău prieten care a murit.

— Hai să nu mai vorbim acum despre asta, îl îmbună ea. Săptămîna viitoare ciopleşti tot în biserica unde ai învăţat imnul acela frumos ?

— Da, poate.

— Asta-mi place. Să vin să te văd acolo ? E în apropiere şi m-aş putea repezi în orice după-amiază, cu trenul, pentru o jumătate de oră.

— Nu. Nu veni !

— Cum se poate, n-o să mai fim de acum încolo prieteni, cum am fost înainte ?

— Nu.

— Asta n-o ştiam. Credeam c-ai să fii totdeauna drăguţ cu mine !

— Nu, n-o să fiu.

— Dar ce am făcut ? Credeam, te asigur, că noi doi...

Tremurul glasului o sili să se întrerupă din vorbă.

— Sue, uneori îmi vine să cred că eşti uşuratică, spuse el brusc.

Urmă o pauză de-o clipă, după care ea sări în picioare, şi, spre mirarea lui, Jude văzu în lumina flăcării de sub ceainic că se îmbujorase la faţă.

— Nu mai pot sta de vorbă cu tine, Jude ! spuse ea cu un glas în care răsuna nota tragică de contralto de pe vremuri. S-a întunecat prea tare şi nu mai putem rămîne împreună aşa, după ce am cîntat cîntece de Vinerea mare, care te îmbolnăvesc şi te fac să simţi ceea ce noi n-ar trebui să simţim !... Nu mai avem voie să tăifăsuim în felul ăsta. Da — trebuie să pleci, pentru că mă înţelegi greşit ! Sînt tocmai contrariul a ceea ce afirmi tu cu atîta cruzime. O, Jude, *a fost* o cruzime să spui ceea ce-ai spus ! Şi totuşi, nu-ţi pot mărturisi adevărul — te-ai înfiora dac-ai afla cum mă las tîrîtă de poftele mele şi cît de tare simt că n-ar fi trebuit să fiu înzestrată cu farmec, de vreme ce nu mi-e îngăduit să-l desfăşor ! Există femei mistuite de o dorinţă neostoită de a fi iubite ; şi adesea şi de o dorinţă la fel de nepotolită de a iubi ; şi, în acest din urmă caz, li se întîmplă să descopere că nu-şi pot dărui fără încetare dragostea slujbaşului casnic investit prin autorizaţie episcopală s-o primească. Dar tu eşti un om atît de cinstit, Jude, încît nu mă poţi înţelege !... Şi acum, trebuie să pleci. Îmi pare rău că bărbatul meu nu-i acasă.

— Chiar îţi pare rău ?

— Îmi dau seama c-am spus asta doar de formă ! Cinstit vorbind, nu cred că-mi pare rău. Oricum ar fi, e destul de trist, dar n-are nici o importanţă !

Pentru că înainte își strînseseră mîinile cu prea multă patimă, acum, în clipa cînd el ieși, Sue îi atinse doar foarte ușor degetele. Jude nici nu apucase bine să treacă pragul ușii, cînd, cu o expresie de nemulțumire, ea sări pe o bancă și deschise fereastra cu giurgiuvele de fier pe sub care pășea el.

— Cînd pleci din oraș ca să prinzi trenul, Jude ?

El ridică ochii mirat.

— Trăsura care face cursa pleacă peste vreo trei sferturi de ceas.

— Și ce-ai să faci în timpul ăsta ?

— Păi cred că o să hoinăresc pe aici. Poate c-o să zăbovesc puțin în biserica cea veche.

— Parcă-mi vine greu să-ți fac vînt în felul ăsta ! Și așa ți-e gîndul numai la biserici, slavă Domnului ! Nu e nevoie să mai intri într-una, și încă pe întuneric. Rămîi aici.

— Unde ?

— Unde ești. Așa pot vorbi mai bine cu tine decît cînd ești înăuntru... A fost frumos și delicat din partea ta că ai renunțat la o jumătate de zi de lucru ca să vii să mă vezi !... Tu ești Iosif, făuritorul de vise, dragă Jude. Și mai ești un Don Quijote tragic. Și uneori ești și sfîntul Ștefan, care în timp ce aruncau cu pietre în el vedea cerurile deschizîndu-se. O, scumpul meu prieten, cît ai să mai suferi !

Acum, că pervazul înalt al ferestrei se afla între ei și-l împiedica pe Jude să ajungă pînă la Sue, nimic n-o mai oprea pe ea să se lase în voia unei sincerități de care se temuse între patru pereți.

— M-am gîndit, urmă ea, tot cu glasul acela din care se revărsa emoţia, că tiparele sociale în care ne vîră civilizaţia nu au mai multă legătură cu forma noastră adevărată decît au desenele convenţionale ale constelaţiilor cu înfăţişarea reală a stelelor. Mă numesc doamna Richard Phillotson şi trăiesc o viaţă casnică tihnită alături de tovarăşul meu de nume. Dar de fapt nu sînt doamna Richard Phillotson, ci o femeie singură pe lume, azvîrlită încolo şi-ncoace, răvăşită de pasiuni smintite şi de antipatii inexplicabile... Acum nu mai sta, fiindcă pierzi trăsura. Mai vino să mă vezi. Dar atunci să vii la mine acasă.

— Bine ! spuse Jude. Şi cînd să fac asta ?

— De mîine într-o săptămînă. Mergi sănătos, cu bine !

Întinse mîna şi-i mîngîie cu milă fruntea, dar numai o singură dată. Jude îşi luă rămas bun şi se înfundă în beznă.

În timp ce înainta pe Bimport Street, i se păru că aude roţile trăsurii, şi, într-adevăr, cînd ajunse în piaţă, la hanul Blazonul ducelui, trăsura plecase. Îi era cu neputinţă ca mergînd pe jos să ajungă la timp pentru a prinde trenul, aşa încît, de nevoie, se hotărî să-l aştepte pe următorul, ultimul din noaptea aceea spre Melchester.

Hoinări cîtva timp, îşi făcu rost de ceva de mîncare ; apoi, fiindcă mai avea înaintea lui o jumătate de oră, paşii îl duseră fără voie spre bătrînul cimitir de lîngă biserica Trinităţii, cu aleile lui de tei, şi apoi, din nou, înapoi spre şcoală. Clădirile şcolii erau cu-

fundate în întuneric. Ea îi spusese că locuieşte peste drum, la Old-Grove Place, într-o casă pe care o descoperi numaidecît după înfăţişarea ei descrisă de Sue.

Pîlpîirea unei lumînări se zărea printr-o fereastră din faţă, fiindcă obloanele încă nu fuseseră închise. Putea să vadă desluşit interiorul — duşumeaua cu cîteva trepte sub nivelul străzii, care se înălţase în veacurile scurse de cînd fusese clădită casa. Sue, care tocmai intrase în casă, stătea cu pălăria pe cap în salonaşul din faţă, ai cărui pereţi erau căptuşiţi cu tăblii de stejar din podea pînă-n tavan, pe care se încrucişau grinzi groase, la mică înălţime deasupra capului. Tăblia căminului era lucrată în aceeaşi manieră greoaie, împodobită cu pilaştri în stil iacobit şi cu ornamente în spirală. Într-adevăr, o femeie tînără care-şi ducea traiul în casa aceea putea să se simtă greu apăsată de povara veacurilor.

Sue deschisese o cutie de lucru din lemn de trandafir, şi acum se uita la o fotografie. După ce o privi un timp, o strînse la piept şi o puse iarăşi la locul ei.

Pe urmă, dîndu-şi seama că nu închisese obloanele, se îndreptă spre fereastră, cu lumînarea în mînă. Era prea deasă bezna de afară ca să-l poată zări pe Jude, dar el îi vedea desluşit chipul şi nu încăpea îndoială că sub ochii întunecaţi, cu gene lungi, erau urme de lacrimi.

Sue închise obloanele, iar Jude se întoarse ca să-şi urmeze călătoria singuratică pînă acasă.

„La ce fotografie se uita oare ?“ se întrebă. El i-o dăduse cîndva pe a lui, dar știa că mai are și altele. Totuși, desigur, a lui trebuie să fi fost.

Știa că avea să se întoarcă s-o vadă iarăși, așa cum îi ceruse ea. Oamenii aceia gravi despre care citea el, sfinții pe care Sue, cu drăgălașă strengărie, îi numea semizeii lui, s-ar fi ferit de asemenea întîlniri dacă s-ar fi îndoit de propria lor tărie. Putea el să postească și să se roage mult și bine în răstimpul dintre două întîlniri : în ființa lui, omenescul era mai puternic decît sfințenia.

II

Totuşi, fie că Dumnezeu dispune sau nu, tot femeia are cuvîntul hotărîtor. A doua zi dimineaţă, Jude primi un bilet de la Sue :

„Nu veni săptămîna viitoare. E mai bine pentru tine să nu vii. Prea am fost necugetaţi sub influenţa acelui imn bolnăvicios şi a amurgului ! Pe cît îţi este cu putinţă, nu te mai gîndi la

Susanna Florence Mary"

Pe Jude, dezamăgirea îl străpunse. Ştia în ce toană se află Sue şi cum arată la faţă cînd ajunge să semneze astfel. Dar, în orice toane s-ar fi aflat, Jude nu putea spune despre ea că nu are dreptate.

Răspunse :

„Te aprob. Ai dreptate. E o lecţie de resemnare pe care bănuiesc că e timpul s-o învăţ.

Jude"

Trimise biletul în ajun de Paşte. S-ar fi părut că ajunseseră amîndoi la o hotărîre nestrămutată. Dar

intraseră în mișcare alte puteri și alte legi decît ale lor. În lunea Paștelui, dimineață, Jude primi o înștiințare de la văduva Edlin, pe care el o învățase să telegrafieze în caz că se întîmplă ceva grav.

„Mătușa dumitale se prăpădește. Vino numaidecît".

Își aruncă uneltele și porni. Trei ore și jumătate mai tîrziu, trecea peste dunele din preajma Marygreenului și, curînd, se afundă în cîmpia ca o albie de-a curmezișul căreia fusese tăiată scurtătura spre sat. În timp ce urca povîrnișul, un plugar care-l urmărise dintr-o poartă, de cealaltă parte a cărării, porni greoi spre el, pregătindu-se să-i vorbească. „Văd după fața lui că a murit, își spuse Jude. Sărmana mătușă Drusilla !"

Era întocmai cum bănuise, și chiar doamna Edlin trimisese omul ca să-i dea de știre.

— Nu te-ar fi recunoscut. Zăcea ca o păpușă cu ochi de sticlă. N-ai pierdut nimic că n-ai fost de față, spuse omul.

Jude porni spre căsuță. După-amiază, după ce toate treburile fură isprăvite, și oamenii care puseseră moarta în coșciug își băuseră berea și plecaseră, Jude rămase singur în locul acela tăcut. Trebuia neapărat să intre în legătură cu Sue, deși cu două sau trei zile înainte se înțeleseseră să se despartă. Îi scrise scurt :

„Mătușa Drusilla a murit pe neașteptate. Înmormîntarea are loc vineri după-amiază".

Petrecu zilele următoare la Marygreen și prin împrejurimi. Vineri se duse să vadă dacă groapa e pregătită ; se întreba dacă Sue va veni. Nu-i scrisese, ceea ce părea să însemne mai degrabă că va veni decît că nu va veni. Cunoscînd ora sosirii ei, căci Sue nu putea lua decît un singur tren, încuie ușa pe la prînz, și o porni de-a curmezișul cîmpiei afundate, pînă la marginea povîrnișului, în dreptul Casei Negre. Aci se opri, privind spre miazănoapte, peste priveliștea largă și dincolo de peisajul apropiat în care era cuprins orașul Alfredston. La o depărtare de vreo două mile de oraș, o trîmbă de abur călătorea dinspre partea stîngă spre cea dreaptă a tabloului.

Dar chiar și acum mai avea mult de așteptat pînă în clipa cînd avea să știe dacă Sue sosise. Așteptă totuși, și într-un tîrziu, o brișcă ușoară, dintre cele care se închiriază, se opri la poalele dealului. Cineva coborî, și vehiculul porni înapoi, în timp ce călătorul începu să urce dealul. O recunoscu ; părea atît de firavă astăzi, încît ai fi zis că o îmbrățișare pătimașă — dintre acelea care nu-i erau lui îngăduite — ar fi putut-o strivi. După ce Sue străbătuse două treimi din urcuș, o mișcare nerăbdătoare a capului ei îi arătă lui Jude că în clipa aceea fusese recunoscut. Curînd, pe fața ei se deslușì un zîmbet melancolic, care n-o părăsi pînă-n clipa cînd el coborî cîțiva pași și-i ieși în întîmpinare.

— M-am gîndit, începu ea cu o pripeală nervoasă în glas, c-ar fi prea trist pentru tine să te las singur la

înmormîntare ! Așa încît, în ultima clipă, am venit și eu.

— Draga și credincioasa mea Sue ! murmură Jude.

Cu firea ei ciudată, care ținea parcă de două ființe, Sue se pricepu să ocolească orice altă manifestare a revederii, nemaizăbovind nici o clipă în loc, deși mai era timp destul pînă la înmormîntare. O emoție de un patetism atît de neobișnuit ca aceea a ceasului de față nu avea cum să se mai repete ani în șir, presupunînd că s-ar fi putut repeta vreodată. Așa încît Jude era dornic să se oprească, să cugete, să vorbească. Dar Sue, fie pentru că nu înțelese acest lucru, fie pentru că-l înțelese chiar mai bine decît el, nu-și îngădui să se lase stăpînită de emoție.

Ceremonia tristă și simplă nu dură mult. Drumul spre biserică fu străbătut aproape la trap, pentru că cioclul era grăbit, avînd o înmormîntare mai simandicoasă un ceas mai tîrziu, la trei mile depărtare. Drusilla fu coborîtă în țărînă străină, foarte departe de locul unde odihneau strămoșii ei. După ce merseseră alături pînă la groapă, Sue și Jude luau acum un ceai în căsuța familială ; viețile lor se împleteau cel puțin în acest ultim ceas închinat răposatei.

— Zici că a fost toată viața ei împotriva căsătoriei ? murmură Sue.

— Da. Mai ales pentru cei din neamul nostru.

Privirile li se întîlniră, și ale ei zăboviră un timp pe chipul lui Jude.

— Sîntem dintr-un neam cam amărît, nu crezi, Jude ?

— Zicea că în familia noastră bărbaţii sînt răi, şi nevestele afurisite. Sigur este că bărbaţii se nenorocesc cînd se însoară. Oricum, eu sînt unul dintre ei !

Sue nu răspunse.

— E oare o greşeală, Jude, întrebă ea în cele din urmă cu un tremur de nesiguranţă în glas, ca un soţ sau o soţie să mărturisească altcuiva că are o căsnicie nefericită ? Dacă într-adevăr ceremonia căsătoriei e o taină sfîntă, s-ar putea să fie o greşeală ; dar dacă e doar un contract meschin, fără alt rost decît asigurarea unor înlesniri materiale în chestiuni de gospodărie, dobînzi şi impozite sau asigurarea moştenitorilor legali ai pămîntului şi ai banilor, motive pentru care tatăl copiilor trebuie să fie cunoscut — şi asta pare să şi fie — atunci cu siguranţă că poţi să spui, ba chiar să strigi de pe acoperişul casei, că viaţa casnică răneşte şi întristează fie bărbatul, fie femeia.

— Eu, oricum, ţi-am spus-o.

Ea vorbi mai departe :

— Crezi că sînt multe căsnicii în care unuia să-i fie silă de celălalt, şi nu din pricina vreunei greşeli anume ?

— Îmi închipui că da. De pildă cînd unul dintre ei ţine la o a treia persoană.

— Dar chiar în afară de cazul acesta ? Oare e tare păcătoasă femeia căreia de pildă nu-i place să trăiască cu bărbatu-său doar pentru că — aici glasul ei tremură, şi el ghici multe — doar pentru că-i este urît de el, pentru că simte o silă fizică faţă de el, un soi de nemulţumire, sau cum vrei să-i zici, deşi

îl poate respecta, îi poate purta recunoştinţă ? Am luat doar un caz. Oare ea ar trebui să-şi înfrîngă sentimentele ?

Jude îi aruncă o privire împăienjenită. Răspunse, privind în altă parte :

— Asta ar fi tocmai un caz dintre acelea în care experienţa mea se bate cap în cap cu dogmele. Dacă vorbesc ca om al ordinii — ceea ce sper că sînt, deşi mă tem că nu sînt — aş spune da. Dacă vorbesc din experienţă şi cu glasul naturii lipsite de prejudecăţi, aş spune nu... Sue, cred că nu eşti fericită !

— Ba sînt, se împotrivi ea. Cum poate fi nefericită o femeie măritată doar de opt săptămîni cu un bărbat ales de ea, în chip nesilit ?

— Nesilit ?

— De ce repeţi cuvîntul ?... Dar trebuie să mă înapoiez cu trenul de şase. Bănuiesc că tu rămîi mai departe aici.

— Cîteva zile, ca să mai rînduiesc treburile mătuşii. S-a sfîrşit şi cu casa asta. Să te însoţesc pînă la tren ?

Sue rîse uşor, a împotrivire.

— Cred că nu. Dar poţi să mergi cu mine o parte din drum.

— Stai, tu nici nu poţi pleca astă-noapte ! Trenul ăsta nu te duce pînă la Shaston. Trebuie să rămîi în sat şi pleci mîine. Doamna Edlin are loc berechet, dacă nu vrei să înnoptezi aici.

— Prea bine, spuse ea cu îndoială în glas. Lui nici nu i-am spus că mă întorc sigur.

Jude se duse pînă alături, la casa văduvei, ca s-o înştiinţeze ; şi după cîteva minute, cînd se întoarse, se aşeză din nou.

— Ne găsim în împrejurări cumplite, Sue, cumplite ! spuse el dintr-o odată, cu ochii în podea.

— Nu-i adevărat ! De ce ?

— Nu pot să-ţi dezvălui toată deznădejdea mea. Partea ta de deznădejde este că te-ai măritat cu el. Mi-am dat seama de asta încă înainte să fi făcut tu pasul, dar m-am gîndit că nu trebuie să mă amestec. Am greşit. Trebuia să mă amestec !

— Dar ce te face să bănuieşti toate astea, dragul meu ?

— Sărmana mea păsărică, văd ce se ascunde sub penele tale.

Mîna ei se odihnea pe masă, şi Jude o puse pe a lui deasupra. Sue îşi retrase mîna.

— N-are nici un rost, Sue, strigă el, după toate cîte ni le-am spus noi ! Dacă e vorba de asta, eu sînt mai rigid şi mai formalist, şi faptul că te supără un gest atît de nevinovat arată cît de caraghioasă eşti în nehotărîrea ta !

— Poate c-am fost prea mironosiţă, se căi ea ; credeam că folosesc doar un şiretlic femeiesc — l-am folosit prea des. Uite, n-ai decît să-mi ţii mîna cît îţi place. E frumos din partea mea ?

— Da, foarte frumos.

— Dar trebuie să-i spui şi lui.

— Cui ?

— Lui Richard.

— Da, desigur, dacă socoteşti că aşa se cuvine. Dar, de vreme ce gestul nu înseamnă nimic, poate că l-ar supăra fără rost.

— Eşti sigur că n-o faci decît ca văr?

— Absolut sigur. În mine nu mai există simţăminte de dragoste.

— Aud lucruri noi. Cum s-a întîmplat?

— Am văzut-o pe Arabella.

Lovitura o făcu să tresară; pe urmă, întrebă curioasă:

— Cînd ai văzut-o?

— Cînd am fost la Christminster.

— Prin urmare, s-a întors; şi nici nu mi-ai spus! Presupun că acum ai să trăieşti cu ea.

— Bineînţeles, întocmai cum trăieşti şi tu cu bărbatul tău.

Ea privi la ghivecele cu muşcate şi cactuşi, ce se uscau în fereastră din lipsă de îngrijire, şi dincolo de ele, afară, în zare, pînă cînd ochii i se umeziră.

— Ce s-a întîmplat? întrebă Jude, cu glas domolit.

— De ce ai fi atît de bucuros să te întorci la ea, dacă... dacă ceea ce-mi spuneai pe vremuri mai este încă adevărat — adică atunci era adevărat? Bineînţeles că acum nu mai este! Cum e cu putinţă ca inima ta să se întoarcă atît de repede la Arabella?

— O anumită întorsătură a providenţei, bănuiesc, a împins-o într-acolo.

— A — deci nu-i adevărat! spuse ea uşor înciudată. Mă necăjeşti doar — asta-i tot — numai pentru că-ţi închipui că nu sînt fericită!

— Nu știu dacă nu ești. Nici nu doresc să știu.

— Dac-aș fi nefericită, ar fi din vina mea, din pricina ticăloșiei mele, nu pentru că aș avea vreun drept să nu-l îndrăgesc ! E atît de grijuliu cu mine ! Și e și un om foarte interesant, fiindcă, tot citind orice i-a căzut în mînă, e tobă de carte. Crezi, Jude, că un bărbat trebuie să se însoare cu o femeie de vîrsta lui, sau cu una mai tînără, să zicem cu optsprezece ani mai tînără, cum sînt eu față de el ?

— Depinde de simțămintele unuia pentru celălalt.

Jude n-o ajuta să descopere vreun prilej de mulțumire de sine, așa încît Sue fu silită să meargă mai departe fără sprijin. Continuă cu un ton învins, care se învecina cu lacrimile :

— Eu... eu cred că trebuie să fiu la fel de cinstită cu tine cum ai fost și tu cu mine. Poate că ți-ai dat seama ce vreau să-ți spun. Anume că, deși domnul Phillotson îmi place ca prieten, nu-mi place, ba chiar e un canon pentru mine să trăiesc cu el cum trăiești cu un soț ! Vezi, acum ți-am spus-o. N-am avut încotro, deși m-am prefăcut că sînt fericită. Îmi închipui că de acum înainte ai să mă disprețuiești pe vecie !

Își lăsă fața peste mîinile care odihneau pe postavul mesei și începu să plîngă încet, cu hohote mici, care o scuturau și clătina măsuța, ușoară cu trei picioare.

— Nu sînt măritată decît de o lună sau două ! vorbi ea mai departe, tot aplecată peste masă și hohotind cu capul în mîini. Și se zice că o femie ajunge,

după vreo șase ani de căsătorie, să rabde în tihnă și cu nepăsare ceea ce o îngrozea la început. Dar asta e ca și cum ai spune că amputarea unui mădular nu-i o nenorocire, pentru că omul se obișnuiește, cu timpul, să se ajute foarte bine și c-un picior sau un braț de lemn !

Lui Jude îi venea tare greu să vorbească. Spuse totuși :

— Mi-am închipuit eu că ceva merge prost, Sue ! Mi-am închipuit eu !

— Dar nu e cum crezi tu ! Nu merge nimic prost, e vorba doar de ticăloșia mea. Cred că tu i-ai spune o repulsie din partea mea, izvorîtă dintr-o cauză pe care nu pot s-o dibui și care nici n-ar fi recunoscută ca atare de majoritatea oamenilor ! ...Ceea ce mă chinuie mai mult este obligația de a mă supune acestui om ori de cîte ori dorește, acestui om care e atît de bun din punct de vedere moral ! Contractul cumplit care mă silește să simt într-un anumit fel, într-un domeniu în care totul trebuie să fie nesilit !... Aș dori să mă bată sau să-mi fie necredincios sau să comită, fără să se ascundă, un lucru pe care eu să-l pot socoti o îndreptățire a simțămintelor mele față de el. Dar nu face nimic din toate astea ; atît doar, că a devenit ceva mai rece de cînd și-a dat seama ce simt eu. De aceea nici n-a venit la înmormîntare... Doamne, cît sînt de nefericită — nu știu ce să fac !... Nu te apropia de mine, Jude, nu e bine ! Nu, nu !

Dar el sărise în picioare și-și lipise obrazul de

obrazul ei, sau mai degrabă de urechea ei, fiindcă fața îi era îngropată în mîini.

— Ți-am spus nu, Jude!

— Știu că mi-ai spus — vreau doar să te liniștesc. Toate s-au întîmplat din pricină că eu m-am însurat înainte de a te întîlni pe tine, nu-i așa? De nu s-ar fi întîmplat asta, ai fi fost nevasta mea, Sue, nu-i așa?

În loc să răspundă, Sue se ridică brusc în picioare și, spunînd că se duce la cimitir, la mormîntul mătușii, ca să se liniștească, ieși din casă. Jude n-o urmă. După vreo douăzeci de minute, o văzu mergînd de-a curmezișul pajiștii satului, spre casa doamnei Edlin, și curînd după aceea Sue trimise o fetiță ca să-i ia valiza și să-i transmită lui Jude că se simte prea obosită ca să-l mai vadă în seara aceea.

Jude rămase în odaia pustie din casa mătușii sale, urmărind cu privirile cum se topește în umbra nopții căsuța văduvei Edlin. Știa că între pereții ei se găsea Sue, la fel de singură și lipsită de vlagă ca și el; și din nou, puse la îndoială deviza pietății lui, anume că toate merg spre mai bine.

Se duse devreme la culcare, dar dormi un somn zbuciumat, din pricina senzației că Sue se află atît de aproape. Cam în jurul orei două, tocmai cînd îl cuprinsese un somn mai adînc, fu trezit de un țipăt ascuțit, cu care era destul de obișnuit din vremea cînd locuia la Marygreen. Era țipătul unui iepure prins în capcană. Așa cum stătea în obiceiul sărmanei lighioane, țipătul nu se repetă curînd; și

pesemne că nici n-avea să se mai repete decît o dată sau de două ori; iepurele îşi îndura cazna pînă a doua zi, cînd cel ce pusese capcana venea şi-l lovea în cap.

Jude, care în copilărie salvase vieţi de rîme, începu să-şi închipuie chinul animalului cu labele sfîşiate. Dacă nimerea „prost" în capcană, cu una din labele dindărăt, animalul îşi trăgea în următoarele şase ore piciorul, pînă cînd dinţii de fier ai cursei îi dezgoleau osul de carne, şi atunci, dacă un arc mai slab îi îngăduia să scape, îi era dat să moară pe cîmp de pe urma labei rănite. Dacă nimerea „bine" în cursă, cu laba din faţă, osul îi era rupt, şi piciorul — aproape sfîşiat după numai două încercări nereuşite de scăpare.

Trecu o jumătate de ceas, şi iepurele îşi repetă ţipătul. Jude simţi că nu are astîmpăr pînă nu curmă chinurile iepurelui, aşa încît se îmbrăcă în grabă, coborî şi, în lumina lunii, porni de-a curmezişul pajiştii spre locul de unde venea ţipătul. Ajunse la gardul viu care mărginea grădina văduvei, şi acolo se opri. Acum îl călăuzea zăngănitul slab al capcanei, tîrîtă încoace şi-ncolo de animalul care se zvîrcolea. De îndată ce ajunse, izbi cu muchia palmei în ceafa iepurelui, care căzu mort.

Se pregătea să pornească înapoi, cînd zări silueta unei femei care privea afară prin fereastra deschisă a odăii de jos, din căsuţa alăturată.

— Jude ! şopti un glas sfios — glasul lui Sue. Tu eşti, nu-i aşa ?

— Da, draga mea.

— N-am putut să-nchid ochii, şi cînd am auzit iepurele, numai la chinurile lui m-am gîndit, pînă cînd am simţit că trebuie să cobor ca să le pun capăt. Dar sînt atît de bucuroasă că ai ajuns tu primul... Capcanele astea de oţel ar trebui interzise, nu-i aşa ?

Jude ajunsese la fereastră, care era atît de joasă, încît o putea vedea pe Sue pînă la brîu. Ea desprinse piedica ferestrei şi-şi puse mîna peste mîna lui, îndreptîndu-şi spre el faţa gînditoare, scăldată de lumina lunii.

— Te-a trezit ţipătul ? întrebă Jude.

— Nu — eram trează.

— Cum se face ?

— Acum ştii doar ! De bună seamă că tu, cu ideile tale religioase, socoteşti că o femeie măritată care suferă de ce sufăr eu înfăptuieşte un păcat de moarte atunci cînd îşi ia drept duhovnic un bărbat, aşa cum am făcut eu. Acum îmi pare rău !

— Să nu-ţi pară rău, draga mea, spuse el. Se poate ca asta să fi *fost* părerea mea : dar ideile mele şi cu mine am început să nu ne mai împăcăm.

— Ştiam eu — ştiam c-o să se întîmple aşa ! De aceea mi-am şi jurat să nu-ţi tulbur credinţa ! Dar sînt *atît de bucuroasă* că te văd ! Şi, vai, aveam de gînd să nu te mai revăd, acum, că ultima legătură dintre noi — mătuşa Drusilla — s-a rupt !

Jude îi prinse mîna şi i-o sărută.

— A rămas o legătură mai puternică ! spuse el. Nici nu-mi mai pasă de acum înainte de doctrinele şi de credinţa mea religioasă ! Ducă-se ! Dă-mi

voie să te ajut, chiar dacă te iubesc, chiar dacă tu...

— Să nu spui asta ! Știu ce vrei să zici, dar chiar una ca asta nu pot încuviința. N-ai decît să ghicești ce vrei, dar nu mă sili să-ți răspund la întrebări !

— Doresc ca tu să fii fericită, orice mi s-ar întîmpla mie.

— *Nu pot* să fiu ! Atît de puțini ar putea să-mi pătrundă în cuget ! Și pînă și aceștia ar spune că de vină sînt toanele mele de femeie năzuroasă, sau ceva de felul ăsta, și m-ar osîndi... Nu e vorba de o tragedie firească a iubirii, de tragedia obișnuită a iubirii în viața civilizată, ci de o tragedie artificial fabricată de niște oameni care dac-ar trăi o viață naturală s-ar simți ușurați să se despartă !... Poate c-aș fi greșit vorbindu-ți ție de nenorocirea mea dac-aș fi putut vorbi altcuiva. Dar n-am pe nimeni. Și cuiva *trebuie* să-i spun ! Jude, înainte de a mă căsători cu el, nu mă gîndisem niciodată temeinic la ce înseamnă căsătoria, măcar că știam. A fost o nerozie de neiertat din partea mea. Eram destul de vîrstnică și-mi închipuiam că am multă experiență. Așa se face că m-am azvîrlit în căsătorie, după povestea aceea de la Școala Normală, cu o siguranță neghioabă ! Sînt încredințată că ar trebui să ai îngăduința de a desface ceea ce ai făcut în neștire. Știu bine că nenumărate femei pățesc astfel ; numai că ele se supun, în timp ce eu dau din picioare... Ce vor zice oamenii unor vremuri viitoare cînd vor privi înapoi spre obiceiurile și superstițiile barbare ale epocii în care avem noi nenorocirea să trăim !

— Tare amară eşti, draga mea Sue! Cît aş dori-aş dori...

— Acum trebuie să te întorci acasă!

Sub puterea acelei clipe, Sue se aplecă peste pervazul ferestrei şi-şi culcă faţa pe părul lui, plîngînd şi atingîndu-i creştetul cu o sărutare abia simţită. Se retrase repede, ca el să n-aibă timp s-o cuprindă în braţe, aşa cum fără îndoială ar fi făcut. Apoi închise fereastra, iar Jude se înapoie la căsuţa lui.

III

Trista mărturisire făcută de Sue îl urmări toată noaptea pe Jude, ca o durere.

În dimineaţa următoare, la ora cînd Sue trebuia să plece, vecinii o văzură dispărînd împreună cu însoţitorul ei pe drumeagul ce cobora dealul şi dădea în şoseaua pustie a Alfredstonului. Trecu un ceas pînă cînd Jude se înapoie pe acelaşi drum. Avea pe faţă o expresie de exaltare în care se amesteca şi puţină nesăbuinţă. Se întîmplase ceva.

Se opriseră la despărţire, pe şoseaua tăcută. Încordarea pătimaşă în care se aflau îi împingea să-şi pună unul altuia întrebări înfrigurate despre cît de departe s-ar cuveni să meargă intimitatea dintre ei. Pînă la urmă, aproape că se certaseră, iar ea îi spusese cu lacrimi în ochi că nu se cade ca unui viitor pastor să-i treacă măcar prin gînd s-o sărute, chiar şi de rămas bun, aşa cum dorea el s-o sărute acum. Pe urmă recunoscuse că sărutul în sine nu înseamnă nimic : totul depinde de felul în care e dat. Dacă era un sărut de văr sau de prieten, ea n-avea nimic îm-

potrivă ; dacă însă venea de la un îndrăgostit, nu putea să-l îngăduie.

— Poţi să juri că n-ai să mă săruţi astfel ? întrebă ea.

Nu, nu putea să jure. Pe urmă îşi întoarseră înstrăinaţi spatele unul altuia, şi fiecare porni pe drumul său, pînă cînd, după vreo douăzeci sau treizeci de yarzi, priviră amîndoi în urmă, în acelaşi timp. Privirea aceea fusese fatală pentru stăpînirea de sine pe care pînă atunci şi-o impuseseră mai mult sau mai puţin. Se întoarseră în fugă, se întîlniră şi, îmbrăţişîndu-se strîns, fără să se mai gîndească, se sărutară lung. Cînd se despărţiră în cele din urmă, ea avea obrajii îmbujoraţi, iar lui îi bătea inima.

Sărutul acela a însemnat o cotitură în drumul vieţii lui Jude. După ce se întoarse în căsuţa lui şi se lăsă în voia gîndurilor, înţelese un lucru ; anume că, deşi sărutul dat acelei făpturi eterice i se păruse momentul cel mai curat din viaţa lui păcătoasă, totuşi, atîta vreme cît îl stăpînea o asemenea iubire neîngăduită, ar fi fost o lipsă de bun-simţ strigătoare la cer să stăruie în gîndul de a deveni ostaşul şi slujitorul unei credinţe pentru care dragostea trupească era, în cazul cel mai bun, o slăbiciune, şi în cel mai rău — un păcat de moarte. Ceea ce spusese Sue într-o clipă, cînd îşi ieşise din fire, era adevărul adevărat. Dacă el nu se gîndea decît să-şi apere iubirea cu unghiile şi cu dinţii şi să continue cu neobosită stăruinţă a-i da ei dovezi de pasiune, îşi tăgăduia *ipso*

facto[1] calitatea de sprijinitor al ordinii morale existente. Sărea în ochi că e nepotrivit prin fire, aşa cum fusese şi prin poziţie socială, să joace rolul unui propovăduitor al dogmei cele mai răspîndite.

Ciudat că năzuinţa lui dintîi spre desăvîrşire cărturărească se împiedicase de o femeie şi că cea de-a doua năzuinţă — spre apostolat — tot de o femeie fusese stăvilită. Oare, se întreba el, se întîmplă astfel din vina femeilor, sau pentru că e artificial sistemul după care pornirile sexuale fireşti sînt transformate în drăceşti capcane domestice şi în laţuri pentru a-i prinde şi a-i înfrîna pe cei ce doresc să meargă înainte ?

Fusese dorinţa lui statornică să devină un profet oricît de umil pentru fraţii lui de trudă, şi dorinţa aceasta nu-i fusese pîngărită de nici un gînd de căpătuire. Totuşi, avînd o nevastă care trăia departe, alături de alt bărbat, şi fiind el însuşi nebuneşte îndrăgostit, iar răzvrătirea femeii iubite împotriva soartei datorîndu-i-se poate lui, decăzuse în aşa hal, încît, după legea bisericească, abia dacă mai era vrednic de respect.

Nu era treaba lui să se gîndească la ceea ce avea să urmeze ; trebuia doar să privească în faţă ceea ce sărea în ochi, şi anume că, în calitate de propovăduitor supus legii bisericeşti, devenise un impostor.

Cînd se înseră, ieşi în grădină şi săpă o groapă, nu prea adîncă, la marginea căreia aduse cărţile lui de

[1] Prin însuşi acest fapt (lat.)

teologie şi de etică depozitate în casa mătuşii. Ştia că în această ţară de drept-credincioşi cele mai multe nu pot fi vîndute la un preţ mai bun decît se obţine de obicei pe deşeurile de hîrtie, aşa încît prefera să scape de ele în felul care i se părea lui potrivit, chiar dacă jertfea cîţiva bani sentimentului de a le fi distrus. Începu prin a da foc cîtorva broşuri, apoi rupse bracurile cît putu mai bine şi, cu ajutorul unei furci cu trei dinţi, le azvîrli în flăcări. Cărţile se aprinseră, şi vîlvătaia lumină spatele casei, cocina porcului şi faţa lui Jude, pînă cînd totul fu aproape mistuit.

Deşi acum era aproape un străin prin partea locului, ţăranii care treceau îi vorbeau peste gardul viu al grădinii.

— Arzi vechiturile mătuşii, aşa-i ? Cred şi eu, se adună la boarfe prin colţuri şi unghere cînd ai trăit optzeci de ani într-o singură casă...

Era aproape de unu noaptea cînd foile, copertele, legăturile cărţilor lui Jeremy Taylor, Butler, Doddridge, Paley, Pusey, Newman se prefăcură în scrum ; dar era o noapte liniştită, şi în timp ce răscolea resturile de hîrtie cu furca, gîndul că nu mai este făţarnic cu el însuşi uşură şi linişti cugetul lui Jude. Putea să rămînă mai departe credincios, dar n-avea să mai propovăduiască nimic şi nici să stăpînească sau să scoată la vedere unelte ale credinţei, despre care s-ar fi putut bănui că, în calitate de deţinător, le experimentează mai întîi asupra lui însuşi. În

pasiunea lui pentru Sue, putea acum să se simtă ca un păcătos de rînd, şi nu ca un mormînt spoit.

După despărţirea din zori de Jude, Sue pornise spre gară cu lacrimi în ochi la amintirea întoarcerii spre el şi a sărutului pe care i-l îngăduise. Rău făcuse Jude cînd pretinsese a nu fi îndrăgostit, îndemnînd-o astfel pe ea să se lase tîrîtă de un gest cel puţin neconvenţional, dacă nu de-a dreptul greşit. Şi parcă mai curînd îi venea să-l socotească greşit, fiindcă, după logica lui Sue, care era cum nu se poate mai încîlcită, s-ar fi părut că un lucru putea fi bun înainte de a fi fost înfăptuit, pentru a deveni greşit după aceea ; cu alte cuvinte, că lucruri care în teorie erau bune, puse în practică erau greşite.

„Cred c-am fost prea slabă de înger ! se mustra ea, lovind cu picioarele în pămînt şi lăsînd să-i scape, cînd şi cînd, o lacrimă din ochi. A fost un sărut înflăcărat, ca de iubit. Da, aşa a fost ! Şi n-o să-i mai scriu, sau cel puţin n-o să-i mai scriu multă vreme, ca să-i dovedesc demnitatea mea ! Şi sper c-o să-l doară tare cînd o s-aştepte o scrisoare mîine dimineaţă, şi poimîine, şi răspoimîine, şi n-o să sosească nici una. Las' să cunoască suferinţa aşteptării ! Aşa. Asta-i tot ! Grozav mă bucur de asta !"

Lacrimile de milă pentru suferinţele pe care i le pregătea lui Jude se amestecau cu acele izvorîte din mila faţă de ea însăşi.

După aceea, soţioara sprintenă a unui bărbat care-i făcea silă, fata eterică, simţitoare, cu nervii sensibili, aût de nepotrivită prin fire şi instinct să

facă față îndatoririlor conjugale alături de Phillotson sau poate alături de aproape oricare alt bărbat, porni în mers sacadat mai departe, gîfîind și cu ochii osteniți de atîta deznădăjduită iscodire și suferință.

Phillotson o întîmpină la gara cea mai apropiată de Shaston, și văzînd-o tulburată puse faptul pe seama mîhnirii pricinuite de moartea și înmormîntarea mătușii ei. Începu să-i povestească despre ceea ce făcuse Ghilingham, un învățător dintr-un sat învecinat, pe care nu-l mai văzuse de ani de zile. În timp ce urcau spre oraș, din locul de pe platforma de sus a omnibuzului unde ședea alături de el, Sue, ațintindu-și privirile spre tufișurile de alun din marginea drumului, spuse deodată, cu aerul unui om ce se pedepsește singur :

— Richard, l-am lăsat pe domnul Fawley să-mi țină multă vreme mîna în mîna lui. Nu știu dacă socotești că am greșit.

Trezit parcă din cu totul alte gînduri, Phillotson spuse distrat :

— Adevărat ? Și de ce-ai făcut asta ?

— Nu știu. El a vrut, și eu l-am lăsat.

— Nădăjduiesc că i-a făcut plăcere. N-aș crede că a fost ceva nou pentru el.

Se cufundară amîndoi în tăcere. Dacă lucrurile s-ar fi petrecut într-un proces, la tribunalul unui judecător atoateștiutor, acesta ar fi putut să consemneze faptul ciudat că Sue înlocuise păcatul mai mare cu unul mai mic, nesuflînd o vorbă despre sărut.

În seara aceea, după ceai, Phillotson verifica registrele şcolii. Ea se cufundase într-o tăcere de o neobişnuită încordare, o tăcere bîntuită de nelinişti. În cele din urmă, spuse că e obosită şi se duse devreme la culcare. Cînd Phillotson urcă în camera de sus, obosit de munca istovitoare a calculării frecvenţei, era douăsprezece fără un sfert. Intră în odaia lor şi se duse la fereastră, de unde în timpul zilei cuprindeai cu ochii o întindere de treizeci sau patruzeci de mile, ce depăşea Valea Blackmoor şi pătrundea chiar în Wessexul de Apus. Îşi lipi faţa de geam şi privi ţintă, răsuflînd adînc, întunericul misterios ce învăluia acum cuprinzătoarea privelişte. Era gînditor.

— Cred, spuse în cele din urmă, fără a întoarce măcar capul, că trebuie să conving comitetul să schimbe librarul şcolii. De data asta, nici unul din caietele trimise nu e bun.

Nu primi nici un răspuns. Închipuindu-şi că Sue moţăie, vorbi mai departe:

— Şi trebuie să reparăm ventilatorul din clasa aceea. Îmi bate vîntul cumplit în cap şi-mi dă dureri de urechi.

Fiindcă tăcerea i se părea mai lungă decît de obicei, se întoarse. Lambriul de stejar vechi, întunecat, greoi, care acoperea pereţii în camerele de sus şi de jos din dărăpănata Old-Grove House, şi căminul masiv, care se înălţa pînă-n tavan, alcătuiau un contrast ciudat cu patul nou şi strălucitor de alamă şi mobila nouă de mesteacăn, cumpărată de el pentru Sue.

Cele două stiluri păreau să se salute, de la o distanță de trei veacuri pe dușumelele șubrede.

— Su ! strigă el (fiindcă așa-i pronunța numele).

Sue nu era în pat, deși se părea că stătuse un timp lungită, pentru că în partea unde dormea ea așternutul era răvășit. Gîndindu-se că poate-i scăpase vreun mărunțiș și coborîse pentru o clipă în bucătărie ca să-l rînduiască, Phillotson își scoase haina și mai zăbovi destul de liniștit timp de cîteva minute, după care, văzînd că Sue tot nu se întoarce, ieși în capul scării cu lumînarea în mînă și strigă din nou :

— Su !

— Da, răspunse glasul ei îndepărtat, dinspre bucătărie.

— Ce faci acolo jos, în miez de noapte ? De ce te obosești fără rost ?

— Nu mi-e somn ; citesc, și aici focul arde mai bine.

Phillotson se duse să se culce. La un moment dat, în toiul nopții, se trezi. Sue nu se întorsese nici acum. Aprinse o lumînare și, ieșind grăbit în capul scării o strigă din nou.

Ea răspunse „Da !" ca și înainte, dar glasul îi era slab și suna a închis, iar el nu înțelese la început de unde vine. Sub scară se afla o cămăruță, fără fereastră, unde țineau hainele vechi ; parcă de acolo venea vocea ei. Ușa cămăruței era închisă, dar n-avea lacăt și nici alt mijloc de a se încuia. Îngrijorat, Phillotson se îndreptă într-acolo, întrebîndu-se dacă nu cumva Sue se scrîntise dintr-o dată.

— Ce faci acolo ? întrebă el.

— Am venit aici ca să nu-ţi tulbur odihna atît de tîrziu.

— Dar nu-i nici un pat înăuntru, nu-i aşa ? Şi nici vreun mijloc de aerisire. Ai să te înăbuşi dacă rămîi toată noaptea !

— Nu, nu cred. Nu-ţi bate capul cu mine.

— Dar...

Phillotson pune mîna pe clanţă şi trase de uşă. Ea o fixase pe dinăuntru cu o bucată de sfoară, care se rupse cînd trase el. Fiindcă în cămăruţă nu se afla nici un pat, Sue aşezase nişte ţoale pe jos şi-şi făcuse un culcuş în spaţiul strîmt.

Cînd el băgă capul înăuntru şi o privi, Sue sări din culcuş, tremurînd şi cu ochii mari.

— N-ar fi trebuit să tragi de uşă ! strigă ea scoasă din fire. Nu e demn de tine ! N-ai vrea să pleci ? Te rog pleacă !

Pe fondul întunecos al acestei văgăuni pline cu vechituri, Sue avea o înfăţişare atît de jalnică şi un aer atît de rugător în cămaşa ei albă de noapte, încît el se nelinişti de-a binelea. Dar ea nu înceta cu rugămintile de a fi lăsată în pace. Phillotson spuse :

— Am fost bun cu tine şi ţi-am dat toată libertatea, e monstruos să te porţi astfel.

— Da, spuse ea plîngînd. Ştiu ! Îmi dau seama că e o greşeală şi o ticăloşie din partea mea ! Îmi pare foarte rău. Dar nu trebuie să fiu învinuită numai eu.

— Dar cine atunci ? Eu ?

— Nu, nu știu. Cred că universul, tot ce se întîmplă, în general, fiindcă toate sînt atît de groaznice și de crude !

— Dar n-are nici un rost să vorbești așa. Să te apuci de asemenea trăsneli în casa omului, în toiul nopții. Dacă nu băgăm de seamă, ne aude Eliza (vorbea de slujnică). Gîndește-te ce s-ar întîmpla dacă oricare dintre oamenii din acest oraș ne-ar vedea acum ! Nu pot să sufăr asemenea toane, Sue. Nu e nici urmă de rînduială, de ordine în sentimentele tale !... Dar nu vreau să mă vîr în sufletul tău ; te sfătuiesc doar să nu închizi ușa de tot, fiindcă, altfel, mîine te găsesc asfixiată.

A doua zi, de cum se deșteptă, Phillotson își aruncă privirile în cămăruță, dar Sue coborîse. Deasupra culcușului în care se cuibărise ea atîrnau pînze de păianjen.

„Cît de puternic poate fi dezgustul unei femei dacă depășește pînă și frica de păianjeni !“ își spuse el cu amărăciune.

O găsi la masă, în așteptarea micului dejun. Începură să mănînce aproape fără să scoată un cuvînt, în timp ce tîrgoveții treceau încoace și-ncolo pe stradă — sau mai degrabă pe drum, fiindcă pe aci străzile pavate erau rare, adică la înălțime de trei sau patru picioare peste nivelul dușumelei din salonaș. Trecătorii dădeau binețe fericitei perechi.

— Richard, începu ea brusc ; ai avea ceva împotrivă dac-aș trăi separată de tine ?

— Să trăieşti separată de mine ? Păi asta făceai şi înainte de a te mărita. Atunci, ce rost a avut căsătoria noastră ?

— Nu m-ai îndrăgi mai tare dacă ţi-aş spune.

— Nu am nimic împotrivă să aflu.

— Pentru că atunci mă gîndeam că altceva nu-mi rămîne de făcut. Aminteşte-ţi că mi-ai smuls făgăduiala cu mult timp înainte de căsătorie. Pe măsură ce trecea timpul, mă căiam că-ţi făgăduisem şi încercam să găsesc o cale cinstită de a rupe. Dar, cum nu găseam, am început să tratez convenţiile sociale cu nepăsare şi nechibzuinţă. Pe urmă, ştii doar ce zvonuri scandaloase s-au răspîndit şi cum am fost dată afară din Şcoala Normală, după ce tu ai cheltuit atîta timp şi osteneală ca să mă pregăteşti să pot intra ; asta m-a speriat şi mi s-a părut atunci că singurul lucru pe care-l pot face este să-mi ţin făgăduiala. Firesţe că eu ar fi trebuit să mă sinchisesc mai puţin ca oricine de gura lumii, fiindcă tocmai de asta mi se părea mie că nu mi-a păsat niciodată. Dar am fost laşă — aşa cum sînt atîtea femei — şi anticonvenţionalismul meu teoretic s-a năruit. De nu s-ar fi întîmplat aşa, ar fi fost mai bine să-ţi rănesc atunci sentimentele o dată pentru totdeauna decît să mă mărit cu tine şi să ţi le rănesc o viaţă întreagă... Şi tu ai avut mărinimia să nu dai nici o clipă crezare zvonurilor.

— Cinstea mă sileşte să-ţi spun că am cîntărit şi această probabilitate, ceea ce m-a făcut să mă duc la vărul tău şi să mă interesez.

— A ! făcu ea cu o mirare dureroasă.

— Nu m-am îndoit de tine.

— Dar de interesat tot te-ai interesat.

— L-am crezut pe cuvînt.

Ochii ei se umplură de lacrimi.

— *El* n-ar fi făcut cercetări ! spuse. Dar nu mi-ai răspuns. M-ai lăsa să plec ? Îmi dau seama că cer un lucru neobişnuit.

— Într-adevăr, neobişnuit.

— Dar eu ţi-l cer ! Legile casnice ar trebui întocmite după temperamente, şi acestea ar trebui clasificate. Dacă oamenii sînt cît de cît deosebiţi la caracter, înseamnă că unii suferă chiar din pricina regulilor care le asigură altora tihna !... Mă laşi ?

— Dar ne-am căsătorit...

— Ce rost are să ne gîndim la legi şi rînduieli, izbucni ea, dacă ele te fac nenorocit chiar şi cînd ştii că nu păcătuieşti cu nimic ?

— Dar tu păcătuieşti neiubindu-mă.

— Ba *ţin* la tine ! Dar nu m-am gîndit că asta înseamnă... că înseamnă mult mai mult decît atît... Un bărbat şi o femeie care simt ceea ce simt eu se fac vinovaţi de adulter dacă trăiesc în intimitate, în orice împrejurare, cît ar fi ea de legală. Vezi — acum ţi-am spus-o !... Mă laşi, Richard ?

— Mă mîhneşti, Susanna, stăruind atît !

— De ce nu ne putem înţelege să ne eliberăm unul pe altul ? Noi am făcut contractul şi fără îndoială că tot noi putem să-l anulăm — firește, nu în chip legal, dar putem s-o facem din punct de vedere

moral, mai ales că nu s-au ivit interese noi sub formă de copii, care să ne facă griji. După aceea am putea fi prieteni și ne-am putea întîlni fără ca vreunul dintre noi să sufere. Hai, Richard, fii prieten cu mine și îndură-te! Peste cîțiva ani o să fim morți amîndoi, și atunci cui o să-i pese că tu m-ai eliberat, pentru un scurt timp, de constrîngere? Îmi dau seama că mă socotești trăsnită sau exagerat de simțitoare sau cam nesăbuită. Prea bine — dar de ce-aș suferi că m-am născut așa, de vreme ce asta nu face rău nimănui?

— Ba face — îmi face mie rău! Și-ai jurat că mă iubești.

— Da, așa este! Eu am greșit. Totdeauna greșesc eu! Este o vină la fel de mare să te legi că vei iubi mereu ca și să te legi a avea mereu același crez; e un lucru la fel de prostesc ca și cum ai jura c-o să-ți placă toată viața o anumită mîncare sau băutură!

— Și dacă pleci de la mine ai de gînd să trăiești singură?

— Dacă tu stărui, da. Eu însă aveam de gînd să trăiesc cu Jude.

— Ca nevastă?

— Cum voi socoti eu de cuviință.

Phillotson se cutremură. Sue spuse mai departe:

— Bărbatul sau femeia „care îngăduie lumii, sau acelei societăți în care trăiește, să-i hotărască planul de viață n-are nevoie de altceva decît de maimuțăreasca însușire de a imita". Astea sînt cuvintele lui

J. S. Mill. L-am citit din scoarță-n scoarță. De ce nu ții seama de ele ? Eu doresc să-i urmez învățătura.

— Ce-mi pasă mie de J. S. Mill ?! gemu dascălul. Eu nu vreau decît să duc o viață tihnită ! Te supără dacă-ți spun că am ghicit ceea ce nici prin gînd nu mi-a trecut vreodată înainte de căsătoria noastră — anume c-ai fost și că ești îndrăgostită de Jude Fawley ?

— N-ai decît să ghicești mai departe, de vreme ce ai început. Dar cum îți închipui că, de-ar fi fost așa, ți-aș fi cerut să mă lași să plec și să locuiesc la el ?

Sunetul clopoțelului de la școală îl scuti pe Phillotson să răspundă pe loc la ceea ce pe el, pare-se, nu-l izbea ca un convingător *argumentum ad verecundiam* [1], din unghiul căruia dorea ea, în descurajarea ce-o cuprinsese în ultima clipă, să prezinte lucrurile. Sue începea să devină atît de enigmatică și de greu de definit, încît el era gata să adauge această dorință — cea mai nebunească pe care o poate rosti o soție — celorlalte mărunte ciudățenii ale ei.

În dimineața aceea, plecară ca de obicei la școală. Sue intră în clasă ; Phillotson îi putea vedea ceafa prin despărțitura de sticlă ori de cîte ori își întorcea privirile într-acolo. În timp ce dascălul continua să explice și să asculte copiii, fruntea i se încrețea și sprîncenele i se strîngeau de atîta neliniște și încordare,

[1] Argumente care impune respect pentru o anumită autoritate (lat.).

pînă cînd smulse o bucăţică de hîrtie dintr-o coală şi scrise :

„Cererea ta mă împiedică să-mi văd de lucru. Nici nu mai ştiu ce fac! Ai vorbit serios?“

Împături mărunt bucata de hîrtie şi trimise un băieţaş să i-o ducă lui Sue. Copilul porni cu paşi nesiguri spre clasa în care preda ea. Phillotson o văzu pe soţia lui întorcîndu-se şi luînd biletul ; o urmări apoi cum îşi lasă în jos capul drăgălaş, în timp ce citea cu buzele uşor strînse, pentru a nu trăda vreo expresie nepotrivită sub focul atîtor priviri tinere. Mîinile nu i le putea vedea, dar observă că Sue îşi schimbase poziţia, şi, curînd, copilul se înapoie fără nici un răspuns. Totuşi, cîteva minute mai tîrziu, apăru unul din clasa lui Sue, aducînd un bileţel asemănător celui trimis de dascăl. Hîrtiuţa nu cuprindea decît aceste cuvinte, scrise cu creionul :

„Îmi pare sincer rău, dar trebuie să spun că am vorbit serios“.

Phillotson părea mai răscolit decît înainte ; şi cuta unde i se împreunau sprîncenele începu din nou să zvîcnească. După zece minute, chemă copilul pe care îl trimisese înainte la Sue şi-i încredinţa o nouă misivă :

„Dumnezeu mi-e martor că nu urmăresc să mă pun de-a curmezişul oricărui plan de-al tău bine chibzuit. Nu doresc decît să-ţi dau linişte şi să te fac fericită. Dar nu pot să încuviinţez o idee atît de

nesăbuită, adică să te las să pleci ca să trăiești cu iubitul tău. N-ai mai avea parte de respectul și cinstirea nimănui; la fel s-ar întîmpla și cu mine."

După cîtva timp, scena se repetă în clasa lui Sue, și răspunsul sosi :

„*Știu că-mi vrei binele. Dar eu nu țin să fiu respectată! A înțelesni «dezvoltarea umană în toată vasta ei diversitate» (ca să-l citez pe Humboldt*[1] *al tău) valorează, după părerea mea, mai mult decît respectabilitatea. Fără îndoială că — în ochii tăi — gusturile mele sînt triviale, de o totală trivialitate. Dacă nu mă lași să mă duc la el, vrei să-mi îndeplinești măcar o dorință? Îngăduie-mi să locuiesc în casa ta, dar despărțită de tine.*"

La acest bilet el nu răspunse.
Sue îi scrise din nou :

„*Știu ce gîndești. Dar nu ți-e milă de mine? Te rog fie-ți milă, te implor, îndură-te! Nu ți-aș cere-o dacă nu m-aș vedea silită de situații pe care nu le pot suporta! N-a fost pe lume femeie care să fi dorit mai mult decît mine ca Eva să nu fi păcătuit și ca Paradisul să se fi populat de pe urma unui soi de vegetație neprihănită (așa cum credeau creștinii primitivi). Dar nu vreau să glumesc! Fii bun cu mine — chiar dacă eu n-am fost bună cu tine! Sînt*

[1] *Karl Wilhelm Humboldt* (1767—1835), om de stat german, filozof și estetician.

gata să plec, să mă duc în străinătate, oriunde, şi să nu te mai chinuiesc."

De-abia după ce trecu aproape o oră, el îi trimise un răspuns :

„*Nu doresc să-ţi pricinuiesc suferinţe. Ştii bine că nu asta vreau! Dă-mi puţin răgaz. Sînt gata să-ţi îndeplinesc ultima cerere.*"

Urmă un rînd de la ea :

„Îţi mulţumesc din tot sufletul, Richard. Nu merit bunătatea ta."

Toată ziua privi năuc spre ea, prin despărţitura de sticlă. Se simţea la fel de singur ca pe vremea cînd n-o cunoştea încă.

Dar îşi ţinu făgăduiala şi încuviinţă ca ea să trăiască în casă despărţită de el. La început, cînd se întîlneau la masă, lui i se păru că de pe urma noii rînduieli Sue dobîndise oarecare linişte ; dar firea ei resimţea în aşa măsură situaţia aceasta încordată, încît fiecare fibră din fiinţa ei părea întinsă ca o coardă de harpă. Vorbea în doi peri şi fără noimă, pentru a-l împiedica pe el să vorbească cu tîlc.

IV

Phillotson rămase treaz pînă noaptea tîrziu, așa cum obișnuia adesea, încercînd să adune niște materiale în vederea lucrării despre vestigiile romane, pasiunea lui atîta vreme neglijată. Pentru prima dată de cînd reluase cercetarea, simți că vechiul lui interes renaște. Uită de timp și de loc, și cînd, dezmeticindu-se, urcă să se odihnească, era aproape de orele două.

Era atît de absorbit, încît, deși acum dormea în celălalt capăt al casei, se îndreptă mașinal spre odaia în care locuise împreună cu soția lui la început, cînd se mutase la Old-Grove Place. De cînd începuseră neînțelegerile dintre ei, odaia rămăsese numai a lui Sue. Învățătorul intră și, fără să-și dea seama, începu să se dezbrace.

Dinspre pat se auzi un țipăt, urmat de o mișcare bruscă. Înainte ca dascălul să-și dea seama unde se află, o zări pe Sue ridicîndu-se în capul oaselor, numai pe jumătate trează și cu o privire înnebunită. Sări jos din pat, în partea opusă celei unde se afla el,

adică înspre fereastra ascunsă aproape de baldachinul patului. După o clipă o auzi deschizînd oblonul. Înainte ca să-i treacă măcar prin minte că ea dorește altceva decît să respire puțin aer curat, Sue apucase să se urce pe pervazul ferestrei și să sară afară. Pieri în beznă, și el o auzi căzînd.

Îngrozit, Phillotson coborî scările în goană și, în graba lui, se izbi zdravăn de stîlpul scării. Deschise ușa grea de la intrare și urcă cele două sau trei trepte pînă la nivelul solului. Acolo, în fața lui, pe pietriș, zăcea o grămăjoară albă. Phillotson o luă pe Sue în brațe și, aducînd-o în vestiar, o așeză pe un scaun. O privea în lumina lumînării care pilpîia, așezată de el în curent, pe ultima treaptă a scării. Nu-și frînsese gîtul, asta era sigur. Îl privea cu ochi care păreau că nici nu-l văd ; cu ochi care, deși de obicei nu erau foarte mari, acum păreau enormi. Sue își apăsă coastele cu mîna și-și frecă brațul, ca și cum de-abia atunci ar fi simțit durerea ; pe urmă se ridică în picioare și vădit îndurerată, își feri fața de privirea lui.

— Slavă Domnului, nu te-ai omorît ! Măcar că de încercat ai încercat — nădăjduiesc că nu te-ai lovit prea tare ?

Într-adevăr, căderea ei nu fusese prea gravă, fiindcă odăile vechi erau joase, și nivelul solului — înalt. În afară de un cot julit și o lovitură în coastă, pare-se că nu pățise nimic.

— Cred că eram adormită ! începu ea, ținîndu-și mai departe întoarsă fața palidă. M-am speriat de ceva... de un vis îngrozitor... Mi s-a părut că te văd...

Apoi, părînd să-şi reamintească brusc ceea ce se petrecuse aievea, tăcu.

Pelerina ei atîrna în dosul uşii. Înnebunit, Phillotson i-o aruncă pe spate.

— Să te ajut să urci scările ? întrebă el cu jale în glas, fiindcă înţelesul celor întîmplate îl scîrbea de el însuşi şi de toate.

— Nu, îţi mulţumesc, Richard. Nu m-am lovit prea tare, pot să umblu.

— Ar trebui să încui uşa odăii tale, spuse el mecanic, de parc-ar fi ţinut o lecţie la şcoală. Atunci n-o să mai dea nimeni peste tine, nici chiar din întîmplare.

— Am încercat, dar nu se poate încuia. Toate uşile sînt stricate.

Faptul că recunoştea adevărul nu îndrepta cîtuşi de puţin lucrurile. Sue urcă scările încet, în lumina unduitoare a lumînării. Phillotson nu se apropie de ea şi nici nu încercă să urce pînă cînd n-o auzi intrînd în odaia ei. După aceea zăvorî uşa de la intrare, şi la întoarcere se aşeză pe una din treptele de jos, ţinînd cu o mînă stîlpul scării şi ascunzîndu-şi faţa în cealaltă. Rămase aşa multă vreme — jalnică privelişte pentru cine l-ar fi văzut — pînă cînd, ridicîndu-şi capul şi scoţînd un oftat care părea să spună că e nevoit să trăiască mai departe, cu sau fără nevastă, luă lumînarea şi urcă scările spre odaia lui pustie, aşezată în cealaltă parte a palierului.

Nu se mai iscă nici un incident legat de situaţia lor pînă în seara următoare, cînd de îndată ce orele

de școală se sfîrșiră, Phillotson plecă din Shaston, spunînd că n-are nevoie de ceai și neînștiințînd-o pe Sue încotro se duce. Coborî înălțimea pe care se afla așezat orașul, o apucă pe un drum abrupt ce ducea spre nord-vest, și merse tot la vale, pînă cînd pămîntul albicios și uscat se prefăcu într-un lut cafeniu și vîscos. Se afla acum pe firul albiilor joase, pline de aluviuni.

„Acolo unde Duncliffe arată călătorului drumul,
Și noroiosul Stour apele negre-și mînă." [1]

De cîteva ori privi în urmă, în întunericul tot mai des al serii. Abia deslușit, Shastonul se profila pe cer.

„Pe culmile cenușii
Ale Paladonului, cînd ziua palidă
Se stinge." [2]

Luminile de curînd aprinse în ferestre împrăștiau o strălucire încremenită, de parcă l-ar fi urmărit pe el, și una dintre aceste ferestre era a casei lui. Deasupra deslușea vag clopotnița ascuțită a Bisericii Trinității. Aici în vale, aerul îndulcit de aburul ce se ridica din albia argiloasă nu mai semăna cu cel de sus: era stătut și lînced, așa încît, după ce umblă cale de o milă sau două, Phillotson fu nevoit să-și șteargă fața cu batista.

Lăsînd în stînga Duncliffe Hill, porni mai departe fără șovăială, prin umbră, așa cum străbate un om,

[1],[2] William Barnes (n.a.).

pe lumină sau pe întuneric, un ţinut în care s-a jucat pe vremea cînd era copil. Parcursese cu totul vreo patru mile şi jumătate pînă-n locul

„Unde rîul Stour primeşte noi puteri
De la patru limpezi izvoare." [1]

Şi acolo trecu un afluent al Stourului ca să ajungă la Leddenton — un orăşel cu trei sau patru mii de locuitori. Se îndreptă spre şcoala de băieţi şi bătu în uşa locuinţei directorului. Îi deschise un pedagog, care la întrebarea lui Phillotson dacă domnul Gillingham este acasă răspunse că da. Pedagogul plecă numaidecît spre casa lui şi-l lăsă pe Phillotson să se descurce singur. Acesta îşi găsi prietenul rînduind nişte cărţi pe care le folosise la cursurile de seară. Lumina lămpii cu parafină cădea pe faţa lui Phillotson palidă şi amărîtă, în contrast cu expresia potolită şi realistă a prietenului său. Fuseseră colegi de şcoală în copilărie şi de studenţie la Şcoala Normală din Wintoncester, cu mulţi ani în urmă.

— Mă bucur că te văd, Dick ! Dar nu arăţi bine. Ţi s-a întîmplat ceva ?

Phillotson înaintă fără să răspundă, iar Gillingham închise dulapul şi se opri lîngă musafirul lui.

— Păi n-ai mai dat pe aici — ia stai puţin — de cînd te-ai însurat. Te-am căutat, ştii, dar erai plecat ; şi, pe legea mea, urcuşul ăsta e aût de afurisit cînd se lasă întunericul, încît aşteptam să se mai luu-

[1] Drayton (n.a.).

gească zilele ca să mă cațăr din nou. Totuși, îmi pare bine că tu n-ai așteptat.

Deși erau învățători cu carte, ba chiar foarte pricepuți în meserie, între patru ochi mai foloseau uneori cîte un cuvînt din dialectul copilăriei lor.

— Am venit, George, ca să-ți explic ce anume mă împinge spre o hotărîre pe care sînt gata s-o iau, pentru ca măcar tu să înțelegi motivele mele dacă alți oameni le vor pune la îndoială, așa cum cu siguranță că vor face... Dar orice e mai bine decît starea de acum. Să te ferească Dumnezeu să trăiești vreo dată o experiență ca a mea !

— Stai jos. Nu cumva vrei să spui că s-a întîmplat ceva rău între tine și doamna Phillotson ?

— Ba da... Nefericirea mea e că am o nevastă pe care o iubesc, dar care nu numai că nu mă iubește, ci... ci... Dar ce să-ți mai spun ? Știu bine ce simte. Mi-ar fi mai ușor dacă m-ar urî.

— Liniștește-te !

— Și lucrul cel mai trist este că ea e mai puțin vinovată decît mine. Era pedagogă sub îndrumarea mea, după cum știi ; iar eu m-am folosit de lipsa ei de experiență, am scos-o la plimbări și am făcut-o să consimtă la o logodnă lungă, înainte ca ea să-și fi limpezit bine gîndurile în privința asta. După aceea, deși a întîlnit un alt bărbat, făgăduiala și-a ținut-o orbește.

— În timp ce-l iubea pe celălalt ?

— Da ; pare-se cu o ciudată duioșie, deși ce anume simte pentru el este o taină pentru mine — și cred

că și pentru el, poate chiar și pentru ea. Sue e una dintre cele mai stranii făpturi pe care mi-a fost dat să le întîlnesc. Totuși, două lucruri m-au izbit : înțelegerea nemaipomenită sau chiar asemănarea dintre cei doi. Sînt veri, ceea ce poate explica într-o măsură această asemănare. Par o singură făptură, despicată în două ! Dacă la toate astea mai adaugi sila ei de neînvins față de mine, deși ca prieten poate că mă îndrăgește, ai să înțelegi că nu mai pot îndura. S-a luptat cît a putut ca să-și învingă sila, dar în zadar. Nu mai pot să îndur, nu mai pot. Nici nu pot măcar să-i răspund la argumente — a citit de zece ori mai mult decît mine. Mintea ei scînteiază ca diamantul, în timp ce a mea arde mocnit ca hîrtia groasă... Mi-e mult superioară !

— O să-i treacă... ce Dumnezeu ?!

— Niciodată ! Fapt e că... dar să nu mai intru în amănunte ; de ajuns că există motive pentru care n-o să-i treacă niciodată. Pînă la urmă, m-a întrebat liniștită și cu hotărîre dacă poate să mă părăsească pentru a se duce la el. Momentul culminant al crizei a fost în noaptea trecută. Am intrat din greșeală în odaia ei și a sărit pe fereastră — atît îi este de silă de mine ! A pretins că totul s-a întîmplat numai din cauza unui vis, dar asta doar ca să mă liniștească. Cînd o femeie sare pe fereastră fără să-i pese dacă-și frînge gîtul, nu te mai poți amăgi ; și așa stînd lucrurile, am ajuns la următoarea concluzie : anume că e păcat să chinuiești o făptură făcută din același aluat

ca tine. N-o să am tocmai eu neomenia să fac una ca asta, oricît m-ar costa !

— Cum, vrei s-o lași să plece ? Cu iubitul ei ?

— Treaba ei cu cine ! Eu o las să plece ; firește cu el, dacă asta-i dorința ei. Știu că se prea poate să greșesc — știu că, din punct de vedere logic sau religios, nu pot apăra slăbiciunea mea în fața unei asemenea dorințe ; și nici s-o împac cu credința în care am fost crescut. Dar mai știu un lucru : ceva dinăuntrul meu îmi spune că greșesc dacă mă împotrivesc dorinței ei. Și eu, ca și alți bărbați, pretind că atunci cînd un soț se află în fața unei cereri așa-zis nesăbuite a soției sale, singura cale dreaptă, potrivită și onorabilă este s-o respingă, să-și pună, în numele virtuții, nevasta sub cheie, ba poate chiar să-l și ucidă pe iubitul ei. Dar oare calea asta este întru totul dreaptă, potrivită și onorabilă, sau este bicisnică, egoistă și vrednică de dispreț ? Eu n-am de gînd să hotărăsc acest lucru. Vreau pur și simplu să acționez călăuzit de instinct și să las principiile în plata Domnului. Cînd o ființă care a intrat orbește într-o mlaștină țipă după ajutor, eu mă simt îndemnat să i-l dau, dacă se poate.

— Dar nu uita, mai sînt și vecinii și societatea. Ce-o să se întîmple dacă toată lumea...

— M-am săturat să tot fiu filozof. Mă mulțumesc să văd ce-i sub ochii mei.

— Să știi că nu încuviințez instinctul tău, Dick ! spuse cu seriozitate Gillingham. Ca să-ți spun pe șleau, sînt de-a dreptul uluit că un om atît de așezat și de

muncitor ca tine s-a lăsat, măcar o clipă, cuprins de o asemenea nebunie. Mi-ai spus, cînd am fost la tine, că e enigmatică și plină de ciudățenii. Cred că tu ești așa.

— Ți s-a întîmplat vreodată să ai în față o femeie pe care o știi bună din fire și care te roagă să-i redai libertatea — ai fost vreodată omul înaintea căruia ea a îngenuncheat cerînd îndurare ?

— Slavă Domnului că pot răspunde nu !

— Atunci, nu cred că ești omul potrivit pentru a-mi da un sfat. Eu am trăit o asemenea situație, și asta schimbă totul, bineînțeles dacă ai o fărîmă de bărbăție sau cavalerism în tine. Nici prin gînd nu-mi trecea — trăind departe de femei, așa cum am trăit cu ani de-a rîndul — că, prin simplul fapt de a duce o femeie la altar și de a-i pune un inel în deget, poți s-o tîrăști într-o tragedie neîntreruptă de zi cu zi, ca aceea la care participăm acum ea și cu mine !

— Încă aș mai găsi o scuză dac-ai lăsa-o să te părăsească cerîndu-i să rămînă singură. Dar să plece însoțită de un cavaler — e cu totul altceva.

— Cîtuși de puțin. Ce s-ar întîmpla dacă, așa cum bănuiesc și eu, ea mai degrabă ar accepta nenorocirea ei de astăzi decît să promită că va trăi despărțită de el ? Asta-i o treabă care n-o privește decît pe ea. Dar e altceva decît să trăiești mai departe cu un soț față de care nu poți fi sinceră... Totuși, nu mi-a dat să înțeleg limpede că vrea să trăiască cu el în chip de soție, deși îmi închipui că la asta se gîndește... Și, după cîte pot eu înțelege, între ei doi nici nu e

vorba de un simţămînt josnic, animalic ; tocmai ăsta-i lucrul cel mai groaznic ; asta mă face să cred că dragostea lor va dura. N-aveam de gînd să-ţi mărturisesc că în primele săptămîni după nuntă, ros de gelozie şi neştiind care-i calea înţelepciunii, m-am ascuns în şcoală, într-o seară cînd ei doi se aflau împreună acolo, şi am auzit ce şi-au spus. Acum mi-e ruşine de fapta mea, deşi îmi închipui că-mi exercitam un drept legal. Din purtarea lor am înţeles că dragostea dintre ei se întemeiază pe o înrudire spirituală, o înţelegere care înlătură orice iz de grosolănie. Dorinţa lor cea mai arzătoare este să fie împreună — să-şi împărtăşească emoţiile, fanteziile, visele.

— Dragoste platonică !

— Ba nu. Mai curînd shelleiană. Mi-am amintit de — cum le zicea — Laon şi Cythna [1]. Puţin şi de Paul şi Virginia. Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît mă simt *mai hotărît* de partea lor.

— Dar dacă oamenii ar face ceea ce vrei tu să faci, ar urma o destrămare generală a vieţii de familie. Familia n-ar mai fi celula socială.

— Da — pesemne că vorbesc aiurea, spuse Phillotson cu tristeţe în glas. Ţi-aminteşti doar că niciodată n-am fost un gînditor prea strălucit... Şi, totuşi, nu văd de ce femeia şi copiii n-ar putea să alcătuiască celula şi fără bărbat.

---

[1] Personajele poemului *Revolta din Islam* de Shelley. Legătura dintre Laon şi Cythna e un simbol al comuniunii spirituale dintre doi oameni care luptă pentru acelaşi ideal.

— Sfinte Sisoe ! Matriarhat în lege !... Şi *ea* vorbeşte tot aşa ?

— Ba nu. Nici gînd nu-i trece c-am întrecut-o pînă şi pe ea — şi totul numai în ultimele douăsprezece ore !

— Asta răstoarnă toate ideile moştenite pe meleagurile noastre. Doamne-Dumnezeule, ce-o să mai flecărească Shastonul !

— Nu zic că n-o să flecărească. Nu ştiu, nu ştiu nimic ! după cum îţi spuneam, cu mai mult simt decît judec.

— Haide acum, spuse Gillingham, să chibzuim în linişte la un pahar cu băutură. Coborî sub scară şi scoase o sticlă de cidru, din care fiecare bău cîte-un pahar mare. Cred că nu mai ştii pe ce lume eşti şi că ţi-ai ieşit din minţi, urmă el. Du-te înapoi şi rabdă-i cîteva toane. Dar ţine-o. Am auzit vorbindu-se în dreapta şi-n stînga că e o tinerică încîntătoare.

— Aşa e ! Şi tocmai asta mă amărăşte mai tare ! Ei, să nu mai zăbovesc. Mă aşteaptă un drum lung.

Gillingham îşi însoţi prietenul cale de-o milă, şi la despărţire îşi exprimă nădejdea că această consfătuire — oricît de neobişnuit ar fi fost prilejul ei — va înseama reînnoirea vechii lor prietenii. „Ţine-te de ea", fură ultimele lui cuvinte azvîrlite în beznă pe urmele lui Phillotson ; la care prietenul lui răspunse „Da, da !"

Dar după ce rămase singur sub cerul înnourat al nopții și nu mai auzi alt sunet decît clipocitul afluenților Stourului, Phillotson spuse :

— Va să zică, Gillingham amice, argumente mai puternice decît astea n-ai găsit.

— Eu cred c-ar trebui s-o bată pînă-și bagă mințile-n cap — asta-i părerea mea ! murmură Gillingham pe drumul de întoarcere spre casă.

A doua zi de dimineață, la micul dejun, Phillotson îi spuse lui Sue.

— Ești liberă să pleci — cu cine vrei. Sînt întru totul și necondiționat de acord.

Acum, că ajunsese la această concluzie, Phillotson avea din ce în ce mai puține îndoieli că e cea mai bună. Seninătatea dulce ce-l cuprindea la gîndul că-și face datoria față de o femeie, care era la cheremul lui, aproape că depășea în tărie durerea despărțirii.

Trecură cîteva zile și veni și seara ultimei lor cine împreună. Cerul era acoperit, și vîntul, care rar se oprește pe înălțimile acelea, bătea și acum. Cît de adînc avea să se întipărească seara aceasta în amintirea lui ! Privirea ei cînd se strecură în salonaș ca să-și bea ceaiul ; silueta ei zveltă și mlădioasă ; fața, care-și pierduse rotunjimea, pecetluită de paloarea zilelor și nopților fără odihnă, sugerînd posibilități tragice atît de discordante față de apucăturile uneori zburdalnice ale lui Sue ; felul cum gusta dintr-un fel și dintr-altul, fără să poată mînca nimic. Nervozitatea ei, izvorîtă din teama ca el să nu se simtă jignit de un asemenea pas, putea fi luată de un străin drept

neplăcerea pe care i-o pricinuia prezența lui Phillotson în scurtele clipe ce mai rămîneau pînă la plecare.

— Ai face bine să mănînci o felie de șuncă sau un ou, sau orice altceva pe lîngă ceai. Nu poți să pornești la drum după ce ai luat doar o îmbucătură de pîine cu unt.

Ea luă felia pe care i-o întinse el ; discutau despre mărunte treburi gospodărești, ca, de pildă, în ce loc va găsi el cheia cutărui sau cutărui dulap, care note de plată fuseseră achitate și care nu.

— Sînt făcut să fiu holtei, știi doar, Sue, spuse el, cu o încercare eroică de a o face să se simtă la largul ei. Așa încît faptul de a rămîne fără nevastă nu va fi chiar atît de supărător pentru mine cum ar fi pentru alți bărbați care au fost o vreme însurați. Și apoi, mă mai urmărește și măreața trăsnaie de a scrie *Vestigiile romane ale Vessexului*, și asta o să-mi umple toate orele libere.

— Oricînd vrei să-mi dai părți din manuscris, cum ai mai făcut, ca să ți le copiez, să știi c-o voi face cu mare plăcere ! spuse ea cu o blîndețe supusă. Mi-ar plăcea să-ți mai pot fi de folos — ca prietenă.

Phillotson rămase pe gînduri, apoi spuse :

— Ba nu ; cred că dacă e vorba să ne despărțim, trebuie să ne despărțim de-a binelea. Și pentru asta nu vreau să-ți pun nici o întrebare și, mai ales, nu vreau ca tu să-mi dai de știre despre ce ai să faci sau chiar despre locul unde ai să stai... Și acum, de

cîți bani ai nevoie ? Fiindcă, știi, trebuie să ai ceva bani la tine.

— Dar, Richard, bineînțeles că nici nu-mi trece prin minte să iau vreun ban de la *tine* acum la plecare ! Nici nu-mi trebuie. Mi-a rămas destul din banii mei ca să-mi ajungă multă vreme, și apoi Jude o să-mi...

— Aș dori să nu știu nimic despre el, dacă nu te superi. Ești cu desăvîrșire liberă și ai să faci întocmai cum ai hotărît.

— Prea bine. Vreau numai să-ți spun că mi-am împachetat doar un schimb sau două din hainele mele și încă vreo două lucrușoare care îmi aparțin. Aș dori să te uiți în geamantanul meu înainte să-l închid. În afară de asta mai am un pachet mic, care va intra în valiza lui Jude.

— Nici prin gînd nu-mi trece să-ți controlez bagajele ! Dorința mea este să iei trei sferturi din mobila casei. Nu vreau să-mi stea pe cap. Mi-s oarecum dragi doar cîteva lucruri, care au fost ale mamei și ale tatei. Cît privește, restul, oricine va veni după ele din partea ta va fi binevenit.

— Asta n-o să se întîmple niciodată.

— Pleci cu trenul de șase și treizeci, nu-i așa ? Acum e șase fără un sfert.

— Parcă... parcă nu ți-ar părea rău că plec, Richard !

— Nu, poate că nu.

— Mi-ești drag pentru felul cum te-ai purtat. E ciudat că din clipa în care am început să te privesc

nu ca pe soțul meu, ci ca pe bătrînul meu învățător, mi-ai fost iarăși drag. N-o să mă prefac într-atît încît să spun că te iubesc, fiindcă știi că nu te iubesc decît ca prieten. Dar prieten îmi ești!

Ochii i se umeziră cîteva clipe la aceste gînduri, dar curînd omnibuzul gării trecu s-o ia. Phillotson avu grijă să i se pună bagajele sus, o ajută să urce și fu silit a se preface că o sărută cînd îi ură drum bun. Sue îl înțelese și făcu la fel. Văzînd cu cîtă voioșie se despărțeau, conductorul omnibuzului nu înțelese altceva decît că ea pleacă într-o scurtă vizită.

Cînd Phillotson se înapoie în casă, urcă scara și, ajuns sus, deschise fereastra înspre partea în care mergea omnibuzul. Curînd, uruitul roților se stinse în depărtare; Phillotson coborî, cu fața crispată ca a unui om chinuit de durere; își puse pălăria, ieși din casă și merse cale de-o milă pe urmele omnibuzului. Deodată, se întorse brusc și porni înapoi.

N-apucase să intre în casă, cînd glasul prietenului său Gillingham îl salută din ușă.

— Nimeni nu mi-a răspuns, așa încît, găsind ușa deschisă, am intrat înăuntru și m-am simțit ca acasă. Ți-am spus doar c-o să trec pe la tine, ți-amintești?

— Da, îți sînt foarte îndatorat, Gillingham, mai ales că ai venit în astă seară.

— Ce face doamna?

— E foarte bine. A plecat — tocmai a plecat. Aici e ceașca de ceai din care a băut doar cu un ceas în urmă. Și asta-i farfuria din care... Phillotson simți

că i se strînge gîtlejul şi că nu mai poate vorbi. Se întoarse şi împinse deoparte serviciul de ceai. Dar, fiindcă veni vorba, ai băut un ceai ? întrebă el îndată, cu alt glas.

— Nu... da... nu face nimic, spuse Gillingham preocupat. Zici c-a plecat ?

— Da... Aş fi fost gata să-mi dau viaţa de dragul ei, dar crud cu ea, în numele legii, n-am vrut să fiu. După cîte am înţeles, s-a dus la iubitul ei. Ce au de gînd să facă, n-aş putea să-ţi spun. Dar orice-ar face, ea are consimţămîntul meu deplin.

Era atîta hotărîre şi greutate în vorbele lui Phillotson, încît prietenul lui se stăpîni de la orice comentariu.

— Să te las ? întrebă el.

— Nu, nu. E o binecuvîntare pentru mine că ai venit. Trebuie să rînduiesc şi să string unele lucruri. Ai vrea să mă ajuţi ?

Gillingham încuviinţă. După ce urcă în încăperile de sus, învăţătorul deschise sertarele, scoase toate lucrurile lăsate de Sue şi le aşeză într-o ladă mare.

— N-a vrut să ia tot ce i-am spus eu să ia, continuă el. Dar o dată ce m-am hotărît s-o las să trăiască după placul inimii ei, hotărîrea rămîne în picioare.

— Unii bărbaţi s-ar fi oprit asupra unei înţelegeri în ce priveşte despărţirea.

— Toate astea le-am cercetat în fel şi chip şi nu mai vreau să le discut. Am fost şi mai sînt încă cel mai învechit bărbat din lume în chestiunea căsătoriei. Adevărul este însă că n-am privit niciodată în spirit

critic aspectul ei moral. Totuşi, unele lucruri mi-au sărit în ochi şi nu le pot trece cu vederea.

Împachetau mai departe în tăcere. După ce sfîrşiră, Phillotson închise lada şi răsuci cheia.

— Aşa, făcu el. Cu astea o să se gătească pentru ochii altuia; dar niciodată de acum înainte pentru ochii mei!

V.

Cu douăzeci şi patru de ore înainte de cele povestite, Sue îi scrisese lui Jude următorul bilet:

„S-a întîmplat aşa cum ţi-am spus că va fi: plec mîine seara. Richard şi cu mine ne-am gîndit că după ce se lasă întunericul plecarea mea va fi mai puţin bătătoare la ochi. Mă simt cam înspăimîntată, şi de aceea te rog să mă întîmpini negreşit pe peronul de la Melchester. Sosesc cu puţin înainte de orele şapte. Desigur, ştiu că vei fi acolo, dragă Jude; dar sînt atît de speriată, încît nu mă pot opri să-ţi cer să fii punctual. El s-a purtat atît *de frumos cu mine în toate împrejurările prin care am trecut!*

Aştept întîlnirea noastră!

S."

În timp ce omnibuzul o îndepărta tot mai mult de oraşul de munte, Sue — singurul călător din acea seară — privea cu tristeţe spre drumul lăsat în urmă. Pe faţă însă nu i se citea şovăiala.

Trenul spre Londra cu care pleca ea nu oprea decît cînd i se semnaliza. Lui Sue i se păru ciudat că o societate puternică cum sînt Căile Ferate provocau o oprire anume pentru ea — o fugară ce-şi părăsise căminul conjugal.

Călătoria de douăzeci de minute se apropia de sfîrşit, şi Sue începu să-şi strîngă lucrurile în vederea coborîrii. În clipa cînd trenul opri lîngă peronul din Melchester, o mînă smuci uşa compartimentului, şi Sue se pomeni cu Jude înăuntru. Avea o valiză neagră şi era îmbrăcat în hainele închise pe care le purta duminica şi serile după lucru. Arăta ca un tînăr foarte chipeş, şi dragostea îi învăpăia ochii.

— Vai, Jude ! Îi strînse mîna în amîndouă mîinile. Din pricina încordării, o înecă un şir de hohote fără lacrimi. Sînt — sînt atît de bucuroasă ! Aici cobor ?

— Nu. Urc eu, scumpa mea ! Mi-am strîns toate lucrurile. În afară de valiza asta, mai am doar o ladă mare, pe care am lipit o etichetă.

— Dar eu nu cobor ? N-o să locuim aici ?

— Vezi tu, asta nu se putea. Aici sîntem cunoscuţi, eu cel puţin sînt bine cunoscut. Am luat bilet pînă la Aldbrickham ; uite şi biletul tău pînă acolo fiindcă tu nu ţi-ai cumpărat decît pînă aici.

— Eu credeam c-o să locuim aici, repetă ea.

— Nu s-ar fi putut în nici un caz.

— A ! poate că nu.

— N-am mai avut timp să-ţi scriu ca să te înştiinţez asupra cărui loc mă hotărîsem. Aldbrickham e

un oraș mult mai mare — are șaizeci sau șaptezeci de mii de locuitori — și acolo nu știe nimeni nimic despre noi.

— Și ai renunțat la lucrarea din catedrala de aici?

— Da. Totul a fost cam neprevăzut, fiindcă înștiințarea ta a venit pe neașteptate. De fapt m-ar fi putut sili să-mi termin săptămîna de lucru. Dar le-am explicat că-i urgent și mi-au dat drumul. La porunca ta aș fi lăsat totul baltă, în orice zi, Sue. Am lăsat mai mult decît atît în urmă, pentru tine!

— Mă tem că-ți fac mult rău. Îți zădărnicesc perspectivele de intrare în Biserică; te împiedic să progresezi în meseria ta! Distrug totul!

— Biserica nu mai există pentru mine! Las-o în pace! *Eu* nu voi fi unul dintre

Oștenii sfinți ce-n șiruri lungi
Se mistuie pentru-a-și atinge fericirea,[1]

presupunînd că astfel de oșteni există! Fericirea mea nu e sus, ci aici.

— Vai, ce păcătoasă-mi par cînd răvășesc astfel viețile oamenilor! spuse ea; și glasul ei preluă emoția care începuse să vibreze în a lui.

Dar după ce străbătură vreo douăsprezece mile, Sue își regăsi echilibrul.

— A fost atît de bun dîndu-mi voie să plec! urmă ea. Uite un bilet adresat ție, pe care l-am găsit eu pe măsuța de toaletă.

---

[1] Citat din poemul *The Statue and the Bust (Statuia și bustul)* de Robert Browning (1812—1889).

— Da. Nu-i un om de nimic, spuse Jude, aruncîndu-şi ochii pe bilet. Şi mi-e ruşine cînd mă gîndesc cît l-am urît pentru că s-a căsătorit cu tine.

— După legea toanelor femeieşti, îmi închipui c-ar trebui să mă îndrăgostesc dintr-o dată de el numai pentru că m-a lăsat cu atîta mărinimie şi atît de neaşteptat să plec, spuse ea zîmbind. Dar sînt atît de rece sau de nerecunoscătoare sau mai ştiu eu cum, încît nici chiar mărinimia lui nu mă face să-l iubesc, să mă căiesc sau să doresc a rămîne alături de el ca soţie ; deşi simt că mintea lui deschisă mă atrage şi că-l respect mai mult ca oricînd.

— Poate că pentru noi ar fi fost mai bine dacă ţi-ar fi arătat mai puţină bunăvoinţă şi ai fi fugit de acasă împotriva voinţei lui, murmură Jude.

— Asta n-aş fi făcut-o *niciodată*.

Jude îşi lăsă privirea gînditoare să zăbovească pe faţa ei. Apoi o sărută pe neaşteptate ; era gata s-o mai sărute încă o dată, dar ea îl opri :

— Nu... acum numai o dată... te rog, Jude !

— Eşti cam crudă, răspunse Jude, dar se supuse. Mi s-a întîmplat un lucru atît de ciudat, urmă el după un timp de tăcere. Arabella mi-a scris cerîndu-mi să accept divorţul — pentru a-mi dovedi bunăvoinţa faţă de ea, zice. Vrea să devină soţia respectabilă şi legală a bărbatului cu care s-a unit ; şi mă roagă să-i înlesnesc îndeplinirea dorinţei.

— Şi tu ce-ai făcut ?

— Am încuviinţat. La început m-am gîndit că făcînd una ca asta o bag în bucluc din pricina celei de-a

doua căsătorii a ei, şi eu nu vreau să-i fac nici un rău. La urma urmelor, poate că nu-i ea mai păcătoasă decît mine ! Dar pe aici nu ştie nimeni nimic despre povestea asta şi-mi dau seama că demersurile nu vor fi anevoioase de fel. Dacă ea vrea să ia totul de la capăt, eu am toate motivele să nu-i pun piedică.

— Atunci, vei fi liber ?

— Da, voi fi liber.

— Pînă unde avem bilet ? întrebă Sue, sărind la altă idee, aşa cum făcuse tot timpul în seara aceasta.

— Pînă la Aldbrickham, după cum ţi-am spus.

— Dar ajungem acolo foarte tîrziu ?

— Da. M-am gîndit la asta şi am telegrafiat să ni se oprească o cameră la hotelul de temperanţă de acolo.

— O cameră ?

— Da, una.

Îl privi.

— Vai, Jude ! Sue îşi aplecă fruntea, sprijinind-o de colţul compartimentului. M-am gîndit că s-ar putea să faci una ca asta şi că eu, de fapt, te amăgesc. Dar nu aşa am înţeles eu.

În răstimpul de tăcere care urmă, ochii lui Jude fixară cu o expresie năucă locul din faţa lui.

— Bine... făcu el. Bine !...

Apoi rămase fără grai ; iar ea, văzîndu-l atît de descumpănit, îşi lipi faţa de obrazul lui, şi murmură :

— Nu fi supărat, dragul meu !

— Nu mi-ai făcut nici un rău, spuse el. Dar așa înțelesesem eu... Ți-ai schimbat pe neașteptate părerea ?

— N-ai dreptul să-mi pui o asemenea întrebare, și eu n-o să-ți răspund ! spuse ea zîmbind.

— Draga mea, fericirea ta înseamnă pentru mine mai mult decît orice — deși s-ar părea că sîntem foarte des la un pas de ceartă ! Și voința ta e lege pentru mine. Nădăjduiesc că nu sînt pur și simplu... un bărbat egoist. Fie cum dorești tu ! Era frămîntat de gînduri, și pe fruntea lui se oglindea nedumerirea. Aș crede mai curînd că nu mă iubești decît că ai devenit convențională ! Și măcar că, dăscălit de tine, am ajuns să urăsc și eu convenționalismul, nădăjduiesc totuși că *asta* e cauza, și nu cealaltă posibilitate, care mi se pare cumplită !

Chiar și în această clipă, fără doar și poate clipa sincerității, Sue nu putea să dezvăluie în întregime acea taină care era inima ei.

— Pune totul pe socoteala sfielii mele, spuse ea repezit și în doi peri ; pe socoteala unei sfieli firești la o femeie în clipa crizei. *S-ar putea* să simt — la fel ca și tine — că începînd din clipa aceasta sînt pe deplin îndreptățită să trăiesc cu tine în felul cum te-ai gîndit tu. *S-ar putea* să fiu de părere că, într-o societate bine întocmită, tatăl copilului unei femei este pentru ea o chestiune tot atît de intimă ca și eroiala lenjeriei ei de corp, o chestiune cu privire la care nimeni n-are dreptul să-i pună întrebări. Dar poate că în oarecare măsură, tocmai fiindcă datorită mă-

rinimiei lui am parte acum de libertate, aș vrea să fiu niţel mai severă. Dacă totul s-ar fi petrecut cu o scară de frînghie, iar el ar fi alergat după noi cu pistoalele, mi s-ar fi părut că e altceva şi m-aş fi purtat altfel. Dar nu stărui şi nu mă judeca, Jude ! Presupune că n-am curajul opiniilor mele. Eu mă ştiu : sînt doar o biată fiinţă nenorocită. Nu mi-e firea atît de pătimaşă ca a ta.

Jude răspunse simplu :

— Am crezut ceea ce era firesc să cred. Dar dacă nu sîntem amanţi, nu sîntem, şi pace ! Sînt sigur că aşa credea şi Phillotson. Uită-te la ce mi-a scris. Deschise scrisoarea adusă de ea şi citi :

„Iţi pun o singură condiţie : să fii blînd şi drăgăstos cu ea. Ştiu că o iubeşti. Dar uneori chiar şi iubirea poate fi crudă. Sînteţi făcuţi unul pentru altul ; e lucru sigur, bătător la ochi pentru orice om mai vîrstnic şi nepărtinitor. Ai fost în tot timpul scurtei mele convieţuiri cu ea «fantoma din umbră». Iţi repet, ai grijă de Sue."

— E un om de ispravă, nu-i aşa ? întrebă ea, stăpînindu-şi lacrimile. După ce mai cugetă puţin, adăugă : Era foarte resemnat să mă lase să plec — aproape prea resemnat ! Niciodată nu m-am simţit mai aproape de a mă îndrăgosti de el decît cînd l-am văzut făcînd grijuliu pregătiri ca să mă simt eu bine pe drum şi cînd mi-a oferit bani. Totuşi, nu m-am îndrăgostit. Dacă l-aş fi iubit cîtuşi de puţin ca nevastă, chiar şi acum m-aş mai întoarce la el.

— Dar nu-l iubești, nu-i așa ?

— E adevărat. Cumplit de adevărat. Nu-l iubesc.

— Tare mă tem că nici pe mine ! spuse Jude ursuz. Poate că nu iubești pe nimeni. Sue, uneori, cînd sînt supărat pe tine, îmi spun că tu nu ești în stare de o dragoste adevărată.

— Asta nu-i nici frumos, nici drept din partea ta ! spuse ea, și, trăgîndu-se înapoi, cît mai departe de el, privi încruntată în bezna de afară. Adăugă apoi cu glas jignit, fără să se întoarcă : Poate că felul cum te îndrăgesc eu nu seamănă cu felul altor femei. Dar pentru mine a fi în preajma ta este o încîntare de o nespusă gingășie, pe care nu vreau s-o primejduiesc împingînd lucrurile mai departe și încercînd s-o fac mai puternică. Mi-am dat seama că pe noi doi, ca femeie și bărbat, ne paște această primejdie. Dar, fiind vorba de *mine* și de *tine*, m-am hotărît să am încredere că vei da întîietate dorințelor mele, și nu răsplatei cuvenite ție. Să nu mai vorbim despre asta, dragă Jude !

— Firește, dacă asta te face să ai remușcări... dar ți-s foarte drag, Sue ? Spune-mi că da. Spune-mi că mă îndrăgești un sfert, o zecime din cît te îndrăgesc eu, și sînt mulțumit !

— Te-am lăsat doar să mă săruți, și asta spune destul.

— Doar o dată sau de două ori ?

— Ei... Te rog să nu fii lacom.

Jude se lăsă pe spate și multă vreme nu mai privi spre Sue. Acel episod din trecutul ei despre care ea

îi povestise — istoria cu sărmanul student din Christminster tratat în acelaşi fel — îi reveni în amintire ; şi Jude se văzu pe sine ca pe un posibil urmaş întru aceeaşi soartă chinuită.

— Ciudată răpire ! murmură el. Poate că în tot timpul ăsta tu mă foloseşti ca pe-o unealtă în jocul tău cu Phillotson. Pe legea mea că aproape aşa-mi vine să cred cînd te văd şezînd acolo ca o mironosiţă.

— Te rog să nu fii supărat — nu-ţi dau voie ! îl îmbună ea, întorcîndu-se şi apropiindu-se de el. De-abia adineauri m-ai sărutat, ştii doar ; şi nu mi-a displăcut, asta recunosc, Jude. Atît doar, că nu vreau să te las s-o mai faci o dată chiar acum — ţinînd seama de împrejurările în care ne aflăm, nu înţelegi ?

El nu era niciodată în stare să reziste argumentelor ei (ceea ce Sue ştia prea bine). Aşa încît rămaseră unul lîngă altul cu mîinile împletite, pînă cînd un gînd o făcu să tresară.

— E cu neputinţă să te însoţesc la hanul acela acum, că ai trimis telegrama !

— De ce ?

— Înţelegi prea bine de ce !

— Foarte bine, găsim cu siguranţă alt han deschis. Mi-am spus uneori, în ultima vreme, de cînd te-ai măritat cu Phillotson din pricina unui scandal caraghios, că, deşi te lauzi cu păreri independente, eşti la fel de robită codului social ca oricare altă femeie !

— Nu şi în conştiinţă. Doar că n-am curajul părerilor mele, după cum ţi-am spus şi înainte. Nu m-am măritat cu el numai din pricina scandalului. Uneori

pasiunea unei femei de a fi iubită cu pasiune îi stăpînește într-atît cugetul, încît, chiar dacă o înspăimîntă gîndul de a fi crudă cu un bărbat, îl încurajează totuși pe acesta s-o iubească, măcar că ea nu-l iubește. Pe urmă, cînd îl vede suferind, o apucă remușcările, și atunci face tot ce poate ca să dreagă greșeala.

— Vrei să spui pur și simplu că ai cochetat în chip revoltător cu bietul om, că pe urmă te-ai căit, și ca să dregi lucrurile, te-ai măritat cu el, deși făcînd acest lucru te-ai canonit de moarte.

— Dacă vrei să spui lucrurilor pe nume, cam așa s-a petrecut. Asta a fost cauza, împreună cu scandalul și cu faptul că tu mi-ai ascuns ceea ce ar fi trebuit să-mi spui dinainte !

Văzînd-o mîhnită și gata să plîngă din pricina mustrării lui, Jude o potoli :

— Hai, lasă, draga mea, nu te mai necăji ! Dacă vrei, răstignește-mă pe mine ! Știi doar că pentru mine ești totul, orice-ai face !

— Sînt tare păcătoasă și lipsită de principii, știu că asta gîndești despre mine ! spuse ea clipind ca să alunge lacrimile.

— Gîndesc și știu că ești scumpa mea Sue, tu, de care nici mări, nici țări și nici un lucru prezent sau viitor nu mă poate despărți !

Deși în multe privințe era atît de complicată și răsucită, Sue era atît de copilăroasă în alte lucruri, încît cuvintele lui Jude o mulțumiră, și cei doi ajunseră la capătul călătoriei cum nu se poate mai împăcați

unul cu altul. Era aproape de orele zece cînd sosiră la Aldbrickham, capitala Wessexului de Nord. Fiindcă ea nu voia să înnopteze la hotelul de temperanță, tocmai din pricina conținutului telegramei lui Jude, acesta se interesă de alt hotel ; un băiețandru care se oferi să le găsească adăpost le duse bagajele cu cărucior pînă la hotelul George, așezat ceva mai departe. Era tocmai hanul în care poposiseră Jude și Arabella cu prilejul întîlnirii de după lunga lor despărțire.

Totuși, pentru că pătrunseră în han printr-o altă ușă și prins fiind de gînduri, Jude nu recunoscu din prima clipă locul. După ce-și aleseră fiecare cîte-o cameră, coborîră pentru a lua o cină tîrzie. În lipsa lui Jude, care încă nu se arăta, slujnica hanului începu să-i vorbească lui Sue.

— Mi-aduc aminte parcă, doamnă, că ruda sau prietenul dumneavoastră, sau ce-o fi, a mai venit pe aici o dată — tîrziu ca și acum — cu nevastă-sa, ori cum, cu o doamnă, care nu vă semăna de fel ; a venit la fel ca acum cu dumneavoastră.

— Adevărat, ți-amintești ? făcu Sue cu o strîngere de inimă. Cred totuși că te înșeli ! Cît timp a trecut de atunci ?

— Vreo lună sau două Era o femeie frumoasă și trupeșă. Au luat odaia asta.

Cînd Jude coborî și se așeză la masă, Sue părea vlăguită și dărîmată.

— Jude, spuse ea cu glas tînguitor înainte de culcare, cînd se despărțiră pe palier : nu ne mai simțim așa de bine și la largul nostru cum ne simțeam pe

vremuri între noi. Nu-mi place aici — nu pot să sufăr locul ăsta ! Şi nici tu nu-mi mai placi ca înainte.

— Ce neliniştită pari, draga mea ! De ce te-ai schimbat aşa ?

— Fiindcă a fost o cruzime din partea ta să mă aduci aici !

— De ce ?

— Ai fost, nu demult, pe aici cu Arabella. Vezi, acum ţi-am spus-o !

— Doamne, cum se poate ? exclamă Jude privind în jur. Da, e acelaşi han ! Crede-mă că n-am ştiut, Sue. Şi apoi, nu-i o cruzime, de vreme ce am venit aşa cum am venit — ca două rude care locuiesc împreună.

— Cît e de cînd aţi stat aici ? Spune-mi, te rog, spune-mi.

— Asta s-a întîmplat în ajunul zilei în care te-am întîlnit la Christminster, atunci cînd ne-am înapoiat împreună la Marygreen. Ţi-am spus, doar, că o întîlnisem.

— Da, mi-ai spus că o întîlniseşi, dar nu mi-ai spus totul. Povestea ta suna cum că v-aţi întîlnit ca doi oameni înstrăinaţi, care în faţa cerului nu mai erau soţ şi soţie, şi nu că te-ai fi împăcat cu ea.

— Nu, nu m-am împăcat, spuse el trist. Nu pot să-ţi explic, Sue.

— Ai fost făţarnic cu mine, tu, ultima mea speranţă ! Şi asta n-o s-o uit niciodată, niciodată !

— Dar, după dorința ta, dragă Sue, noi trebuie să fim doar prieteni, nu și amanți ! E atît de lipsit de noimă din partea ta...

— Și prietenii pot fi geloși.

— Nu mi se pare. Mie nu-mi îngădui nimic, dar eu trebuie să-ți îngădui ție totul. La urma urmelor, în tot timpul ăsta ai fost în relații bune cu bărbatul tău.

— Nu, n-am fost, Jude. Cum poți să-ți închipui una ca asta ? Și tu m-ai înșelat, chiar dacă n-ai făcut-o cu bună-știre. Era atît de rănită, încît el fu nevoit s-o conducă în odaia ei și să închidă ușa, ca nu cumva să se audă ce spune. Asta a fost odaia ? Da, asta a fost — văd după privirea ta că da ! Nu vreau să stau în ea ! Vai, ce trădare din partea ta s-o primești înapoi ! Eu am sărit pe fereastră !

— Dar Sue, la urma urmelor, era nevasta mea, după lege, dacă nu...

Sue se lăsă în genunchi, își îngropă capul în așternut și plînse.

— N-am mai pomenit atîta lipsă de rațiune. Ca un cîine care nu-și mănîncă ciolanul, dar nici nu lasă pe altul să se atingă de el, spuse Jude. Eu nu trebuie să mă apropii de tine, dar nici de altcineva.

— Cum nu *înțelegi* tu ce simt eu ? *De ce* nu înțelegi ? De ce ești atît de obtuz ? *Eu* am sărit pe fereastră !

— Ai sărit pe fereastră ?

— Nu pot să-ți explic !

E drept că el nu înțelegea prea bine ce simțea ea.

Dar puțin tot înțelegea ; și începu s-o iubească cu atît mai mult.

— Eu... eu credeam că în vremea aceea și de atunci mereu nu ai mai iubit pe nimeni, nu m-ai dorit decît pe mine pe lumea asta ! continuă Sue.

— E adevărat. N-am iubit pe nimeni altcineva și nici nu iubesc ! spuse Jude, la fel de dărîmat ca și ea.

— Dar trebuie să te fi gîndit mult la ea ! Altfel...

— Nu, nu trebuie să mă fi gîndit, nici tu nu mă înțelegi, femeile nu pot înțelege niciodată ! De ce atîta supărare pentru un fleac ?

Ridicîndu-și capul din cuvertură, Sue spuse cu îmbufnare ațîțătoare :

— Dacă nu s-ar fi întîmplat asta, poate că pînă la urmă mă duceam și la hotelul de temperanță, cum propuseseși tu, fiindcă începusem să cred că sînt a ta !

— N-are nici o importanță ! spuse Jude, ca și cum toate astea nu-l mai priveau.

— Firește, credeam că de cînd te-a părăsit, ea n-a mai fost cu adevărat nevasta ta ! Eu înțelegeam că o despărțire ca a ta de ea și a mea de el pune capăt căsătoriei.

— Nu pot să-ți spun mai mult fără să-i fac un rău, și asta nu vreau, răspunse Jude. Totuși, un lucru trebuie să știi, și asta oricum va pune capăt dezbaterii. E măritată cu un alt bărbat — măritată cu adevărat ! Eu n-am știut nimic despre asta decît după ce-am poposit aci, la han.

— Măritată cu un altul ?... E o crimă — așa zice lumea, dar de crezut nu crede.

— Vezi ? Acum ești iar tu. Da, e o crimă, așa cum tu nu crezi că este, dar ești gata să încuviințezi de frică. Eu însă n-am s-o denunț niciodată. Și fără doar și poate că mustrarea de cuget a împins-o să-mi ceară divorțul. Tocmai pentru ca să se poată recăsători în lege cu bărbatul acela. Așa încît îți dai seama că nu e probabil s-o revăd.

— Și într-adevăr n-ai știut nimic cînd ai văzut-o ? întrebă Sue cu glas domolit, ridicîndu-se.

— N-am știut. Și acum, că ai aflat toate astea, nu cred c-ar trebui să fii supărată, iubita mea !

— Nu sînt. Dar nici la hotelul de temperanță n-o să mă duc !

El rîse.

— Nu face nimic ! Mie mi-ajunge să fiu lîngă tine ca să mă simt destul de fericit. E mai mult decît merită această epavă de lut numită Eu — de la tine, spirit, făptură imaterială, nălucă dragă, dulce, chinuitoare, aproape lipsită de trup. Atît de lipsită de trup, încît cînd te cuprind în brațe mă aștept să străbat prin tine ca prin aer ! Iartă-mă dacă sînt obtuz, cum spui tu ! Amintește-ți că faptul de a ne numi veri, cînd în realitate eram străini unul de altul, a însemnat o cursă. Vrăjmășia dintre părinții noștri ți-a hărăzit în ochii mei un nu-știu-ce mai ispititor decît neprevăzutul oricărei cunoștințe noi.

— Recită-mi versurile acelea frumoase din *Epipsychidion*[1] de Shelley, acelea care parcă se referă la mine ! Îl rugă ea, apropiindu-se cu o mișcare piezișă de el. Le știi ?

— Aproape că nu știu nici o poezie, răspunse el cu durere.

— Nu le știi ? Să-ți recit eu cîteva :

Era o ființă pe care duhul meu
O întîlnea, prin visuri rătăcind, mereu.

. . . . . .

Un serafim ceresc spre a fi om prea blînd,
Sub vălul acela strălucit femeie ascunzînd.

Dar e prea măgulitor, așa încît mă opresc ! Spune-mi doar că eu sînt aceea ! spune că sînt eu !

— Tu *ești* aceea ; e aidoma ca tine.

— Te-am iertat ! Ai să-mi dai o sărutare, numai una, aici, și nu prea lungă. Își atinse delicat obrazul cu vîrful degetului ; și el făcu ceea ce i se poruncise. Mă iubești foarte tare, nu-i așa, măcar că eu nu... știi tu ce ?

— Da, scumpa mea ! spuse el oftînd și-i ură noapte bună.

---

[1] Poem dedicat de Shelley Emiliei Viviani, femeia în care poetul crezuse să descopere un suflet în perfectă armonie cu al său.

VI

Întorcîndu-se ca învăţător în oraşul lui natal — la Shaston — Phillotson stîrnise interesul şi redeşteptase amintirile localnicilor, care, deşi nu-l onorau pentru feluritele lui însuşiri aşa cum ar fi fost el onorat în alte locuri, îi păstrau o stimă sinceră. Cînd, la scurt timp după sosirea lui, dascălul îşi aduse în casă o nevastă drăguţă — stînjenitor de drăguţă pentru el dacă n-o să fie cu ochii-n patru, spunea gura lumii — oamenii s-au bucurat s-o vadă în mijlocul lor.

O vreme după fuga ei din casa dascălului, lipsa lui Sue nu stîrni nici un fel de vorbe. La şcoală, locul ei de pedagogă fu ocupat de o altă femeie tînără, cîteva zile după ce rămăsese vacant, înlocuire care trecu şi ea neobservată, ţinînd seama că slujba lui Sue fusese doar provizorie. Totuşi, după ce trecu o lună, iar Phillotson recunoscu în treacăt că nu ştie unde se află soţia lui, curiozitatea oamenilor fu aţîţată, şi în cele din urmă, grăbindu-se să tragă concluzii, unii se încumetă să susţină că Sue îşi trădase bărbatul şi fugise de la el. Vlăguiala tot mai izbitoare

a dascălului şi lipsa de tragere de inimă cu care-şi îndeplinea munca îndreptăţeau această părere.

Deşi Phillotson îşi ţinuse gura cît putuse şi nu vorbise decît prietenului său Gillingham, totuşi onestitatea şi firea lui sinceră nu-i îngăduiau să tacă mai departe, acum, că bănuielile cu privire la purtarea lui Sue începură să se răspîndească. Într-o dimineaţă de luni, preşedintele comitetului de şcoală veni să-l vadă, şi după ce-i vorbi despre treburile şcolii îl trase la o parte, într-un colţ, de unde copiii nu-i puteau auzi.

— Mă ierţi că te întreb, Phillotson, dar toată lumea numai despre asta pălăvrăgeşte: e adevărat ce se vorbeşte despre căsnicia dumitale — anume că nevasta nu ţi-a plecat într-o vizită, ci a fugit pe ascuns cu un iubit? Dacă-i adevărat, te compătimesc.

— Nu mă compătimi, spuse Phillotson. Lucrul nu s-a petrecut pe ascuns.

— Atunci, s-a dus în vizită la prieteni?

— Ba nu.

— Dar ce s-a întîmplat?

— A plecat în împrejurări pentru care, de obicei, soţul are parte de compătimire. Dar eu i-am dat consimţămîntul.

Preşedintele privea de parcă n-ar fi înţeles sublinierea.

— Ceea ce spun eu este adevărul adevărat, continuă Phillotson cu ciudă în glas. Mi-a cerut îngăduinţa să plece cu iubitul ei, şi eu i-am dat-o. De ce n-aş fi făcut-o? E femeie în toată firea — şi-n problema asta trebuie să hotărască numai conştiinţa ei, nu

a mea. Eu nu eram temnicer. Mai mult nu pot să spun, şi nu doresc să mi se pună întrebări.

Copiii băgară de seamă gravitatea aşternută pe feţele celor doi bărbaţi, şi cînd se duseră acasă povestiră părinţilor că s-a întîmplat ceva nou cu doamna Phillotson. În afară de asta, slujnicuţa lui Phillotson, o fostă şcolăriţă, proaspăt ieşită de pe băncile şcolii, povesti că domnul Phillotson o ajutase pe soţia lui să-şi strîngă lucrurile, îi oferise toţi banii de care avea ea nevoie şi scrisese o scrisoare prietenească cavalerului ei, spunîndu-i să aibă grijă de ea. Preşedintele comitetului răsuci chestiunea pe toate feţele, şi apoi vorbi despre ea şi celorlalţi bărbaţi din conducerea şcolii, după care Phillotson primi o invitaţie la o întrevedere confidenţială. Întîlnirea ţinu mult, şi după ce se sfîrşi, dascălul se întoarse acasă, mai palid ca de obicei şi sleit de puteri. Îl găsi pe Gillingham, care-l aştepta.

— Ei bine, află că s-a întîmplat aşa cum spuneai tu, începu Phillotson aruncîndu-se istovit pe un scaun. Mi-au cerut să-mi dau demisia, din pricina atitudinii mele scandaloase cu prilejul eliberării chinuitei mele soţii — sau, cum spun ei, pentru încuviinţare de adulter. Dar eu nu mă dau bătut !

— Eu în locul tău m-aş da bătut.

— Eu nu mă dau, fiindcă nu e treaba lor. Îndeletnicirile mele publice nu suferă de fel de pe urma acestei atitudini. N-au decît să mă dea afară, dacă au chef !

— Dacă faci tărăboi, povestea o să ajungă să apară în ziare, şi atunci n-ai să mai poţi fi numit la altă

școală. Vezi tu, ei sînt nevoiți să considere fapta ta drept aceea a unui dascăl al tineretului și de asemenea să țină seama de urmările ei asupra moralei orașului ; și, după părerea omului de pe stradă, situația ta nu poate fi apărată. Dă-mi voie să-ți spun asta.

Phillotson nici nu voia să asculte acest sfat bun.

— Nu-mi pasă, spuse el. Nu plec pînă nu sînt dat afară. Și asta pentru următorul motiv : dîndu-mi demisia, recunosc că am greșit în purtarea mea față de Sue ; în timp ce eu sînt, pe zi ce trece, tot mai încredințat că în fața lui Dumnezeu, a legilor firii și a omenirii cinstite am făcut ceea ce trebuia să fac.

Gillingham își dădea seama că îndărătnicul lui prieten nu va putea rămîne mai departe pe această poziție, dar nu mai suflă nici o vorbă. Scrisoarea oficială de demitere sosi pe dată — adică un sfert de ceas mai tîrziu fiindcă după plecarea lui Phillotson membrii comitetului rămaseseră mai departe ca s-o scrie. Învățătorul răspunse că nu încuviințează demiterea și ceru convocarea unei adunări publice, la care se duse, deși arăta atît de slab și de prăpădit, încît prietenul lui îl rugă din tot sufletul să renunțe. Cînd se ridică pentru a contesta hotărîrea consiliului, își expuse motivele cu dîrzenia cu care le explicase și prietenului său, și pe deasupra se și înverșună să afirme că e vorba de o problemă casnică, în care ei n-aveau de ce să se amestece. Cei prezenți zădărniciră acest argument, stăruind asupra faptului că trăsnăile din viața intimă a unui dascăl intră în sfera controlului lor, de vreme ce

au legătură cu morala copiilor dăscăliți de el. Phillotson răspunse că nu vede cum poate o faptă de firească îndurare să dăuneze moralei.

Toți locuitorii onorabili ai orașului, concetățenii lui cu dare de mînă, toți pînă la unul, au fost împotriva lui Phillotson. Dar ceea ce-l miră oarecum fu că răsăriră ca din pămînt vreo doisprezece sau chiar mai mulți apărători ai cauzei sale.

După cum s-a mai spus, Shastonul era locul de popas al unui grup ciudat și interesant de hoinari, care colindau nenumăratele bîlciuri și tîrguri ce se țineau în lunile de vară și de toamnă în susul și în josul Wessexului. Deși Phillotson nu vorbise în viața lui cu vreunul dintre acești domni, acum ei luau cu mărinimie apărarea cauzei lui pierdute. Din grupul lor făceau parte doi negustori ambulanți, proprietarul unui pavilion de tir și doamnele care încărcau pușțile, vreo doi maeștri de box, directorul unei instalații de călușei prevăzute cu aburi, două vînzătoare ambulante de mături, pretinse văduve, deținătorul unei dugheni cu turtă dulce, un proprietar de bărci zburătoare și un altul cu un aparat de încercare a puterii.

Această falangă generoasă de apărători și alți cîțiva cu idei independente, care nu fuseseră nici ei scutiți în viața lor casnică de experiențe dureroase, se apropiară de Phillotson și-i strînseră mîna cu căldură, după care dădură cu atîta înverșunare grai părerilor lor în fața consiliului, încît începură o serie de gîlcevi, și rezultatul fu o încăierare generală, de pe urma căreia o tablă fu despicată în două, trei geamuri de la ferestrele

școlii fură sparte, o sticlă cu cerneală — vărsată peste plastronul cămășii unui consilier al orașului, și un efor al bisericii fu în așa hal pocnit cu harta Palestinei, încît capul îi ieși prin Samaria. Totul se încheie cu mulți ochi învinețiți și multe nasuri sîngerînde, dintre care unul, spre groaza tuturor, aparținea chiar venerabilului pastor, și asta datorită zelului unui coșar cu idei generoase. Cînd Phillotson văzu sîngele șiroind pe obrazul clericului, aproape că gemu din pricina întorsăturii supărătoare și degradante pe care o luaseră lucrurile și, regretînd că nu-și dăduse demisia cînd i se ceruse, se înapoie acasă atît de bolnav, încît a doua zi nu putu să coboare din pat.

Întîmplarea aceasta caraghioasă și totuși tristă a fost pentru el începutul unei boli grele ; zăcea părăsit, în acea tragică stare sufletească a omului între două vîrste care-și dă în sfîrșit seama că viața lui, atît intelectuală cît și casnică, nu i-a adus decît înfrîngere și jale. Gillingham venea să-l vadă, și într-un rînd pomeni de numele lui Sue.

— Nici nu-i pasă de mine ! spuse Phillotson. De ce i-ar păsa ?

— Nu știe că ești bolnav.

— Cu atît mai bine pentru amîndoi.

— Unde locuiește cu ibovnicul ei ?

— La Melchester — bănuiesc ; cel puțin acolo știu că locuia el acum cîtva timp.

Cînd Gillingham ajunse acasă, stătu un timp pe gînduri, și în cele din urmă îi scrise lui Sue o scrisoare anonimă, cu nădejdea că întîmplarea o va duce la des-

tinație. Scrisoarea era închisă într-un plic ce purta adresa lui Jude din orașul episcopal. Ajunsă în acest loc, scrisoarea fu trimisă mai departe la Marygreen, în Wessexul de Nord, și de aci la Aldbrickham. de către singurul om ce cunoștea actuala adresă a lui Jude — văduva care-i îngrijise mătușa.

Trei zile mai tîrziu, într-o seară cînd soarele scăpăta într-o vîlvătaie deasupra cîmpiei Blackmoor, prefăcînd în ochii țăranilor din vale ferestrele din Shaston în limbi de foc, bolnavului i se păru că aude pe cineva venind spre casa lui. După cîteva minute urmă un ciocănit în ușa dormitorului. Phillotson nu spuse nimic ; ușa se deschise cu șovăială, și în odaie intră Sue.

Era îmbrăcată în haine deschise de primăvară, și apariția ei părea efemeră ca zborul unei gîze. Phillotson își întoarse privirile spre ea și se roși la față ; părea că-și stăpînește imboldul de a vorbi.

— N-am venit cu nici o treabă anume, spuse ea, aplecîndu-și fața speriată spre el. Dar am aflat că ești bolnav — foarte bolnav ; și, fiindcă știu că recunoști și alte sentimente între bărbat și femeie în afara dragostei pentru pești, am venit...

— Nu sînt foarte bolnav, draga mea prietenă. Doar că nu mă simt bine.

— Nu știam asta, și mă tem că numai o boală grea ar fi îndreptățit revenirea mea !

— Da... sigur. Aproape c-aș fi dorit să nu vii. E cam prea curînd — asta voiam să spun. Totuși, să privim partea bună a lucrurilor. Îmi închipui că nu ți-a ajuns la ureche ce mi s-a întîmplat la școală

— Nu, despre ce este vorba ?

— Doar că mă mut de aici în alt oraș. Comitetul și cu mine nu ne mai înțelegem și, prin urmare, ne vom despărți — asta-i totul.

Nici măcar o clipă n-avea să bănuiască Sue — nici acum și nici mai tîrziu — ce necazuri se abătuseră pe capul lui fiindcă o lăsase să plece ; n-avea cum să-i treacă una ca asta prin minte, iar vești din Shaston nu primise de loc. Vorbiră despre fleacuri și lucruri trecătoare, iar cînd i se aduse ceaiul, Phillotson ceru slujnicuței uluite să aducă o ceașcă și pentru Sue. Fata asta tînără era mult mai interesată de povestea lor decît își închipuiau ei, așa încît, coborînd scările, ridică ochii și mîinile într-o mișcare de caraghioasă uluire. În timp ce sorbeau ceaiul, Sue se duse la fereastră și spuse gînditoare :

— E un apus atît de frumos, Richard !

— Pe aici apusurile sînt de cele mai multe ori frumoase, fiindcă razele străbat ceața din vale. Dar le pierd pe toate, întrucît lumina nu ajunge pînă la colțul ăsta întunecos în care zac eu.

— N-ai vrea să vezi asfințitul ăsta ? Parcă s-a deschis cerul.

— Ba da ! Dar nu pot.

— Te ajut eu.

— Nu, patul nu poate fi urnit.

— Stai să vezi cum m-am gîndit eu.

Se îndreptă spre locul în care se găsea o oglindă cu mîner, o luă în mînă și o duse pînă într-un colț lîngă fereastră, de unde putea prinde lumina soarelui. În-

vîrti oglinda pînă cînd razele fură răsfrînte spre faţa lui Phillotson.

— Aşa, acum poţi vedea soarele cît e el de mare şi de roşu, spuse ea. Sînt sigură c-o să te înveselească. Nădăjduiesc din tot sufletul că da !

Vorbea cu o bunătate copilărească şi pătrunsă de căinţă, ca şi cum prea mult n-ar fi putut face pentru el.

Phillotson zîmbi trist.

— Eşti o făptură stranie ! murmură el, în timp ce lumina soarelui îi orbea ochii. Ce idee să vii să mă vezi, după tot ce s-a petrecut !

— Să nu ne mai întoarcem la lucrurile astea ! îi tăie ea vorba. Trebuie să prind omnibuzul şi să ajung la tren, fiindcă Jude habar n-are de venirea mea aici ; nu era acasă cînd am plecat eu, aşa încît trebuie să mă înapoiez numaidecît. Richard, sînt atît de bucuroasă că te simţi mai bine ! Nu mă urăşti, nu-i aşa ? Ai fost un prieten atît de bun pentru mine !

— Mă bucură să aflu că gîndeşti aşa, spuse Phillotson cu glas răguşit. Nu, nu te urăsc !

Înserarea cuprinse repede odaia întunecoasă în timpul convorbirii lor întrerupte. Cînd fură aduse lumînările şi veni ora plecării, Sue îşi puse mîna — sau mai degrabă o strecură — în mîna lui. Era o atingere semnificativ de uşoară. Aproape închisese uşa, cînd el o strigă :

— Sue !

Băgase de seamă că, în clipa cînd îi întorsese spatele, Sue avea lacrimi pe obraji, iar buzele îi tremurau.

Nu era cuminte s-o cheme înapoi. Phillotson știa asta chiar în clipa cînd o strigase. Dar nu se putea opri. Sue se întoarse.

— Sue, murmură el, vrei să te împaci și să rămîi ? Te iert și trec totul cu vederea !

— Nu, n-ai să poți, n-ai să poți, spuse ea pripit. Acum nu mai poți să treci cu vederea !

— Acum e *el* bărbatul tău în fapt, asta vrei să spui, desigur...

— Presupune că este așa. E pe cale de a obține divorțul de la nevasta lui, Arabella.

— Nevasta lui ! Pentru mine e un lucru cu totul nou să aud că are nevastă.

— A fost o căsătorie nefericită.

— La fel ca și a ta.

— Ca și a mea. Jude n-o face atît pentru el, cît de dragul ei. Femeia i-a scris, spunîndu-i că asta ar fi o dovadă de bunăvoință, pentru că astfel s-ar putea și ea mărita și trăi respectabil. Și Jude a încuviințat.

— O nevastă... O dovadă de bunăvoință. A, da, bunăvoința de a-i da libertatea deplină... Nu-mi place cum sună. *Eu* pot ierta, Sue.

— Nu, nu ! Nu mă mai poți primi înapoi acum, după ce am avut ticăloșia de a face ceea ce am făcut !

Pe fața lui Sue se ivise acel început de spaimă care se arăta ori de cîte ori el se prefăcea din prieten în bărbat. Era o spaimă care o făcea să adopte orice mijloc de apărare împotriva sentimentelor lui de soț.

— Acum *trebuie* să plec. O să mai vin — pot ?

— Eu nu-ți cer să pleci nici acum. Eu îți cer să rămîi.

— Îți mulțumesc, Richard, dar trebuie. De vreme ce nu ești chiar atît de bolnav cum mi-am închipuit, *nu pot* să mai stau !

— E a lui din cap pînă-n picioare ! spuse Phillotson, într-o șoaptă atît de înceată, încît, în clipa cînd închise ușa, ea nici nu-l auzi.

Groaza că Phillotson ar putea reveni la vechile lui sentimente, îmbinată poate cu o ușoară sfială de a-i mărturisi chiar și lui ce total lipsită de temeinicie din punctul de vedere al unui bărbat este noua ei legătură, o împiedica să-i spună cît de neîmplinite sînt acum relațiile ei cu Jude ; iar Phillotson zăcea perpelindu-se ca-n focurile iadului cînd își închipuia cu cîtă nerăbdare se întoarce la casa ibovnicului ei făptura aceea drăguț îmbrăcată care purta numele lui, și în care se amestecau, în chip înnebunitor, înțelegerea și dezgustul față de el.

Gillingham lua într-atît parte la necazurile lui Phillotson, era atît de adînc îngrijorat pentru el, încît urca dealul pînă la Shaston de două sau de trei ori pe săptămînă, deși drumul încolo și înapoi măsura nouă mile, ce trebuiau străbătute între ora ceaiului și cină, după o zi de muncă grea. Cînd veni din nou prima oară după vizita lui Sue, prietenul lui coborîse scările. Gillingham deslușì în locul neliniștii de pînă atunci o stare mai cumpănită, mai așezată.

— A fost la mine de cînd ai trecut tu pe aici ultima dată, spuse Phillotson.

— Cine, nu cumva doamna Phillotson ?

— Ba da.

— Ah ! Si v-aţi împăcat ?

— Nu... A venit doar, mi-a netezit perna cu mîna ei micuţă şi albă, a jucat timp de o jumătate de oră rolul infirmierei grijulii şi dusă a fost.

— Fir-ar să fie ! Ce muieruşcă !

— Ce-ai spus ?

— Păi... nimic !

— Ce-ai vrut să spui ?

— Am vrut să spun că-i o femeie capricioasă şi cu toane ! Dacă nu ţi-ar fi nevastă...

— Nici nu-mi este ; e a altuia ; doar cu numele şi prin lege mai este a mea. Şi m-am gîndit — ideea mi-a venit după ce am stat de vorbă cu ea — că ar trebui să am bunăvoinţa de a rupe definitiv legătura oficială ; ceea ce — lucru ciudat — socotesc că pot face acum, că ea s-a întors şi a refuzat cînd i-am cerut să rămînă după ce i-am declarat că am iertat-o. Cred că asta-mi dă dreptul s-o fac, deşi în clipa aceea nu mi-am dat seama. Ce rost are s-o ţin legată cu lanţuri de mine, cînd nu mai e a mea ? Ştiu, sînt aproape sigur că ea ar privi un astfel de demers din partea mea ca pe cea mai mare milostenie. Fiindcă, deşi ca făptură omenească şi semen al ei mă înţelege şi mă compătimeşte, ca soţ nu mă poate suferi ; mă urăşte, da, să spunem lucrurilor pe nume : mă urăşte, şi singura atitudine bărbătească, demnă şi mărinimoasă din partea mea ar fi să duc pînă la capăt ceea ce am început... Şi din motive sociale va fi mai bine pentru ea să fie in-

dependentă. Eu mi-am distrus fără nădejde de îndreptare planurile de viitor din pricina hotărîrii de a face ceea ce am crezut că e mai bine pentru amîndoi, cu toate că ea nu ştie asta ; de acum şi pînă la mormînt nu mai văd înaintea mea decît mizerie neagră, fiindcă profesor nu mai pot fi. S-ar putea ca în anii care mi-au mai rămas de trăit să cîştig atît cît să nu mor de foame, acum, că nu mai am meserie ; şi singur îmi va fi mai uşor să îndur totul. Ţi-aş mai putea spune că ceea ce m-a îndemnat s-o las să plece a fost o ştire adusă de ea — anume că Fawley se află în aceeaşi situaţie.

— A, avea şi el o nevastă ? Ciudată pereche îndrăgostiţii ăştia !

— Lasă, în privinţa asta n-am nevoie de părerea ta. Ceea ce voiam să spun este că redîndu-i libertatea nu-i pot face nici un fel de rău, în schimb îi ofer o şansă de fericire, la care ea nici n-a visat pînă acum. Fiindcă în felul ăsta ei doi se pot căsători, ceea ce ar fi trebuit să facă din capul locului.

Gillingham nu se grăbi să răspundă.

— S-ar putea să nu aprob motivul care te îndeamnă să faci acest pas, spuse el cu glas domol, fiindcă respecta chiar şi părerile pe care nu le împărtăşea. Dar cred că hotărîrea ta e dreaptă — dacă poţi s-o duci la îndeplinire. Mă îndoiesc, totuşi, că vei putea.

Partea a cincea

LA ALDBRICKHAM ŞI ÎN ALTE LOCURI

„Deşi ceea ce este aerian în tine, ca şi văpaia de care e pătrunsă ființa ta, se îndreaptă, prin firea lucrurilor, spre înălțuri, totuşi, în chip de supunere față de rosturile universului, toate sînt robite pe lumea asta alcătuirii trupului.“

A. ANTONIUS[1]

[1] Citat din *Marcus Aurelius Antonius*, împărat roman (121—181).

I

In ce măsură aveau să se adeverească îndoielile lui Gillingham vom vedea îndată, sărind peste un şir de luni şi întîmplări jalnice care au urmat celor povestite în ultimul capitol şi oprindu-ne într-o duminică din luna februarie a anului următor.

Sue şi Jude trăiau la Aldbrickham, şi legăturile dintre ei rămăseseră cele statornicite cu un an înainte, cînd ea părăsise Shastonul pentru a veni la el. Demersurile desfăşurate la tribunal ajunseseră la cunoştinţa lor ca un zvon îndepărtat, sub forma unor întîmplătoare scrisori oficiale, pe care cu greu le înţelegeau.

Se întîlneau ca de obicei, la micul dejun, în căsuţa pe uşa căreia se citea numele lui Jude, căsuţă închiriată de el cu cincisprezece livre pe an, plus trei livre impozit. O mobilase cu vechiturile şi hîrburile din casa mătuşii lui, pentru transportul cărora, tocmai de la Marygreen, cheltuise o sumă aproape egală cu valoarea lor. Sue avea grijă de casă şi făcea toată gospodăria.

Cînd intră în odaie în dimineaţa aceea, îi întinse lui Jude o scrisoare proaspăt sosită.

— Despre ce-i vorba ? o întrebă el după ce-o sărută.

— Scrie că sentința *nisi*[1] în procesul Phillotson *versus* Phillotson și Fawley, pronunțată acum șase luni, a fost confirmată.

— Aha ! făcu Jude așezîndu-se.

Cu vreo lună înainte, se încheiase cu aceeași concluzie procesul intentat de Jude Arabellei. Ambele cazuri fuseseră socotite prea neînsemnate pentru a fi publicate în ziare altfel decît sub forma unor nume inserate într-o listă de nenumărate procese judecate fără apărare.

— Oricum, Sue, acum ești liberă să faci ce-ți place ! Îșî privea iubita cu curiozitate.

— Oare tu și cu mine sîntem acum la fel de liberi cum am fi fost de nu ne-am fi căsătorit niciodată ?

— La fel de liberi ; doar atît, că s-ar putea găsi — cel puțin așa cred — vreun pastor căruia să-i displacă să ne recăsătorească și să vrea să predea treaba altuia.

— Stau și mă întreb : crezi că într-adevăr asta este situația noastră ? Știu că în general așa se întîmplă. Dar pe mine mă supără sentimentul că mi-am dobîndit libertatea pe temeiul unor false aparențe.

— Cum așa ?

— Păi, dacă adevărul în ceea ce ne privește ar fi fost cunoscut, sentința n-ar fi fost pronunțată. S-a pronunțat, nu-i așa, numai pentru că noi ne-am apărat și i-am împins pe ei spre o bănuială neîntemeiată.

---

[1] *Nisi prius* — numai dacă mai înainte... (lat.), sentință de aprobare judecătorească.

Prin urmare, este oare legală libertatea mea, oricît ar fi ea de îndreptățită ?

— Dar de ce ai lăsat să se petreacă lucrurile sub false aparențe ? E numai vina ta, spuse el cu ciudă în glas.

— Jude, lasă acum ! N-ar mai trebui să-ți pese de toate astea. Trebuie să mă iei așa cum sînt.

— Prea bine, draga mea, așa voi face. Poate că ai avut dreptate. Cît privește problema care te frămîntă, nu ni s-a cerut să dovedim nimic. Oricum, acum trăim împreună.

— Da, dar nu în felul cum înțeleg ei.

— Un lucru e sigur : pe orice cale s-ar ajunge la o sentință, o căsătorie desfăcută e desfăcută. Măcar cu atîta folos se aleg oamenii săraci și neștiuți de teapa noastră de pe urma faptului că pentru de-alde noi lucrurile astea se fac fără gingășii și pe căi neocolite. Tot așa s-a întîmplat și între mine și Arabella. Mă temeam că cea de-a doua căsătorie a ei, cea nelegală, va fi descoperită, iar ea se va alege cu o pedeapsă ; dar nimeni nu s-a sinchisit, nimeni n-a cercetat, nimeni n-a bănuit nimic. Dac-am fi fost nobili cu blazon, am fi avut o sumedenie de necazuri, și cercetările ar fi durat zile și săptămîni în șir.

Treptat, Sue se molipsi de la iubitul ei de bucuria libertății și propuse o plimbare prin cîmpii, chiar dacă după aceea trebuia să se mulțumească doar cu o cină rece. Jude încuviință, și Sue urcă să se pregătească de plecare. În cinstea libertății ei, îmbrăcă o rochie viu

colorată, ceea ce-l făcu şi pe Jude să pună o cravată mai deschisă la culoare.

— Şi acum o să ne plimbăm ţanţoşi la braţ, spuse el, ca orice logodnici. Avem dreptul legal s-o facem.

Hoinăriră de-a lungul unei cărări ce tăia de-a curmezişul cîmpiile joase din jurul oraşului ; totul era acum acoperit cu brumă, iar ogoarele întinse erau sterpe şi fără culoare. Dar ei doi se simţeau atît de prinşi de ale lor, încît priveliştea din jur nici nu le pătrundea în conştiinţă.

— Draga mea, ca urmare a celor întîmplate, după ce mai trece un timp, aşa cum se cuvine, ne putem căsători.

— Da, presupun că putem, spuse Sue fără bucurie în glas.

— Şi n-o s-o facem ?

— N-aş vrea să spun nu, Jude ; dar în privinţa asta nu simt acum altfel decît am simţit mereu. Mi-e la fel de teamă cum mi-a fost întotdeauna ca nu cumva lanţurile unui contract să înăbuşe iubirea ta pentru mine şi a mea pentru tine, aşa cum s-a întîmplat şi cu nefericiţii noştri părinţi.

— Totuşi, ce putem face ? Ştii doar că te iubesc, Sue.

— Sînt încredinţată. Dar mie mi-ar surîde mai mult să trăim mereu în chip de îndrăgostiţi, aşa cum trăim acum, şi să ne întîlnim doar în timpul zilei. E o viaţă mult mai dulce, cel puţin pentru femeie, mai ales atunci cînd e sigură de bărbat. De altfel, de aci îna-

inte nici nu mai e nevoie să fim atît de grijulii ca pînă acum în ceea ce privește aparențele.

— Recunosc că experiențele noastre pe tărîmul căsniciei n-au fost prea încurajatoare, spuse el întunecîndu-se puțin la față, fie pentru că sîntem nemulțumiți din fire și lipsiți de simț practic, fie pentru că n-am avut noroc. Dar noi doi...

— Am fi două ființe fericite, dacă ne-am înlănțui unul pe altul, și asta ar fi de două ori mai cumplit ca înainte... Cred c-aș începe să mă tem de tine, Jude, din clipa în care te-ai lega să mă iubești pe baza unor ștampile oficiale, iar eu aș avea autorizația, în temeiul aceleiași hotărîri, să fiu iubită de tine. Vai, ce oribil și ce murdar ! Și totuși, așa cum ești acum, liber, am mai multă încredere în tine decît în orice alt bărbat din lume.

— Nu, să nu-mi spui c-am să mă schimb ! se apără el, cu toate că și în glasul lui răsuna îndoiala.

— Făcînd abstracție de noi și de nefericitele noastre ciudățenii, nu stă în firea omului să iubească o ființă atunci cînd i se spune că trebuie s-o iubească și să fie iubită de ea. Ar face-o mai degrabă dacă i s-ar porunci să n-o iubească. Dacă taina nunții ar consta într-un jurămînt și un contract purtînd semnătura celor două părți, prin care semnatarii s-ar lega să înceteze de a se iubi începînd din ziua respectivă, ținînd seama că au căpătat drept de proprietate unul asupra celuilalt și să se ferească fiecare, pe cît posibil, de tovărășia celuilalt în public, ar exista mai multe perechi căsătorite care se iubesc decît există acum. Închipuie-ți întîlnirile tai-

nice între soţul sperjur şi soţia lui, felul cum vor tăgădui că s-au văzut, gîndeşte-te cum se vor căţăra pe fereastră pentru a pătrunde în dormitor şi cum se vor ascunde prin cămăruţe ! Atunci dragostea nu s-ar răci.

— Da, dar presupunînd chiar că toate astea şi multe alte lucruri asemănătoare ar fi adevărate, să ştii că nu eşti tu singura pe lume care le vezi, drăguţa mea Sue. Oamenii continuă să se căsătorească pentru că nu se pot împotrivi unor porniri firesti, măcar că mulţi dintre ei s-ar putea să ştie prea bine că-şi cumpără o lună de bucurie cu preţul neplăcerii unei vieţi întregi. Fără îndoială că tatăl meu şi mama mea şi-au dat seama de asta şi tot aşa şi părinţii tăi, dacă semănau cît de cît cu noi în ceea ce priveşte darul observaţiei. Şi totuşi, au mers pe drumul căsătoriei pentru că erau oameni cu pasiuni obişnuite. Dar tu, Sue, eşti o făptură atît de fantomatică, de eterică, o fiinţă — dacă-mi îngădui să ţi-o spun — înzestrată cu atît de puţină pasiune animalică, încît te poţi lăsa călăuzită de raţiune, în timp ce noi — sărmane lepădături, plămădite dintr-un aluat grosolan — nu putem.

— Vezi, oftă ea, recunoşti şi tu că pentru noi sfîrşitul ar fi nenorocit. Şi apoi, nu sînt eu o femeie chiar atît de deosebită cum îţi închipui. Femeile care îndrăgesc căsătoria sînt mai puţin numeroase decît crezi ; atît doar, că se înhamă la ea de dragul demnităţii pe care se zice că o conferă şi a avantajelor sociale pe care le aduce uneori — demnitate şi avantaje de care eu sînt gata să mă lipsesc.

Jude începu iar cu vechea lui jelanie — anume că, deși erau atît de apropiați, lui nu-i fusese încă dat să audă de la Sue o declarație deschisă și sinceră că îl iubește sau l-ar putea iubi.

— Într-adevăr, mă tem uneori că nici n-ai fi în stare, spuse el cu o îndoială ce se învecina cu supărarea. Și apoi, ești atît de reținută ! Știu că femeile învață unele de la altele să nu recunoască niciodată adevărul întreg față de un bărbat. Dar dragostea cea mai înaltă se întemeiază pe o sinceritate deplină de ambele părți. Tocmai fiindcă nu sînt bărbați, femeile n-au de unde să știe că atunci cînd un bărbat privește înapoi spre femeile cu care au avut legături de dragoste, inima lui se simte cel mai aproape de femeia care a ales calea adevărului. Un bărbat din soiul bun, chiar dacă se lasă prins timp de-o clipă de jocul ușuratic de-a atacul și apărarea, nu se oprește niciodată aci. Nemesis o așteaptă pe femeia care joacă prea des jocul înșelăciunii. Pedeapsa va fi disprețul adînc cu care o vor privi, mai devreme sau mai tîrziu, vechii ei admiratori, și însoțită de acest dispreț va intra ea nejelită în mormînt.

Sue, care privea în depărtare, căpătase o expresie de vinovăție ; apoi spuse deodată, cu glas tragic :

— Jude, nu cred că astăzi îmi placi la fel de mult ca altădată.

— Nu-ți plac ? De ce ?

— Pentru că nu ești drăguț și prea mă dăscălești. Deși-mi închipui că-s atît de păcătoasă și netrebnică, încît merit cele mai aspre predici.

— Nu, nu eşti păcătoasă. Eşti fată bună. Dar îmi aluneci printre degete atunci cînd eu vreau să-ţi smulg o mărturisire.

— Ba nu, sînt rea şi îndărătnică, şi cîte şi mai cîte ! Oamenii buni n-au nevoie să fie dojeniţi aşa cum sînt eu dojenită... Dar acum, că nu mai am pe nimeni în afară de tine, pe nimeni care să mă apere, tare mi-e greu că nu pot hotărî singură cum o să trăiesc cu tine şi dacă trebuie să mă mărit sau nu !

— Sue, prietena şi iubita mea, nu vreau să te împing cu sila nici spre măritiş, nici spre altceva, te asigur că nu vreau ! Nu-i frumos din partea ta că eşti atît de supărăcioasă ! De acum înainte n-o să mai pomenim nimic despre asta şi o să trăim mai departe aşa cum am trăit şi pînă acum ; şi cît mai ţine plimbarea noastră, n-o să vorbim decît despre pajişti, despre inundaţii şi despre perspectivele ce se deschid în anul acesta fermierilor.

Timp de cîteva zile după aceea, nu mai pomeniră despre căsătorie, deşi, trăind aşa cum trăiau, despărţiţi doar de un palier, subiectul nu le ieşea o clipă din minte. Acum Sue îl ajuta cu munca ei pe Jude. În ultima vreme, acesta se îndeletnicea, pe cont propriu, cu cioplirea pietrelor de mormînt şi a inscripţiilor funerare. Pietrele le păstra într-o curticică din spatele căsuţei lor. În orele de răgaz pe care i le lăsau treburile gospodăreşti, Sue desena literele, în mărime potrivită, apoi le înnegrea, după ce el le gravase. Era un meşteşug inferior îndeletnicirii lui anterioare, mai ales că singurii clienţi ai lui Jude erau săracii din cartier, care

știau cît de ieftin îl pot folosi pe acest „Jude Fawley : constructor de monumente“ (cum era scris la ușa lui de intrare) pentru lespezile simple de care au nevoie morții lor. Dar Jude se simțea mai independent decît fusese, și apoi, numai în felul acesta Sue, care dorea din tot sufletul să nu-i fie povară, îl putea ajuta.

II

Era o seară pe la sfîrșitul lunii, și Jude tocmai se întorsese acasă de la o conferință de istorie antică pe care o ascultase într-o sală din apropiere. Cînd intră, Sue, care nu ieșise din casă cît timp lipsise el, se apucă să-i pregătească masa de seară. Era tăcută cum nu-i stătea în obicei. Jude își luă o revistă ilustrată și începu s-o răsfoiască, pînă la un moment dat, cînd, ridicîndu-și ochii, văzu cît de schimbată la față este Sue.

— Ești abătută, Sue ? întrebă el.

Ea întîrzie o clipă cu răspunsul.

— Am o veste pentru tine, spuse.

— M-a căutat cineva ?

— Da. O femeie. Vorbea cu glas tremurat, și deodată, întrerupînd pregătirile pentru cină, se așeză cu mîinile în poală și privirile ațintite spre foc. Nu știu dacă am făcut bine sau nu ! urmă ea. Am spus că nu ești acasă, și cînd ea mi-a propus să te aștepte, i-am răspuns că e posibil să n-o poți vedea.

— De ce ai spus asta, draga mea ? Pesemne că avea nevoie de o piatră de mormînt. Era în doliu ?

— Nu. Nu era în doliu şi nici de piatră de mormînt n-avea nevoie, iar eu am socotit că n-ai s-o poţi vedea.

Sue îl privea dojenitor şi rugător totodată.

— Dar cine era ? Nu ţi-a spus ?

— Nu. N-a vrut să-şi spună numele. Dar eu ştiu cine era — cred că ştiu ! Era Arabella !

— Pentru numele lui Dumnezeu ! Pentru ce să fi venit Arabella ? Ce te-a făcut să crezi că era ea ?

— Mi-e greu să-ţi spun. Dar ştiu că ea era ! Sînt absolut sigură că ea era, după sclipirea care-i juca în ochi cînd se uita la mine. Era o femeie voinică şi vulgară.

— Să-ţi spun drept, n-aş spune că Arabella e chiar vulgară ; poate doar la vorbă, dar de cînd serveşte într-o cîrciumă s-ar putea să fi devenit. Era destul de atrăgătoare cînd am cunoscut-o eu.

— Atrăgătoare... Desigur ! Aşa şi este !

— Mi se pare c-aud un tremur în glăsciorul tău. Dar, lăsînd asta la o parte, de ce ar veni să ne tulbure, cînd pentru mine ea nu mai înseamnă nimic şi e măritată în lege cu alt bărbat ?

— Eşti sigur că e măritată ? Ai informaţii sigure în privinţa asta ?

— Nu, nu chiar sigure. Dar pentru asta mi-a cerut doar să-i dau libertatea. Atît ea, cît şi bărbatul acela erau hotărîţi să ducă o viaţă cuviincioasă, după cîte am înţeles.

— Vai, Jude, era Arabella, Arabella *era !* strigă Sue, acoperindu-şi ochii cu mîna. Şi eu sînt atît de

nenorocită ! Mi se pare că-i un semn rău, oricare ar fi motivul venirii ei. Dar aşa-i că nu-ţi este cu putinţă s-o vezi ?

— N-aş crede c-aş putea. Ar fi nespus de penibil — atît pentru ea, cît şi pentru mine — să ne vorbim acum. Oricum, a plecat. A spus c-o să revină ?

— Nu. Dar a plecat în silă.

Sue, pe care orice mărunţiş o răscolea, nu putu să mănînce nimic la cină, iar Jude se pregăti de culcare îndată ce sfîrşi masa. Nici n-apucase bine să stingă focul, să încuie uşa şi să urce scara, cînd auzi un ciocănit în uşă. Sue ţîşni îndată din odaia ei, în care tocmai intrase.

— Iar a venit ! şopti ea cu glas de spaimă.

— De unde ştii ?

— Tot aşa a bătut şi rîndul trecut.

Ciuliră urechile, şi bătaia în uşă se repetă. N-aveau slujnică, aşa încît dacă voiau să deschidă trebuia s-o facă unul dintre ei doi.

— O să deschid o fereastră, spuse Jude. Oricine-o fi, nu poate pretinde să-l primim la ora asta.

Se duse apoi în dormitorul lui şi ridică fereastra. Strada singuratică, locuită de oameni care munceau din greu şi deci se culcau devreme, era pustie de la un capăt la altul. Se zărea doar o siluetă, aceea a unei femei care se plimba în sus şi-n jos, lîngă felinar, la cîţiva yarzi depărtare.

— Cine-i acolo ? întrebă el.

— Vorbeşte domnul Fawley ? răsună de jos glasul unei femei, fără putinţă de îndoială, glasul Arabellei.

Jude răspunse că da.

— Ea este? întrebă Sue din uşă, cu gura întredeschisă.

— Da, dragă, spuse Jude. Ce doreşti, Arabella? întrebă apoi.

— Te rog să mă ierţi, Jude, că te stingheresc, spuse cu umilinţă Arabella. Dar te-am căutat mai devreme — voiam să te văd neapărat chiar în seara asta, dacă se poate. Am necazuri şi n-am pe nimeni care să mă ajute.

— Ai necazuri?

— Da.

Urmă o tăcere. La chemarea aceasta, o compătimire nepotrivită păru că mijeşte în inima lui Jude.

— Dar nu eşti măritată? întrebă el.

Arabella şovăi.

— Nu, Jude, nu sînt, răspunse ea. Pînă la urmă, el n-a vrut. Şi eu sînt în mare încurcătură. Sper să capăt curînd o altă slujbă de chelneriţă. Dar asta mai durează şi mă aflu într-adevăr la mare ananghie, din pricina unor răspunderi neaşteptate care m-au năpădit tocmai din Australia; altfel nu te-aş supăra, crede-mă că nu. Vreau să-ţi povestesc totul.

Sue privea mai departe în gol, într-o stare de încordare dureroasă, ascultînd fiecare cuvînt şi rămînînd mută.

— Ai cumva nevoie de bani, Arabella? întrebă el cu un glas vădit îmbunat.

— Am de ajuns ca să-mi plătesc camera în noaptea asta, dar abia dacă-mi mai rămîne pentru drumul de întoarcere.

— Unde locuiești ?

— Tot la Londra. Era gata să-i dea adresa, dar spuse : Mă tem să nu m-audă cineva, și de aceea nu vreau să-ți dau amănunte în gura mare. Dac-ai vrea să cobori și să mă însoțești cîțiva pași spre Hanul Prințului, unde am tras în astă-seară, ți-aș povesti totul. Ai putea s-o faci, de dragul vremurilor de demult !

— Sărăcuța ! Cred că trebuie să-i fac pe plac și s-ascult despre ce-i vorba, spuse Jude, nespus de încurcat. De vreme ce tot pleacă mîine, n-are mare importanță.

— Dar te poți duce s-o vezi mîine, Jude ! Nu te duce acum, Jude ! se auzi din prag un glas tînguitor. Vrea doar să te prindă în capcană, știu că asta vrea, a mai făcut tot așa și înainte ! Nu te duce, dragul meu ! E o femeie cu patimi atît de josnice — i se vede după înfățișare, i se aude în glas !

— Trebuie să mă duc, spuse Jude. Nu încerca să mă oprești, Sue. Cerul mi-e martor că nu mă prăpădesc după ea acum, dar ncomenos nu vreau să fiu.

Porni spre scară.

— Dar nu e nevasta ta ! strigă Sue înnebunită. Iar eu...

— Nici tu nu ești încă, draga mea, spuse Jude.

— Cum, te duci la ea ? Nu te duce ! Rămîi acasă ! Te rog, te rog rămîi acasă, Jude, şi nu te duce la ea acum, că nu e nevasta ta mai mult decît sînt eu !

— Ba e mai mult decît tine, dacă-i vorba pe-aşa, spuse el, luîndu-şi cu hotărîre pălăria. Te-am vrut pe tine şi-am aşteptat cu o răbdare de Iov, dar nu văd să mă fi ales cu ceva, măcar că m-am înfrînat atît. Fii sigură c-am s-o ajut şi am să ascult ceea ce stăruie să-mi spună ; atîta lucru poate face orice bărbat !

Era în purtarea lui o hotărîre cărcia Sue ştia că ar fi fost de prisos să i se împotrivească. Nu mai spuse nimic, şi înapoindu-se în odaia ei cu supunere de mucenică îl auzi pe Jude coborînd scările, ridicînd zăvorul de la uşă şi închizînd-o în urma lui. Cu acea nepăsare faţă de demnitate pe care o vădesc femeile cînd nu le observă nimeni, Sue coborî şi ea în goană scările, plîngînd în hohote. Trase cu urechea. Ştia întocmai cît e de mare distanţa pînă la hanul pe care Arabella îl dăduse drept locuinţa ei. În pas obişnuit de plimbare aveai nevoie de vreo şapte minute ca să ajungi pînă acolo, şi de alte şapte pentru întoarcere. Dacă Jude nu se înapoia pînă în paisprezece minute, însemna că zăboveşte. Se uită la ceas. Era unsprezece fără douăzeci şi cinci de minute. S-ar putea să intre în han împreună cu Arabella dacă ajung acolo înainte de ora închiderii ; s-ar putea ca ea să-l convingă să bea ceva cu ea ; şi atunci, numai Dumnezeu ştie ce năpastă ar putea să se abată asupra lui.

Aştepta într-o încordare tăcută. Parcă timpul prevăzut de ea se scursese, cînd uşa se deschise din nou, şi Jude se arătă.

Sue scoase un ţipăt scurt de încîntare.

— Ştiam că pot să am încredere în tine ! Ce bun eşti ! începu ea.

— N-o găsesc nicăieri pe stradă şi-am ieşit în papuci. A plecat. O fi socotit, biata femeie, că am o inimă de piatră şi că nu vreau să-i ascult păsul. Am venit să-mi iau ghetele, fiindcă a început să plouă.

— Bine, dar de ce atîta osteneală pentru o femeie care s-a purtat aşa urît cu tine ? întrebă Sue într-o izbucnire de gelozie şi dezamăgire.

— Dar, Sue, e o femeie, şi cîndva am ţinut la ea ; în astfel de împrejurări nu te poţi purta ca o brută.

— Nu mai e nevasta ta ! strigă Sue cu pasiune întărîtată. Nu trebuie să pleci s-o cauţi ! Nu e drept ! N-ai voie să fugi după ea acum, că-i o străină pentru tine. Cum poţi uita una ca asta, dragul meu, dragule ?

— Pentru mine e aceeaşi ca întotdeauna, un semen al meu, o fiinţă rătăcită, împrăştiată, nechibzuită, spuse el continuînd să-şi tragă ghetele. Ceea ce au urzit indivizii ăia oficiali din Londra nu poate schimba nimic în legăturile mele cu ea. Dacă a fost nevasta mea cîtă vreme a trăit în Australia cu un alt bărbat, atunci e nevasta mea şi acum.

— Dar n-a fost ! Tocmai asta susţin eu ! Aici e lipsa de logică ! Bine, dar atunci te-ntorci de-a dreptul acasă după cîteva minute, nu-i aşa, dragul meu ? Prea

e josnică şi grosolană ca să stai mult de vorbă cu ea, Jude. Şi doar aşa a fost întotdeauna.

— Poate că şi eu sînt grosolan, spre ghinionul meu. Există în mine sămînţa tuturor păcatelor omeneşti, cred asta din tot sufletul, şi de aceea mi-am şi dat seama ce nesăbuinţă era să mă gîndesc la preoţie. De beţie socot că m-am lecuit, dar nu pot să ştiu niciodată sub ce formă nouă va izbucni în mine un viciu înăbuşit. Zău că te iubesc, Sue, deşi m-am perpelit atîta în preajma ta şi pentru o răsplată atît de săracă ! Tot ce-i mai bun şi mai ales în fiinţa mea te iubeşte pe tine, şi desprinderea ta de tot ce e grosolan m-a înălţat şi pe mine, m-a făcut în stare să înfăptuiesc ceea ce nici n-aş fi visat acum un an sau doi că o să pot realiza eu sau orice alt bărbat. E uşor să ţii predici despre stăpînirea de sine şi despre ticăloşia de a sili o femeie. Dar tare mi-ar plăcea să-i văd pe cîţiva dintre virtuoşii care m-au osîndit în trecut, în legătură cu Arabella şi cu alte lucruri, în situaţia chinuitoare în care m-am aflat eu alături de tine în toate aceste săptămîni ! Ar socoti, nădăjduiesc, că am dat dovadă de oarecare stăpînire atunci cînd am ţinut seama de toate dorinţele tale, deşi am trăit singuri în aceeaşi casă, numai noi doi.

— Ai fost bun cu mine, Jude ; tu ai fost scumpul meu ocrotitor.

— Da, dar Arabella mi-a cerut ajutor. Trebuie să mă duc să-i vorbesc, cel puţin atîta, Sue !

— Nu mai am nimic de adăugat ! Dacă trebuie, trebuie ! spuse ea, izbucnind în hohote sfîşietoare de

plîns. Nu am pe nimeni pe lume în afară de tine, Jude, şi tu mă părăseşti ! N-am ştiut că eşti aşa — nu pot să îndur, nu pot. Dac-ar fi nevasta ta, ar fi altceva !

— Sau dacă ai fi tu.

— Prea bine, dacă trebuie să fiu, voi fi. Dacă asta ţi-e voia, eu nu mă mai împotrivesc. Voi fi a ta. Atît doar, că n-avusesem de gînd ! Şi nici nu voiam să mă mai mărit o dată ! Dar fie, încuviinţez, încuviinţez ! Te iubesc. Trebuia să-mi fi închipuit că în cele din urmă, tot trăind aşa, tu ai să birui !

Străbătu fugind încăperea şi-i cuprinse gîtul cu braţele.

— Nu sînt o făptură rece şi fără sex, nu-i aşa, o femeie care te ţine la distanţă ? Sînt sigură că nu gîndeşti asta. Aşteaptă, şi ai să vezi ! Sînt a ta, nu-i aşa ? Cedez !

— Voi avea eu grijă să ne căsătorim mîine, sau oricît de curînd doreşti.

— Da, Jude.

— Atunci, o las să plece, spuse el îmbrăţişînd-o înduioşat. Îmi dau seama că nu m-aş purta frumos cu tine, şi poate nici cu ea dacă aş întîlni-o acum. Ea nu e ca tine, iubito, şi nici n-a fost vreodată ; e drept s-o recunosc. Nu mai plînge. Aşa... vezi... aşa !

O sărută pe un obraz şi pe celălalt şi puse din nou zăvorul la uşa de intrare.

Dimineaţa următoare a fost ploioasă.

— Şi acum, draga mea, spuse Jude vesel la micul dejun, astăzi fiind sîmbătă, am de gînd să mă duc numaidecît, pentru ca primele strigări să se facă mîine, fiindcă altfel pierdem o săptămînă. Eşti de acord să se facă strigări? În felul ăsta economisim o livră sau două.

Sue încuviinţă cu gîndul aiurea. Însufleţirea o părăsise, şi acum i se citea pe faţă cît e de abătută.

— Simt că aseară am fost ticălos de egoistă! murmură ea. Am fost de-a dreptul haină — dacă nu şi mai rău — în purtarea mea faţă de Arabella. Puţin mi-a păsat că se află în impas şi că doreşte să-ţi vorbească! Poate că într-adevăr era îndreptăţită să-ţi împărtăşească ceea ce avea de spus. Mi se pare că asta e încă o dovadă a răutăţii mele. Iubirea are morala ei cruntă atunci cînd se iscă o rivalitate — cel puţin la mine aşa se întîmplă, chiar dacă la alţii nu se petrece aşa... Mă întreb, cum s-o fi descurcat? Nădăjduiesc că a ajuns cu bine la han, biata femeie!

— Da, cu siguranţă că s-a descurcat foarte bine, spuse Jude netulburat.

— Sper că n-a rămas pe afară şi n-a fost silită să umble pe străzi prin ploaie. Te supără dacă-mi pun impermeabilul şi mă reped să văd dac-a ajuns cu bine? Toată dimineaţa m-am gîndit la ea.

— Păi crezi că e nevoie? Habar n-ai cum ştie Arabella să iasă din încurcătură. Totuşi, draga mea, dacă ţii să te duci şi să te interesezi, n-ai decît.

Nu exista măsură în pedepsele ciudate şi lipsite de noimă pe care şi le dădea Sue şi cărora li se supunea

de bunăvoie cînd se simțea vinovată ; nevoia de a se întîlni cu tot felul de oameni, ale căror legături cu ea ar fi fost de natură a-i face pe alții să se ferească de o întrevedere, i se impunea ei din instinct, așa încît cererea pe care o exprimase nu-l miră pe Jude.

— Pînă te întorci, adăugă el, voi fi și eu gata de plecare și mă voi duce să mă ocup de strigări. Vrei să vii cu mine ?

Sue se învoi. Plecă cu pelerina pe spate și umbrela în mînă, după ce, fără împotrivire, îl lăsă pe Jude să o sărute și-l sărută la rîndul ei, așa cum nu-l mai sărutase niciodată pînă atunci. Hotărît, lucrurile se schimbaseră.

— În sfîrșit, păsărica s-a prins în laț ! spuse ea, cu un zîmbet în care mijea tristețea.

— Nu, a intrat doar în cuib, o liniști el.

Sue înaintă pe strada noroioasă, pînă cînd ajunse la cîrciuma nu prea depărtată pomenită de Arabella. I se spuse că Arabella încă nu plecase. Neștiind prea bine cum trebuie să se anunțe pentru ca înaintașa ei întru dragostea lui Jude s-o recunoască, trimise vorbă că o cunoștință de pe Spring Street o caută pe Arabella — și dădu adresa lui Jude. Fu poftită să urce scările, și în clipa cînd fu introdusă în odaie își dădu seama că pătrunsese în dormitorul Arabellei, care nu se trezise încă. Se opri în vîrful picioarelor pînă cînd Arabella strigă din pat :

— Intră și închide ușa ! — ceea ce Sue și făcu.

Arabella era culcată cu fața spre fereastră și nu-și întoarse numaidecît capul ; Sue fu destul de răută-

cioasă, cu toată căința ei, pentru a dori o clipă ca Jude s-o poată vedea pe înaintașa ei acum, în plină lumină a zilei. Poate că din profil, sub lumina lămpii, putea încă să pară destul de frumoasă, dar în dimineața aceasta un aer de stricăciune îi stăruia pe față. Zărindu-și farmecele proaspete în oglindă, Sue se simți înviorată, pînă în clipa cînd își spuse că asta dovedește o mîrșavă pornire sexuală și se urî pe sine.

— Am trecut pe aici să văd dacă aseară v-ați înapoiat cu bine, asta-i tot, spuse ea cu glas blajin. După ce ați plecat, ne-am temut să nu vi se fi întîmplat ceva neplăcut.

— O, ce prostie ! Și eu, care credeam că musafirul meu este prietenul, adică bărbatul dumitale, doamnă Fawley ; cred că ăsta e numele pe care ți-l dai ! spuse Arabella, lăsîndu-și capul să cadă înapoi pe pernă, cu o mișcare de dezamăgire și renunțînd la gropița pe care tocmai se ostenise să și-o facă.

— Adevărul este că nu-mi spun așa, răspunse Sue.

— Nu zău ? ! Eu mi-am închipuit că s-ar putea, chiar dacă nu ți-e bărbat. Cuviința e cuviință, la orice oră din zi și din noapte.

— Nu înțeleg ce vreți să spuneți, se îmbățoșă Sue. Dar fiindcă veni vorba, e bărbatul meu.

— Ieri încă nu era.

Sue întrebă, îmbujorîndu-se la față :

— De unde știți ?

— După felul cum mi-a vorbit din ușă. Ei, drăguțo, te-ai grăbit și-mi închipui că vizita mea de aseară ți-a fost de folos, ha-ha ! Dar nu vreau să ți-l iau.

Sue se uita la ploaia de afară, la şervetul murdar de pe măsuţa de toaletă, la cosiţa Arabellei, atîrnată de oglindă, întocmai cum atîrna şi pe vremea lui Jude. Dorea să nu fi venit. În răstimpul de tăcere care urmă, se auzi o bătaie în uşă, şi slujnica hanului intră cu o telegramă pentru „Doamna Cartlett".

Arabella o deschise rămînînd culcată, şi faţa i se destinse.

— Îţi sînt foarte îndatorată pentru îngrijorarea dumitale, spuse ea cu glas mieros după ce slujnica părăsi încăperea ; dar nu era cazul să fii îngrijorată. Bărbatul meu a descoperit că, totuşi, nu poate trăi fără mine şi e gata să-şi ţină făgăduiala de a mă lua din nou de soţie aici. Uită-te ! Ăsta e răspunsul la o telegramă de-a mea. Îi întinse lui Sue telegrama spre citire, dar Sue n-o luă. Îmi cere să mă înapoiez. Zice că fără mine se duce dracului cîrciumioara lui din colţul străzii Lambeth. Şi cînd om fi uniţi după legea englezească, n-o să mă mai snopească în bătăi după fiecare duşcă. În ceea ce te priveşte, eu, în locul dumitale, m-aş da bine pe lîngă Jude ca să mă ducă numaidecît în faţa pastorului şi aş termina o dată povestea. Ţi-o spun prietenește, dragă.

— Asta aşteaptă şi el, zi de zi, răspunse Sue cu mîndrie rece.

— Atunci, fă-i pe plac, pentru numele lui Dumnezeu ! După asta, traiul cu un bărbat devine o afacere, şi treburile băneşti merg ca pe roate. Şi pe urmă, înţelegi, dacă vă certaţi şi el te dă afară, te ocroteşte legea, ceea ce altfel nu se poate decît dacă te înjun-

ghie cu un cuțit sau dacă îți crapă capu cu vătraiul. Și dacă o șterge el — ți-o spun prietenește, ca între noi femeile, fiindcă cine poate ști ce-i trăsnește unui bărbat să facă ? — rămîi cu boarfele și nimeni n-o să se uite la tine ca la o hoață. Eu mă mai mărit o dată cu bărbatu-meu, acu, că vrea, fiindcă prima cununie a fost cu defect. În telegrama pe care i-am trimis-o ascară, la care el mi-a răspuns acum, îi spuneam că-s aproape împăcată cu Jude ; cred și eu că s-a speriat ! Poate c-aș fi făcut-o de-a binelea dacă nu erai dumneata, spuse ea rîzînd ; și-atunci, soarta noastră ar fi fost cu totul alta ! Nu există pe lumea asta nătărău mai duios decît Jude cînd o femeie care are necazuri se gudură un pic pe lîngă el ! Așa se purta și cu păsărelele și cu mai știu eu ce. Dar întorsătura pe care au luat-o lucrurile e la fel de bună ca și o împăcare, așa că eu te iert. Și cum îți spuneam, te-aș sfătui să legalizezi povestea cît mai curînd. Dacă n-ai s-o faci, mai tîrziu dai de belea.

— N-ați auzit că-mi cere să mă căsătoresc cu el pentru a transforma legătura noastră naturală într-una legală ? spuse Sue cu și mai multă demnitate. Numai dorința mea l-a împiedicat s-o facă, din clipa în care am fost și eu liberă.

— Adevărat, ești nărăvașă ca și mine, spuse Arabella, măsurîndu-și musafirul cu o privire critică și amuzată. De la primul ai fugit, nu-i așa, cum am făcut și eu.

— Bună ziua ! Trebuie să plec, i-o reteză Sue.

— Şi eu trebuie să mă scol şi s-o pornesc ! răspunse cealaltă, sărind din pat cu o mişcare atît de bruscă, încît părţile moi ale trupului i se scuturară. Sue se dădu în lături înspăimîntată. Stai, dragă, nu-s decît o femeie, nu un zdrahon de soldat ! Mai rămîi o clipă, draga mea, mai spuse Arabella punînd mîna pe braţul lui Sue. Voiam într-adevăr să mă sfătuiesc cu Jude într-o chestiune de afaceri, după cum i-am şi spus. Venisem pentru asta mai mult decît pentru orice altceva. N-ar vrea oare el să se repeadă pînă la gară cînd plec eu ? Crezi că nu ? Bine, atunci o să-i scriu. Nu voiam să scriu despre asta negru pe alb, dar, nu face nimic, o să-i scriu totuşi.

III

Cînd Sue ajunse acasă, Jude o aştepta în pragul uşii, gata să facă primul pas spre căsătorie. Ea îl apucă strîns de braţ şi porniră împreună în tăcere, aşa cum merg adesea prietenii adevăraţi. Deşi îşi dădea seama că pe ea o frămîntă ceva, Jude se feri să-i pună întrebări.

— Vai, Jude, am vorbit cu ea, izbucni Sue în cele din urmă. Mai bine n-aş fi vorbit ! Şi totuşi, e mai bine să ţi se reamintească unele lucruri.

— Sper că a fost politicoasă.

— Da. Mărturisesc că, împotriva voinţei mele, mi-a şi plăcut — un pic. Nu e lipsită de mărinimie ; şi sînt nespus de bucuroasă că a ajuns, pe neaşteptate, la capătul greutăţilor. Îi istorisi că Arabella fusese chemată înapoi şi că acum va putea să-şi redobîndească drepturile. Cît despre vechea noastră poveste, ceea ce mi-a spus Arabella m-a făcut să simt mai puternic ca oricînd că instituţia legală a căsătoriei este de o trivialitate fără leac. E un soi de capcană pentru prins bărbatul. Pînă şi gîndul la asta îmi face rău. Ce bine-ar

fi fost dacă nu ţi-aş fi făgăduit că te las să te ocupi de strigări chiar azi-dimineaţă !

— Nu te sinchisi de mine. Pentru mine orice zi e bună. Credeam doar că poate acum ţi-ar plăcea să scăpăm cît mai repede de treaba asta.

— Adevărul e că nu mă simt mai nerăbdătoare acum decît înainte. Poate cu oricare alt bărbat s-ar fi putut să fiu puţin neliniştită ; dar printre puţinele virtuţi cu care se poate lăuda familia ta şi a mea, dragul meu, cred că se numără statornicia. Aşa încît nu mă simt cîtuşi de puţin speriată că te voi pierde, acum, că sînt cu adevărat a ta, şi tu eşti cu adevărat al meu. Fapt e că mă simt mai uşurată decît înainte, fiindcă mi-e cugetul curat în ceea ce-l priveşte pe Richard, care şi-a cîştigat acum dreptul la libertate. Pînă acum simţeam că-l înşelăm.

— Sue, cînd vorbeşti aşa, pari a fi una dintre femeile unei vechi şi măreţe civilizaţii, una dintre acele femei despre care citeam eu în zilele de mult trecute şi irosite ale studiilor mele clasice, şi nu o simplă cetăţeancă a unei ţări creştine. Aproape că mă aştept să-mi spui că ai discutat adineauri cu o prietenă întîlnită pe Via Sacra ultimele noutăţi despre Octavia sau Livia ; sau că ai ascultat elocinţa Aspasiei sau că l-ai urmărit pe Praxiteles cioplind la ultima lui Venere, în timp ce Phrineea se văita că a obosit de atîta pozat.

Ajunseseră la casa grefierului parohiei. Sue rămase în urmă, în timp ce iubitul ei se îndrepta spre uşă. În clipa în care ridică mîna ca să bată, ea îl opri.

— Jude !

Jude întoarse privirile.

— Aşteaptă o clipă, dacă n-ai nimic împotrivă.

El veni înapoi spre ea.

— Să ne mai gîndim, spuse ea cu sfială. Azi-noapte am avut un vis îngrozitor. Şi apoi, Arabella...

— Ce ţi-a spus Arabella ? întrebă el.

— Doamne, mi-a spus că după ce eşti legată de un om prin căsătorie ai legea de partea ta în caz că el te bate şi că, dacă soţii se ceartă... Jude, crezi că după ce vei fi *silit* prin lege să mă ai alături o să fim la fel de fericiţi ca acum ? Bărbaţii şi femeile din neamul nostru sînt foarte mărinimoşi atîta vreme cît totul atîrnă de bunăvoinţa lor, dar dau totdeauna din picioare cînd sînt constrînşi. Nu ţi-e groază de atitudinea care se naşte pe nesimţite din obligaţia legală ? Nu crezi că e o obligaţie nimicitoare pentru o pasiune a cărei esenţă e spontaneitatea ?

— Pe cinstea mea, iubito, c-ai început să mă înspăimînţi şi pe mine cu prezicerile tale ! Bine, hai să ne întoarcem acasă şi să ne mai gîndim.

Ea se lumină la faţă.

— Da, aşa să facem !

Şi se întoarseră de la uşa grefierului. Sue îl luă de braţ, îngînînd în timp ce mergeau spre casă :

Albina trebuie să colinde,
Porumbelul penele să-şi schimbe,
Iubirea-nlănţuită să nu fie... [1]

[1] Citat din cîntecul *How Delicious is the Winning (Cît de încîntătoare e victoria)* de Thomas Campbell (1777—1844).

Fie c-au mai chibzuit, fie c-au amînat chibzuiala, sigur este c-au amînat acţiunea, trăind parcă mai departe un vis paradiziac. După două sau trei săptămîni, nimic nu se schimbase şi nici o strigare nu lovise urechile credincioşilor din Aldbrickham.

În timp ce tot amînau astfel, într-o dimineaţă, înainte de micul dejun, sosiră o scrisoare şi un ziar de la Arabella. Văzînd scrisul, Jude urcă în odaia lui Sue pentru a-i da vestea, iar ea coborî în grabă de îndată ce se îmbrăcă. Sue deschise ziarul, Jude scrisoarea. După ce-şi aruncă privirile peste ziar, îi arătă cu degetul un paragraf de pe prima pagină, numai că el era atît de cufundat în lectura scrisorii, încît nici nu întoarse capul.

— Uită-te, îi spuse Sue.

El se uită şi citi. Era un ziar cu circulaţie numai în cartierul de sud al Londrei, şi anunţul indicat conţinea doar o informaţie, tipărită dedesubtul numelor Cartlett-Donn, în legătură cu o cununie ce avusese loc în biserica Sf. John de pe Waterloo Road, perechea cununată fiind Arabella şi proprietarul cîrciumii.

— E îmbucurător, spuse Sue mulţumită. Deşi, după asta, mi se pare destul de nedemn să procedăm şi noi la fel, şi-mi pare bine... Îmi închipui totuşi că, oricare i-ar fi vina, biata de ea, e oarecum la adăpost de lipsuri. Mai bine că putem gîndi aşa decît să ne simţim stînjeniţi din pricina ei. Poate că şi eu ar trebui să-i scriu lui Richard şi să-l întreb cum o mai duce.

Dar Jude părea încă absorbit. După ce aruncă o privire fugară anunţului, spuse cu glas tulburat :

— Ascultă ce scrie în scrisoare. Ce trebuie să spun sau să fac ?

„La Cele Trei Goarne, Lambeth

Dragă Jude, (nu vreau să fiu simandicoasă şi să-ţi spun domnule Fawley)! Ţi-am trimis astăzi un ziar, care document o să-ţi folosească ca să afli cum că m-am măritat din nou, marţea trecută, cu domnul Cartlett. Aşa încît, în cele din urmă, povestea asta s-a încheiat definitiv şi cu bine. Dar lucrul pentru care îţi scriu anume este treaba aceea personală despre care voiam să-ţi vorbesc cînd am făcut drumul pînă la Aldbrickham. Nu mi-a venit la-ndemînă să i-o spun prietenei tale şi tare mi-ar fi plăcut să ţi-o spun din gură, fiindcă aşa mi-ar fi venit mai uşor decît prin scris. Adevărul este, Jude, că, deşi eu nu ţi-am spus-o niciodată înainte, din căsătoria noastră s-a născut un băiat, opt luni după ce eu te-am părăsit, pe cînd mă aflam la Sidney, unde locuiam cu tata şi cu mama. Toate astea sînt uşor de dovedit. Fiindcă m-am despărţit de tine înainte de a bănui măcar c-o să mi se întîmple una ca asta, şi mă aflam acolo, şi fiindcă cearta dintre noi a fost destul de înverşunată, n-am socotit de cuviinţă să-ţi scriu despre naşterea lui. Pe atunci căutam o slujbă bună, aşa încît părinţii au luat copilul, care de atunci a locuit tot timpul la ei. De aceea nici n-am pomenit de asta cînd te-am întîlnit la Christminster şi nici în demersurile legale. Băiatul e acuma măricel, şi, nu demult, mama şi tata

mi-au scris că, fiindcă ei o duc destul de greu acolo, iar eu sînt aici la casa mea, nu văd de ce ar mai rămîne ei împovărați cu copilul, cînd amîndoi părinții lui sînt în viață. Eu l-aș lua numaidecît la mine, dar nu e destul de mare ca să-mi fie de folos la circiumă și o să mai treacă ani pîn-o putea să-mi fie, și apoi pe Cartlett l-ar putea încurca. Totuși, părinții mi l-au trimis, încredințîndu-l unor prieteni care se înapoiază acasă, și sînt nevoită să-ți cer să-l preiei cînd sosește, fiindcă eu nu știu ce să fac cu el. Este al tău după lege, ți-o jur. Dacă-ți spune cineva că nu-i așa, tu să răspunzi că-i o minciună sfruntată. Orice-aș fi făcut înainte sau după căsătorie, am fost cinstită din clipa cînd ne-am căsătorit și pînă cînd am plecat. Rămîn a ta etc.

Arabella Cartlett"

Sue avea o privire îngrozită.

— Ce-o să te faci, dragul meu ? întrebă cu glas stins.

Jude nu răspunse ; Sue îl urmărea cu îngrijorare și răsuflînd greu.

— Ce lovitură ! spuse el cu glas înăbușit. S-ar *putea* să și fie adevărat ! Eu nu pot să descurc ițele... Firește, dacă s-a născut chiar atunci cînd afirmă ea, este al meu. Dar nu înțeleg de ce nu mi-a spus-o cînd ne-am întîlnit la Christminster, în seara cînd am venit împreună cu ea pînă aici... A, da, parcă mi-amintesc acum că mi-a vorbit despre ceva ce-i stă pe suflet, despre un lucru pe care ar vrea să mi-l împărtășească dacă vom mai fi vreodată împreună.

— Bietul copil! S-ar părea că nimeni n-are nevoie de el! spuse Sue cu lacrimi în ochi.

Între timp, Jude își venise în fire.

— Cum o fi privind el viața, fie că e al meu, fie că nu? Îți mărturisesc că dac-aș duce-o mai bine n-aș pierde nici o clipă întrebîndu-mă al cui este. L-aș lua și l-aș crește eu. Ce greutate poate avea, la urma urmelor, chestiunea asta păcătoasă a paternității? Ce importanță are, cînd stai să te gîndești, dacă un copil este sau nu sînge din sîngele tău? Toți copiii timpului nostru aparțin, în mod colectiv, adulților timpului nostru și au, ca atare, dreptul la grija noastră obștească. Dragostea exagerată a părinților doar pentru copiii lor și nepăsarea lor față de copiii altora, ca și sentimentul de castă, naționalismul, grija de propria persoană și alte virtuți de soiul ăsta au de fapt la rădăcină doar un egoism josnic.

Sue sări în picioare și-l sărută pe Jude cu adorație pătimașă.

— Da, așa e, scumpul meu! O să-l luăm la noi! Și dacă nu e al tău, cu atît mai bine. Sper că nu este — deși poate că n-ar trebui să simt chiar așa! Dacă nu e, tare mi-ar plăcea să-l creștem ca pe-un copil de suflet!

— Bine, n-ai decît să-ți închipui despre el ce-ți place ție mai mult, ciudata mea tovarășă de viață! spuse el. Oricum, simt că nu doresc să-l las pe micuțul ăsta oropsit în părăsire. Gîndește-te ce viață ar avea într-o cîrciumă din Lambeth, pradă unor influențe nefaste, cu o mamă care nu-l vrea și care abia dacă l-a văzut

vreodată și un tată vitreg, care nici nu-l cunoaște. „Blestemată fie ziua în care m-am născut și noaptea în care s-a spus : a fost zămislit un copil ce va fi bărbat !" Poate că așa va ajunge să spună curînd băiatul, băiatul *meu !*

— Ba nu !

— De vreme ce la proces eu am fost cel cu plîngerea, bănuiesc că am și dreptul să cresc copilul.

— Oricum ar fi, trebuie să-l luăm. Eu așa înțeleg. O să-mi dau toată osteneala să-i fiu mamă, și într-un fel sau altul o să izbutim să-l întreținem. O să lucrez eu mai mult. Mă întreb, cînd trebuie să sosească ?

— Bănuiesc că pînă în cîteva săptămîni.

— Aș dori. Cînd vom avea oare curajul să ne căsătorim, Jude ?

— De îndată ce-l vei avea tu, cred că-l voi avea și eu. Depinde în întregime de tine, draga mea. Spune o vorbă, și s-a făcut.

— Înainte de venirea băiatului ?

— Desigur.

— Poate că așa ar găsi un cămin mai normal, murmură ea.

Îndată după aceea, Jude scrise în termeni oficiali o scrisoare, cerînd ca băiatul să le fie trimis lor de îndată ce va sosi, fără să facă vreo observație cu privire la caracterul surprinzător al știrii primite de la Arabella, fără să-și exprime în vreun fel părerea în chestiunea paternității, fără să spună care ar fi fost purtarea lui față de Arabella dacă toate acestea i-ar fi fost cunoscute de la început.

A doua zi, seara, în trenul care cobora de la munte urmînd să intre în gara Aldbrickham pe la orele zece, putea fi zărit, într-un compartiment întunecos de clasa a treia, un chip palid de copil. Copilul avea ochi mari şi speriaţi şi purta un fular alb de lînă, deasupra căruia atîrna, prinsă cu o sfoară obişnuită, o cheie rotundă. Cînd şi cînd, cheia sclipea în lumina lămpii, atrăgînd atenţia. În panglica pălăriei stătea înfiptă o jumătate de bilet. Ochii băiatului rămîneau aproape tot timpul aţintiţi asupra locului din faţă şi nu se întorceau niciodată spre fereastră, chiar cînd trenul intra într-o staţie şi cineva striga numele gării. Pe locurile din faţă şedeau doi sau trei călători, şi între ei o muncitoare, care ţinea în poală un coş cu o pisicuţă vărgată. Din cînd în cînd, femeia deschidea capacul, şi atunci pisicuţa scotea capul şi făcea tot felul de giumbuşlucuri caraghioase. Toţi călătorii rîdeau, în afară de băiatul singuratic cu cheia şi biletul. Uitîndu-se cu ochii lui mari la pisică, băiatul părea să spună: „Rîsul provine totdeauna din neînţelegere. Dacă ştii să înţelegi, nu există lucru de rîs sub soare.“ Uneori, la cîte-o oprire, însoţitorul vagonului băga capul în compartiment şi-i spunea băiatului:

— E în ordine, tinere. Lădiţa dumitale stă bine în furgonul de bagaje.

Băiatul răspundea: „Da“, fără însufleţire, încercînd să zîmbească, dar neizbutind.

Era bătrîneţea costumată în tinereţe, dar jucîndu-şi rolul atît de prost, încît fiinţa ei adevărată răzbea prin toate fisurile. Cîte-un val venit dintr-un trecut

de noapte părea, uneori, să împingă înainte copilul în această dimineaţă a vieţii sale. Atunci, chipul lui privea înapoi peste un ocean de timp şi parcă nici nu-i păsa de ceea ce vede.

Chiar şi după ce călătorii ceilalţi aţipiră unul cîte unul, cînd pînă şi pisicuţa se ghemui în coş, obosită de joaca într-un spaţiu atît de strîmt, băiatul rămase în aceeaşi poziţie ca înainte. Părea atunci de două ori mai treaz, ca o zeitate înrobită şi chircită ; şedea nepăsător şi-şi privea tovarăşii de călătorie de parcă nu le-ar fi văzut doar învelişurile, ci viaţa lor în întregime.

Era băiatul Arabellei. Nepăsătoare ca de obicei, ea amînase să-i scrie lui Jude despre copil pînă în ajunul debarcării lui, cînd nu mai fu chip să amîne, deşi de săptămîni de zile ştia că se apropie ziua sosirii lui şi cu toate că nu trecuse prin Aldbrickham, după cum afirma pe bună dreptate, decît ca să dezvăluie existenţa băiatului şi să anunţe venirea lui în casa lui Jude. Chiar în după-amiaza zilei cînd Arabella primi răspunsul fostului ei bărbat, copilul debarcă în portul Londrei. Oamenii în seama cărora fusese dat pentru această călătorie îl băgară într-o trăsură şi, după ce dădură vizitiului adresa din Lambeth a mamei lui, îşi luară rămas bun de la copil şi-şi văzură de drum.

Cînd ajunse la Cele Trei Goarne, Arabella îl măsură de sus pînă jos cu o privire care părea să spună „Eşti chiar aşa cum m-am aşteptat să fii", îi dădu o masă bună, ceva bani şi, măcar că ziua era pe sfîrşite, i-l trimise lui Jude cu primul tren, fiindcă nu dorea

ca bărbatul ei, Cartlett, care nu era acasă, să vadă copilul.

Trenul sosi la Aldbrickham, şi băiatul fu depus pe peronul pustiu alături de lădiţa lui. Controlorul îi luă biletul şi, dîndu-şi seama că ceva nu e în ordine, îl întrebă gînditor încotro se duce singur la ceasul acela din noapte.

— Mă duc pînă-n Spring Street, răspunse copilul fără să clintească.

— Păi e departe de aici, e aproape afară din oraş, şi apoi oamenii s-or fi culcat.

— Acolo trebuie să mă duc.

— Trebuie să iei o brişcă pentru lădiţă.

— Nu. Trebuie să merg pe jos.

— Dacă-i aşa, atunci lasă mai bine lădiţa aici şi ai să trimiţi mîine după ea. Ai un omnibuz care te duce jumătate din drum, dar restul trebuie să-l faci pe jos.

— Nu mi-e frică.

— De ce n-au venit prietenii să te întîmpine ?

— N-or fi ştiut că sosesc.

— Cine sînt prietenii tăi ?

— Mama n-a vrut să-mi spună.

— Tot ce pot să fac e să mă-ngrijesc de lădiţă. Şi acum, porneşte-o cît poţi de iute !

Fără să mai spună nimic, băiatul ieşi în stradă, privind în jur ca să vadă dacă nu-l urmăreşte şi nu-l observă nimeni. După ce străbătu o bucată mică de drum, întrebă de strada spre care se îndrepta el. I se

spuse să meargă drept înainte, pînă la marginea orașului.

Copilul o porni într-un pas egal și mecanic, care avea ceva neuman, ceva asemănător cu mișcarea valului, a vîntului, a norului. Urmă întocmai indicația primită, fără să arunce vreo privire întrebătoare în nici o parte. Era ușor de văzut că părerile despre viață ale băiatului se deosebeau de cele ale copiilor din partea locului. Copiii încep prin a deprinde amănuntele și pe urmă învață generalitățile, încep cu lucrurile cele mai apropiate lor și se ridică pînă la înțelegerea universalului. Băiatul acesta părea să fi început cu generalitățile vieții și să nu se fi sinchisit niciodată de ceea ce-i particular. Pare-se că pentru el casele, sălciile și ogoarele de dincolo de ele, ce se pierdeau în beznă, nu erau clădiri făcute din cărămidă, nu erau arbori și cîmpii, ci așezări omenești în abstract, vegetație și lume întinsă și întunecoasă.

Nimeri ulicioara și bătu la ușa lui Jude. Acesta tocmai se dusese la culcare, iar Sue, care era gata să se retragă în odaia ei de alături, coborî cînd auzi ciocănitul.

— Aici locuiește tata ? întrebă copilul.

— Cine ?

— Domnul Fawley, așa-l cheamă.

Sue urcă scările în goană pînă la odaia lui Jude și-i dădu vestea, iar el coborî cît putu de iute, deși pentru nerăbdarea ei totul părea că durează nespus de mult.

— Cum — el este — așa curînd ? întrebă Sue, în timp ce Jude cobora.

Sue cercetă trăsăturile copilului, apoi se retrase brusc în salonaşul alăturat. Jude ridică băiatul pînă la înălţimea lui, privindu-l sfredelitor şi cu tristă duioşie. Îi spuse că, de-ar fi ştiut că soseşte atît de curînd, ar fi venit în întîmpinarea lui. Apoi îl aşeză pe un scaun şi se duse s-o caute pe Sue, care, aşa cum o cunoştea el, trebuia să fie răvăşită. O găsi în întuneric, îndoită peste un fotoliu, şi după ce o cuprinse în braţe, lipindu-şi faţa de a ei, îi şopti :

— Ce s-a întîmplat ?

— E adevărat ce spune Arabella — e adevărat ! Te-am recunoscut pe tine în el !

— Bine că cel puţin o dată în viaţă mi se întîmplă un lucru aşa cum trebuie să se întîmple !

— Dar cealaltă jumătate e *ea !* Şi asta nu pot îndura ! Dar trebuie — o să încerc să mă obişnuiesc ; da, aş face bine !

— Eşti geloasă, micuţa mea Sue ! Retrag tot ce-am spus despre lipsa ta de feminitate. Nu te mai necăji ! Timpul poate îndrepta orice... Şi apoi, Sue, draga mea, am o idee ! O să-l creştem şi o să-l educăm cu gîndul să ajungă cărturar. Ceea ce nu mi-a fost dat mie să înfăptuiesc în persoana mea, poate că-mi va izbuti prin el ! Acum se fac înlesniri studenţilor săraci, ştii doar.

— Vai, visătorule ! spuse ea, şi, apucîndu-l de mînă, se înapoie împreună cu el la copil.

Băiatul o privea, aşa cum îl privise şi ea.

— Pînă la urmă, tu eşti mama mea *adevărată ?* întrebă.

— De ce ? Arăt ca nevasta tatălui tău ?

— Păi, da ; numai că pari să-i fii dragă, şi el ţie. Pot să-ţi spun mamă ?

Pe faţă i se aşternu o expresie nostalgică, şi copilul începu să plîngă. Sue nu se putu stăpîni să nu plîngă şi ea numaidecît ; sufletul ei era o harfă pe care cea mai uşoară adiere de emoţie pornită din inima altuia o făcea să vibreze la fel ca o vijelie în propria-i inimă.

— Poţi să-mi spui mamă, dacă doreşti, drăguţule ! spuse ea aplecîndu-şi spre el obrajii ca să-şi ascundă lacrimile.

— Ce-ţi atîrnă de gît ? întrebă Jude cu prefăcută linişte.

— Cheia lăditei care a rămas la gară.

Se agitară mult prin casă pentru a-i pregăti ceva de mîncare şi-i încropiră un culcuş, în care copilul adormi repede. Amîndoi se apropiară ca să-l privească în timp ce dormea.

— Ţi-a spus de două sau de trei ori mamă înainte să-l fi doborît somnul, murmură Jude. Nu ţi se pare ciudat că a ţinut să te numească aşa ?

— Da, asta spune multe, răspunse Sue. Inimioara asta flămîndă ne poate da de gîndit mai mult decît toate stelele de pe cer... Cred, dragul meu, că *trebuie* să ne luăm inima-n dinţi şi să trecem şi prin ceremonia cu pricina. N-are rost să ne împotrivim curentului, şi apoi mă simt tot mai legată de seminţia mea. Vai, Jude, ai să mă iubeşti din toată inima şi după aceea ? Vreau să fiu bună cu copilul ăsta, vreau să-i fiu mamă ; şi dacă legătura noastră va căpăta o formă legală, poate că-mi va fi mai uşor.

IV

Următoarea şi cea de-a doua încercare de acest fel o făcură cu mai multă chibzuială, deşi începură să se pregătească în vederea ei chiar de-a doua zi dimineaţă după sosirea copilului straniu în casa lor.

Descoperiră că are obiceiul să şadă tăcut, cu chipul lui enigmatic şi ciudat încremenit şi cu ochii aţintiţi asupra unor lucruri pe care ei în lumea lor reală nu le vedeau.

— Seamănă la faţă cu masca tragică a Melpomenei [1], spuse Sue. Cum te cheamă, băieţel ? Ne-ai spus ?

— Bătrînelul Timp, aşa-mi spuneau totdeauna. E o poreclă fiindcă arăt atît de vîrstnic, aşa ziceau.

— Şi de vorbit vorbeşti tot ca un om vîrstnic, spuse Sue îndoioşată. E ciudat, Jude, că băieţii ăştia nefiresc de maturi vin aproape totdeauna din ţări tinere. Dar cum te-au botezat ?

— N-am fost niciodată botezat.

— De ce ?

---

[1] Muza tragediei în mitologia greacă.

— Fiindcă dacă mor păgîn scutesc oamenii de cheltuielile unei înmormîntări creştineşti.

— Va să zică nu te cheamă Jude ? întrebă tatăl cu o undă de dezamăgire în glas.

Băiatul clătină din cap.

— N-am auzit niciodată să mă cheme aşa.

— Sigur că nu, spuse Sue cu vioiciune, de vreme ce ea te-a urît tot timpul.

— O să-l botezăm noi, spuse Jude ; apoi în şoaptă, către Sue : În ziua cununiei noastre.

Totuşi, sosirea copilului îl tulburase.

Situaţia în care se aflau îi făcea sfioşi şi, socotind că o cununie la oficiul stării civile e mai intimă decît o cununie religioasă, hotărîră să evite de astă dată biserica. Se duseră amîndoi la primărie pentru înştiinţarea oficială : deveniseră prieteni atît de buni, încît nu puteau face nici un pas însemnat decît împreună. Jude Fawley semnă formularul, în timp ce Sue i se uita peste umăr şi-i urmărea mîna care desena slovele. Cînd citi angajamentul de formă pătrată — care-i cădea pentru întîia dată sub priviri — completat cu numele ei şi al lui Jude, document prin a cărui mijlocire se presupunea că acea esenţă volatilă, anume iubirea lor, avea să devină veşnică, faţa ei căpătă o expresie de spaimă dureroasă. — Numele şi pronumele părţilor (de acum aveau să fie părţi, nu îndrăgostiţi, gîndi ea) — Situaţia (respingătoare idee !) — Rang sau funcţie — Vîrstă — Domiciliu — De cînd domiciliază la această adresă ? — Biserica sau clădirea în care va avea loc solemnitatea

căsătoriei — Districtul sau comitatul în care locuiesc părţile.

— Asta omoară sentimentul, nu crezi ? spuse ea în drum spre casă. Treaba devine mai murdară decît cînd semnezi contractul într-un paraclis. Într-o biserică tot mai găseşti o fărîmă de poezie. Dar acum, că am început, hai să încercăm să trecem şi prin asta, dragul meu !

— O să trecem. „Căci ce fel de bărbat este omul care s-a logodit cu o femeie şi nu s-a cununat cu ea ? Să se întoarcă la casa lui dacă nu moare în luptă, şi altul să se cunune cu femeia lui." Aşa spune legiuitorul evreu.

— Ce bine cunoşti tu *Scriptura,* Jude ! Zău c-ar fi trebuit să te faci pastor ! Eu nu ştiu să citez decît din scriitori laici.

În răstimpul ce se scurse pînă la eliberarea certificatului, Sue trecea uneori, cînd se ducea după tîrguieli gospodăreşti, prin faţa oficiului stării civile, şi privind pe furiş înăuntru zări, într-o bună zi, anunţul cu aprobarea unirii lor, lipit de perete. Vederea lui îi făcu silă. Legătura ei de acum era ameninţată cu pierderea oricărei unde de romantism, numai pentru că avea să fie pusă în aceeaşi categorie cu experienţa ei casnică dinainte. De obicei, Sue îl ducea pe Bătrînelul Timp de mînă, închipuindu-şi că lumea îl crede al ei şi socoteşte ceremonia plănuită doar ca repararea unei vechi greşeli.

Între timp, Jude, hotărîndu-se să înnoade printr-o legătură cît de slabă prezentul de trecut, porni la cununie

singura ființă rămasă în viață ce-i amintea de copilăria lui la Marygreen — anume pe bătrîna văduvă, pe doamna Edlin, fosta prietenă a mătușii lui și îngrijitoarea ei în timpul ultimei boli. Aproape că nici nu se aștepta să vină. Femeia veni totuși, aducînd daruri neobișnuite : mere, dulcețuri, stingătoare de alamă pentru lumînări, o veche tipsie de cositor, un încălzitor de pat și un sac uriaș, plin cu pene de gîscă pentru o saltea. I se dădu camera de musafiri din casa lui Jude ; femeia se retrase devreme, și de jos o putură auzi, prin tavan, rostind un cinstit *Tatăl nostru* cu glas tare, așa cum stă scris la liturghie.

Cum însă nu putea să adoarmă și descoperind că — fiind abia orele zece — Sue și Jude mai sînt încă treji, doamna Edlin se îmbrăcă din nou și coborî ; șezură cu toții pînă tîrziu în fața focului, chiar și Bătrînelul Timp, care nu vorbea însă niciodată și nu se făcea simțit.

— Vedeți, eu nu-s pornită împotriva căsătoriei, cum era mătușa voastră, spuse văduva. Și nădăjduiesc că de data asta o să fie o nuntă cu noroc în toate privințele. Nimeni nu e mai îndreptățit să vă facă urarea asta decît mine, care știu ce știu despre neamul vostru, adică știu, după socotința mea, mai mult decît orice om astăzi în viață. Numai Dumnezeu știe cît i-a urmărit nenorocul pe cei din familia asta.

Sue răsufla greu.

— Au fost oameni de omenie — nu erau în stare să omoare cu bună-știre o muscă, vorbi mai departe nuntașa. Dar cînd se întîmpla să le stea cîte ceva în cale

și cînd nu mergea totul ca pe roate, își ieșeau din fire. Cu siguranță că așa s-a întîmplat și cu ăl despre care se povestește că a făcut ce-a făcut — dacă era din neamul vostru.

— Dar ce-a făcut ? întrebă Jude.

— Păi nu știi povestea aia ; ăl de-a fost spînzurat chiar pe coama dealului, lîngă Casa Neagră, nu departe de piatra de hotar dintre Marygreen și Alfredston, acolo unde se despart drumurile. Ei, dar asta era pe vremea bunicului meu ; și poate că nici nu era din neamul vostru.

— Știu locul unde se spune c-a stat spînzurătoarea, îl știu foarte bine, murmură Jude. Dar despre asta n-am auzit niciodată. Cum adică, omul ăsta, adică străbunul meu și al lui Sue, și-a ucis nevasta ?

— Nu chiar așa. Ea a fugit de la el, cu copilul, la prietenii ei ; și în timpul cît a locuit acolo, copilul i-a murit. El a cerut leșul ca să-l îngroape la un loc cu neamul lui, dar femeia n-a vrut să-l dea. Atunci a venit omul noaptea cu căruța și a năvălit în casă, cu gînd să fure sicriul ; dar l-au prins și, cum era îndărătnic, n-a vrut să spună de ce a năvălit în casă. L-au osîndit pentru tîlhărie, și de aia l-au și spînzurat pe dealul cu Casa Neagră. După ce a murit el, nevastă-sa a înnebunit. Dar poate că nu era din neamul tău, cum nu e nici din al meu.

Un glas subțire și tărăgănat ieși din umbra căminului ca din pămînt.

— Dac-aș fi în locul tău, mamă, nu m-aș mărita cu tata !

Era glasul Bătrînelului Timp ; şi tresăriră cu toţii, fiindcă uitaseră de el.

— Bine, dar asta-i doar o poveste, spuse Sue cu voioşie.

După ce văduva le istorisi această înveselitoare poveste din bătrîni chiar în ajunul cununiei lor, cei doi se ridicară şi, urînd noapte bună oaspetelui, se duseră la culcare.

În dimineaţa următoare, înainte de plecare, Sue, care cu fiecare ceas devenea tot mai neliniştită, îl luă pe Jude deoparte în salonaş.

— Jude, vreau să mă săruţi cast ca un îndrăgostit ce-şi uită trupul, spuse ea, şi se ghemui tremurînd şi cu gene umede în braţele lui. Nu voi mai fi niciodată ca acum, nu-i aşa ? Tare aş fi dorit să nu fi pornit treaba asta ! Dar pesemne că trebuie s-o ducem pînă la capăt. Cruntă a fost povestea de aseară ! Mi-a tulburat gîndurile pentru toată ziua de azi. Ai zice că o soartă tragică s-a înverşunat împotriva familiei noastre, aşa cum s-a înverşunat şi împotriva Atrizilor [1].

— Sau împotriva stirpei lui Jeroboam [2], adăugă fostul teolog.

— Da. Şi mi se pare o cutezanţă cumplită din partea noastră să ne căsătorim. Eu am să-ţi jur ţie credinţă cu aceleaşi cuvinte cu care am jurat fostului meu

---

[1] Referire la legenda greacă potrivit căreia asupra familiei regelui Atreus s-au abătut tot felul de calamităţi legate de paricide, adultere, incesturi etc.

[2] Personaj biblic, rege al Iudeei (931—910 î.e.n.). Fiind autorul schismei religioase şi politice dintre cele zece triburi izraelite, a fost pedepsit prin urmaşii săi, care nu au mai avut dreptul la tron.

soţ, iar tu mie cu aceleaşi pe care le-ai folosit faţă de prima ta soţie, fără să ţinem seama de lecţia tristă învăţată de pe urma acestor experienţe !

— Sînt nefericit că eşti tulburată, spuse el. Nădăjduisem c-o să fii voioasă. Dar dacă nu se poate, nu se poate. N-are rost să te prefaci. Ar fi jalnic pentru tine şi, deci, şi pentru mine !

— Totu-i aidoma cu ce s-a petrecut de cealaltă dată, şi tare nu-mi place — asta-i tot, murmură ea. Şi acum, să mergem.

Plecară la braţ spre amintitul oficiu, neînsoţit de nici un martor, în afară de văduva Edlin. Era o zi rece şi mohorîtă. O ceaţă cleioasă pătrunsese în oraş, venind dinspre Tamisa şi dinspre turnurile ei regeşti. Pe scările oficiului se vedeau urmele de noroi lăsate de oamenii care intraseră, şi în faţa uşii se înşirau umbrelele ude. Înăuntru se adunase mulţime, şi tinerii noştri îşi dădură seama că tocmai se oficia cununia între un soldat şi o femeie tînără. În timpul acestei desfăşurări, Sue, Jude şi văduva stătură deoparte, în fundul încăperii. Sue citea anunţurile de căsătorie de pe perete. Locul era jalnic pentru nişte oameni cu firea lor, deşi pentru cei ce veneau regulat cu treburi pe aci n-avea, fără îndoială, nimic neobişnuit. Cărţi juridice legate în piele de viţel mucegăită acopereau un perete, iar pe ceilalţi se vedeau regulamente poştale şi alte îndreptare. Teancuri de hîrtie legată cu sfoară roşie stăteau îngrămădite prin cartoteci, de jur împrejur, iar într-o firidă se vedeau case de bani. Duşumeaua de lemn, goală ca

şi pragul uşii, fusese murdărită de cei ce intraseră înainte.

Soldatul era morocănos şi fără chef, mireasa — tristă şi sfioasă ; se vedea că în curînd va deveni mamă şi mai avea şi un ochi învineţit. Cei doi sfîrşiră curînd treaba, după care plecară împreună cu prietenii lor. Unul dintre martori vorbi într-o doară către Jude şi Sue, cînd trecu pe lîngă ei, ca şi cum i-ar fi cunoscut dinainte :

— Îi vedeţi pe ăştia doi care au intrat acum ? Ha-ha ! El a ieşit azi-dimineaţă de la închisoare. Ea l-a aşteptat la poarta închisorii şi l-a adus de-a dreptul aici. De plătit, plăteşte ea.

Sue întoarse capul şi văzu un bărbat cu mutră urîcioasă şi părul tuns mărunt, avînd agăţată de braţul lui o femeie cu faţa lată şi ciupită de vărsat ; ea era roşie de băutură şi părea încîntată de a fi în pragul îndeplinirii unei dorinţe. Salutară glumind perechea care tocmai ieşea şi păşiră înainte, drept în faţa lui Jude şi a lui Sue, cărora cu fiecare clipă le pierea tot mai mult curajul. Sue se trase înapoi şi se întoarse spre iubitul ei, cu gura strîmbată ca un copil gata să izbucnească în plîns.

— Jude, nu-mi place aici ! Mai bine n-am fi venit ! Locul ăsta mă bagă-n sperieţi ! E atît de nepotrivit pentru a fi punctul culminant al iubirii noastre ! Dacă tot trebuie s-o facem, mai bine s-o facem la biserică. Acolo nu-i atît de vulgar !

— Fetiţa mea ! spuse Jude. Ce tulburată şi palidă eşti !

— Prin urmare, trebuie să se întîmple aici şi acum ?!

— Nu, nu neapărat.

Vorbi cu funcţionarul şi se întoarse către ea.

— Nu, dacă nu dorim acum, nu ne sileşte nimeni să ne căsătorim nici aici, nici în altă parte, spuse el. Ne putem cununa într-o biserică, dacă nu pe baza aceluiaşi certificat, atunci cu un altul, pe care cred că mi-l eliberează omul ăsta. În orice caz, hai să plecăm acum, şi după ce ai să te linişteşti şi tu, draga mea, şi o să mă liniştesc şi eu, o să putem sta de vorbă.

Ieşiră pe furiş, ca şi cum s-ar fi simţit vinovaţi de o nelegiuire, închizînd uşa fără zgomot şi spunînd văduvei, care rămăsese în anticameră, să se ducă acasă şi să-i aştepte acolo, fiindcă ei pot chema drept martor, la nevoie, pe oricare trecător. Cînd ajunseră în stradă, o apucară pe o alee lăturalnică şi pustie şi începură să se plimbe în sus şi-n jos, cum făcuseră pe vremuri în Piaţa Halelor din Melchester.

— Şi acum, draga mea, ce-o să facem ? Pare-mi-se că prea încurcăm lucrurile. Totuşi, orice doreşti tu va fi şi pe placul meu.

— Vai, Jude iubitule, cum te necăjesc ! Tu ai vrut s-o facem aici, nu-i aşa ?

— La drept vorbind, cînd am intrat înăuntru mi s-a părut că nici pe mine nu mă prea încîntă. Locul acela m-a întristat aproape tot atît cît şi pe tine — e urît. Şi pe urmă, mă gîndeam la ce spuneai tu azi-dimineaţă, anume dacă într-adevăr e neapărat nevoie să trecem prin asta.

Merseră mai departe fără nici o țintă, pînă cînd Sue se opri și începu iar cu glasul ei subțirel :

— Dar și șovăiala asta, ce semn de slăbiciune ! Și totuși, e mult mai bine așa decît să ne pripim a doua oară... Ce cumplită a fost pentru mine scena de acolo ! Expresia de pe fața puhavă a femeii aceleia care se pregătea să se dea pe mîna pușcăriașului, nu pentru cîteva ceasuri, cum i-ar fi plăcut ei, ci pentru toată viața, așa cum se cuvine. Și nenorocita cealaltă, ca să scape de o rușine convențională datorată slăbiciunii ei, să se înjosească pînă la rușinea reală a robiei față de un tiran care și-a bătut joc de ea, cînd singura ei salvare ar fi fost să fugă de el pentru totdeauna... Asta-i biserica noastră parohială, nu-i așa ? Aici s-ar fi petrecut dacă am fi făcut-o după datină ? Parcă-i slujbă înăuntru.

Jude se duse să se uite.

— Păi aici tot o cununie este, spuse el. I-a pălit pe toți astăzi să ne calce pe urme.

Sue îl lămuri că, după cîte știe ea, tocmai se sfîrșise postul mare, și ăsta-i timpul cînd se îngrămădesc întotdeauna nunțile.

— Să ascultăm și noi, spuse ea, și să vedem cum ni se pare o cununie la biserică.

Păşiră înăuntru și se așezară pe o bancă din fund, de unde urmăreau ce se petrece la altar. Perechea părea să facă parte din burghezia înstărită, și ceremonia — de o eleganță mijlocie — nu prezenta vreun interes deosebit. Vedeau, chiar de la depărtarea aceea, cum tremură florile în mîinile miresei și o auzeau cum mur-

murâ mecanic cuvinte al căror înţeles mintea ei părea să nu-l prindă cu deplină conştiinţă. Sue şi Jude ascultau, şi fiecare dintre ei se vedea pe sine în trecut renunţînd, prin acelaşi legămînt, la libertate.

— Dar pentru ea, sărăcuţa, nu-i la fel cum ar fi pentru mine dac-aş face-o din nou, ştiind ce ştiu acum, murmură Sue. Vezi tu, ei sînt novici şi socotesc ceremonia un lucru de la sine înţeles. Dar nouă, care ştim din experienţă ce înseamnă cumplita ei solemnitate, sau cel puţin mie, cu sensibilitatea mea poate exagerată, mi s-ar părea într-adevăr imoral să mai trec o dată prin toate astea cu ochii deschişi. Acum, că sînt aici şi văd ceea ce văd, mă simt la fel de speriată de o cununie religioasă pe cît m-am simţit de scîrbită dincolo de una civilă... Sîntem o pereche slabă şi plină de temeri, Jude, şi ceea ce altora le inspiră încredere pe mine mă umple de îndoială — anume că aş putea să mai îndur o dată condiţiile murdare ale unui contract negustoresc !

Încercară, după aceea, să facă haz şi continuară să-şi împărtăşească în şoaptă învăţămintele lecţiei practice ce se desfăşura în faţa lor. Şi Jude era de părere că amîndoi aveau pielea prea subţire, că n-ar fi trebuit să se nască niciodată, cu atît mai puţin să se uneasca în vederea celei mai nebuneşti — pentru *ei* — aventuri în doi : căsnicia.

Logodnica lui se cutremură ; şi-l întrebă cu gravitate dacă simte într-adevăr că ei n-ar trebui să semneze din nou şi cu sînge rece acel contract pe viaţă.

— E cumplit cînd stai şi te gîndeşti : deşi am descoperit şi ştim bine că nu sîntem destul de tari pentru asta, totuşi ne propunem să ne trădăm pe noi înşine, spuse ea.

— Mi se pare, acum, că mă întrebi, spuse Jude, că şi eu gîndesc la fel. Nu uita însă că sînt gata s-o fac dacă doreşti, scumpa mea.

În timp ce ea şovăia cu răspunsul, Jude îi mărturisi mai departe că deşi, după părerea lui, ei doi ar fi trebuit să se simtă în stare să facă pasul acela, totuşi şi el, întocmai ca şi ea, se simţea frînat de spaimă în faţa propriei lui incapacităţi — poate pentru că erau amîndoi plini de ciudăţenii, poate pentru că nu semănau cu ceilalţi oameni.

— Sîntem cumplit de simţitori, de fapt ăsta e păcatul nostru ! încheie el.

— Îmi închipui că mult mai mulţi oameni decît credem noi simt la fel.

— Ştiu şi eu ! În intenţie, contractul e bun şi, fără îndoială, potrivit pentru mulţi ; dar în cazul nostru, el poate da greş, fiindcă noi facem parte din soiul oamenilor suciţi, pentru care legăturile casnice silite sting căldura sufletească şi spontaneitatea.

Sue susţinea morţiş că ei nu sînt cu nimic mai suciţi sau deosebiţi de alţii : că toţi oamenii sînt la fel.

— Toţi oamenii vor ajunge să simtă cum simţim noi. Sîntem doar cu un pas înaintea celorlalţi. După cincizeci, după o sută de ani, urmaşii noştri vor acţiona la fel, vor simţi lucrul acesta încă şi mai ascuţit decît noi. Omenirea asta care se zvîrcoleşte le va apărea lor în

chip mai zguduitor ; vor vedea „forme asemănătoare făpturilor noastre hidos înmulțite", și se vor teme să le reproducă.

— Ce vers îngrozitor !... Deși, în momente bolnăvicioase, am avut uneori și eu astfel de sentimente față de semenii mei.

Vorbiră mai departe tot în șoaptă, pînă cînd Sue spuse cu mai multă vioiciune :

— Bine, dar problema generală nu ne privește pe noi, și de ce ne-am frămînta pentru ea ? Oricît ar fi de deosebite motivele noastre, ajungem la aceeași concluzie, anume că pentru noi doi un legămînt pe viață este primejdios. Atunci, Jude, hai să ne ducem acasă fără să ne ucidem visul. Da ? Ce bun ești, dragul meu prieten ! Te supui la toate toanele mele !

— Se potrivesc foarte bine cu ale mele.

Îi dădu un sărut ușor, îndărătul unui stîlp, în timp ce toți cei de față urmăreau cu atenție cortegiul nupțial care intra în sacristie ; apoi ieșiră din biserică. Așteptară lîngă ușă pînă cînd cele două sau trei trăsuri care se depărtaseră se înapoiară, iar proaspeții căsătoriți ieșiră la lumina zilei. Sue oftă.

— E întristător cum seamănă florile din mîna mireselei cu ghirlanda care împodobea pe vremuri junca în drum spre locul jertfei !

— Totuși, Sue, femeile nu sînt mai nedreptățite decît bărbații. Asta nu izbutesc să vadă unele femei, și atunci, în loc să se răzvrătească împotriva nedreptății, ele învinuiesc bărbatul, adică pe cealaltă victimă ; așa cum o femeie prinsă într-o îmbulzeală ocărăște bărbatul

care o striveşte, cînd acesta nu este decît nefericitul transmiţător al presiunii ce se exercită asupra lui.

— Da, aşa fac unele femei în loc să se unească cu bărbatul împotriva duşmanului comun — constrîngerea. Între timp, mireasa şi mirele plecaseră, şi ei doi porniră şi ei o dată cu liota de gură-cască. Nu, să n-o facem, urmă Sue. Cel puţin nu acum.

Ajunseră acasă, şi în clipa cînd trecură la braţ pe sub fereastră o văzură pe văduvă uitîndu-se afară după ei.

— Ei, strigă oaspetele lor în clipa cînd intrară în casă, v-am văzut venind spre uşă ca doi îndrăgostiţi, şi mi-am spus : „Pînă la urmă, tot s-au hotărît !"

Ei o lămuriră pe scurt că nu se hotărîseră.

— Cum, chiar n-aţi făcut-o ? Fir-ar să fie că mi-a fost dat s-apuc a vedea vechea zicală : „Însoară-te în pripă şi căieşte-te pe-ndelete", nesocotită în halul ăsta de voi doi ! Pe vremea mea, nici gînd să se teamă oamenii de însurătoare sau de orice alteeva, în afară doar de o ghiulea de tun şi de un dulap gol ! Păi cînd ne-am luat, săracu bărbatu-meu şi cu mine n-am stat la gînduri mai mult decît stai cînd te joci cu mingea.

— Să nu-i spui nimic băiatului cînd s-o întoarce acasă, şopti Sue agitată. El o să creadă că totul a mers strună şi e mai bine să nu-i dăm prilej de mirare sau de nedumerire. Desigur, am amînat numai ca să ne gîndim mai bine. Şi apoi, dacă sîntem fericiţi şi aşa, ce-i pasă lumii ?

V.

Ţelul urmărit de un cronicar al sentimentelor şi faptelor nu-i cere neapărat acestuia să-şi expună punctul de vedere asupra schimbului serios de păreri mai înainte pomenit. Că cei doi erau fericiţi — în răstimpurile dintre două momente de tristeţe — e dincolo de orice îndoială. Şi cînd apariţia neaşteptată a copilului lui Jude în casă se dovedi a nu fi un eveniment chiar atît de tulburător cum păruse la început, ci o întîmplare ce aducea în viaţa lor o preocupare nouă şi duioasă, înălţătoare şi lipsită de egoism, fericirea lor fu mai degrabă în cîştig decît în pagubă.

Bineînţeles că pentru nişte fiinţe care se complăceau în nelinişte, aşa cum se complăceau ei, o dată cu venirea copilului începură grijile de viitor, cu atît mai mult cu cît în clipa de faţă — lucru ciudat — băiatul părea să nu îndreptăţească nici una dintre speranţele ce însoţesc de obicei copilăria. Dar cei doi încercau, cel puţin pentru un timp, să alunge din minţile lor orice gînd prea încordat spre viitor.

Există în Wessexul de Sus un oraș vechi, care numără vreo nouă sau zece mii de suflete. Să numim orașul Stoke-Barehills. E așezat — cu biserica lui neprimitoare, urîtă, veche și cu suburbia lui nouă de cărămidă roșie — în mijlocul unor întinderi largi cu sol calcaros, aproape de centrul unui triunghi imaginar, în ale cărui colțuri se află orașele Aldbrickham, Wintoncester și importantul punct militar Quartershot. Șoseaua cea mare de vest dinspre Londra îl străbate, pe lîngă un punct de bifurcare unde drumul se desparte în două, pentru a se uni apoi din nou la douăzeci de mile mai încolo, spre apus. Această bifurcație și unire de drumuri stîrnea pe vremuri, înainte de apariția căilor ferate, printre călătorii în vehicule cu roți întrebări nenumărate în ceea ce privește calea pe care trebuia să apuce. Dar acum această problemă este tot atît de moartă ca și arendașul, cărăușul și vizitiul care o dezbăteau ; și se prea poate ca nici măcar un singur locuitor din Stoke-Barehills să nu mai aibă habar că cele două drumuri ce se despart în orașul lui se reunesc vreodată, fiindcă astăzi nimeni nu mai străbate zilnic în sus și-n jos marea șosea de vest.

În zilele noastre, cel mai familiar loc din Stoke-Barehills este cimitirul, așezat în mijlocul unor pitorești ruine medievale, nu departe de calea ferată. Capelele lui moderne, criptele lui moderne și boschetele lui moderne au un aer străin alături de zidurile vechi și năruite, acoperite de iederă.

Totuși, într-o anumită zi din anul pînă la care am ajuns cu istoria aceasta — și anume într-un început

de iunie — deşi priveliştile şi monumentele oraşului nu stîrneau mare interes, o mulţime de vizitatori sosi cu trenul. Unele dintre trenurile care veneau de la Londra aproape că se goleau aci. Era săptămîna Marii Expoziţii Agricole din Wessex, expoziţie care s-a extins pînă afară, dincolo de marginile oraşului, cum îşi întinde o armată asediatoare corturile. Şiruri de corturi mari, barăci, tarabe, pavilioane, arcade, colonade — tot soiul de construcţii dintre cele care nu durează — acoperă cîmpia verde pe o întindere de o jumătate de milă pătrată. Mulţimile de proaspăt-veniţi trec în pîlcuri prin oraş şi merg de-a dreptul spre terenul expoziţiei. Pe drumul pînă acolo se înşiră barăci, dugheni, vînzători ambulanţi, care transformă toată şoseaua pînă la expoziţia propriu-zisă într-un bîlci şi-i îndeamnă pe unii vizitatori lipsiţi de prevedere să-şi uşureze considerabil buzunarele încă înainte de a ajunge la porţile expoziţiei pentru care au venit special.

Este ziua excursiilor populare de un şiling ; în două gări vecine, sosesc aproape în acelaşi timp, venind din direcţii deosebite, două dintre trenurile numeroase de excursionişti. Unul, ca atîtea dinaintea lui, soseşte de-a dreptul din Londra ; celălalt vine pe o linie laterală, din Aldbrickham. Din trenul de Londra coboară o pereche. Bărbatul e scund, mai degrabă gras şi pîntecos, are picioare scurte şi seamănă cu un titirez înfipt în doi ţăruşi. E însoţit de o femeie destul de frumoasă, dar cam roşie la faţă, îmbrăcată în negru şi acoperită,

de la pălărie pînă la fustă, cu mărgele, care o fac să lucească, de parc-ar purta zale.

Cei doi priviră în jur. Bărbatul era tocmai pe punctul să închirieze o trăsură, așa cum făcuseră și alții, cînd femeia îi spuse :

— Nu te grăbi așa tare, Cartlett. Expoziția nu e prea departe. S-o luăm pe jos pînă acolo. Poate că găsesc ceva mobilă ieftină sau porțelan vechi pe drum. Au trecut mulți ani de cînd n-am mai călcat prin locurile astea — de pe vremea cînd eram fată tînără și locuiam la Aldbrickham, de unde dădeam cîteodată o raită pînă aici împreună cu drăguțul meu.

— Nu poți duce acasă mobila în trenuri de excursioniști, îi răspunse cu voce groasă bărbatul ei, hangiul de la Cele Trei Goarne din Lambeth ; căci amîndoi veneau de-a dreptul de la cîrciuma din acel „cartier minunat, cu populație deasă și amatoare de gin", în care locuiau din clipa cînd anunțul formulat în acești termeni îi ademenise într-acolo.

Înfățișarea cîrciumarului arăta că, asemenea musteriilor săi, se afla și el sub înrîurirea băuturilor pe care le vindea.

— N-am decît s-o expediez cu alt tren, dacă găsesc ceva care merită să cumpăr, replică nevastă-sa.

Merseră mai departe și nici n-apucară bine să intre în oraș, cînd atenția femeii fu atrasă de o pereche tînără, însoțită de un copil. Veneau de pe cel de-al doilea peron, în care tocmai intrase pufăind trenul din Aldbrickham, și acum mergeau chiar în fața cîrciumarului și a cîrciumăresei.

— Drace ! făcu Arabella.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Cartlett.

— Cine crezi că sînt ăi doi din faţă ? Nu recunoşti bărbatul ?

— Nu.

— Nici după fotografiile pe care ţi le-am arătat ?

— O fi Fawley ?

— Cred şi eu !

— Păi, i-o fi plăcînd şi lui, cum ne place şi nouă, să colinde ca să mai vadă cîte ceva.

Interesul lui Cartlett pentru Jude, oricît ar fi fost de viu pe vremea cînd Arabella era proaspătă pentru el, se sleise de-a binelea de cînd farmecele şi toanele ei, podoabele ei de păr fals şi gropiţele de comandă pierduseră farmecul noutăţii.

Arabella îşi potrivea pasul — al ei şi al lui bărbatu-său — în aşa fel încît să rămînă mereu chiar în spatele celor trei, lucru uşor de realizat pe neobservate în şuvoiul acela de drumeţi. Răspundea distrată şi într-a-iurea întrebărilor lui Cartlett, pentru că grupul din faţă o interesa mai mult decît tot ce vedea.

— Par să ţină unul la altul şi la plodul ăla al lor.

— Plodul *lor !* Nu e al lor, spuse Arabella cu o invidie ciudată şi neaşteptată. Nu sînt căsătoriţi de atîta vreme încît să poată fi al lor !

Dar, deşi instinctul matern mocnea încă destul de puternic în ea ca s-o îndemne să respingă presupunerea soţului ei, totuşi, după ce chibzui mai bine, Arabella nu se arătă dispusă a fi mai sinceră decît era

nevoie. Domnul Cartlett ştia că băiatul din prima căsătorie a soţiei lui se află cu bunicii, tocmai la antipod.

— Da, aşa cred şi eu. Ea pare o fetiţă.

— Sînt ibovnici sau proaspăt căsătoriţi, şi copilul îl cresc doar, după cum poate să-şi dea seama oricine.

Înaintau cu toţii. Neştiutorii Sue şi Jude — perechea cu pricina — se hotărîseră să facă din Expoziţia Agricolă, ce se deschisese cu mai puţin de douăzeci de mile depărtare de oraşul lor, un prilej pentru o excursie de o zi, care să îmbine mişcarea şi distracţia cu învăţătura, totul pe cheltuială puţină. Nu se gîndiseră numai la ei, ci avuseseră grijă să-l ia şi pe Bătrînelul Timp, încercînd în fel şi chip să-l înveselească şi să-l facă să rîdă ca alţi copii, deşi, într-o oarecare măsură, băiatul era o piedică în relaţiile încîntător de nesilite ce se stabileau între ei în timpul unor astfel de pelerinaje pline de bucurii. Dar, curînd, încetară a-l mai socoti un observator şi dădură frîu liber acelor mici atenţii drăgăstoase pe care pînă şi cel mai timid dintre îndrăgostiţi cu greu le poate ascunde şi pe care cei doi, închipuindu-şi că se află printre străini, nu se osteniră să le ascundă nici cît ar fi făcut acasă. Sue, în straie noi de vară, mlădioasă şi uşoară ca o pasăre, sprijinind cu degetul gros tija umbrelei albe de soare, păşea de parcă abia ar fi atins pămîntul, de parcă o simplă adiere de vînt ar fi putut s-o poarte spre cîmpia ce se întindea dincolo de gardul viu. Jude, în costumul lui deschis de sărbătoare, era într-adevăr mîndru de tovărăşia ei, atît pentru farmecul ei exterior, cît şi pentru vorba şi purtările ei pline de căldură. Datorită acelei

desăvîrşite înţelegeri reciproce care făcea ca fiecare privire sau mişcare să comunice armonia dintre ei mai limpede chiar decît prin cuvinte, erau aproape ca două jumătăţi ale aceluiaşi întreg.

Trecură amîndoi, împreună cu copilul, bariera care marca locul expoziţiei, urmaţi îndeaproape de către Arabella şi bărbatul ei. După ce păşi în îngrăditură, nevasta cîrciumarului băgă de seamă că cei doi dinaintea ei începură să se ocupe de băiat, că-i arătau şi-i explicau tot ce-l putea interesa dintre cele vii şi moarte. O undă trecătoare de amărăciune li se citea pe faţă ori de cîte ori dădeau greş şi nu izbuteau să-l scoată din nepăsarea lui.

— Scai se ţine de el ! spuse Arabella. Nu, nu, bănuiesc că nu s-au căsătorit, altfel nu s-ar giugiuli atîta... Tare-aş vrea să ştiu !

— Dar parcă spuneai că s-a însurat cu ea.

— Auzisem că are de gînd să mai facă o încercare — asta-i tot, după ce a amînat o dată sau de două ori... Cînd te uiţi la ei zici că sînt singuri în toată expoziţia. Mie mi-ar fi ruşine în locul lui să mă prostesc în halul ăsta !

— Eu nu văd nimic deosebit în purtarea lor. Nici n-aş fi băgat de seamă că-s îndrăgostiţi dacă nu mi-ai fi spus tu.

— Tu nu vezi niciodată nimic, se stropşi ea.

Fără îndoială, Cartlett vedea purtarea celor doi îndrăgostiţi sau tineri însuraţei cu ochii mulţimii, a cărei atenţie nu părea nicidecum atrasă de ceea ce deslușea vederea prea ageră a Arabellei.

— Îl vrăjeşte de parc-ar fi o zînă ! vorbi mai departe Arabella. Ia te uită cum o mănîncă din ochi şi nu-şi mai dezlipeşte privirile de la ea ! Aş zice că dînsa nu ţine la el chiar atîta cît ţine el la ea. După cît mă taie pe mine capul, nu-i ea o fiinţă chiar aşa de aprinsă, dar de ţinut, ţine la el aşa... nici prea-prea, nici foarte-foarte : cît e ea în stare ; şi, vai, ce uşor i-ar veni lui s-o facă să tremure un pic, numai să vrea să încerce, dar e prea nătăfleţ pentru una ca asta. Uită-te — acum se duc spre şoproanele cu cai de tracţiune. Hai şi noi !

— N-am chef de cai de tracţiune. Şi nu e treaba noastră să ne ţinem după ăştia doi. Dac-am venit să vedem expoziţia, s-o vedem cum ne taie pe noi capul, nu după capul lor.

— Ce-ar fi să ne întîlnim undeva peste un ceas — să zicem la cortul cu răcoritoare de acolo — şi între timp să ne plimbăm fiecare de capul lui ? În felul ăsta, tu ai să te uiţi la ce-ţi place ţie, şi eu la ce mi-o plăcea mie.

Lui Cartlett îi surîse propunerea, aşa încît se despărţiră. El se îndreptă spre ghereta în care se arătau procedee de fabricare a malţului, iar Arabella în direcţia apucată de Jude şi Sue. Totuşi, încă înainte de a le găsi urma, dădu cu ochii de un chip vesel şi se trezi nas în nas cu Anny, prietena ei din tinereţe.

Această întîlnire întîmplătoare fu de-ajuns ca s-o facă pe Anny să rîdă cu poftă.

— Tot acolo locuiesc, spuse ea, de îndată ce se potoli. Mă mărit curînd, numai că viitorul meu n-a

putut să vină astăzi pînă aici. Dar sîntem mulţi de pe la noi veniţi cu excursia, numai că, pînă una-alta, de ceilalţi m-am rătăcit.

— L-ai întîlnit pe Jude cu tînăra lui ibovnică, sau nevastă, sau ce-o fi ? Adineauri i-am văzut.

— Nu, îs ani de cînd n-am mai dat cu ochii de el.

— Păi, sînt pe-aici, prin apropiere. Da, acolo, lîngă calul ăla sur !

— Va să zică asta-i femeia lui acum, sau ziceai că-i este nevastă ? S-a însurat iar ?

— Nu ştiu.

— E frumuşică, aşa-i ?

— Da, nimic de zis ; dar nici mare chilipir nu e. N-ai pe cine te sprijini. O sfrijită fără astîmpăr.

— Dar nici el nu-i de lepădat ! Bine făceai dacă nu-i dădeai drumul, Arabella !

— Poate c-aşa ar fi trebuit să fac, murmură ea.

Anny rîse.

— Aşa eşti tu, Arabella ! Totdeauna ţi se scurg ochii după alt bărbat decît al tău.

— Şi mă rog, tare-aş vrea să ştiu, care femeie face altfel ? Cît despre arătarea de lîngă el — aia habar n-are ce înseamnă dragoste, cel puţin ce numesc eu dragoste ! I se vede după mutră că habar n-are.

— Dar poate, Abby dragă, că nici tu nu ştii ce numeşte ea dragoste.

— Crede-mă că nici nu vreau să ştiu !... A, uite-i că apucă spre secţia de artă. M-aş uita şi eu la nişte tablouri. Ce-ar fi s-o luăm într-acolo ? Zău că tot Wessexul s-a adunat aici, pe legea mea ! Uite-l şi pe

doctorul Vilbert. Nu l-am văzut de un car de ani și nu pare nici cu o zi mai bătrîn decît pe vremea cînd îl știam eu. Ce mai faci, doctore? Tocmai spuneam că n-arătați nici cu o zi mai bătrîn decît pe vremea cînd m-ai cunoscut ca fată.

— Asta fiindcă-mi iau regulat pilulele, doamnă. Costă numai doi șilingi și trei penny cutia — eficacitate garantată, cu ștampilă oficială. Îmi îngăduiți să vă sfătuiesc a cumpăra acest leac împotriva dezastrelor timpului, urmînd exemplul meu? Numai doi șilingi, trei penny.

Vraciul scoase o cutie din buzunarul surtucului, și Arabella se lăsă convinsă s-o cumpere.

— Dar aveți asupra mea, urmă el, după ce primi banii pentru pilule, avantajul de a mă fi recunoscut, doamnă — desigur că nu sînteți doamna Fawley, fosta domnișoară Donn, din marginea Marygreenului.

— Ba da. Dar acum sînt doamna Cartlett.

— A, va să zică l-ați pierdut? Era un tînăr care promitea! Elev de-al meu, știți? L-am învățat limbile moarte. Și, mă credeți, foarte curînd a știut cît și mine!

— L-am pierdut, dar nu cum crezi dumneata, spuse Arabella sec. Ne-au despărțit avocații. Uite-l colo, îl vezi, viu și voios; tocmai intră în expoziția de artă, împreună cu femeia aceea tînără.

— Ia te uită! Pare îndrăgostit de ea.

— Se zice că sînt veri.

— Aș spune că rudenia asta reprezintă o mare înlesnire pentru sentimentele lor.

— Da, fără îndoială că așa s-o fi gîndit și bărbatul ei cînd s-a despărțit de ea... Ne uităm și noi la tablouri ?

Cei trei păşiră peste peluză şi intrară. Jude, Sue şi copilul, care habar n-aveau de interesul pe care-l stîrniseră, se îndreptau spre macheta de la capătul clădirii. Se opriră aci multă vreme şi cu mare atenţie, înainte de a trece mai departe. Arabella şi prietenii ei ajunseră la rîndul lor în dreptul machetei care purta inscripţia „Colegiul Cardinal din Christminster, de Jude Fawley şi S.F.M. Bridehead".

— Îşi admiră propria lor operă, spuse Arabella. Asta-i seamănă lui Jude ; tot la colegiile din Christminster îi stă capul în loc să-şi vadă de treaba lui !

Se uită în grabă la tablouri şi apoi porniră spre pavilionul de muzică. Zăboviseră aici puţin ca să asculte fanfara militară, cînd din partea opusă apărură Jude şi Sue şi copilul. Arabellei nu-i păsa că va fi recunoscută, numai că cei doi erau prea absorbiţi de propriile lor vieţi, care li se păreau a fi tălmăcite în emoţii de către muzica militară, pentru a o recunoaşte sub voalul ei cu mărgele. Arabella ocoli prin spate mulţimea ascultătorilor, oprindu-se îndărătul celor doi îndrăgostiţi, ale căror mişcări exercitau astăzi asupra ei o fascinaţie neaşteptată. Urmărindu-i de aproape, băgă de seamă că mîna lui Jude o căuta pe a lui Sue în timp ce stăteau amîndoi în picioare, foarte aproape unul de celălalt, pentru a ascunde — îşi închipuiau — acea expresie tăcută a afinităţii dintre ei.

— Proşti şi smintiţi, ca doi copii ! şopti Arabella pentru sine, îmbufnată, îndreptîndu-se către prietenii ei.

Păstră în tovărăşia lor o tăcere preocupată.

Între timp, Anny îi strecură în glumă lui Vilbert o vorbă despre felul cum tînjeşte Arabella după primul ei bărbat.

— Ascultă, doamnă Cartlett, vorbi vraciul către Arabella luînd-o deoparte, doreşti ceva de felul ăsta ? Nu-i scos din farmacopeea mea obişnuită, dar uneori mi se cer şi d-alde astea. Scoase o sticluţă cu un lichid limpede. E un filtru de dragoste, dintre cele folosite cu bune rezultate în vechime. L-am descoperit cercetînd scrierile celor vechi şi o dată nu mi s-a întîmplat să dea greş.

— Din ce-i făcut ? întrebă Arabella curioasă.

— Păi, una dintre substanţe e sucul distilat din inimă de turturică — adică porumbel. A fost nevoie de aproape o sută de inimi pentru ca să umplu sticluţa asta.

— De unde-ţi faci rost de atîţia porumbei ?

— Să-ţi spun un secret : iau o bucată de sare de stîncă, de care porumbeii sînt foarte lacomi, şi o pun în porumbarul de pe acoperişul meu. După cîteva ceasuri, se adună acolo păsări din toate punctele cardinale — est, vest, nord şi sud — şi uite-aşa îmi fac rost de cîţi porumbei îmi trebuie. Lichidul îl foloseşti punînd vreo zece picături în băutura bărbatului dorit. Dar nu uita, toate astea ţi le spun numai pentru că din

întrebările dumitale înțeleg că te interesează să cumperi. Nu trebuie să mă trădezi !

— Prea bine, o sticlă n-are ce să-mi strice — o dau eu vreuneia dintre prietenele mele ca s-o încerce pe iubitul ei.

Scoase cinci șilingi, adică prețul cerut, și strecură sticluța în sînul ei încăpător. Apoi, spunînd că are întîlnire cu soțul ei, porni agale spre dugheana de răcoritoare. Jude, însoțitoarea lui și copilul se duseseră spre cortul horticol, unde Arabella îi zări admirînd o tufă de trandafiri înfloriți.

Mai zăbovi cîteva minute ca să-i urmărească, apoi porni mai departe, să se întîlnească cu soțul ei, însuflețită de sentimente nu prea binevoitoare. Îl găsi la bar, așezat pe un taburet și tăifăsuind cu una dintre fetișcanele țipător îmbrăcate, care-l servise cu băutură.

— Aș crede că asta nu-ți lipsește nici acasă ! făcu Arabella țîfnoasă. Cu siguranță că n-ai venit tale de cincizeci de mile de la cîrciuma ta ca să te-nfunzi într-alta ! Hai, plimbă-mă ca să-mi arăți expoziția, așa cum fac și alți bărbați cu nevestele lor ! Drace, s-ar zice că ești un holtei tînăr care nu se are în grijă decît pe el !

— Doar ne-am înțeles că ne întîlnim aici, și ce altceva puteam să fac decît să aștept ?

— Bine, dar acum, că ne-am întîlnit, hai să mergem, răspunse ea, gata să se ia la harță și cu soarele fiindcă strălucește prea tare asupra ei.

Părăsiră cortul împreună, el pîntecos, ea bătătoare la ochi, porniţi unul împotriva celuilalt şi îmbufnaţi, ca atîţia soţi obişnuiţi din lumea asta creştină.

Între timp, perechea cea neobişnuită împreună cu băiatul tot mai zăboveau în pavilionul cu flori — care, după părerea lor, era un adevărat palat vrăjit. Obrajii de obicei palizi ai lui Sue răsfrîngeau rozul-deschis al trandafirilor, care-i luau ochii. Priveliştile înveselitoare, aerul, muzica şi plăcerea unei excursii de o zi în tovărăşia lui Jude îi făceau sîngele să circule mai iute şi ochii să scînteieze de vioiciune. Iubea trandafirii, şi ceea ce urmărise de la distanţă Arabella fusese tocmai stăruinţa cu care Sue îl oprise pe Jude, aproape împotriva dorinţei lui, pentru ca ea să poată învăţa numele unei specii sau a alteia şi să-şi apropie faţa de cîte-o floare ca să-i soarbă mireasma.

— Tare mi-ar plăcea să-mi înfund obrazul în tufa asta ! spuse Sue. Dar îmi închipui că regulamentul nu permite, aşa-i, Jude ?

— Desigur, copil ce eşti, răspunse el ; apoi o înghionti în joacă, făcînd-o să intre cu nasul între petale.

— Dacă se repede poliţistul la noi, îi spun că bărbatul meu e de vină !

Ridică privirile spre el şi zîmbi cu zîmbetul acela care Arabellei îi spunea atîtea.

— Fericită ? murmură el.

Ea dădu din cap.

— De ce ? Pentru că ai venit la marea Expoziţie Agricolă din Wessex, sau pentru că am venit *împreună ?*

— Mereu mă sileşti să-ţi mărturisesc tot felul de aiureli. Sînt, desigur, fericită pentru că-mi îmbogăţesc cunoştinţele, uitîndu-mă la plugurile astea cu aburi, la maşinile de treierat şi de tăiat paiele, la vaci, la porci şi la oi.

Jude se bucura ori de cîte ori primea cîte-un bobîrnac de la Sue, care se pricepea să-i scape printre degete. Dar după ce el uitase de întrebare şi nu mai aştepta răspuns, ea vorbi mai departe :

— Simt că ne-am întors la bucuria păgînă, c-am devenit orbi faţă de rău şi de durere, c-am uitat ceea ce în douăzeci şi cinci de veacuri a învăţat seminţia omenească, după cum spune unul dintre cărturarii tăi luminaţi din Christminster. Totuşi, deslușesc şi o umbră în preajma noastră, numai una.

Şi privi spre copilul vîrstnic, care, deşi fusese dus la tot ceea ce ar fi putut să atragă o minte tînără, nu ieşise din nepăsarea lui.

El ştia ce spuneau şi ce gîndeau ei.

— Îmi pare tare, tare rău, tată şi mamă, le spuse. Dar vă rog, nu vă necăjiţi ! Nu e vina mea. Grozav mi-ar plăcea florile dacă nu m-aş gîndi tot timpul că, după numai cîteva zile, se vor ofili !

VI

Începînd din ziua în care amînaseră cununia, viaţa celor doi, pînă atunci neobservată, începu a fi urmărită şi discutată chiar şi de către alţi oameni decît Arabella. În general, oamenii de pe Spring Street şi din împrejurimi nu puteau să înţeleagă şi, cu siguranţă, n-ar fi putut fi făcuţi să înţeleagă niciodată gîndurile intime, simţămintele, situaţia şi temerile lui Sue şi ale lui Jude. Ciudata şi neaşteptata apariţie a unui copil în casa lor, a unui copil care-i spunea lui Jude tată şi lui Sue mamă, piedica ivită într-o cununie care, pentru mai multă discreţie, trebuia să aibă loc la oficiul stării civile, împreună cu zvonurile despre procesele judecate la tribunal fără apărare, nu puteau fi tălmăcite decît într-un singur fel în mintea omului de rînd.

Bătrînelul Time — fiindcă, deşi oficial primise numele de Jude, porecla atît de nimerită nu se mai dezlipea de el — se întorcea seara de la şcoală şi repeta întrebări şi observaţii auzite de el de la alţi băieţi. Cînd le auzeau, pe Sue şi pe Jude îi cuprindea o durere şi o tristeţe fără seamăn.

De aceea, scurt timp după încercarea de la oficiul stării civile, cei doi plecară pentru cîteva zile — chipurile la Londra, după cum se ştia. Tocmiră, în lipsa lor, pe cineva care să aibă grijă de băiat. La înapoiere, lăsară să se înţelcagă, fără să stăruie asupra faptului, cu o deplină nepăsare, ba chiar cu un aer obosit, că în sfîrşit sînt legal căsătoriţi. Sue, căreia pînă atunci i se spunea doamna Bridehead, adoptă acum deschis numele de doamna Fawley. Atitudinea ei sfioasă, plictisită şi lipsită de vlagă din zilele care urmară părea să întărească afirmaţia.

Dar greşeala (cum a fost numită) pe care o făcură plecînd pe furiş în vederea acestei trebi întreţinu misterul vieţii lor ; descoperiră curînd că de pe urma acestui pas relaţiile lor cu vecinii nu se îmbunătăţiseră nici pe departe în măsura în care nădăjduiseră ei. Un mister viu nu era cu nimic mai puţin interesant decît un scandal mort.

Ucenicul brutarului şi băiatul de la farmacie, care la început îşi scoteau politicoşi pălăriile în faţa lui Sue cînd veneau să execute comenzile, nu se mai osteniră să-i aducă acest omagiu, iar nevestele meseriaşilor din vecini îşi aţinteau privirile în caldarîm cînd o întîlneau.

E drept că nimeni nu le făcea nici un rău, dar ei doi începură să se simtă apăsaţi de o atmosferă grea, mai ales după excursia de la expoziţie, ca şi cum plimbarea aceea ar fi atras spre ei o vrajă rea. Le stătea

în fire să sufere din pricina acestei atmosfere, şi se dovediră neputincioşi s-o împrăştie prin declaraţii hotărîte şi deschise. Încercarea de a drege lucrurile, făcută de ochii lumii, fusese prea tîrzie ca să mai fie de folos.

Comenzile de pietre funerare şi inscripţii încetară, şi după două sau trei luni, o dată cu apropierea toamnei, Jude îşi dădu seama că va trebui să-şi reia munca de ziler, în condiţii cu atît mai proaste cu cît încă nu-şi plătise datoriile pe care fusese silit să le facă în vederea cheltuielilor de judecată din anul trecut.

Într-o seară, se aşeză să ia, ca de obicei, masa împreună cu Sue şi cu copilul.

— Mă gîndesc, spuse el, că pe aici n-o să mai pot rămîne multă vreme. Firește, cu traiul de aci ne-am învăţat, dar de-am putea pleca într-un loc în care să fim necunoscuţi ne-am simţi inimile mai uşoare şi am avea mai mulţi sorţi de izîndă. Mă tem că trebuie să ne mutăm de aici, oricît ţi-ar fi ţie de neplăcut, sărăcuţa de tine !

Sue se mîhnea întotdeauna cînd se vedea stîrnind milă. Se întristă şi de data asta.

— Fie, nu-mi pare rău, răspunse ea numaidecît. Destul mă amărăşte felul cum sînt privită aici. Şi apoi, casa asta şi mobila le-ai păstrat doar de dragul meu şi al băiatului ! Tu singur n-ai avea nevoie de ele, şi cheltuiala e de prisos. Dar orice-am face şi oriunde ne-am duce, n-ai să-mi iei băiatul, dragă Jude, nu-i aşa ? Acum nu l-aş mai putea lăsa să plece ! Ceaţa care acoperă mintea lui de copil îl face atît de mişcă-

tor în ochii mei ! Nădăjduiesc s-o pot împrăştia odată şi-odată ! Şi-apoi, mă iubeşte atît... N-ai să mi-l iei ?

— Desigur că nu, fetiţă scumpă ! Găsim noi o locuinţă drăguţă cu chirie oriunde ne-am duce. S-ar putea ca eu să colind dintr-un loc într-altul, lucrînd cînd ici, cînd colo.

— Bineînţeles că şi eu am să lucrez ceva, pînă cînd, pînă cînd... Acum, că nu-ţi mai pot fi de folos la inscripţii, e de datoria mea să mă apuc de altceva.

— Nu te grăbi să cauţi o slujbă, spuse el cu părere de rău. Nu vreau să te văd făcînd una ca asta. Tare-aş dori să renunţi, Sue ! O să ai destul de lucru dac-ai să îngrijeşti de băiat şi de tine.

Se auzi o bătaie în uşă, şi Jude se duse să deschidă. Sue auzi convorbirea.

— E acasă domnul Fawley ?... Biles şi Willis, antreprenorii de construcţii, m-au trimis să întreb dacă doriţi să reconstituiţi textul celor zece porunci într-o bisericuţă de ţară, nu departe de aici, care a fost restaurată de curînd.

Jude stătu puţin pe gînduri, apoi spuse că doreşte să preia comanda.

— Nu e o muncă foarte artistică, vorbi mai departe aducătorul mesajului. Pastorul e un om foarte învechit şi n-a lăsat oamenii să facă altceva decît să cureţe biserica şi s-o repare.

— Minunat .bătrîn ! spuse pentru sine Sue, care avea o împotrivire sentimentală faţă de ororile excesului de restaurare.

— Cele zece porunci se află în capătul de răsărit, continuă mesagerul, şi trebuie să fie reparate o dată cu zidul respectiv, fiindcă pastorul nu îngăduie ca tablele legii să fie transportate în chip de materiale vechi ce intră în proprietatea antreprenorului, aşa cum se obişnuieşte în meseria noastră.

După ce se învoiră în ceea ce priveşte condiţiile de plată, Jude intră în casă.

— Ai văzut, făcu el vesel, mi-a mai picat ceva de lucru, şi aci poţi să mă ajuţi şi tu — cel puţin poţi încerca. Toată biserica va fi a noastră, pentru că restul lucrărilor s-au sfîrşit.

A doua zi, Jude se duse pînă la biserica aşezată la numai două mile depărtare. Descoperi că cele spuse de slujbaşul antreprenorului sînt adevărate : tablele legii evreieşti se înălţau severe în fundul altarului, deasupra uneltelor de har creştin, ca principală podoabă, lucrată în stilul frumos şi sobru al secolului trecut. Şi, cum aveau un chenar de stuc împodobit, nu puteau fi coborîte în vederea reparaţiei. O parte, care se fărîmiţase din pricina umezelii, trebuia reînnoită. După ce sfîrşi această treabă şi curăţă totul, Jude se apucă de restaurarea slovelor. În dimineaţa următoare veni şi Sue să vadă dacă poate fi de vreun folos, dar şi pentru că amîndurora le făcea plăcere să fie împreună.

Tăcerea şi singurătatea din biserică îi dădeau curaj, aşa încît, urcîndu-se cu sfială pe schela — destul de joasă de altfel — construită de Jude, începu să zugrăvească literele primei table, în timp ce el repara o porţiune din cea de-a doua. Sue era foarte încîntată

de îndemînarea ei ; o deprinsese în vremea cînd picta texte înflorate în prăvălia de obiecte bisericeşti din Christminster. Părea că n-are cine să-i tulbure ; ciripitul plăcut al păsărelelor şi foşnetul frunzelor de octombrie pătrundea prin fereastra deschisă şi se amestecau în vorba lor.

Totuşi, nu le-a fost dat să rămînă multă vreme în această stare de tihnă plăcută. Pe la douăsprezece şi jumătate, se auziră paşi pe pietrişul de afară. Bătrînul pastor şi paracliserul intrară, şi cînd se apropiară ca să vadă ce se făcuse descoperiră cu mirare că o femeie tînără ajută la lucru. Trecură într-o firidă şi chiar atunci uşa se deschise din nou. Intră o fiinţă scundă — anume Bătrînelul Timp, care plîngea. Sue îi spuse unde o poate găsi la nevoie între orele de şcoală. Coborî de pe locul unde stătea cocoţată şi întrebă :

— Ce ţi s-a întîmplat, dragul meu ?

— N-am putut să iau masa la şcoală, fiindcă ziceau...

Povesti cum cîţiva băieţi îşi bătuseră joc de el din pricina mamei lui adoptive. Amărîtă, Sue îşi descărcă mînia vorbind cu Jude, care o asculta de sus. Copilul se duse apoi în cimitir, şi Sue se reîntoarse la lucru. Între timp însă, uşa se mai deschisese o dată, şi o femeie cu şorţ alb, care făcea curăţenie în biserică, păşi înăuntru cu aerul unei persoane copleşite de treburi. Sue o recunoscu, fiindcă femeia avea prieteni pe Spring Street şi venea uneori pe acolo. Îngrijitoarea bisericii se uită la Sue, căscă gura şi ridică mîinile ; era vădit că o recunoscuse pe tovarăşa lui Jude, după

cum și aceasta o recunoscuse pe ea. În urma ei intrară două doamne și, după ce schimbară cîteva cuvinte cu femeia de serviciu, se apropiară și ele. În timp ce Sue se încorda ca să ajungă cît mai sus, ele îi urmăreau mîna care desena literele. Măsurară cu priviri aspre făptura ei profilată pe zidul alb, pînă cînd Sue își pierdu cumpătul și începu să tremure în văzul lor.

Doamnele se retraseră în colțul în care stăteau și ceilalți și începură să vorbească în șoaptă : una — Sue nu-și dădu seama care dintre ele — spuse :

— Îmi închipui că-i este nevastă.

— Unii zic da ; alții zic ba, răspunse femeia de serviciu.

— Ba ? Dacă nu-i nevasta lui, trebuie să fie a altuia, e limpede ca lumina zilei !

— Sînt căsătoriți doar de cîteva săptămîni, dacă sînt.

— Cam nepotrivită pereche ca să ne zugrăvească nouă tablele legii ! Mă întreb cum de le-a dat în gînd lui Biles și Willis să-i angajeze pe ăștia.

Paracliserul spuse că, după părerea lui, Biles și Willis habar n-aveau că e ceva necurat la mijloc, și atunci cealaltă femeie, aceea care vorbise cu bătrîna, îi lămuri ce înțelege ea prin cuvintele „nepotrivită pereche".

Tîlcul convorbirii purtate mai departe în șoaptă fu dat la iveală de paracliser, care istorisi, ca din senin și cu un glas ce putea fi auzit de orice om din biserică, o anecdotă sugerată de împrejurările momentului.

— Să vă spun o întîmplare neobișnuită. De fapt e o istorie ciudată, pe care mi-a povestit-o bunicul meu

despre un caz cum nu se poate mai imoral, ivit cînd s-au zugrăvit cele zece porunci într-o biserică la Gaymead — care-i la o azvîrlitură de băţ de asta. Pe vremea aceea, cele zece porunci se scriau de obicei cu litere aurite pe fond negru, şi chiar aşa şi erau scrise în locul de care vă vorbesc, înainte de reclădirea vechii biserici. Acum vreo sută de ani, s-a întîmplat ca tablele legii să trebuiască a fi refăcute întocmai ca ale noastre de aici, şi oameni au fost nevoiţi să aducă lucrători de la Aldbrickham ca să le facă treaba. Acu, vedeţi dumneavoastră, sătenii doreau să vadă treaba mîntuită într-o anumită duminică, aşa încît lucrătorii fură siliţi să lucreze sîmbătă seara pînă tîrziu şi încă împotriva voinţei lor, pentru că pe atunci munca suplimentară nu se plătea ca acum. Pe vremea aceea nu găseai credinţă adevărată prin ţinut, nici printre pastori sau diaconi, nici în popor, aşa încît, ca să oprească oamenii la lucru, vicarul a trebuit să-i lase să tragă zdravăn la măsea toată după-amiaza. Pe-nserate mai trimiseră şi lucrătorii după băutură, mai ales rom. Se făcea tot mai tîrziu, şi ei se chercheleau tot mai zdravăn, pînă cînd ajunseră să pună sticla de rom şi pahărelele pe altar şi, apropiind o capră sau două din acelea folosite de tîmplari, se aşezară comod în jur şi-şi umplură paharele vîrf. Nici n-apucaseră bine să dea paharele pe gît, şi — aşa spune povestea — picară jos fără simţire unul cîte unul. Nu şi-au dat seama cît au zăcut aşa, dar cînd şi-au venit în fire, afară era o vijelie cumplită, şi în beznă li se păru că văd o arătare neagră cu picioare foarte subţiri care,

ciudat lucru, stătea cocoţată pe o scară şi le sfîrşea lor treaba. Cînd se lumină de ziuă, văzură că într-adevăr munca fusese terminată, dar că ar fi mîntuit-o ei, nu-şi puteau de fel aminti. Se duseră pe la casele lor, şi primul lucru de care auziră a fost că în dimineaţa aceea de duminică se iscase mare tevatură în biserică, pentru că, după ce se adunaseră credincioşii şi începuse slujba, toată lumea văzuse că cele zece porunci sînt zugrăvite fără *nu*-uri. Multă vreme oamenii cumsecade nu mai voiră să vină la slujbă şi a fost nevoie să fie adus episcopul ca să sfinţească iarăşi lăcaşul. Aşa umbla povestea pe cînd eram eu copil. N-aveţi decît s-o credeţi sau nu, dar ce s-a întîmplat astăzi mi-a amintit, cum vă spusei, de istoria asta.

Vizitatorii mai aruncară o privire, ca şi cum ar fi vrut să vadă dacă Jude şi Sue nu săriseră cumva şi ei *nu*-urile. După aceea ieşiră din biserică pe rînd, şi în cele din urmă plecă şi bătrîna. Sue şi Jude, care nu se opriseră din lucru, trimiseră copilul înapoi la şcoală şi rămaseră apoi tăcuţi ; într-un tîrziu, uitîndu-se mai de aproape la Sue, Jude descoperi că plînge pe înfundate.

— Nu te necăji, tovarăşa mea de suferinţă ! spuse el. Ştiu ce înseamnă asta !

— Nu pot să *rabd* gîndul că şi ăştia şi toţi ceilalţi iau drept ticăloşi pe nişte oameni care s-au hotărît să trăiască după placul lor ! De fapt părerile astea fac din oamenii cei mai cumsecade nişte apucaţi, şi de aceea sînt cu adevărat imorale !

— Nu te lăsa doborîtă ! N-a fost decît o snoavă caraghioasă.

— Da, dar noi i-am sugerat-o ! Mă tem că ţi-am făcut rău venind aici, Jude, în loc să te ajut !

Privind cu seriozitate lucrurile în faţă, faptul că sugeraseră o asemenea poveste nu era chiar înveselitor. Totuşi, după cîteva minute, Sue păru să deslușească latura hazlie a întîmplării lor din astă-dimineaţă şi, ştergîndu-şi ochii, rîse.

— La urma urmelor, e caraghios, spuse ea, ca dintre toţi oamenii tocmai noi, cu povestea noastră trăsnită, să ajungem a fi puşi să zugrăvim cele zece porunci ! Tu un anatemizat, şi eu în situaţia mea... Vai de mine !...

Şi rîse din nou înfundat şi întrerupt, cu mîna pe ochi, pînă se simţi vlăguită.

— Aşa mai zic şi eu ! spuse Jude înveselit. Acum ne simţim iarăşi bine, nu-i aşa, fetiţo ?

— Da, dar nu-i de glumit ! oftă ea, punînd mîna pe pensulă şi îndreptîndu-se din spate. Vezi tu cum nu cred ei că sîntem căsătoriţi ? Nu *vor* să creadă ! E nemaipomenit !

— Nici nu-mi pasă dacă vor sau nu să creadă, spuse Jude. N-o să-mi mai bat capul să-i fac să creadă.

Se aşezară să mănînce merindele pe care le aduseseră cu ei, ca să nu piardă timpul. Isprăviseră şi erau tocmai gata să se apuce din nou de lucru, cînd un bărbat intră în biserică. Jude îl recunoscu pe antreprenorul Willis, care-i făcu semn şi-l luă deoparte pentru a-i vorbi.

— Uite ce este : tocmai am primit o plîngere, spuse el cu răsuflarea tăiată de stînjenit ce era. Nu vreau să mă amestec în treaba asta — adevărul e că eu nici nu știam despre ce este vorba. Dar mă tem că trebuie să vă rog să încetați și să lăsați pe altcineva să sfîrșească lucrarea ! E cel mai bine ca să ne ferim de neplăceri. Eu totuși îți plătesc săptămîna de lucru.

Jude era prea mîndru ca să protesteze. Antreprenorul îl plăti și plecă, iar Jude își adună sculele, în timp ce Sue își curăța pensulele. În clipa aceea, privirile li se întîlniră.

— Cum de-am fost atît de mărginiți încît să ne închipuim că vom putea face o lucrare ca asta ?! spuse Sue. Glasul ei căpăta inflexiuni tragice. Bineînțeles că n-ar fi trebuit — n-ar fi trebuit să vin !

— Nici prin gînd nu mi-a trecut c-o să se strecoare cineva într-un loc atît de pustiu și-o să ne vadă !! răspunse Jude. Ei, dar n-avem ce-i face, draga mea ; și e de la sine înțeles că nu doresc să-l păgubesc pe Willis rămînînd aici.

Se așezară pentru cîteva clipe, storși de puteri, apoi ieșiră din biserică și, ajungînd băiatul din urmă, își văzură gînditori de drum pînă la Aldbrickham.

Fawley era încă destul de zelos pe tărîmul educației și, cum era și firesc după experiențele trăite de el, lucra pentru cauza „drepturilor egale“ prin toate modestele lui mijloace. Se înscrisese într-o Societate de ajutorare a meseriașilor, care luase ființă în oraș cam în vremea cînd sosise și el acolo. Membrii asociației erau tineri de toate credințele și hramurile, printre

ei feţe bisericeşti, congregaţionişti, baptişti, unitarieni, pozitivişti şi alţii. Despre agnostici aproape că nu auzise nimeni pe vremea aceea. Dorinţa lor comună era să-şi lărgească orizontul spiritual, prin alcătuirea unei uniuni destul de puternice şi de strînse. Cotizaţia era mică, şi locul de întîlnire — intim. Activitatea lui Jude, cunoştinţele lui neobişnuite şi, mai ales, flerul lui deosebit cu privire la ce trebuie să citeşti şi cum trebuie să păşeşti pe tărîmul culturii — înzestrării cîştigate în anii lui de luptă cu soarta neprielnică — îi aduseseră cinstea de a fi ales in comitet.

Cîteva seri după înlăturarea lui de la lucrările de restaurare a bisericii şi înainte de a mai fi căpătat ceva de lucru, se duse să ia parte la o întrunire a mai sus pomenitului comitet. Era tîrziu cînd ajunse el acolo. Toţi ceilalţi se adunaseră, şi cînd intră el îl priviră strîmb şi de-abia îngăimară un salut. Ghici că se discutaseră şi se vînturaseră chestiuni care-l priveau pe el. Se puseră la punct cîteva treburi curente, apoi ieşi la iveală că numărul cotizanţilor în cartierul respectiv scăzuse. Unul dintre membri — un om într-adevăr binevoitor şi drept — începu să vorbească în şarade despre cauzele posibile ale acestei scăderi. Spuse că s-ar cuveni să se cerceteze bine regulamentele, căci dacă nu există respect pentru comitet şi dacă, în ciuda deosebirilor de păreri, membrii comitetului nu dovedeau cel puţin principii comune de *conduită*, asociaţia se duce de rîpă. De faţă cu Jude, altceva nu se mai spuse, dar el înţelese despre ce era vorba şi, îndreptîndu-se spre

masă, scrise pe loc o declarație de renunțare la funcția sa.

Și astfel, în fel și chip, erau împinși spre plecare cei doi tineri din cale afară de simțitori. Ploua la ei în casă cu note de plată, și curînd se ivi și întrebarea ce avea să facă Jude cu mobila grea și veche a bătrînei lui mătuși dacă părăsea orașul pentru a se duce nici el nu știa încotro. Asta și nevoia de bani gheață îl siliră să se hotărască la o licitație, măcar c-ar fi preferat să păstreze venerabilele obiecte.

Veni ziua vînzării și, pentru ultima oară, Sue pregăti micul dejun la care luară parte ea, copilul și Jude, în căsuța mobilată de acesta. Se nimeri să fie o zi umedă și, pe deasupra, Sue nici nu se simțea bine. Nedorind să-l lase pe Jude singur în împrejurări atît de jalnice și fiindcă el era silit să stea acolo, urmă sfatul slujbașului trimis pentru executarea licitației și, izolîndu-se de ofertanți, se închise într-o cameră de sus, care fusese golită. Aci o descoperi Jude ; în prezența copilului, între cufere, coșuri, boccele, două scaune și o masă care nu erau de vînzare, cei doi începură să-și vorbească gînditori.

Pe scările goale prinseră să bocănească, urcînd și coborînd, pașii celor veniți să cerceteze lucrurile, dintre care unele erau de o fabricație atît de neobișnuită și de veche, încît, din întîmplare, erau prețuite ca obiecte de artă. O dată sau de două ori fu încercată și ușa lor, așa încît, pentru a se păzi de nepoftiți, Jude scrise „Intrarea oprită" pe o bucată de hîrtie și o prinse de tăblia ușii.

Descoperiră curînd că eventualii cumpărători discutau cu o stăruinţă neaşteptată şi insuportabilă nu despre mobilă, ci despre povestea lor intimă şi faptele lor trecute. De-abia acum îşi dădea seama cu adevărat că paradisul de aşa-zisă izolare în care trăiseră în ultima vreme fusese doar o nălucire smintită. Sue apucă în tăcere mîna prietenului ei şi ascultară amîndoi, ochi în ochi, crîmpeiele de conversaţie. Strania şi tainica personalitate a Bătrînelului Timp alimenta din belşug aluziile şi înţepăturile. În cele din urmă, începu şi licitaţia în odaia de jos, de unde puteau auzi bătăile ciocanului pentru fiecare dintre lucrurile familiare lor. Cele foarte dragi erau preţuite ieftin, cele nesocotite de ei fură vîndute la un preţ neaşteptat de mare.

— Oamenii nu ne înţeleg, oftă el din adînc. Sînt bucuros că ne-am hotărît să plecăm.

— Întrebarea e, încotro ?

— Ar trebui să plecăm la Londra. Acolo poate omul să trăiască aşa cum îi place.

— Nu, nu la Londra, dragul meu ! Ştiu bine că acolo am fi nefericiţi.

— De ce ?

— Nu poţi să-ţi închipui ?

— Pentru că Arabella locuieşte acolo ?

— Asta e motivul principal.

— Dar în provincie îmi va fi mereu teamă să nu se repete cumva vreuna dintre ultimele noastre experienţe. Şi apoi, nici n-am chef să mă feresc de asemenea experienţe, lămurind toată povestea cu băiatul. Ca să-l smulg din trecutul lui, m-am hotărît să tac.

Şi pe urmă, m-am săturat pînă-n gît de lucrări bisericeşti ; chiar dacă mi s-ar mai oferi vreuna, n-aş vrea să mai primesc !

— Bine-ar fi fost dacă te specializai şi în arta clasică. De fapt, goticul e barbar. Pugin [1] n-avea dreptate, şi Wren [2] avea. Aminteşte-ţi de interiorul catedralei din Christminster. Cred că acolo ne-am privit pentru prima dată în ochi. Dincolo de pitorescul acelor detalii normande, desluşeşti naivitatea grotescă a unui popor necioplit, încercînd să imite formele romane apuse de care-şi aminteşte doar printr-un păienjeniş de tradiţii.

— Da, aproape că m-ai convertit la punctul ăsta de vedere cu ce-ai spus adineauri. Dar poţi lucra şi dispreţuindu-ţi munca. Trebuie să fac ceva dacă mă las de arhitectura bisericească gotică.

— Tare mi-ar plăcea să avem amîndoi o îndeletnicire asupra căreia împrejurările personale să n-aibă nici o influenţă ! spuse ea zîmbind gînditoare către el. Eu sînt la fel de descalificată pentru învăţămînt cum eşti tu pentru arta bisericească. Trebuie să te apuci de gări, de poduri, teatre, de music-halluri, hoteluri — orice lucru lipsit de legătură cu bunele purtări.

— Nu mă pricep la astea... Ar trebui să mă apuc de brutărie. Ştii doar că am crescut în brutăria mătuşii

---

[1] *Augustus Pugin* (1812—1852), arhitect englez, unul dintre promotorii curentului de reîntoarcere la arta gotică în Anglia.

[2] *Chistopher Wren* (1632—1723), arhitect şi om de ştiinţa englez, proiectantul celebrei catedrale Sf. Paul şi al multor altor clădiri celebre, în stilul cărora a îmbinat influenţele tradiţiei gotice engleze cu cele ale barocului italian.

mele. Dar pînă şi un brutar trebuie să ţină seama de convenţii dacă vrea să aibă muşterii.

— Dacă nu cumva îşi deschide o gheretă cu plăcinte şi turtă dulce prin tîrguri şi bîlciuri, acolo unde oamenii nu se sinchisesc nici cît negru sub unghie de altceva decît de calitatea mărfii.

Gîndurile le fură tulburate de glasul licitatorului :

— Şi acum, această bancă antică de stejar — o piesă unică de veche mobilă englezească, demnă de atenţia oricărui colecţionar !

— A fost a străbunicului meu, spuse Jude. Tare aş fi dorit să putem păstra vechitura asta !

Unul cîte unul, lucrurile fură vîndute, şi după-amiaza trecu. Toţi trei începeau să simtă oboseala şi foamea ; dar după cele auzite nu se încumetau să iasă cît timp cumpărătorii le mai tăiau retragerea. Totuşi, se apropiau ultimele strigări, şi ei erau nevoiţi s-o pornească numaidecît prin ploaie, ca să transporte lucrurile lui Sue la locuinţa lor provizorie.

— Şi acum, partida următoare : două perechi de porumbei, vii şi graşi, o plăcintă minunată pentru dejunul de duminică !

Ameninţarea vînzării păsărilor a reprezentat momentul celei mai intense încordări din după-amiaza aceea. Porumbeii erau răsfăţaţii lui Sue, şi cînd descoperiseră că nu-i mai pot ţine, se întristaseră mai tare decît la gîndul că se vor despărţi de toată mobila. Sue încercă să se gîndească la altceva ca să-şi stăpînească plînsul, din clipa cînd auzi cum creşte treptat suma caraghios de mică la care fuseseră preţuiţi favoriţii ei,

pînă cînd, în cele din urmă, răsună bătaia ciocanului adjudecînd vînzarea. Cumpărătorul era un crescător de păsări din vecinătate, şi porumbeii erau fără îndoială sortiţi să moară înainte de următoarea zi de tîrg.

Văzînd-o cum îşi ascunde amărăciunea, Jude o sărută, spunînd că-i timpul să plece şi să cerceteze dacă locuinţa nouă e pregătită. Voia să pornească el înainte cu băiatul, pentru ca după aceea să vină s-o ia şi pe dînsa.

Sue rămase singură şi aşteptă răbdătoare, dar Jude nu se înapoia. În cele din urmă, porni şi ea, fiindcă acum terenul era eliberat. Cînd trecu prin faţa prăvăliei crescătorului de păsări din apropiere, îşi văzu porumbeii într-un coş lîngă uşă. Emoţia pricinuită de vederea lor, sporită poate de umbrele tot mai dese ale înserării, o îndemnă să acţioneze necugetat şi, după ce privi mai întîi grăbită în jur, coborî cîrligul care ţinea capacul coşului şi plecă mai departe. Dinăuntru, capacul fu ridicat, şi porumbeii zburară cu o fluturare de aripi, care-l aduse pe crescătorul păgubit la uşă şi-l făcu să înjure.

Sue ajunse tremurînd la noua locuinţă, pe care Jude şi băiatul o rînduiau ca ea să se simtă cît mai bine.

— Cumpărătorii plătesc înainte de a ridica lucrurile ? întrebă ea fără răsuflare.

— Cred că da. De ce ?

— Fiindcă, în cazul ăsta, am făcut o mare ticăloşie !

Şi-l lămuri cu amară căinţă.

— Va trebui să-i plătesc crescătorului de păsări pentru porumbei dacă nu-i prinde, spuse Jude. Dar nu face nimic. Nu te frămînta pentru asta, draga mea!

— Ce prostie din partea mea! De ce o fi o lege a naturii ca fiinţele să se măcelărească între ele?

— Chiar aşa e, mamă? întrebă curios băiatul.

— Da, răspunse Sue cu năduf.

— Cum le-o fi norocul, sărmanii de ei, spuse Jude. De îndată ce se încheie socotelile licitaţiei şi ne plătim datoriile, plecăm.

— Încotro plecăm? întrebă Bătrînelul Timp, cu sufletul la gură.

— Trebuie să ridicăm pînzele pe ascuns, aşa încît nimeni să nu ne ştie urma... Nu trebuie să ne ducem nici la Alfredston, nici la Melchester, nici la Shaston sau la Christminster. În afară de locurile astea, ne putem duce oriunde.

— Şi în locurile astea de ce nu trebuie să ne ducem, tată?

— Din pricina unor nori care s-au adunat deasupra noastră, măcar că „noi n-am nedreptăţit, n-am mituit, n-am înşelat pe nimeni!" Măcar că am „făcut poate ceea ce în ochii noştri era drept".

VII

Din săptămîna aceea, Jude Fawley şi Sue n-au mai fost văzuţi trecînd pe străzile oraşului Aldbrickham.

Încotro plecaseră nu ştia nimeni, în primul rînd pentru că nimănui nu-i păsa. Oricine ar fi avut curiozitatea să găsească urma unei perechi de oameni atît de neştiuţi ar fi descoperit, fără mare osteneală, că întemeindu-se pe un meşteşug bun în orice loc, cum era acela al lui Jude, începuseră o viaţă de azi pe mîine, o existenţă aproape nomadă, care pentru un timp nu era lipsită de plăceri.

Ori de cîte ori Jude auzea că undeva se găseşte de lucru pentru pietrari, se ducea într-acolo, alegînd cu deosebire locuri cît mai depărtate de vechile lor reşedinţe. Muncea la o lucrare — timp mai îndelungat sau mai scurt — pînă o sfîrşea ; pe urmă plecau mai departe.

Astfel se scurseră doi ani şi jumătate. Îl găseai uneori cioplind la colonetele de la ferestrele unui conac de ţară, alteori aşezînd balustrada unei primării, cîteodată ciocănind la faţada unui hotel din Sandbourne

sau a unui muzeu din Casterbridge, uneori îl descopereai în vale la Exonbury, alteori la Stoke-Barehills. Mai tîrziu nimeri la Kennetbridge, un orăşel înfloritor la douăsprezece mile spre sud de Marygreen ; mai mult nu se încumeta să se apropie de satul lui natal, căci avea spaima omului simţitor să nu i se pună cumva întrebări în legătură cu viaţa şi cu norocul lui de către cei ce-l cunoscuseră în anii înflăcăraţi ai tinereţii sale, în anii de învăţătură plini de făgăduieli sau în răstimpul scurtei şi nefericitei lui căsnicii din vremea aceea.

În unele locuri zăbovea luni întregi, în altele doar cîteva săptămîni. Ciudata şi brusca lui antipatie faţă de orice lucrare bisericească, fie că era vorba de biserica anglicană sau de cea neconformistă, antipatie ce se născuse în el pe vremea cînd îl fulgerase sentimentul că e neînţeles, nu se stinsese nici acum, cînd judeca totul cu sînge rece. Faptul se datora mai puţin fricii de o reînnoită cenzură cît unei exagerate conştiinciozităţi, ce nu-i îngăduia să-şi agonisească traiul de pe urma acelora care nu încuviinţau felul lui de viaţă ; de asemenea şi unui sentiment de nepotrivire între dogmele îmbrăţişate de el pe vremuri şi crezul lui de acum, căci din credinţa cu care pornise mai întîi spre Christminster, abia dacă mai rămăsese o fărîmă. Se apropia acum de atitudinea spirituală a lui Sue atunci cînd o întîlnise pentru prima oară.

Într-o sîmbătă seară din luna mai, aproape trei ani după ce Arabella îi recunoscuse pe Jude şi pe Sue la

Expoziția Agricolă, cîțiva dintre cei ce se întîlniseră atunci acolo se revăzură.

Era la iarmarocul de primăvară din Kennetbridge, și cu toate că vechiul tîrg nu mai era ce fusese pe vremuri, strada lungă și dreaptă a burgului înfățișa încă, pe la ceasul prînzului, o scenă însuflețită. La ora aceasta, un docar ușor intra în oraș o dată cu alte vehicule pe drumul de nord și se îndrepta spre poarta unui han de temperanță. Acolo coborîră două femei. Una — aceea care mînase trăsurica — era o femeie simplă de la țară, cealaltă — o persoană bine clădită, în mare doliu. Veșmintele ei cernite, de o croială bătătoare la ochi, o făceau să pară cam nelalocul ei în îmbulzeala și zarva unui bîlci de provincie.

— Vreau să descopăr mai întîi pe unde se află Anny, spuse femeia în doliu către însoțitoarea ei după ce calul și trăsura fuseseră luate în primire de omul care le ieșise înainte ; și după aceea mă întorc și mă întîlnesc cu tine aici ; și o să intrăm să îmbucăm și să bem ceva, fiindcă încep să simt cum mă lasă puterile.

— Din toată inima, spuse cealaltă. Măcar că mi-ar fi plăcut mai mult să fi tras la Șahul sau la Jack, fiindcă-n hanurile astea de temperanță nu găsești mare lucru.

— Nu te lăsa tîrîtă de lăcomie, fetițo ! spuse cu dojană în glas femeia îndoliată. Ăsta este locul potrivit. Prin urmare : ne întîlnim peste o jumătate de ceas, dacă nu cumva vrei să vii cu mine ca să găsim locul unde se află așezată noua capelă.

— Nu țin numaidecît. Ai să-mi spui tu.

După aceste cuvinte, fiecare dintre cele două tovarăşe de călătorie o apucă pe drumul ei, femeia cernită pornind cu pas hotărît şi cu un aer de dispreţ faţă de lumea pestriţă din jur. Întrebînd în dreapta şi-n stînga, ajunse la un şantier unde se făceau săpături, pesemne pentru a se pune temelia unei clădiri ; pe scîndurile de afară, unul sau două afişe mari anunţau că piatra de temelie a capelei ce avea să se înalţe acolo va fi pusă în după-amiaza aceea de către un predicator din Londra, foarte renumit printre confraţii săi.

După ce se încredinţă de acest fapt, femeia în mare doliu făcu cale-ntoarsă, dar zăbovi puţin pentru a urmări agitaţia bîlciului. Curînd, atenţia îi fu oprită de o dugheană mică cu prăjituri şi turtă dulce, aşezată între două construcţii mai arătoase, făcute din scînduri şi pînză. Tejgheaua era acoperită cu un şervet strălucitor de alb, şi vînzătoarea, o femeie tînără, vădit nedeprinsă cu meseria, era însoţită de un băiat cu chip de octogenar, care o ajuta.

— Să fiu a naibii, murmură văduva pentru sine, dacă asta nu-i nevastă-sa, Sue ! Se apropie de tejghea. Ce mai faci, doamnă Fawley ? întrebă politicoasă.

Sue se schimbă la faţă cînd o recunoscu pe Arabella sub zăbranicul de doliu.

— Şi dumneata cum o duci, doamnă Cartlett ? răspunse ea sec. Apoi, cînd zări veşmintele cernite ale Arabellei, glasul îi deveni, fără să vrea, mai prietenos. Cum asta ? L-ai pierdut pe...

— Pe sărmanul meu bărbat. Da. A murit subit, acum șase săptămîni, și m-a lăsat destul de încurcată cu banii, măcar c-a fost un soț bun pentru mine. Fiindcă dacă se alege cineva cu vreun cîștig de pe urma unei cîrciumi, ăla e fabricantul de băuturi, nu ăl de le vinde cu amănuntul... Și tu, Bătrînelule ? Îmi închipui că nu mă mai cunoști.

— Ba da. Ești femeia despre care am crezut oleacă de timp că e mama, pînă cînd am descoperit că nu ești, răspunse Bătrînelul Timp, care deprinsese graiul din Wessex.

— Foarte bine. Nu-ți bate capul. Sînt o prietenă.

— Juey, spuse brusc Sue. Ia du-te tu pe peronul gării cu tava asta — cred că e timpul să sosească alt tren.

După ce plecă băiatul, Arabella vorbi mai departe :

— Frumos n-o să fie niciodată, sărăcuțul, nu-i așa ? Știe că eu sînt mama lui adevărată ?

— Nu. Bănuiește că există o taină în legătură cu părinții lui, atîta tot. O să-i spună Jude adevărul cînd o să fie mai măricel.

— Dar cum ai ajuns la meseria asta ? Sînt uimită.

— E o îndeletnicire trecătoare — o trăsnaie de-a noastră pînă ieșim din încurcătură.

— Va să zică tot cu el trăiești.

— Da.

— Măritată ?

— Bineînțeles !

— Copii aveți ?

— Doi.

— Şi, după cum văd, al treilea e pe drum.

Pe Sue o cutremură şirul acela de întrebări brutale, fără ocolişuri, şi gura ei mică şi delicată începu să tremure.

— Fereaşcă... — voiam să spun slavă Domnului. Ce-i de plîns aici ? Unii ar fi mîndri de asta.

— Nu că mi-ar fi ruşine ! În orice caz, nu aşa cum crezi dumneata ! Dar mi se pare un lucru cumplit de tragic s-aduci oameni pe lume — e o mare cutezanţă, aşa încît uneori mă întreb dacă am dreptul s-o fac !

— Linişteşte-te, draga mea... Dar tot nu mi-ai spus de ce vinzi prăjituri. Pe vremuri, Jude era un băiat mîndru — se socotea prea bun pentru orice soi de negustorie, ca să nu mai vorbim de o gheretă.

— Poate că de atunci bărbatul meu s-a mai schimbat un pic. Sînt sigură că acum nu mai este mîndru ! Lui Sue îi tremurau iarăşi buzele. Mă îndeletnicesc cu treaba asta pentru că la începutul anului, cînd a pus piatra de temelie la un music-hall din Quartershot, Jude a răcit. A fost silit să muncească în ploaie, pentru că lucrarea trebuia să fie gata într-o anumită zi. Acum e mai bine, dar a avut o boală lungă, care l-a stors ! În tot timpul ăsta, a locuit la noi o văduvă bătrînă, o prietenă de-a noastră, care ne-a ajutat ; numai că, în curînd, o să plece.

— Şi eu sînt o persoană respectabilă, slavă Domnului, şi foarte serioasă, de cînd cu văduvia. Dar de ce v-aţi apucat tocmai de vîndut turtă dulce ?

— Dintr-o simplă întîmplare. El a învăţat de copil brutăria şi i s-a năzărit să-şi încerce îndemînarea în

meseria asta, pe care o poate face fără să iasă din casă. Noi le spunem prăjituri de Christminster. Au căutare.

— N-am văzut niciodată dintr-astea. Ia te uită, ferestre, turnuri şi turnuleţe ! Pe cuvîntul meu că-s foarte bune !

Se servise singură, şi acum morfolea fără fasoane o prăjitură.

— Da. Amintiri despre colegiile din Christminster. Ferestre gotice, arcade, vezi doar. I-a venit lui trăsnaia să le modeleze în cocă.

— Tot la Christminster se gîndeşte, chiar cînd face prăjituri, rîse Arabella. Asta-i seamănă lui Jude. E o patimă care nu-l slăbeşte. Ce om ciudat mai e şi ăsta, şi aşa o să rămînă cît o trăi !

Sue oftă. Se vedea că e nefericită cînd Jude e vorbit de rău.

— Nu crezi că ăsta-i felul lui ? Acu lasă, doar ştii şi dumneata, oricît ai ţine la el !

— Firește, Christminsterul e pentru el un soi de miraj care nu-i dă pace şi cred că niciodată n-o să se lecuiască de credinţa asta. El tot mai crede că-i un mare centru al gîndirii înalte şi îndrăzneţe, în loc să-l vadă aşa cum este, adică un cuib de belferi de duzină, a căror trăsătură caracteristică este supunerea slugarnică faţă de tradiţie.

Arabella o luă în rîs pe Sue — nu atît pentru ceea ce spunea, cît pentru felul cum se exprima.

— Ce caraghios s-auzi o femeie care vinde plăcinte vorbind aşa ! spuse ea. De ce nu te-apuci iarăşi de dăscălit ?

Sue clătină din cap.

— Fiindcă nu m-ar primi.

— Îmi închipui că din pricina divorţului.

— Şi din asta şi din altele. Şi pe urmă, nu mai am de ce s-o doresc. Am renunţat la orice ambiţie şi niciodată în viaţa noastră n-am fost mai fericiţi decît în răstimpul ăsta pînă a dat boala peste el.

— Unde locuiţi ?

— N-are rost să-ţi spun.

— Aici, la Kennetbridge ?

Atitudinea lui Sue îi arătă Arabellei că, ghicind la întîmplare, nimerise bine.

— Uite că se întoarce băiatul, continuă Arabella ; copilul meu şi al lui Jude !

Ochii lui Sue aruncară scîntei.

— Nu-i nevoie să-mi arunci asta în faţă ! strigă ea.

— Prea bine. Deşi, mai-mai că simt că l-aş vrea înapoi... Dar, ferească Sfîntul, nu vreau să ţi-l iau. Acu, nu vreau să vorbesc cu păcat, dar aş crede că ai de ajuns cu ai dumitale ! Ştiu că se află în mîini foarte bune ; şi nu sînt eu femeia care să caut cusur în cele rînduite de Domnul. Am ajuns să ştiu ce înseamnă resemnarea.

— Adevărat ? Tare aş fi dorit să ştiu şi eu !

— Ar trebui să încerci, răspunse văduva, vorbind de la înălţimea unui suflet conştient de superioritatea sa nu numai spirituală, dar şi socială. Nu mă laud cu

redeşteptarea mea întru credinţă, dar nu mai sînt ce-am fost. După moartea lui Cartlett, am trecut o dată prin faţa capelei din strada vecină şi am intrat înăuntru ca să mă adăpostesc de o ploaie torenţială. Simţeam nevoia unui sprijin oarecare după pierderea suferită, şi, cum cel găsit aci era mai bun decît ginul, m-am învăţat să mă duc regulat la capelă, ceea ce mi-a adus mare mîngîiere. Dar acum, ştii, am părăsit Londra, şi în momentul de faţă locuiesc la Alfredston, cu prietena mea Anny, ca să fiu mai aproape de ţinutul meu de baştină. N-am venit aici de dragul Bîlciului. Azi după-amiază se pune piatra de temelie pentru o nouă capelă de către un predicator vestit din Londra şi m-am repezit şi eu pînă aici cu Anny. Şi-acum trebuie să mă înapoiez, ca să mă întîlnesc cu ea.

După aceste cuvinte, Arabella îşi luă rămas bun de la Sue şi plecă.

VIII

În după-amiaza aceea, Sue şi ceilalţi oameni care se îmbulzeau prin iarmarocul din Kennetbridge auziră glasuri care cîntau în interiorul şantierului împrejmuit cu anunţuri, din celălalt capăt al străzii. Cei care se uitară printre uluci văzură, de jur împrejurul săpăturilor noii capele, o mulţime de oameni îmbrăcaţi în haine de postav, ţinînd cărţi de imnuri în mînă. Arabella Cartlett, în veşmintele ei cernite, se afla printre ei. Avea un glas cristalin şi puternic, care se deslușea printre celelalte voci, înălţîndu-se şi coborînd, după cum cerea melodia, în acelaşi ritm cu bustul ei superb şi abundent.

În aceeaşi zi, două ore mai tîrziu, Anny şi doamna Cartlett porniră spre casă de-a curmezişul ţinutului înalt şi vast care se întinde între Kennetbridge şi Alfredston. Arabella era gînditoare ; numai că gîndurile nu-i fugeau spre capela cea nouă, cum bănuise Anny la început.

— Nu, e altceva, spuse în cele din urmă Arabella, morocănoasă. Cînd am sosit astăzi aici, nu mă gîndeam

la nimeni decît la răposatul Cartlett şi la nimic decît să răspîndesc cuvîntul Evangheliei prin mijlocirea noului lăcaş a cărui ridicare a început în după-amiaza asta. Dar s-a întîmplat ceva care mi-a abătut gîndurile în cu totul altă direcţie. Anny, am auzit vorbindu-se despre el, şi pe ea am şi văzut-o !

— Pe cine ?

— Am aflat despre Jude şi am văzut-o pe nevastă-sa. Şi de atunci, orice-aş face, măcar c-am cîntat imnuri cît m-au ţinut bojocii, nu m-am putut opri să mă gîndesc numai la el ; şi doar ca drept-credincioasă n-am dreptul s-o fac.

— Nu poţi să-ţi îndrepţi gîndurile spre cele ce a spus astăzi predicatorul ăla din Londra, ca să scapi de aiurelile tale ?

— Asta şi fac. Dar inima mea păcătoasă o ia razna fără să-i dau voie !

— Da, ştiu şi eu, judecînd după mine, cum e cînd ai o minte zburdalnică ! Dac-ai şti ce visez eu uneori noaptea, împotriva voinţei mele, ai zice că am şi eu frămîntările mele ! (În ultima vreme, de cînd o lăsase ibovnicul, îi mai venise şi lui Anny mintea la cap.)

— Ce să mă fac ? stărui Arabella cu glas de om bolnav.

— Ai putea să iei o şuviţă din părul răposatului, să-ţi faci un medalion din ea şi să te uiţi tot timpul la el.

— N-am nici o şuviţă ! Şi dac-aş avea, tot nu mi-ar folosi... După toate cîte se îndrugă despre mîngîierea

pe care ţi-o aduce credinţa, tare l-aş vrea pe Jude înapoi !

— Trebuie să te lupţi vitejeşte cu simţămîntul ăsta, acuma, că Jude e al alteia. Şi-am mai auzit că le face bine văduvelor pofticioase, cînd le apucă să se ducă pe-nserat la mormîntul bărbatului şi să stea-ngenuncheate acolo cît mai mult timp.

— Aiurea ! Las', că ştiu eu la fel de bine ca şi tine ce-ar trebui să fac ; numai că nu fac !

Mînară caii în tăcere, de-a lungul drumului drept, pînă cînd începu să se zărească Marygreenul, aşezat nu departe, în stînga lor. Se aflau la încrucişarea şoselei cu drumeagul ce ducea spre satul a cărui clopotniţă parcă tăia valea de-a curmezişul. Cînd ajunseră ceva mai departe şi trecură pe lîngă bordeiul singuratic în care locuise împreună cu Jude în primele luni după căsătorie şi în care avusese loc întîmplarea cu tăiatul porcului, Arabella nu se mai putu stăpîni.

— E mai mult al meu decît al ei ! izbucni ea. Ce drept are ea la el, tare-aş vrea să ştiu ! I l-aş lua dac-aş putea !

— Vai, Abby, nici şase săptămîni nu sînt de cînd ţi s-a prăpădit bărbatul ! Mai bine te-ai ruga !

— A dracului să fiu dacă mă rog ! Sentimentele sînt sentimente ! N-am de gînd să mai fiu multă vreme o fătarnică smerită, uite-aşa !

Arabella smulse din buzunar, cu mişcări repezite, o legătură de fascicole pe care le luase cu ea ca să le răspîndească la bîlci şi din care împărţise cîteva. În timp ce vorbea, azvîrli tot restul pachetului în mar-

ginea drumului. Am încercat şi leacul ăsta, dar am dat greş. Trebuie să rămîn aşa cum m-a făcut mama.

— Taci, nu-ţi ieşi din fire, dragă ! Acum te întorci liniştită acasă şi bei un ceai şi nu mai vorbim despre asta. N-o să mai mergem niciodată pe drumul ăsta, fiindcă te duce cu gîndul la el şi te-nfierbînţi prea tare. Ai să vezi că îndată ai să te simţi iarăşi bine.

Arabella se domoli treptat ; apucară apoi drumul de muche. Cînd porniră la vale pe coborîşul iute al dealului înalt, le ieşi în faţă un bătrîn puţintel la trup şi cu chip gînditor, care mergea tîrşind picioarele. Purta un coş în mînă ; în îmbrăcămintea lui desluşeai o urmă de neglijenţă care, împreună cu ceva greu de precizat din întreaga lui înfăţişare, trăda omul ce se gospodăreşte singur, îşi poartă singur de grijă, îşi este sieşi duhovnic şi prieten, pentru că n-are pe nimeni pe lumea asta în stare să îndeplinească aceste însărcinări pe lîngă el. Cum restul drumului se întindea în vale şi fiindcă ghiciseră că omul merge spre Alfredston, îl poftiră în trăsură, ceea ce el primi.

Arabella îl privi şi iar îl privi, şi în cele din urmă îl întrebă :

— Dacă nu mă înşel, vorbesc cu domnul Phillotson ?

Drumeţul întoarse ochii şi o măsură la rîndul lui.

— Da, numele meu este Phillotson, spuse el. Dar nu vă recunosc, doamnă.

— Mi-amintesc destul de bine de dumneavoastră, din vremea cînd eraţi învăţător la Marygreen. Eu am fost una dintre elevele dumneavoastră. Urcam pe jos

de la Crescombe în fiecare zi, pentru că acolo la noi aveam doar o învățătoare, și dumneavoastră predați mai bine. Dar n-o să vă amintiți de mine așa cum mi-amintesc eu de dumneavoastră — Arabella Donn mă numesc.

El clătină din cap.

— Nu, spuse politicos. Nu-mi aduc aminte de nume. Și mi-ar fi greu să recunosc în ființa împlinită de acum școlărița pirpirie care ați fost, fără îndoială, pe atunci.

— Eu am avut totdeauna oasele acoperite cu carne din belșug. Oricum, acum locuiesc pe aici la niște prieteni. Aș crede că știți cu cine m-am măritat.

— Nu.

— Cu Jude Fawley, alt elev de-al dumneavoastră — cel puțin la școala serală și pentru scurt timp, cred. Și, dacă nu mă înșel, regăsit de dumneavoastră după aceea.

— Doamne-Doamne ! făcu Phillotson scuturat din amorțeala lui. *Dumneata* — soția lui Fawley ? Desigur, avea o soție ! Și... după cîte am înțeles...

— A divorțat de ea, cum ați divorțat și dumneavoastră — poate pentru motive mai întemeiate.

— Adevărat ?

— Da, dar poate c-a făcut bine ce-a făcut — bine pentru amîndoi ; pentru că eu m-am remăritat curînd, și toate au mers strună, pînă cînd, acum în urmă, mi-a murit bărbatul. Dar dumneavoastră... dumneavoastră hotărît c-ați procedat greșit !

— Nu, făcu Phillotson, brusc enervat. E mai bine să nu vorbesc despre asta, dar sînt încredinţat că tot ce-am făcut a fost bine şi drept şi moral. Am suferit pentru faptele şi părerile mele, dar ţin la ele ; deşi pierderea ei m-a lovit în fel şi chip.

— Aţi pierdut din pricina ei şcoala şi un venit frumos, nu-i aşa ?

— Nu-mi place să vorbesc despre asta. De curînd m-am întors aici, vreau să spun la Marygreen.

— Conduceţi iarăşi şcoala, ca pe vremuri ?

Povara unei tristeţi care se zbătea să capete grai îi desferecă gura.

— Sînt la şcoală, răspunse el. Dar nu ca pe vremuri. Doar tolerat. A fost ultima salvare — o slujbă foarte modestă, în comparaţie cu ascensiunea mea, cu speranţele cu care m-am amăgit atîta vreme, o reîntoarcere la zero, cu toate umilinţele legate de ea. Dar e un refugiu. Îmi place locul ăsta singuratic. Şi fiindcă pastorul mă ştie încă dinainte de aşa-zisa mea atitudine excentrică faţă de nevastă-mea, atitudine de pe urma căreia mi-am năruit reputaţia de învăţător, mi-a dat de lucru, deşi toate celelalte şcoli mi-au închis porţile. Totuşi, măcar că aici cîştig cincizeci de livre pe an, după ce în alte locuri am cîştigat peste două sute, mai bine aşa decît să risc să-mi fie iarăşi răscolite vechile experienţe conjugale, cum aş risca dac-aş încerca să mă mut în altă parte.

— Aveţi dreptate. Un cuget liniştit e lucrul cel mai de preţ. Dar nici ea n-a dus-o mai bine.

— Vrei să spui că acum n-o duce bine ?

— Am întîlnit-o din întîmplare chiar astăzi, la Kennetbridge, şi numai pe roze nu stă. Bărbatu-său e bolnav, şi ea e îngrijorată. Aţi făcut o mare greşeală în ceea ce o priveşte, v-o spun din nou, şi răul pe care vi l-aţi făcut murdărindu-vă casa v-a fost pedeapsă ; mă iertaţi pentru îndrăzneală.

— Cum aşa ?

— Era nevinovată.

— Ce prostie ! Nici măcar nu s-au apărat la judecată !

— Pentru că nu le păsa. Era cu totul străină de vina pe baza căreia v-aţi dobîndit dumneavoastră libertatea atunci cînd v-aţi dobîndit-o. Am văzut-o îndată după aceea şi m-am încredinţat deplin vorbind cu ea.

Phillotson apucă marginile trăsuricii cu mîinile. Părea foarte apăsat şi necăjit de ştirea pe care o primise.

— Totuşi, ea voia să plece, spuse el.

— Da. Dar n-ar fi trebuit s-o lăsaţi. Nu există altă cale cu femeile astea care au gărgăuni şi idei înalte, fie că-s nevinovate, fie că-s vinovate. Cu timpul i-ar fi venit ei mintea la cap. La toate ne vine ! Obişnuinţa e totul ! Pînă la urmă, e tot un drac ! Totuşi, cred că mai ţine încă la bărbatu-său — oricum i-o fi mers cu el. Prea v-aţi pripit cu ea ! *Eu* n-aş fi lăsat-o să plece ! O ţineam legată în lanţuri — şi-i frîngeam repede cerbicia ! Nu există nimic mai straşnic pentru îmblînzirea noastră, a femeilor, decît robia şi un stăpîn surd. Şi, afară de asta, legea era de partea dum-

neavoastră. Ştia el Moise ce ştia. Vă amintiţi cum zicea ?

— În clipa asta nu-mi amintesc, mărturisesc cu părere de rău, doamnă.

— Şi mai ziceţi că sînteţi dascăl ! Eu la asta mă gîndeam în biserică, cînd se citea ce-a spus Moise, în timp ce eu îmi dădusem un pic frîu liber : „Atunci bărbatul să fie nevinovat, iar femeia să poarte povara păcatului". Blestem pe capul nostru, al femeilor, dar aşa ne e scris : să zîmbim şi să ne împăcăm cu soarta ! Aşa i-a trebuit ! Acum şi-a luat răsplata !

— Da, spuse Phillotson cu amară tristeţe. Cruzimea e legea care stăpîneşte întreaga natură şi societate ; şi chiar să vrem, nu putem scăpa de ea !

— Asta-i legea, dar rîndul viitor nu uita s-o încalci, bătrîne !

— N-am ce să-ţi răspund, doamnă. N-am ştiut niciodată prea multe despre seminţia femeiască.

Coborîseră acum pînă-n valea ce-nconjura Alfredstonul, şi după ce trecură de marginile oraşului se apropiară de o moară, spre care spunea Phillotson că-l mînă treburile. Opriră, şi el se dădu jos, după ce, cu gîndul aiurea, le ură noapte bună.

Între timp, Sue, deşi deosebit de norocoasă în experienţa ei de plăcintăreasă la bîlciul din Kennetbridge, pierduse veselia vremelnică cu care acest succes îi acoperise tristeţea. După ce vîndu toate „prăjiturile de Christminster", îşi atîrnă de braţ coşul gol şi pînza care acoperise tejgheaua închiriată şi, dînd băiatului

restul de lucruri, părăsi bîlciul împreună cu el. Merseră cale de-o jumătate de milă de-a lungul unei uliţe, pînă cînd întîlniră o bătrînă cu un sugar în braţe şi de mînă cu un copil care de-abia începuse să umble.

Sue sărută copiii.

— Cum se mai simte ?

— Mult mai bine ! răspunse cu veselie în glas doamna Edlin. Pînă ajungi tu sus, bărbatul tău o să se simtă aproape zdravăn, nu-ţi face griji !

Cotiră şi ajunseră la nişte bordeie vechi, acoperite cu olane afumate şi înconjurate de grădini şi livezi. Intrară într-unul din ele, ridicînd doar zăvorul, fără să bată, şi pătrunseră numaidecît în odaia de locuit. Aci dădură bună ziua lui Jude, care şedea într-un fotoliu. Fineţea accentuată a trăsăturilor lui — în general foarte delicate — ca şi privirea-i plină de o aşteptare copilărească erau dovezi îndestulătoare ale bolii grele prin care trecuse.

— Cum, le-ai şi vîndut pe toate ? întrebă el, şi faţa i se lumină, strălucind de curiozitate.

— Da. Cu arcade, acoperişuri ţuguiate şi ferestruici cu tot.

Îi spuse care sînt rezultatele băneşti, apoi se opri, şovăitoare. La sfîrşit, după ce rămaseră singuri, îl înştiinţă despre întîlnirea neaşteptată cu Arabella şi despre văduvia acesteia.

Jude era descumpănit.

— Acum adică, locuieşte aici ? întrebă el.

— Nu, la Alfredston, spuse Sue.

Chipul lui Jude rămase înnegurat.

— M-am gîndit că e mai bine să-ţi spun. continuă ea, şi-l sărută cu îngrijorare.

— Desigur — Doamne ! Cînd te gîndeşti că Arabella nu se mai află în hăurile Londrei, ci aici ! Dac-o iei peste cîmp nu sînt decît ceva mai mult de douăsprezece mile pînă la Alfredston. Ce face acolo ?

Ea îi povesti tot ce ştia.

— A început să meargă la biserică, adăugă Sue, şi vorbeşte ca o cuvioasă.

— Atunci, spuse Jude, poate e spre bine că sîntem aproape hotărîţi să ne mutăm de aici. Astăzi mă simt mult mai zdravăn, şi peste o săptămînă sau două voi fi destul de sănătos ca să putem pleca. Aşa va putea să se întoarcă şi doamna Edlin acasă. Ce bătrînă devotată şi de suflet — singurul nostru prieten pe lumea asta !

— Unde te-ai gîndit să ne mutăm ? întrebă Sue, cu tulburare în glas.

Jude îi mărturisi ce-avea pe suflet. Îi spuse că poate pe ea o va mira gîndul lui, după ce atîta vreme se feriseră de locurile în care trăiseră odinioară. Dar în ultima vreme tot spre Christminster îi zburaseră gîndurile, şi, dacă ea n-are nimic împotrivă, lui i-ar surîde să se întoarcă acolo. Şi ce le pasă dacă lumea îi va cunoaşte ? Prea erau gingaşi ! La urma urmelor, n-aveau decît să vîndă mai departe prăjituri şi acolo dacă el nu va putea să lucreze. Pe el sărăcia nu-l rusina, şi poate că în curînd va fi iar în puteri şi destul de voinic ca să se apuce de cioplit piatră pe cont propriu.

— De ce-ai ţine atît la Christminster ? întrebă ea gînditoare. Christminsterului nici nu-i pasă de tine, dragul meu.

— Într-adevăr, ţin la el, n-am încotro. Iubesc oraşul ăsta, deşi ştiu cît îi urăşte el pe toţi cei de teapa mea — aşa-zişii autodidacţi ; deşi ştiu cum disprețuieşte cunoştinţele agonisite de noi cu atîta trudă, cînd ar trebui să fie primul care să le respecte ; deşi ştiu cum rînjeşte fiindcă greşim accentele silabice şi pronunţăm prost, cînd ar trebui să spună : „Văd că ai nevoie de ajutor, sărmanul meu prieten..." Totuşi, pentru mine, datorită visului meu de pe vremuri, acolo este centrul universului şi nimic nu poate schimba lucrurile. Poate că, în curînd, oraşul se va trezi şi va deveni mai mărinimos. Atît de fierbinte mă rog să se întîmple aşa !... Mi-ar plăcea să mă întorc şi să trăiesc acolo, poate să şi mor acolo ! Cred că pînă-n două sau trei săptămîni vom putea pleca. Asta se va întîmpla în iunie, şi tare mi-ar plăcea să fiu acolo într-o anumită zi !

Speranţa că se va înzdrăveni se dovedi atît de întemeiată, încît după trei săptămîni sosiră în cetatea cu atîtea amintiri ; călcau cu adevărat pe caldarîmul ei şi primeau razele de soare răsfrînte de zidurile ruinate.

Partea a șasea

DIN NOU LA CHRISTMINSTER

„... Şi-şi înjosi amarnic trupul, şi toate locurile desfătării ei fură presărate cu părul ei smuls."

ESTERA (Apocalips).

„Două fiinţe se sting, o femeie şi eu,
A morţii bucurie în beznă — o gustăm."

R. BROWNING

I

Cînd sosiră, gara roia de tineri cu pălării de paie veniţi în întîmpinarea unor fete care le semănau izbitor, îmbrăcate toate în rochii strălucitoare şi vaporoase.

— Pare vesel oraşul, spuse Sue. Adevărat, e ziua aniversării ! Jude, ce viclean eşti, anume ai venit astăzi !

— Da, răspunse Jude liniştit, luînd în braţe copilul cel mic şi spunînd băiatului Arabellei să nu se depărteze, fiindcă Sue trebuia să aibă grijă de cel mai răsărit dintre ai lor. M-am gîndit c-am putea sosi astăzi la fel de bine ca-n oricare altă zi.

— Dar mă tem c-o să te întristeze ! spuse ea îngrijorată, măsurîndu-l cu privirea de sus pînă jos.

— A, dar serbarea nu trebuie să ne împiedice de la treburile noastre ; sînt atîtea de făcut pînă cînd vom fi instalaţi... În primul rînd locuinţa.

După ce lăsară bagajele şi uneltele lui Jude la gară, porniră pe jos pe strada bine cunoscută, o dată cu şuvoiul celor veniţi pentru serbare. Cînd ajunseră la

Răscrucea Celor Patru Drumuri și erau gata să cotească înspre partea orașului unde știau c-ar putea găsi locuință, Jude se uită la ceas și la mulțimea grăbită și spuse :

— Hai să ne ducem să vedem procesiunea și să lăsăm deocamdată baltă locuința ! Găsim noi mai tîrziu.

— Nu crezi c-ar trebui să avem mai întîi un acoperiș deasupra capului ? întrebă ea.

Dar în sufletul lui Jude nu părea să fie loc pentru altceva decît serbările aniversării, așa încît coborîră împreună Strada Principală, Jude purtîndu-l în brațe pe cel mic, Sue ținînd-o de mînă pe fetiță, iar băiatul Arabellei umblînd gînditor și tăcut alături de ei. Grupuri de drăgălașe surori ale studenților, îmbrăcate în rochii aeriene, și de părinți cumsecade și neștiutori, care nu cunoscuseră viața de colegiu în tinerețe, se îndreptau în aceeași direcție, sub escorta fraților și fiilor, pe fețele cărora se citea înscrisă cu litere mari convingerea că nici o ființă vrednică de titlul de om nu trăise pe acest pămînt fără să se fi împărtășit din harul răspîndit aici și acum.

— Fiecare dintre acești tineri îmi oglindește înfrîngerea, spuse Jude. Astăzi voi urmări o lecție despre trufie ! E Ziua Umilinței pentru mine !... Dacă tu, scumpa mea, nu mi-ai fi venit în ajutor, aș fi murit de deznădejde !

Privindu-i fața, Sue înțelegea că-l cuprinsese una din stările lui de zbucium și autotortură.

— Ar fi fost mai bine să ne fi văzut din capul locului de treburile noastre, dragul meu, răspunse ea. Sînt sigură că priveliştea asta îţi va redeştepta vechi dureri şi nu-ţi va face bine !

— Ei, aproape am ajuns ; o să vedem totul îndată, spuse el.

Cotiră spre stînga, pe lîngă catedrala cu portic italian, ale cărei coloane răsucite erau acoperite cu draperii grele de plante agăţătoare, şi merseră mai departe pe stradă, pînă cînd în faţa ochilor lui Jude, răsări teatrul de formă circulară cu binecunoscutul felinar deasupra intrării, felinar ce-i stăruia în minte ca un simbol jalnic al speranţelor lui spulberate ; fiindcă din această perspectivă aruncase el ultima privire asupra cetăţii colegiilor în după-amiaza răscolitoarei meditaţii care-i dovedise, în cele din urmă, cît de nesăbuită este încercarea lui de-a deveni un fiu al Universităţii.

Astăzi, pe spaţiul larg ce se întindea între această clădire şi cel mai apropiat colegiu se înghesuia o mulţime de oameni care aşteptau. La mijloc se păstrase liberă, cu ajutorul o două bariere de scîndură, o trecere între poarta colegiului şi poarta clădirii masive, aşezată între colegiu şi teatru.

— Am ajuns — or să treacă îndată pe aici ! strigă Jude cu bruscă însufleţire.

Şi, croindu-şi drum pînă-n rîndul întîi, îşi găsi un loc chiar lîngă barieră, fără să lase copilul din braţe, în timp ce Sue şi ceilalţi doi îl urmau de aproape. În spatele lor, mulţimea devenea tot mai deasă, şi

oamenii vorbeau, glumeau, rîdeau, pe măsură ce la poarta cea mică a colegiului trăgeau una după alta trăsuri, din care coborau persoane simandicoase şi impunătoare, învesmîntate în mantii purpurii. Cerul era plumburiu şi acoperit de nori. Cînd şi cînd se auzea tunînd.

Bătrînelul Timp se înfioră.

— Parc-ar fi ziua Judecăţii de apoi ! şopti el.

— Sînt doar nişte oameni învăţaţi, spuse Sue.

În timp ce aşteptau, stropi grei de ploaie începură să le pice pe capete şi umeri. Aşteptarea devenea obositoare. Sue se arătă din nou dornică să plece.

— Acum n-or să mai zăbovească mult, spuse Jude, fără să întoarcă măcar capul.

Dar alaiul nu se arăta. Un om din mulţime se uita, ca să-i mai treacă timpul, la faţada celui mai apropiat colegiu, apoi spuse că ar vrea să ştie ce înţeles are inscripţia latinească din mijloc. Jude, care se afla în apropierea curiosului, îl lămuri şi, văzînd că oamenii din jur îl ascultă cu interes, se apucă să descrie sculpturile de pe friză (pe care el le studiase cu ani în urmă) şi să găsească cusur unor detalii de zidărie de pe faţadele altor colegii din oraş.

Grămada de gură-cască, împreună cu cei doi poliţişti care păzeau porţile, se zgîia asemenea licaonienilor în faţa lui Pavel, mai ales că Jude era în stare să se înflăcăreze pentru orice. Păreau miraţi că un străin ştie mai multe despre clădirile din oraşul lor decît ştiau ei, pînă cînd unul dintre ei spuse :

— Păi, eu îl cunosc pe omul ăsta ; lucra pe aici cu ani în urmă — îl cheamă Jude Fawley ! Nu vă amintiţi că era poreclit Profesorul din St. Slums, fiindcă la o asemenea meserie ţintea el ? Acu mi-nchipui c-o fi însurat şi o fi al lui copilul pe care-l poartă. Taylor, care cunoaşte toată lumea, trebuie să-l ştie şi pe ăsta.

Vorbitorul era un oarecare Jack Stagg, în tovărăşia căruia Jude făcuse cîndva reparaţii de zidărie pe la diferite colegii ; Tinker Taylor se afla în apropiere. După ce i-l arătă cineva pe Jude, omul strigă peste barieră :

— Ne-ai făcut cinstea să te întorci iarăşi pe la noi, amice ?

Jude dădu din cap.

— Pare-se că nu te-ai ales cu mare lucru plecînd de aici !

Jude încuviinţă şi de data asta.

— Atît doar, că s-au înmulţit gurile pe care trebuie să le hrăneşti !

Aceste cuvinte fură rostite de alt glas, după care Jude îl recunoscu pe Unchiul Joe, tot un zidar, veche cunoştinţă de-a lui.

Jude răspunse cu voioşie că asta nu putea fi tăgăduit ; şi, din vorbă în vorbă, se încinse între el şi mulţimea de gură-cască un soi de conversbire, în cursul căreia Tinker Taylor îl întrebă pe Jude dacă mai ştie *Crezul* pe latineşte şi dacă-şi mai aminteşte de rămăşagul din cîrciumă.

— Numai că nu acolo ţi-era norocul aşa-i ? întrebă Joe. N-ai avut destulă putere ca s-o duci pînă la capăt ?

— Nu le mai răspunde ! îl rugă Sue.

— Nu cred că-mi place la Christminster, se tîngui încet Bătrînelul Timp, înecat şi pierdut în îmbulzeală.

Văzîndu-se centrul curiozităţii, ţinta zeflemelelor şi obiectul comentariilor, Jude nu dorea să dea înapoi de la o mărturisire sinceră, cu care n-avea de ce se ruşina. Nu trecu mult, şi se simţi îmboldit să vorbească în gura mare către mulţimea care-l asculta :

— Problema cu care a trebuit să mă lupt eu e o problemă grea, prieteni, pentru orice tînăr. E o problemă pe care mii de oameni şi-o ridică, în chiar clipa de faţă, în toiul acestor vremuri noi. Întrebarea este dacă trebuie să urmezi orbeşte drumul pe care ai apucat fără să-ţi pese dacă eşti sau nu făcut pentru asta, sau să ţii seama încotro te trage priceperea şi înclinaţia şi să-ţi croieşti drum într-acolo. Eu am încercat să iau calea asta din urmă, şi am dat greş. Dar nu zic că înfrîngerea mea a dovedit că n-am dreptate sau că biruinţa mea ar fi dovedit că am ; măcar că în zilele noastre aşa sînt judecate încercările, vreau să zic că nu după temeinicia lor, ci după rezultatele lor întîmplătoare. Dacă aş fi ajuns şi eu pînă la urmă asemenea unuia dintre domnii ăştia în roşu şi negru pe care-i vedem coborînd chiar acum în faţa noastră, toată lumea ar fi zis : „Iată ce înţelept a fost acest tînăr cînd a ţinut seama de înclinaţia lui

firească !" Dar dacă n-aş fi sfîrşit-o mai bine decît am început-o, lumea ar fi zis: „Ce nebunie pe băiatul ăsta să se ia după o trăsnaie !" Totuşi, din sărăcie, şi nu din lipsă de voinţă, m-am resemnat să fiu înfrînt. E nevoie de două sau trei generaţii ca să faci ceea ce am încercat eu să fac într-una singură ; şi pornirile, pasiunile — poate ar fi mai bine să zic viciile mele — au fost prea puternice ca să nu-i pună piedici unui om lipsit de înlesniri, unui individ care ar fi trebuit să fie înzestrat cu un sînge rece de peşte şi un egoism de porc pentru a avea într-adevăr norocul de a deveni un om cu vază în ţara lui. N-aveţi decît să mă luaţi în rîs — n-am nimic împotrivă : sînt, fără îndoială, omul potrivit pentru aşa ceva. Dar cred că dac-aţi şti prin cîte am trecut eu în anii din urmă mi-aţi plînge mai degrabă de milă. Şi dac-ar şti şi ăştia — arătă cu capul spre colegiul unde profesorii soseau unul cîte unul — s-ar putea să mă plîngă şi ei.

— Ce-i drept, pare bolnav şi cam istovit, spuse o femeie.

Sue, a cărei faţă arăta din ce în ce mai răvăşită de emoţie, era ferită de privirile oamenilor, deşi stătea chiar alături de Jude.

— S-ar putea să mai comit o faptă bună înainte de moarte, anume să ajung a fi pentru oameni o pildă cumplită despre ceea ce ei nu trebuie să facă, şi în felul ăsta să ilustrez cu propria mea viaţă o istorioară morală, spuse Jude mai departe, cu amărăciune, deşi la început vorbise destul de senin. În definitiv, poate c-am fost doar o victimă măruntă a

acelui spirit de neliniște morală și socială, care nenorocește pe atîția în zilele noastre !

— Nu le spune asta, șopti Sue, căreia îi dăduseră lacrimile, cînd înțelese starea sufletească a lui Jude. Tu n-ai fost dintr-ăștia. Te-ai luptat vitejește ca să agonisești știință, și numai sufletele josnice te pot defăima.

Jude săltă copilul din brațe într-o poziție mai comodă și încheie :

— Și ceea ce mi se citește pe față — anume boala și sărăcia — nu reprezintă pacostea cea mai rea care s-a abătut asupra mea. Mă mișc într-un haos de principii, orbecăiesc prin beznă, acționez din instinct, și nu urmînd vreun exemplu. Acum vreo opt sau nouă ani, cînd am sosit mai întîi aici, aveam un depozit bine rînduit de păreri solide, care s-au prăbușit una cîte-una ; și cu cît merg mai departe, cu atît mă simt mai puțin sigur. Mă îndoiesc că în clipa de față am alt îndreptar în afară de hotărîrea că trebuie să mă supun doar acelor porniri care-mi fac rău numai mie și nimănui altuia și să aduc bucurie celor pe care-i iubesc cel mai mult. Iată, domnilor, fiindcă ați dorit să aflați cum o mai duc, v-am spus-o. Dar de mare folos n-o să vă fie ! Aici nu vă pot lămuri mai mult. Îmi dau seama că e ceva greșit pe undeva, în formulele noastre sociale ; dar ce anume, nu pot descoperi decît bărbați și femei cu mai multă pătrundere decît mine — presupunînd că vor descoperi vreodată — cel puțin în vremurile noastre. „Căci cine poate ști ce-i

bun pentru om în astă viață ? și cine-i poate spune omului ce va fi după el sub soare ?"

— I-auzi, i-auzi ! făcea poporul.

— Bine a mai predicat ! spuse Tinker Taylor. Apoi, către vecinii lui : Nici unul dintre pastorii fără parohie care roiesc pe aici și fac slujbă cînd sfinților le pleacă în concediu n-ar fi ținut asemenea predică pentru mai puțin de o guinee. Așa-i ? Pun rămășag că n-ar fi vrut ! Și ar mai fi pus și pe altcineva să i-o scrie ! Și cînd te gîndești că ăsta-i doar un lucrător !...

În chip de comentariu concret la cuvintele lui Jude, sosi în clipa aceea o trăsură cu un doctor întîrziat, care gîfîia sub mantia lui. Calul nu se oprise chiar în locul în care ar fi trebuit să se oprească pentru a-l depune pe călător, așa încît acesta sări din mers și intră în colegiu. Vizitiul se dădu jos de pe capră și începu să lovească cu picioarele în pîntecele animalului.

— Dacă acest lucru se poate întîmpla, spuse Jude, la poarta unui colegiu din cetatea cea mai renumită pentru evlavia și învățătura ei, ce să mai vorbim despre progresul pe care l-am realizat ?

— Liniște ! ordonă unul dintre cei doi polițiști care tocmai deschiseseră porțile mari din față ale colegiului. Ține-ți gura, omule, pînă trece cortegiul !

Ploaia se întețise, și toți cei care aveau umbrele le deschiseră. Jude nu era dintre aceștia, iar Sue avea doar o umbreluță, care era mai degrabă de soare. Se

făcuse palidă. numai că în clipa aceea Jude nu vedea nimic.

— Hai să mergem, dragul meu, şopti ea, încercînd să-l adăpostească. Nu uita că încă n-avem locuinţă şi toate lucrurile noastre sînt la gară, şi tu eşti departe de a te fi înzdrăvenit. Mă tem să nu-ţi facă rău umezeala asta !

— Acum sosesc. O clipă, şi plecăm, spuse el.

Se auziră bătăile a şase clopote, ciorchini de feţe apărură la ferestrele din jur, şi alaiul de magiştri şi de proaspeţi doctori se arătă. Siluetele lor învesmîntate în roşu şi negru treceau prin cîmpul vizual al lui Jude asemenea unor inaccesibile planete în obiectivul unei lunete.

Pe măsură ce treceau, numele lor erau pomenite de către cei ce le cunoşteau, şi cînd ajunseră la vechiul teatru circular clădit de Wren izbucniră urale.

— S-o luăm pe acolo ! strigă Jude.

Turna cu găleata, dar el părea că nu simte nimic şi-o tîrî pe Sue cu copiii după el, pînă la teatru. Se opriră aci, pe paiele aşternute jos pentru a înăbuşi zgomotul neplăcut al roţilor. Busturile stranii şi roase de îngheţuri care înconjurau clădirea priveau palide şi fioroase la tot ce se petrecea, dar mai ales la Jude şi la Sue, muiaţi pînă la piele împreună cu copiii lor, ca la nişte făpturi caraghioase, care n-aveau ce căuta acolo.

— Tare-aş vrea să pot pătrunde înăuntru ! spuse Jude cu înfrigurare către Sue. Ascultă, poate dacă

rămîn aici prind şi eu cîteva frînturi din cuvîntarea latinească ; ferestrele sînt deschise.

Totuşi, bubuiturile orgii, strigătele şi uralele dintre cuvîntări nu lăsară să ajungă la urechea lui Jude, care stătea în ploaie, prea multă latinească. Doar cînd şi cînd prindea cîte-un cuvînt sonor terminat în *um* sau *ibus*.

— Da, sînt sortit să rămîn pe din afară pînă la capătul zilelor mele ! oftă el după un timp. Acum să plecăm, răbdătoarea mea Sue ! Ce frumos din partea ta că ai aşteptat în ploaie tot timpul ăsta — numai de dragul nebuniei mele ! N-o să-mi mai pese niciodată de iadul ăsta blestemat, îţi jur că nu ! Dar de ce-ai tremurat aşa cînd stăteam lîngă barieră ? Şi ce palidă eşti, Sue !

— L-am văzut pe Richard printre oamenii din partea cealaltă.

— A, l-ai văzut !

— Bineînţeles c-a venit şi el la Ierusalim să vadă serbările ca şi noi ceilalţi ; asta înseamnă că nu locuieşte prea departe. Odinioară, l-a chinuit şi pe el acelaşi dor de studii universitare ca şi pe tine, doar într-o formă mai blîndă. Nu cred că m-a văzut, deşi pe tine te-o fi auzit vorbind mulţimii. Dar parcă nu vedea nimic.

— Ei şi, să presupunem că ne-a văzut. Doar acum nu mai ai cugetul tulburat din pricina lui, draga mea.

— Da, cred că ai dreptate. Dar sînt slabă. Deşi ştiu că planurile noastre sînt cinstite, m-a cuprins o frică ciudată de el, o groază, o spaimă de nişte con-

venţii în care nu cred. Mă apucă uneori ca un soi de paralizie, care pune stăpînire pe mine şi mă întristează cumplit !

— Eşti obosită, Sue. Vai, am uitat, iubita mea ! Sigur, mergem numaidecît.

Porniră să caute locuinţă, şi în cele din urmă găsiră ceva care părea potrivit, în Mildew Lane, un loc plin de atracţii pentru Jude, deşi pe Sue n-o fascina chiar atît. Era o uliţă îngustă, chiar în spatele unui colegiu, cu care însă nu avea nici o comunicaţie. Casele mici erau cufundate în umbra clădirilor înalte ale colegiului, înăuntrul căruia viaţa se desfăşura la fel de îndepărtată de aceea a oamenilor de pe uliţă ca şi viaţa la antipozi. Şi totuşi, doar grosimea unui zid despărţea cele două lumi. Două sau trei dintre casele de aci aveau bilete de închiriat. Cînd noii-sosiţi bătură la uşa uneia dintre ele, o femeie le deschise.

— Ascultă ! făcu deodată Jude în loc să vorbească femeii.

— Ce ?

— Clopotele, ce biserică o fi ? Sunetul mi-e cunoscut.

O altă bătaie de clopot răsună de la oarecare depărtare.

— Nu ştiu ! răspunse tăios proprietăreasa. Aţi bătut ca să mă întrebaţi asta ?

— Nu, pentru locuinţă, spuse Jude venindu-şi în fire.

Gazda cercetă timp de-o clipă silueta lui Sue.

— N-avem nimic de închiriat, spuse ea închizînd uşa.

Jude părea descumpănit, şi băiatul disperat.

— De-acum înainte, Jude, spuse Sue, mă laşi pe mine să încerc. Tu nu te pricepi.

Găsiră alături altă casă ; aci, gazda, văzînd-o nu numai pe Sue, dar şi pe băiat şi pe cei doi copii mici, spuse politicoasă :

— Îmi pare rău, dar nu închiriez la familii cu copii — şi închise şi ea uşa.

Cel mic îşi strîmbă gura şi începu să plîngă înfundat, simţind parcă din instinct că se apropie ceva rău. Băiatul oftă :

— Nu-mi place la Christminster. Casele alea mari şi vechi sînt temniţe ?

— Nu, colegii, răspunse Jude ; colegii în care poate ai să înveţi şi tu odată.

— Mai bine nu ! spuse băiatul.

— Să mai încercăm o dată, propuse Sue. O să mă înfăşor mai strîns în manta... Să vii din Kennetbridge aici înseamnă să porneşti de la Ana la Caiafa !... Cum arăt acum, dragă ?

— Acum nu mai poate observa nimeni, spuse Jude.

Mai găsiră o casă de închiriat şi încercară pentru a treia oară. Femeia de aci se arătă mai binevoitoare, dar nu avea prea mult loc liber şi se învoia s-o primească numai pe Sue cu copiii, dacă soţul ei se putea adăposti în altă parte. De nevoie, se împăcară cu această rînduială, ca să nu fie siliţi a prelungi căutarea pînă noaptea tîrziu. Ajunseră la înţelegere cu

femeia, deşi preţul cerut de ea era cam pipărat pentru punga lor. Dar nu-şi puteau permite să cîrtească înainte ca Jude să fi avut timp să-şi găsească un adăpost de durată. La etajul al doilea, în fundul casei, Sue luă în stăpînire o odaie, din care se deschidea o cămăruţă pentru copii. Jude rămase ca să bea un ceai şi avu plăcerea să descopere că fereastra privea spre spatele unui alt colegiu. După ce-i sărută pe toţi patru, se duse să-şi facă rost de cîteva obiecte trebuincioase şi să-şi găsească un adăpost.

După plecarea lui, gazda urcă pentru a sta puţin la taifas cu Sue şi a afla cîte ceva despre istoria familiei pe care o adăpostea. Sue nu se pricepea să vorbească în doi peri, şi după ce mărturisi cîte ceva despre greutăţile lor din urmă şi despre viaţa lor nomadă tresări de uimire cînd o auzi pe proprietăreasă întrebînd pe neaşteptate :

— Sînteţi într-adevăr măritată ?

Sue şovăi apoi, lăsîndu-se tîrîtă de întîia pornire spuse femeii că atît soţul ei cît şi ea fuseseră nefericiţi în prima lor căsătorie, după care, îngroziţi la gîndul unei noi legături definitive şi de teamă ca dragostea să nu le fie ucisă prin condiţiile contractului, dar dorind totuşi să rămînă împreună, nu găsiseră pur şi simplu destul curaj ca să repete ceremonia, măcar că încercaseră de două sau trei ori. Aşa încît, cu toate că în înţelesul pe care-l dădea ea — Sue — cuvintelor era o femeie măritată, după părerea gazdei nu era.

Gazda, care părea stînjenită, coborî scările. Sue rămase visătoare lîngă fereastră, cu ochii la ploaia de afară. Reculegerea îi fu întreruptă de zgomotul ce însoţea intrarea unui om în casă, apoi de un glas de bărbat şi de altul de femeie, venind din coridorul de dedesubt. Se întorsese soţul gazdei, şi femeia îi vorbea despre sosirea chiriaşilor în lipsa lui.

Deodată, omul ridică glasul a supărare.

— Dar ce nevoie avem aici de o asemenea femeie? Şi poate şi de o naştere !... Nu ţi-am spus că nu vreau copii în casă ? Am zugrăvit antreul şi scările ca să le strice ei lovind cu picioarele ? Ar fi trebuit să-ţi dai seama, cînd i-ai văzut venind cum au venit, că nu e lucru curat cu ei. Să primeşti o familie întreagă, cînd eu ţi-am spus să închiriezi unui bărbat singur !

Femeia explica mai departe, dar pare-se că bărbatul o ţinea una şi bună, pentru că în curînd se auzi o bătaie în uşa lui Sue şi se arătă gazda.

— Îmi pare rău, dar trebuie să vă spun, doamnă, că nu vă pot închiria camera pentru o săptămînă. Bărbatul meu se împotriveşte, aşa încît trebuie să vă rog să plecaţi. N-am nimic împotrivă să înnoptaţi aici, fiindcă se înserează, dar aş fi bucuroasă dac-aţi pleca mîine dis-de-dimineaţă.

Deşi ştia că are dreptul să locuiască o săptămînă în camera aceea, Sue, nedorind să producă vrajbă între nevastă şi bărbat, spuse că are să plece aşa cum i se cere. După ce gazda coborî, Sue mai privi o dată pe fereastră. Văzînd că ploaia se oprise, propuse bă-

iatului ca, după culcarea celor mici, ei doi să iasă împreună, în cautarea altei locuințe, pe care s-o arvunească pentru ca să nu mai bată și a doua zi drumurile.

Așa încît, în loc să desfacă bagajele, care tocmai sosiseră, trimise fiind de Jude din gară, începură să colinde străzile încă ude, dar plăcute. Sue era hotărîtă să nu-și mai amărască bărbatul cu vestea că fusese silită să părăsească locuința, atîta timp cît avea poate și el necazuri cu găsirea unui adăpost. În tovărășia băiatului, rătăci dintr-o stradă într-alta, dar, deși își încercă norocul în vreo douăsprezece case, îi mergea mult mai prost acum, că era singură, decît cînd o însoțise Jude. Nu putu obține de la nimeni făgăduiala unei camere pentru a doua zi. Toți proprietarii se uitau pieziș la femeia și la copilul care căutau adăpost pe întuneric.

— N-ar fi trebuit să mă nasc, nu-i așa? întrebă băiatul, cu glas neîncrezător.

Frîntă de oboseală, Sue se înapoie în casa în care era nedorită, dar unde găsea cel puțin un adăpost vremelnic. În lipsa ei, Jude trecuse și-și lăsase adresa; știindu-l încă atît de slăbit, Sue rămase la hotărîrea de a nu-l tulbura pînă a doua zi.

II

Sue şedea cu ochii aţintiţi în duşumeaua goală. Casa era ceva mai răsărită decît un bordei — dintre cele clădite pe vremuri înăuntrul zidurilor oraşului. Privi apoi afară prin fereastra fără perdele. În faţă, nu departe, zidurile exterioare ale Colegiului Sarcophagus — tăcute, negre, oarbe — aruncau umbra a patru veacuri de bigotism şi ruină peste odaia strîmtă în care locuia Sue, oprind lumina lunii în timpul nopţii şi a soarelui ziua. Dincolo de acest colegiu putea fi zărită silueta Colegiului Rubric, şi ceva mai departe, turnurile unui al treilea. Se gîndea cît de ciudată poate fi înrîurirea unei pasiuni supreme asupra cugetului unui om simplu, de vreme ce o asemenea patimă îl împinsese pe Jude, care-i iubea cu atîta duioşie pe ea şi pe copii, să-i statornicească în coclaurile astea jalnice, numai pentru că el mai era încă pradă nălucirii lui. Nici acum încă nu auzea el deslușit refuzul îngheţat cu care zidurile acelea savante răspundeau chemării lui.

Neputința de a găsi o altă locuință și faptul că în aceasta nu era loc pentru tatăl lui îl zguduiseră adînc pe băiat ; părea stăpînit de o spaimă apăsătoare și tăcută. Rupse tăcerea cu cuvintele :

— Mamă, *ce* o să facem mîine ?

— Nu știu, răspunse cu deznădejde Sue. Mă tem că toate astea o să-l necăjească pe taică-tău.

— Aș vrea să-l văd pe tata sănătos și să fie loc și pentru el aici ! Atunci, totul ar fi mai simplu. Bietul tata !

— Da, ar fi mai simplu.

— Pot să fac și eu ceva ?

— Nu ! E numai necaz, vrăjmășie și suferință pe lumea asta !

— Tata a plecat ca să avem loc noi copiii, nu-i așa ?

— În parte.

— Ar fi mai bine să nu mai fim noi pe lume, nu-i așa ?

— Aproape c-ar fi, dragul meu !

— Tot din cauza noastră, a copiilor, nu poți tu să găsești locuință bună ?

— Da, unii oameni nu vor copii în casă.

— Dar dacă copiii aduc atîtea necazuri, de ce mai au oamenii copii ?

— Păi, pentru că e o lege a naturii.

— Dar noi nu cerem să ne naștem.

— Nu, firește.

— Și cu mine-i și mai rău, pentru că tu nu ești mama mea adevărată și nu te silea nimeni să mă

primești dacă nu voiai! N-ar fi trebuit să vin la tine — ăsta-i adevărul adevărat! Și-n Australia încurcam oamenii, și aici la fel. Tare-aș fi vrut să nu mă fi născut!

— N-ai avut încotro, dragul meu.

— Cred că ori de cîte ori se nasc copii nedoriți ar trebui omoriți pe loc, înainte să capete suflet. Să nu li se dea voie să crească și să umble!

Sue nu răspunse. Se întreba cu inima îndoită cum trebuie să se poarte cu acest copil, care avea prea multă minte.

În cele din urmă, ajunse la concluzia că, în măsura în care împrejurările o îngăduiau, trebuia să fie cinstită și sinceră cu un copil care lua parte la necazurile ei ca un prieten vîrstnic.

— Curînd o să mai fie unul în familia noastră, spuse ea cu șovăială în glas.

— Cum așa?

— O să mai fie un micuț.

— Ce? Băiatul sări minios în picioare. Doamne, mamă, doar nu tu l-ai cerut, ai și așa destule necazuri cu cîți sîntem!

— Da, îmi pare rău că trebuie s-o recunosc! murmură Sue, căreia îi străluceau ochii din pricina lacrimilor prinse în gene.

Băiatul izbucni în plîns.

— Nici nu-ți pasă, nici nu-ți pasă! strigă el cu amară imputare. Cum ai *putut* mamă, să fii atît de păcătoasă și de crudă? N-ar fi trebuit s-o faci înainte ca lucrurile să se mai îndrepte, și-apoi să se în-

sănătoşească ! Ai să aduci necazuri *şi mai mari* pe capul nostru ! N-avem loc, tata e silit să plece, pe noi ne azvîrle mîine afară, şi tu o să mai ai unul în curînd ! Anume ai făcut-o, anume, anume !

Măsura odaia în lung şi-n lat, plîngînd în hohote.

— *Trebuie, trebuie* să mă ierţi, micul meu Jude ! se apără ea, în timp ce pieptul i se zbătea ca şi al băiatului. Nu pot să-ţi explic acum — o să-ţi spun cînd ai să fii mai mare. Pare într-adevăr că aş fi făcut-o înadins, acum, că avem atîtea greutăţi ! Nu pot să-ţi explic, dragul meu ! Dar n-a fost chiar, chiar înadins ! N-am avut încotro, n-am putut...

— Ba da, înadins ai făcut-o, trebuia să fi putut ! Fiindcă cine ar putea să se amestece, în felul ăsta, în viaţa noastră dacă n-ai vrea tu ? N-o să te iert niciodată, niciodată ! Niciodată n-o să mai cred că ţii la mine, sau la tata, sau la oricare dintre noi !

Se retrase în cămăruţa de lîngă odaia ei, în cămăruţa pe a cărei duşumea fusese încropit un culcuş. De acolo Sue îl auzi spunînd : „Dacă n-am mai fi noi copiii, ar scăpa de toate necazurile".

— Să nu-ţi treacă prin minte una ca asta, strigă Sue destul de poruncitor. Culcă-te acum !

În dimineaţa următoare, Sue se trezi puţin după ora şase. Hotărî să se scoale şi să se repeadă încă înainte de micul dejun la hanul unde urma Jude să înnopteze, ca să-i povestească cele întîmplate pînă a apuca el să iasă din casă. Se sculă încetişor, ca să nu tulbure somnul copiilor, pe care-i ştia istoviţi după eforturile din ajun.

Îl găsi pe Jude la micul dejun, în hanul mizer pe care şi-l alesese drept adăpost pentru a compensa cheltuielile impuse de locuinţa ei ; ea îl înştiinţă că se află iarăşi pe drumuri. Toată noaptea, îi spuse Jude, fusese îngrijorat din pricina ei. Dar acum era dimineaţă, şi obligaţia de a părăsi locuinţa nu mai părea chiar aşa o pacoste, cum păruse în seara din ajun. Nici chiar faptul că nu izbutise să găsească altă casă n-o mai mîhnea pe Sue atît de rău ca la început. Jude era şi el de părere că n-are rost ca Sue să stăruie asupra dreptului de a rămîne o săptămînă în locuinţa în care se mutase şi că e bine să ia numaidecît măsuri în vederea mutării.

— Trebuie să vă mutaţi cu toţii în hanul ăsta pentru o zi două, spuse el. Ştiu că e un loc nepotrivit şi că pentru copii n-o să fie chiar atît de plăcut, dar astfel vom avea răgaz să căutăm prin împrejurimi. În suburbii sînt locuinţe din belşug — de pildă în vechiul meu cartier, Beersheba. Acum, că eşti aici, ia micul dejun cu mine, porumbiţa mea. Eşti sigură că te simţi bine ? Avem destul timp să ne întoarcem şi să pregătim mîncarea copiilor înainte ca ei să se trezească. De fapt, vin şi eu cu tine.

Sue împărţi cu Jude o gustare grăbită, şi după un sfert de ceas porniră împreună, hotărîţi să părăsească numaidecît prearespectabila locuinţă în care se mutase Sue. Cînd ajunseră acolo şi după ce urcară scările, Sue descoperi că în cămăruţa copiilor e linişte deplină. Cu glas temător, o rugă pe gazdă să binevoiască a le aduce un ceainic şi ceva de mîncare pen-

tru micul dejun. De îndată ce treaba fu — de voie, de nevoie — îndeplinită, Sue puse în ceainicul cu apă clocotită două ouă pe care le adusese cu ea. Îi ceru apoi lui Jude să aibă grijă de ele, fiindcă sînt pentru gustarea celor mici, iar ea se duse să-i cheme, ceasurile fiind aproape opt şi jumătate.

Jude stătea aplecat, cu ceasul în mînă, deasupra ceainicului şi păzea ouăle, cu spatele spre cămăruţa în care dormeau copiii. Ţipătul lui Sue îl făcu să se întoarcă brusc. Văzu că uşa odăii, sau mai degrabă a cămăruţei, uşă care se urnise greu din balamale cînd o împinsese Sue, era larg deschisă, şi pe Sue o văzu prăbuşită, chiar în prag. Repezindu-se ca s-o ridice, îşi aruncă ochii spre culcuşul mic aşternut pe scînduri şi nu văzu nici urmă de copil înăuntru. Înnebunit, ocoli odaia cu privirile. În spatele uşii se aflau înfipte două cîrlige pentru agăţat haine, şi de ele atîrnau, cu cîte-o sfoară de împachetat în jurul gîtului, cei doi copii mai mici, iar puţin mai departe atîrna, spînzurat în acelaşi fel, trupul micului Jude. Un scaun răsturnat se afla lîngă băiatul cel mare, ai cărui ochi sticloşi priveau pieziş spre odaia lor; ochii fetiţei şi ai băiatului celui mic erau închişi.

Pe jumătate paralizat de această privelişte monstruos de stranie, o lăsă pe Sue să zacă mai departe pe jos, iar el tăie cu briceagul sforile şi-i aruncă pe copii pe pat; atingerea de o clipă a trupurilor lor păru să-i spună că sînt morţi. O ridică pe Sue, care leşinase, şi o lungi pe patul din cealaltă odaie; apoi se

duse, cu răsuflarea tăiată, s-o cheme pe gazdă și alergă după medic.

Cînd Jude se întoarse, Sue își venise în fire. Cele două femei neputincioase, aplecate deasupra copiilor și făcînd sforțări înnebunite pentru a-i readuce în simțiri, laolaltă cu cele trei cadavre micuțe, alcătuiau o scenă care răsturnă stăpînirea de sine a lui Jude. Medicul cel mai apropiat care putuse fi găsit intră și el, dar, așa cum prevăzuse Jude, prezența lui era de prisos. Copiii nu mai puteau fi salvați, fiindcă deși trupurile de-abia li se răciseră, se bănuia că atîrnaseră spînzurați mai bine de-o oră. Presupunerea care avea să încolțească în mintea părinților mai tîrziu, atunci cînd s-au simțit în stare să judece, a fost că băiatul cel mare trezindu-se o căutase pe Sue în odaia vecină, și negăsind-o căzuse pradă unei grave crize de deznădejde, pricinuită de răsunetul în firea lui bolnăvicioasă a întîmplărilor și știrii din ajun. De altfel, găsiră pe jos o bucată de hîrtie cu următoarele cuvinte, așternute de mîna băiatului cu un capăt de creion pe care-l purta mereu asupra lui.

„Făcut pentru că sîntem prea mulți."

La vederea acestor slove, nervii lui Sue cedară. O dată cu încredințarea cumplită că vorbele spuse de ea băiatului fuseseră cauza principală a tragediei, pe Sue începură s-o scuture niște convulsii care nu mai încetau. O duseră, împotriva voinței ei, într-o odaie de la etajul de jos ; zăcu aci, cu trupul ei gingaș zguduit de spasme și cu ochii ațintiți în tavan, în timp ce gazda se ostenea zadarnic s-o liniștească.

Din odaia aceasta se auzea mişcarea de sus. Sue ceru să urce înapoi şi n-o putură ţine pe loc decît încredinţînd-o că, dacă mai există vreo speranţă, prezenţa ei ar putea dăuna şi amintindu-i-se totodată că are datoria să aibă grijă de ea ca să nu primejduiască o nouă viaţă. Punea fără încetare întrebări, pînă cînd, într-un tîrziu, Jude coborî şi-i spuse că nu mai este nici o speranţă. De îndată ce se simţi în stare să vorbească, Sue îl înştiinţă despre cele spuse de ea băiatului şi-i împărtăşi convingerea că vina pentru cele întîmplate o poartă ea.

— Nu, făcu Jude. I-a stat în fire să facă ce-a făcut. Doctorul a spus că răsar uneori printre noi astfel de copii — copii de un soi necunoscut generaţiei dinainte. Ei reprezintă rezultatul unei noi viziuni asupra vieţii. Copiii ăştia par să vadă toate grozăviile vieţii înainte de a fi destul de vîrstnici pentru a avea puterea să le înfrunte. Zice că e începutul dorinţei universale, care nu va întîrzia să se ivească, de a nu mai trăi. E un om cu idei înaintate doctorul ăsta, numai că nu ştie să aducă mîngîiere...

Jude îşi stăpînise durerea de dragul lui Sue, dar acum se simţea şi el doborît. Prăbuşirea lui o sili pe Sue la eforturi de înţelegere care o făcură să mai uite puţin de remuşcările ce-o sfîşiau. După ce toată lumea plecă, i se dădu voie să vadă copiii.

Pe faţa băiatului ce citea toată istoria lor. Se concentraseră pe obrazul acela mic tot nenorocul şi toată tristeţea care întunecaseră prima căsătorie a lui Jude, împreună cu toate accidentele, greşelile şi temerile

celei de-a doua. Copilul acela era punctul lor nodal, focarul, chintesența. Nechibzuința părinților îl făcuse pe copil să geamă, nepotrivirile dintre ei îl făcuseră să tremure, nenorocirile ce se abătuseră asupra lor îl făcuseră să moară.

După ce tăcerea se așternu din nou peste casă, iar ei nu mai avură nimic altceva de făcut decît să aștepte ancheta comisarului, un glas puternic, înăbușit și grav zgudui încăperea, venind de după zidurile groase din spate.

— Ce-i asta ? întrebă Sue, încetînd timp de-o clipă să mai răsufle gîfîit.

— E orga de la capela colegiului. Pesemne că organistul studiase. Este imnul celui de-a șaptezecișitreilea psalm : „Cu adevărat bun este Dumnezeu către Israel".

Sue începu să hohotească din nou :

— Copilașii mei ! Ei n-au făcut nici un rău. De ce a trebuit să piară ei, și nu eu ?

Urmă o altă tăcere, ruptă într-un tîrziu de doi oameni care vorbeau undeva afară.

— Cu siguranță că despre noi vorbesc, gemu Sue. Ne-am făcut de ocară față de lume, față de îngeri, față de oameni !

Jude ciuli urechile.

— Nu, nu vorbesc despre noi, spuse el Sînt doi clerici cu păreri deosebite, care discută chestiunea Orientului !

Se lăsă o nouă tăcere, pînă cînd pe ea o cuprinse o nestăpînită criză de deznădejde.

— Există o forță în afara noastră care spune: „Nu aveți voie!“ Mai întîi a spus: „Nu ai voie să înveți!“ Pe urmă: „Nu ai voie să lucrezi!“ Acum spune: „Nu ai voie să iubești!“

El încercă s-o liniștească:

— E crud ce spui tu, draga mea.

— Dar e adevărat.

Mai zăboviră un timp, apoi Sue se întoarse în odaia ei. Nu îngădui să fie luate de acolo rochița, ghetuțele, ciorapii celui mic. În clipa morții copilului stăteau toate întinse pe scaun, și Jude ar fi dorit s-o scutească de vederea lor. Dar, ori de cîte ori se atingea de ele, Sue îl ruga să le lase la locul lor, iar cînd proprietăreasa încercă să le strîngă, avu o izbucnire aproape sălbatică.

Jude se temea de tăcerile ei apatice aproape mai mult decît de izbucnirile ei.

— De ce nu-mi vorbești, Jude? strigă ea după una din aceste crize. Nu întoarce fața de la mine! Nu pot să *sufăr* singurătatea care mă cuprinde cînd nu sînt sub privirile tale.

— Uite, dragă, sînt aici, spuse el, lipindu-și fața de fața ei.

— Da... Scumpul meu prieten, unirea noastră de săvîrșită, contopirea noastră într-o ființă cu un singur suflet e acum pătată de sînge.

— Umbrită de moarte, atîta tot!

— Da, dar de fapt eu l-am asmuțit, deși nu mi dădeam seama ce fac! Am vorbit cu un copil așa cum vorbești cu un om în puterea vîrstei. I-am spus că

lumea e împotriva noastră, că e mai bine să nu mai fii în viață decît să fii cu prețul ăsta ; și el a luat cuvintele mele întocmai I-am mai spus că voi mai avea un copil. L-a răscolit. Vai, ce amarnic m-a mustrat !

— De ce ai făcut asta, Sue ?

— N-aș putea să spun. Pentru că voiam să fiu sinceră. Nu puteam îndura gîndul să-l mint, să-i ascund adevărul vieții. Și totuși, n-am fost sinceră, pentru că, din falsă pudoare, i-am vorbit prea învăluit. De ce am fost doar puțin mai înțeleaptă decît semenele mele, și nu mai înțeleaptă de-a binelea ? De ce nu i-am spus mai bine neadevăruri plăcute decît să-i dezvălui realitatea pe jumătate ? Lipsa mea de stăpînire mă face nici să n-ascund lucrurile, dar nici să nu le dau la iveală !

— În majoritatea cazurilor s-ar fi putut ca planul tău să fie bun, numai că în cazul acesta anume, s-a întîmplat să dea greș. Tot ar fi trebuit să afle, mai devreme sau mai tîrziu.

— Și eu tocmai făceam o rochiță pentru micuțul meu drag ; și acum n-o să-l mai văd niciodată îmbrăcat cu ea și niciodată n-o să-i mai vorbesc !... Mi-s ochii atît de umflați, încît aproape că nici nu văd ; și cînd te gîndești că acum un an și ceva mă socoteam fericită ! Prea ne-am iubit mult și ne-am lăsat în voia unui desăvîrșit egoism în doi ! Ziceam — ți-amintești — că vom face din bucurie o virtute. Eu ziceam că e planul naturii, legea naturii, a sa

raison d'être[1], să ne bucurăm de instinctele pe care ni le-a dăruit, instincte pe care civilizația și-a propus să le înăbușe. Ce lucruri cumplite mai spuneam și eu! Și acum soarta ne-a dat această lovitură de pumnal în spate fiindcă am fost proști și-am crezut natura pe cuvînt!

Se cufundă într-o cugetare tăcută, apoi spuse:

— Poate că e mai bine că s-au prăpădit. Da. Îmi dau seama că așa este. Mai bine să fie seceraţi cît sînt proaspeți decît să apuce să se ofilească în suferință.

— Da, răspunse Jude. Unii spun că cei vîrstnici ar trebui să se bucure cînd le mor urmașii încă de copii.

— Da, dar cei care vorbesc așa nu știu ce înseamnă asta!... O, micuții mei, micuții mei, de ce nu puteți învia? Să zicem că băiatul dorea să scape de viață, fiindcă altfel n-ar fi făcut ce-a făcut. Pentru el nu era lipsit de sens să moară, asta făcea parte doar din tristețea fără leac a firii lui, sărăcuțul! Dar ceilalți — copiii *mei* și ai tăi!

Sue privea din nou spre rochițele atîrnate, spre ciorăpei și ghetuțe, toată ființa ei tremura ca o coardă întinsă.

— Sînt o făptură vrednică de milă, spuse ea, nu sînt bună pentru viața pămîntească, dar nici pentru ceruri nu mai sînt! Tot ce s-a întîmplat m-a scos din minți! Ce-i de făcut?

Se uita țintă la Jude și-l ținea strîns de mînă

---

[1] Rațiunea de a exista (fr.).

— Nu-i nimic de făcut, răspunse el. „Lucrurile sînt așa cum sînt și vor ajunge la dezlegarea care le este sortită."

Ea se opri.

— Da. Cine-a zis asta ? întrebă apăsat.

— O spune corul din *Agamemnon*. De cînd s-a întîmplat nenorocirea, cuvintele astea nu-mi ies din cap.

— Sărmanul meu Jude, ce lipsit ai fost tu de toate! Tu mai mult decît mine, pentru că eu măcar te-am avut pe tine ! Cînd mă gîndesc că ai aflat cuvintele astea citind singur și fără îndrumare și că totuși ești sărac și deznădăjduit !

După astfel de clipe de uitare, fluxul durerii năvălea iarăși asupra ei.

Veniră oficialitățile să cerceteze trupurile, avu loc ancheta și apoi sosi și dimineața tristă a înmormîntării. Relatările din ziare aduseseră la fața locului o mulțime de curioși fără treabă, care așteptau, prefăcîndu-se că numără ferestrele și cărămizile zidurilor. Îndoiala cu privire la natura relațiilor dintre cei doi stimula curiozitatea mulțimii. Sue spusese că-i va urma pe cei mici pînă la groapă, dar în ultima clipă se prăbuși, și sicriele fură scoase pe tăcute din casă, în timp ce ea zăcea culcată. Jude urcă în trăsură, care o luă repede din loc, spre marea ușurare a soțului gazdei. Acesta n-o mai avea acum pe cap decît pe Sue cu bagajele, și nădăjduia să se descotorosească și de ea în aceeași zi, ceva mai tîrziu, eliberîndu-și astfel casa de înnebunitoarea faimă cîștigată în săp-

tămîna din urmă, numai și numai pentru că nevastă-sa avusese ghinionul să primească niște străini. În aceeași după-amiază, omul se sfătui între patru ochi chiar cu proprietarul locuinței ; cei doi se înțeleseră să schimbe numărul casei dacă vor avea neplăceri de pe urma cumplitei tragedii

După ce văzu cele două lădițe — una cu micul Jude, cealaltă cu cei doi micuți — coborîte în pămînt, Jude se grăbi să se înapoieze la Sue. Era tot în odaia ei, și el nu voi s-o mai tulbure. Totuși, fiindcă se simțea neliniștit, reveni pe la orele patru. Gazda, care o credea tot culcată, se întoarse și-i spuse că în odaie nu e nici urmă de Sue. Pălăria și jacheta ei dispăruseră de asemenea : Sue părăsise casa. Jude o porni în goană spre hanul în care înnoptase el. Nici pe acolo nu trecuse. Pe urmă, chibzuind în fel și chip, o porni pe drumul cimitirului. Intră și se îndreptă spre gropile proaspăt săpate. Curioșii, care, atrași de tragedie, ajunseseră pînă la locul îngropăciunii, plecaseră acum cu toții. Un om cu o lopată în mînă încerca să umple cu pămînt groapa celor trei copii ; o femeie, care intrase în groapa pe jumătate umplută, îi oprea brațul cu un gest rugător. Era Sue, ale cărei haine colorate, neînlocuite cu cele de doliu cumpărate de Jude, vorbeau ochiului despre o durere mult mai adîncă decît ar fi putut să exprime convenționalele straie cernite.

— Aruncă pămînt peste ei ! Nu-i dau voie să umple groapa pînă cînd nu-i mai văd o dată pe micuții mei ! țipă ea cu glas sălbatic cînd îl văzu pe Jude.

Vreau să-i mai văd o dată. Zău, Jude, te rog, Jude! Vreau să-i văd! Nu știam c-ai să lași să mi-i ia în timp ce eu dorm! Spuneai că poate o să-i mai văd o dată, înainte să se bată cuiele, și pe urmă nu te-ai ținut de făgăduială și i-ai luat! Vai, Jude, și tu ești crud cu mine!

— Vrea să-i deschid groapa pînă la sicrie, spuse omul cu cazmaua. Se vede cît de colo cînd te uiți la ea c-ar trebui dusă acasă. Parcă nici nu știe ce face, săraca. Acu nu mai pot să-i dezgrop, doamnă. Du-te acasă cu bărbatul dumitale și potolește-te. Mulțumește lui Dumnezeu că-ți dă curînd altul drept mîngîiere.

Dar Sue se ruga mereu:

— Nu pot să-i mai văd o dată — numai o dată? Nu se poate? Doar un picuț, Jude! O să fiu cuminte și n-o să mai ies niciodată din cuvîntul tău, Jude, dacă mă lași! După aceea mă întorc liniștită acasă și n-o să mai cer să-i văd. Nu se poate? De ce nu?

O ținea într-una tot așa. Jude se simțea atît de sfîșiat de durere, încît era gata să încerce a-l îndupleca pe gropar. Dar asta nu putea să-i facă bine lui Sue, ba dimpotrivă, putea să-i înrăutățească starea. Jude își dădu seama că trebuie cu orice chip s-o ducă acasă. O luă cu binișorul, îi șopti cuvinte duioase, o cuprinse cu brațul ca s-o sprijine, pînă cînd ea ceda fără împotrivire și se lăsă scoasă din cimitir.

El ar fi vrut s-o urce într-o brișcă, dar, fiindcă erau siliți să facă economie, Sue se împotrivi, așa încît merseră încet pe jos, Jude cu panglică de doliu,

ea îmbrăcată în roşu şi cafeniu. Ar fi trebuit să caute, chiar în după-amiaza aceea, o locuinţă nouă, dar Jude îşi dădu seama că e cu neputinţă ; intrară, aşadar, în casa pe care acum o urau. Pe Sue durerile o siliră să intre în pat, şi medicul fu numaidecît chemat.

Toată seara, Jude aşteptă jos. Tîrziu i se aduse vestea că se născuse un copil prematur şi că acesta, ca şi ceilalţi, nu era decît un cadavru.

III

Sue era în convalescență, deși nădăjduise să moară, iar Jude căpătase din nou de lucru, în vechea lui meserie. Acum aveau altă locuință, înspre cartierul Beersheba, nu departe de Catedrala Sf. Silas.

Ședeau adesea tăcuți, mai conștienți de amenințarea antagonismului direct dintre lucruri decît de împotrivirea lor pasivă și nesimțitoare. În zilele cînd mintea îi pîlpîia ca lumina unei stele, pe Sue o urmăreau năluciri nelămurite și ciudate, cum că lumea seamănă cu o stanță sau o melodie ticluită în vis ; totul părea de o minunată desăvîrșire pentru o gîndire pe jumătate adormită, dar de o deznădăjduită lipsă de noimă pentru o minte pe deplin trează ; își spunea că acea cauză primă lucra orbește, asemenea unui somnambul, și nu cu chibzuială, ca un înțelept ; că atunci cînd fuseseră plăsmuite vicisitudinile de pe acest pămînt nici nu părea să fi fost plănuită o asemenea dezvoltare a unei receptivități emoționale la creaturile supuse acestor vicisitudini, de felul aceleia dobîndite de omenirea gînditoare și educată. Dar sufe-

rința te face să vezi forțele vrăjmașe luînd chip amenințător de om, și acum, aceste idei se preschimbau pentru Sue în sentimentul că Jude și cu ea trebuie să fugă de urmărirea unui prigonitor.

— Trebuie să ne supunem, se tînguia ea. Toată străvechea mînie a puterii de sus s-a descărcat asupra noastră, sărmanele ei creaturi, și noi trebuie să ne supunem. Nu există alegere. Trebuie. N-are rost să ne luptăm cu Dumnezeu.

— Ne luptăm doar cu omul și cu niște împrejurări fără înțeles, spunea Jude.

— Adevărat! murmură ea. Ce-mi mai trece prin gînd! Am ajuns superstițioasă ca o sălbatică. Dar oricare ne-ar fi dușmanul, mie mi-a frînt cerbicia. Nu mi-a mai rămas putere să lupt și nici să întreprind ceva. Sînt înfrîntă, înfrîntă!... „Am devenit un spectacol — pentru lume, pentru îngeri, pentru oameni." Asta-mi spun acum mereu.

— Și eu simt la fel!

— Ce-o să ne facem? E drept, acum ai de lucru; dar nu uita: poate doar pentru că povestea noastră și legătura dintre noi nu sînt peste tot cunoscute... Poate că dacă s-ar ști că nu sîntem legal căsătoriți te-ar da afară din slujbă, ca la Aldbrickham!

— N-aș crede. Poate că n-ar face-o. Oricum, cred că ar trebui să legalizăm căsătoria, de îndată ce tu vei fi în stare să ieși din casă.

— Crezi c-ar trebui?

— Bineînțeles.

Jude căzu pe gînduri.

— În ultima vreme, spuse, mi s-a părut c-aș face parte din ceata numeroasă a bărbaților de care virtuoșii se feresc — bărbații numiți seducători. Cînd mă gîndesc, sînt uluit. Nu mi-am dat seama de asta și nici că-ți fac vreun rău ție, pe care te iubesc mai mult decît pe mine însumi. Și totuși, *sînt* din tagma acelor bărbați ! Mă întreb dacă în rîndurile acestora mai există și alte ființe legate la ochi, alți oameni atît de simpli ca mine... Da, Sue, ăsta sînt eu. Te-am sedus... Erai un tip aparte, o făptură aleasă, pe care natura o plăsmuise pentru a rămîne neatinsă. Și eu nu te-am putut lăsa în pace !

— Nu, nu, Jude ! spuse ea repezit. Nu te învinovăți pentru ceea ce nu ești. Dacă merită cineva să fie învinuit, eu sînt aceea.

— Te-am încurajat în hotărîrea ta de a-l părăsi pe Phillotson ; de n-aș fi fost eu, poate că n-ai fi stăruit atît pe lîngă el să te lase să pleci.

— Ba tot atîta aș fi stăruit. Cît despre noi, faptul că nu ne-am înlănțuit printr-un contract legal este trăsătura salvatoare a legăturii noastre. Prin asta ne-am ferit să pîngărim solemnitatea primelor noastre căsătorii.

— Solemnitatea ?

Jude o privea cu oarecare mirare, dîndu-și seama că n-o mai are în față pe Sue de pe vremuri.

— Da, spuse ea cu un tremur ușor în glas. M-au bîntuit spaime cumplite, m-a chinuit cumplit conștiința atitudinii mele sfidătoare. M-am gîndit că mai sînt încă nevasta lui !

— A cui ?

— A lui Richard.

— Doamne-Dumnezeule, draga mea ! Dar de ce ?

— Nu pot să-ţi explic ! Mă bate gîndul ăsta mereu.

— Din pricina slăbiciunii — e o închipuire bolnavă, fără rost şi fără noimă. N-o lăsa să te tulbure.

Sue oftă adînc.

În chip de compensaţie parcă pentru asemenea convorbiri, se ivise o îmbunătăţire a situaţiei lor băneşti, fapt care într-un moment trecut al experienţei lor comune i-ar fi bucurat. Cu totul pe neaşteptate, Jude găsise, chiar îndată după sosirea în oraş, o slujbă bună în vechea lui meserie, şi afară de asta, vara se arăta prielnică sănătăţii lui şubrede. În aparenţă, zilele lui se scurgeau cu acea monotonie care după o nenorocire constituie o adevărată binefacere. Oamenii păreau să fi uitat că o luase vreodată razna. Acum se căţăra zilnic pe zidurile şi pe bordurile de piatră de sub acoperişurile colegiilor în care n-avea să păşească niciodată şi restaura ornamentele de piatră fărîmiţate ale ferestrelor cu arcade şi colonete prin care n-avea să privească niciodată ; totul ca şi cum nici n-ar fi cunoscut vreodată dorinţa de a face altceva.

Se schimbase totuşi ceva în el ; acum se ducea rar la biserică să asculte vreo slujbă. Un lucru îl tulbura mai mult decît orice : anume că, de la tragedia care-i lovise din punct de vedere moral, Sue şi cu el o apucaseră în direcţii opuse ; întîmplările care lărgiseră înţelegerea lui despre viaţă, legi, obiceiuri, dogme nu înrîuriseră în acelaşi chip concepţiile ei. Sue nu mai

era aceeaşi ca în zilele cînd mintea ei însetată de independenţă trecea ca o flacără uşoară peste convenţii şi formalităţi, pe care Jude pe atunci le respecta, pentru a le nesocoti acum.

Într-o anume seară de duminică, Jude se întoarse acasă destul de tîrziu. Ea nu era acasă, dar se înapoie curînd. Lui Jude i se păru tăcută şi gînditoare.

— La ce te gîndeşti, soţioara mea ? o întrebă curios.

— N-aş putea să-ţi spun foarte lămurit ! Mă gîndeam că în drumul pe care l-am străbătut pînă acum tu şi cu mine ne-am dovedit egoişti, nepăsători, chiar lipsiţi de pietate. Viaţa noastră a fost o zadarnică strădanie spre propria noastră desfătare. Dar jertfa de sine e un lucru care duce mai sus. Ar trebui să ne canonim trupurile — trupul ăsta păcătos, blestemul lui Adam !

— Sue ! murmură el. Ce te-a apucat ?

— Ar trebui să ne jertfim fără încetare pe altarul datoriei ! Dar eu m-am încrîncenat mereu să fac doar ce mi-a plăcut mie. Am meritat pedeapsa pe care am primit-o ! Aş vrea să smulgă cineva răul din mine, să mă izbăvească de greşelile mele cumplite, de purtările mele păcătoase !

— Sue, iubita mea în suferinţă, nu există nici urmă de femeie păcătoasă în tine. Instinctele tale fireşti sînt cum nu se poate mai sănătoase ; poate nu chiar atît de pătimaşe cum mi-aş fi dorit eu, dar bune şi fermecătoare şi curate. Şi, după cum ţi-am mai spus, eşti cea mai eterică, cea mai puţin senzuală femeie din

cîte am cunoscut şi totuşi nu lipsită de feminitate. De ce eşti atît de schimbată în vorbă? N-am fost egoişti decît atunci cînd nimeni n-ar fi avut nimic de cîştigat dac-am fi fost altfel. Nu spuneai tu că firea omenească este nobilă şi răbdătoare, nu josnică şi coruptă? Şi, pînă la urmă, am ajuns şi eu să cred că spui adevărul. Şi acum priveşti lucrurile astea cu atîta umilinţă!

— Îmi doresc o inimă smerită şi un cuget plin de căinţă; şi încă niciodată n-am avut parte de aceste simţăminte.

— Ai fost neînfricată şi în gînd şi în simţire şi ai meritat mai multă admiraţie decît ţi-am putut oferi eu. Pe vremea aceea eram prea stăpînit de dogme înguste ca să te pot înţelege.

— Să nu mai spui asta, Jude! Aş dori ca fiecare dintre cuvintele şi gîndurile mele neînfricate să poată fi smulse din istoria mea. Să te lepezi de tine — asta-i totul! Nu mă pot umili îndeajuns. Mi-ar plăcea să mă înţep de sus pînă jos cu spini, ca să iasă, prin sîngerare, răutatea din mine!

— Taci! spuse el, strîngînd la piept capul ei mic, aşa cum ar fi strîns capul unui copil. Nenorocirea te-a adus aici! Remuşcarea asta nu ţi se potriveşte ţie, senzitiva mea plantă, ci ticăloşilor de pe acest pămînt, care n-o simt niciodată.

— N-ar trebui să stau aşa, murmură ea, după ce rămăsese timp îndelungat lipită de el.

— De ce nu?

— E un semn de slăbiciune.

— O ţii una şi bună ! Dar poate fi ceva mai frumos pe lumea asta decît să ne iubim unul pe altul ?

— Da. Depinde ce fel de iubire ; şi iubirea ta, a noastră, nu e cea bună.

— Dar nici eu nu vreau să mai rămînă aşa, Sue ! Hai spune, cînd vrei să sfinţim căsătoria noastră într-o biserică ?

Ea se opri şi ridică ochii stînjenită.

— Niciodată, şopti.

Necunoscîndu-i gîndul întreg, Jude primi cu seninătate vorbele ei şi nu-i răspunse. În cele cîteva minute de tăcere care urmară, el o crezu adormită. Cînd îi vorbi totuşi în şoaptă, îşi dădu seama că ea fusese trează tot timpul. Sue îşi îndreptă spatele şi oftă.

— Stăruie în seara astă în jurul tău un parfum ciudat, o atmosferă greu de descris, Sue, spuse el. Nu numai la figurat, ci chiar în hainele tale. Un soi de mireasmă vegetală, care mi se pare cunoscută, dar de care totuşi nu-mi pot aminti.

— E tămîie.

— Tămîie ?

— Am fost la slujba de la St. Silas şi am stat în aburi de tămîie.

— A, la St. Silas.

— Da. Mă duc uneori acolo.

— Adevărat ? Te duci acolo ?

— Vezi tu, Jude, e atît de pustiu aici în dimineţile cînd tu eşti plecat la lucru şi eu stau şi mă gîndesc şi iar mă gîndesc la...

Se opri, pînă cînd simți că poate birui nodul din gîtlej.

— Bine, desigur, n-am nimic împotrivă. Numai că e atît de ciudat din partea ta ! Habar n-au credincioșii ce soi de ființă se află printre ei.

— Ce vrei să spui, Jude ?

— Păi, o necredincioasă, ca să spunem lucrurilor pe nume.

— Cum poți să mă îndurerezi în halul ăsta, Jude, cînd știi cît sufăr ? Știu că n-o faci cu bună-știință. Dar n-ar trebui să spui una ca asta.

— N-o să mai spun. Dar sînt foarte mirat.

— Uite, vreau să-ți spun altceva, Jude. N-ai să te superi, nu-i așa ? M-am gîndit mult la asta de cînd mi-au murit micuții. Nu cred c-ar trebui de acum înainte să-ți mai fiu soție — sau ca și soție.

— Cum asta ? Dar *ești !*

— Din punctul tău de vedere ; dar...

— Firește, ne-am temut de ceremonie, și mulți alții ar fi procedat la fel în locul nostru, avînd temeiuri atît de puternice ca ale noastre. Dar experiența ne-a dovedit cît de greșit ne-am judecat pe noi înșine și cît de tare ne-am exagerat slăbiciunile ; și, de vreme ce tu ai început să cinstești riturile și ceremoniile, așa cum se pare, mă mir că nu ceri s-o săvîrșim de îndată și pe asta. E sigur, Sue, mi-*ești* soție în toate privințele, numai în ochii legii nu. Ce voiai să spui prin cuvintele de adineauri ?

— Nu cred că sînt !

— Nu ? Dar să presupunem că am fi trecut şi prin ceremonia cu pricina. Atunci ai fi simţit că eşti ?

— Nici chiar atunci n-aş fi simţit că-ţi sînt soţie. M-aş fi simţit încă şi mai prost decît mă simt acum.

— De ce oare, în numele a tot ce este păcătos pe lume, draga mea ?

— Pentru că sînt a lui Richard.

— A, mi-ai mai pomenit şi înainte de trăsnaia asta !

— Atunci era doar o părere, dar pe măsură ce trece timpul mă simt din ce în ce mai încredinţată că sînt a lui sau a nimănui.

— Doamne-Dumnezeule, cum schimbăm rolurile între noi !

— Da. Poate că da.

Cîteva zile mai tîrziu, într-un asfinţit de vară, şedeau în aceeaşi odăiţă de jos, cînd auziră o bătaie în uşa de intrare a casei tîmplarului la care locuiau, şi după cîteva clipe un ciocănit în uşa odăii lor. Înainte să apuce ei a deschide uşa, o deschise vizitatorul. O siluetă de femeie apăru în încăpere.

— Domnul Fawley este aici ?

În timp ce Jude răspunse mecanic : „Da", tresăriră amîndoi, căci glasul era al Arabellei.

Jude o pofti ceremonios să intre, şi ea se aşeză pe banca de sub fereastră, de unde îi puteau deslusi silueta, profilată împotriva luminii, fără să-i poată zări însă nici o trăsătură care să le îngăduie a-şi da seama cum arată. Totuşi, ceva părea să spună că fe-

meia n-o duce chiar atît de bine şi nici atît de împopotonată nu era ca-n vremea cînd trăia Cartlett.

Cei trei încercară să încropească o discuţie în legătură cu tragedia despre care Jude socotise de datoria lui s-o informeze numaidecît pe Arabella, măcar că ea nu dăduse nici un răspuns scrisorii lui.

— Chiar acum vin de la cimitir, spuse ea. M-am interesat şi am găsit mormîntul copilului. La înmormîntare n-am putut veni, dar îţi mulţumesc totuşi că m-ai chemat. Am citit totul în ziare şi am simţit că prezenţa mea nu este dorită. Nu, n-am putut veni la înmormîntare, repetă Arabella, care, nefiind în stare să nimerească atitudinea ideală cerută de atmosfera de catastrofă, dibuia, spunînd de mai multe ori acelaşi lucru. Sînt bucuroasă că am găsit mormîntul. Şi cum asta ţi-este meseria, Jude, ai să fii tu în stare să le faci o piatră frumoasă.

— Am să le cioplesc o piatră, spuse Jude mohorît.

— Era copilul meu şi e firesc să fiu mîhnită.

— Nădăjduiesc. Şi noi la fel simţim.

— Pentru ceilalţi, care nu erau ai mei, n-am simţit la fel, după cum e şi firesc.

— Bineînţeles !

Din colţul întunecat în care şedea Sue se auzi un suspin.

— De multe ori mi-am dorit să-l am pe lîngă mine, vorbi mai departe doamna Cartlett. Poate că atunci nu s-ar fi întîmplat ! Dar, firește, nu voiam să-l smulg nevestei tale.

— Nu sînt nevasta lui, se auzi dinspre Sue.

Izbit pe neașteptate de cuvintele ei, Jude amuți.

— Te rog din suflet să mă ierți, spuse Arabella. Credeam că ești.

După sunetul glasului ei, Jude înțelese că vorbele pe care tocmai le rostise Sue erau pătrunse de noile ei idei mistice. Firește însă că Arabellei îi scăpă totul în afară de înțelesul lor neîndoielnic. După ce încercă să se arate zguduită de mărturisirea lui Sue, își veni în fire și vorbi mai departe netulburată și fără ocolișuri despre băiatul „ei", pentru care făcea paradă de un doliu ceremonios, liniștitor pentru conștiința ei, deși cît trăise copilul, Arabella nici nu se sinchisise de el. Pomeni de trecut și, tot vorbind, se adresă din nou lui Sue. Nu primi nici un răspuns. Pe nevăzute, Sue părăsise odaia.

— Zice că nu-i nevasta ta ? începu Arabella cu alt glas. Ce i-o fi venit ?

— N-aș putea să-ți spun, i-o reteză Jude.

— De fapt este, nu-i așa ? Așa mi-a spus ea o dată.

— N-am nimic de obiectat la cuvintele ei.

— A, am înțeles ! Ei, dar eu trebuie să plec. Înnoptez aici și mă gîndeam că, după nenorocirea care ne-a lovit pe toți, e de datoria mea să trec pe la voi. Dorm la hanul în care am servit pe vremuri, și mîine mă înapoiez la Alfredston. Tata s-a întors acasă și locuiesc la el.

— S-a întors din Australia ? întrebă Jude cu o curiozitate nu prea aprinsă.

— Da. Nu s-a putut descurca acolo. A dus-o greu. Mama a murit de diz — cum îi zice — în timpul căldurilor, iar tata cu cei doi băieţi mai mici de-abia au izbutit să se întoarcă. Şi-a făcut rost de o căsuţă, nu departe de unde a locuit înainte, şi deocamdată îi duc eu gospodăria.

Fosta soţie a lui Jude păstra un aer stereotip de bună-creştere, chiar şi acum, cînd Sue lipsea din odaie, drept care îşi îngrădi vizita la un număr de minute potrivit cu cea mai deplină respectabilitate. După plecarea ei, Jude, uşurat se duse spre scară şi o strigă pe Sue. Era îngrijorat, fiindcă nu ştia ce i se întîmplase.

Nu primi nici un răspuns. Tîmplarul, proprietarul locuinţei, îi spuse că Sue încă nu se înapoiase. Jude nu înţelegea nimic şi, fiindcă se făcuse tîrziu, absenţa ei îl neliniştea de-a binelea. Tîmplarul îşi chemă nevasta, după presupunerea căreia Sue ar fi putut fi la biserica St. Silas, unde se ducea adesea.

— Dar cu siguranţă că nu la ceasul ăsta din noapte, spuse Jude. Acum e închis.

— Cunoaşte pe cineva care păstrează cheia şi i-o dă, ori de cîte ori doreşte ea.

— De cîtă vreme a căpătat obiceiul ăsta ?

— Cred că doar de cîteva săptămîni.

Jude o apucă într-o doară în direcţia bisericii, de care nu se mai apropiase niciodată din vremea cînd, cu ani în urmă, în epoca ideilor lui mistice de tinereţe, locuise prin preajma ei. Biserica era pustie, dar se vedea că uşa fusese descuiată ; apăsă fără zgomot

clanța și, împingînd ușa înapoi după ce intră, rămase neclintit înăuntrul bisericii. În tăcerea atotcuprinzătoare părea să stăruie un sunet slab, ceva asemănător cu un suspin sau un hohot de plins, care venea din celălalt capăt al clădirii. Cum covorul de pe jos îi înăbușea zgomotul pașilor, Jude înaintă într-acolo prin întunericul tăiat doar de razele palide de lumină ce pătrundeau din noaptea de afară.

Sus, deasupra treptelor altarului, Jude deslușì o uriașă cruce catolică solid construită — la fel de mare, desigur, ca și originalul de care trebuia să amintească. Părea că plutește în aer, prinsă de fire nevăzute ; era încrustată cu pietre prețioase mari, care atunci cînd crucea se legăna ușor cu o mișcare neauzită și abia zărită sclipeau ușor în lumina cîtorva raze ce străbătea de afară. Jos, pe podea, zăcea ceva ca o grămăjoară de haine negre, și de aci venea hohotul repetat auzit de Jude mai înainte. Era Sue, prăbușită pe pardoseală.

— Sue ! șopti el.

I se dezvălui ceva alb ; Sue își ridicase fața.

— Ce, ce treabă ai cu mine aici, Jude ? întrebă ea cu un glas aproape aspru. N-ar fi trebuit să vii ! Am vrut să fiu singură ! De ce ai pătruns pînă aici ?

— Cum poți să mă întrebi ? răspunse el cu un glas fremătînd de imputare ; se simțea lovit drept în inimă de atitudinea ei. De ce am venit ? Cine ar avea drept să vină, aș vrea să știu, dacă nu eu ? Eu, care te-am iubit mai mult decît pe mine însumi, mai mult,

da, mult mai mult decît m-ai iubit tu pe mine ! Ce te-a făcut să fugi de mine ca să vii singură aici ?

— Nu mă certa, Jude, asta nu pot să îndur, ţi-am mai spus-o de atîtea ori. Trebuie să mă iei aşa cum sînt. Şi sînt o epavă zdrobită de nebunia mea ! N-am putut să *îndur* vizita Arabellei — m-am simţit aşa cumplit de nefericită, încît a trebuit să plec. Pare-se că ea este încă nevasta ta, după cum Richard e bărbatul meu !

— Dar ei nu înseamnă nimic pentru noi !

— Ba da, dragul meu, înseamnă. Acum văd căsătoria altfel. Copiii mi-au fost luaţi tocmai ca să-mi fie dovedit acest lucru ! Uciderea copiilor mei de către copilul Arabellei a fost o judecată — judecata celui drept, care-l ucide pe cel fără dreptate. Şi eu, *ce* pot eu să fac ? Sînt o făptură atît de bicisnică — prea nevrednică pentru a trăi în rîndul oamenilor obişnuiţi !

— E îngrozitor ! spuse Jude, gata să plîngă. E monstruos şi nefiresc să ai asemenea remuşcări, cînd n-ai făcut nimic rău !

— A, tu nu-mi cunoşti răutatea !

El îi răspunse cu înverşunare :

— Ba da ! Fiecare fărîmă şi toată zgura ! M-ai făcut să urăsc creştinismul, sau misticismul, sau cucernicia, sau cum i-o fi zicînd lucrului ăstuia care te-a răvăşit în asemenea hal. Cum e cu putinţă ca o femeie plină de poezie, o femeie clarvăzătoare, o femeie al cărei suflet strălucea ca un diamant, o femeie de care toţi înţelepţii lumii ar fi fost mîndri —

dacă ar fi cunoscut-o — să se degradeze astfel ? ! Sînt bucuros, al naibii de bucuros că n-am avut nimic de-a face cu biserica, dacă a ajuns să te zdrobească în halul ăsta.

— Eşti mînios, Jude, şi crud cu mine şi nu vezi lucrurile aşa cum sînt.

— Atunci, vino acasă cu mine, draga mea, şi poate că o să le văd. Eu sînt copleşit, şi în clipa asta tu eşti scoasă din fire.

O cuprinse cu braţul şi o ridică ; dar, deşi îl urma, Sue prefera să umble fără sprijinul lui.

— Nu mi-eşti urît, Jude, spuse ea cu glas dulce şi rugător. Te iubesc la fel ca întotdeauna ! Atît doar, că nu s-ar cuveni să te iubesc — nu s-ar mai cuveni. Nu, nu se cuvine.

— Nu pot să te aprob.

— Dar eu mi-am băgat în cap că nu mai sînt nevasta ta ! Sînt a lui, de el m-am legat pe viaţă prin taina căsătoriei. Nimic nu mai poate schimba asta !

— Dar nu încape nici o îndoială că noi sîntem soţ şi soţie, dacă au fost vreodată soţi doi oameni pe lumea asta. E însăşi căsătoria naturii.

— Dar nu şi a cerului. Acolo a fost încheiată pentru mine o căsătorie, pe veci pecetluită în biserica din Melchester.

— Sue, Sue, durerea te-a adus în starea asta de nebunie ! După ce m-ai convertit la atîtea dintre părerile tale, cum e cu putinţă să te văd deodată făcînd stînga-mprejur fără nici un motiv şi răsturnînd tot ce afirmai altădată, numai fiindcă te laşi tîrîtă de

sentimente ? ! Dezrădăcinezi din mine pînă şi ultima fărîmă de dragoste şi respect care-mi mai rămăsese pentru vechea mea cunoştinţă, biserica... Ceea ce mă nedumereşte la tine acum este orbirea ta nemaipomenită faţă de vechea ta logică. O fi un lucru caracteristic ţie, sau e obişnuit la toate femeile ? Oare o femeie este într-adevăr o unitate gînditoare, sau nu e decît o fracţiune mereu în căutarea unei întregiri ? Cum îmi explicai tu că ceremonia e doar un contract greoi — aşa cum şi este de altfel — cum îmi înşirai toate argumentele împotriva ei, cum îmi arătai cît e de absură ! Dacă doi şi cu doi făceau patru pe vremea cînd eram fericiţi împreună, cu siguranţă că tot patru fac şi acum ? Nu înţeleg, îţi repet !

— Vai, dragă Jude, nu înţelegi pentru că eşti ca un surd care urmăreşte cum ascultă alţii muzică. Spui : La ce se uită ăştia ? Nu se vede nimic. Dar totuşi este ceva.

— Eşti aspră cînd îmi vorbeşti aşa, şi parabola nu e potrivită ! Te-ai lepădat de crusta prejudecăţilor şi m-ai învăţat şi pe mine să fac la fel, şi acum dai înapoi. Îţi mărturisesc că mă simt de-a dreptul caraghios cînd mă gîndesc la felul cum te-am judecat.

— Dragul meu prieten, singurul meu prieten, nu fi aspru cu mine ! Nu mă pot împiedica să fiu aşa cum sînt. Sînt încredinţată că am dreptate — că, în sfîrşit văd lumină. Dar, Doamne, cum s-o folosesc ?

Mai făcură cîţiva paşi, pînă cînd ieşiră din clădire. Sue se duse să înapoieze cheia.

— Asta să fie oare fata, începu, de îndată ce ea se întoarse, Jude, care acum, în spațiul deschis al străzii, se simțea întrucîtva mai înviorat, asta să fie fata care a introdus zeitățile păgîne în cea mai creștină dintre cetăți ? Care cînd domnișoara Fontover le-a călcat în picioare s-a strîmbat după ea în bătaie de joc ? Care-l cita pe Gibbon, pe Shelley, pe Mill ? Unde sînt acum zeii iubiți, Venera și Apollo ?

— Te rog, te rog, nu fi atît de crud cu mine, acum, cînd eu sînt atît de nefericită, Jude ! hohoti ea. Asta nu pot să îndur ! Greșeam atunci, nu pot să-ți explic de ce. Păcătuiam, eram trufașă în zădărnicia mea. Sosirea Arabellei a pus capăt la toate astea. Nu mă zeflemisi : ești tăios ca un cuțit !

El o cuprinse în brațe și o sărută pătimaș înainte ca ea să-l poată opri, acolo, pe strada tăcută. Merseră mai departe, pînă cînd ajunseră la un han mic.

— Jude, spuse ea, stăpînindu-și lacrimile, ai avea ceva împotrivă dacă te-aș ruga să înnoptezi aici ?

— Așa voi face, dacă într-adevăr asta dorești. Dar dorești cu adevărat ? Dă-mi voie să te duc pînă la poarta casei noastre, ca să înțelegi ce vrei.

O însoți așadar mai departe și intră în casă cu ea. Sue, care spusese că nu dorește să cineze, urcă scările pe întuneric și apoi aprinse lumina. Cînd întoarse capul, văzu că Jude o urmase și că stătea în ușa odăii. Se duse spre el, își puse mîna în mîna lui și-i spuse :

— Noapte bună.

— Dar, Sue ! Nu-i asta casa noastră ?

— Ai spus că vei face așa cum doresc eu !

— Da. Prea bine !... Poate c-a fost o greşeală din partea mea să încep o discuţie atît de lipsită de gust ! Poate că, de vreme ce n-am putut să ne căsătorim din capul locului aşa cum scrie la carte şi după moda bătrînească, ar fi trebuit să ne despărţim. Poate că lumea nu e destul de luminată pentru experienţe de felul celei încercate de noi ! Cine eram noi ca să credem că putem face pe pionierii ?

— Mă bucur că măcar de asta îţi dai seama. N-am făcut cu bună-ştiinţă ceea ce-am făcut. Gelozia şi neliniştea m-au împins pe nesimţite spre o situaţie falsă.

— Dar şi iubirea — m-ai iubit doar ?

— Da. Dar am vrut să opresc viaţa în loc, ca să rămînem mereu doi îndrăgostiţi, pînă cînd...

— Dar doi îndrăgostiţi nu pot trăi aşa veşnic !

— Femeile pot ; bărbaţii nu pot, pentru că nu vor. O femeie mijlocie este, în privinţa asta, superioară unui bărbat mijlociu. Ea nu începe niciodată, răspunde doar. Ar fi trebuit să trăim într-o comuniune sufletească, şi atîta tot.

— Eu am fost nefericita cauză a schimbării, aşa cum am spus şi mai înainte ! Bine, fie cum vrei tu !... Dar nu poţi împiedica firea omenească să fie ceea ce este.

— Tocmai asta trebuie să înveţe : stăpînirea de sine.

— Repet : dacă vreunul dintre noi trebuie învinovăţit, nu eşti tu aceea, ci eu.

— Ba nu, eu. Păcatul tău n-a fost decît dorinţa — firească la un bărbat — de a poseda femeia. Eu nu ţi-am împărtăşit dorinţa pînă cînd gelozia nu m-a asmuţit s-o detronez pe Arabella. Îmi spuneam că, din

milostenie, trebuie să te las să te apropii de mine, că aş fi de un egoism vrednic de osîndă dacă te-aş chinui cum l-am chinuit pe celălalt prieten al meu. Dar n-aş fi cedat, dacă n-aş fi fost biciuită de teama c-ai să te întorci la ea... Să nu mai vorbim despre asta ! Jude, acum vrei să mă laşi singură ?

— Da... Dar, Sue, soţia mea — căci asta eşti ! izbucni el ; pînă la urmă, ceea ce-ţi imput eu de atîta vreme e adevărat. Niciodată nu m-ai iubit cum te iubesc eu — niciodată, niciodată ! Tu n-ai o inimă pasionată, inima ta nu se mistuie în flăcări. De fapt eşti un soi de zînă, un duh, nu o femeie !

— La început nu te-am iubit, Jude, recunosc. Cînd te-am cunoscut mai întîi, nu doream decît să fiu iubită de tine. N-aş putea să spun că eram cochetă, dar dorinţa aceea înnăscută care macină viaţa morală a unora dintre femei aproape mai mult chiar decît patima neînfrînată — dorinţa de a atrage şi a captiva fără a ţine seama de răul pe care-l poate face bărbatului — era şi în mine ; şi cînd mi-am dat seama că te prinsesem, m-am speriat. Şi atunci, nu ştiu cum s-a făcut, nu m-a răbdat inima să te las să pleci — poate înapoi la Arabella — şi uite-aşa am ajuns să te iubesc, Jude. Dar, vezi, oricît de duios a sfîrşit dragostea asta, ea s-a născut tot din dorinţa egoistă şi crudă de a face inima ta să sufere pentru mine fără ca a mea să sufere pentru tine.

— Şi acum sporeşti cruzimea părăsindu-mă !

— Da, sigur ! Cu cît mă zbat mai mult, cu atît fac mai mult rău !

— Vai, Sue ! spuse el, înțelegînd deodată primejdia care-l amenința. Nu face un lucru imoral de dragul moralei ! Ai fost salvarea mea din punct de vedere social. Rămîi cu mine de dragul omeniei ! Știi ce om slab sînt. Îi cunoști pe cei doi mari dușmani ai mei — slăbiciunea pentru femei și patima băuturii. Nu mă lăsa pradă lor, Sue, numai ca să-ți mîntui ție sufletul ! M-am ținut departe de ei de cînd ai devenit tu îngerul meu păzitor ! De cînd te am pe tine, m-am simțit în stare să înfrunt orice ispită, de orice fel, fără primejdie. Nu merită oare salvarea mea jertfa neînsemnată a unui principiu dogmatic ? Sînt îngrozit ca nu cumva, dacă tu mă părăsești, să se întîmple cu mine cum s-a întîmplat cu porcul care a fost spălat și care s-a întors apoi la mocirla unde obișnuia să se tăvălească.

Sue izbucni în plîns.

— Dar nu trebuie să faci asta, Jude ! N-ai s-o faci ! O să mă rog zi și noapte pentru tine !

— Lasă, nu te sinchisi ; nu-ți face inimă rea, spuse Jude cu mărinimie. Numai Dumnezeu știe cît am suferit pe vremea aceea din pricina ta ; și acum sufăr din nou. Dar poate că nu atît de mult ca tine. Dacă stai și judeci, pînă la urmă tot femeia e mai năpăstuită !

— Așa și este.

— Dacă nu cumva e o femeie de nimic, o lepădătură. Și de data asta nu este !

Sue trase cu nervozitate o dată sau de două ori aer în piept.

— Mă tem că este... Și acum, Jude, noapte bună, te rog !

— N-am voie să rămîn ? Măcar încă o dată ? Cum am făcut de atîtea ori — vai Sue, soţia mea, de ce nu se poate ?

— Nu, nu, nu sînt soţia ta... Mă aflu în mîinile tale, Jude. Nu mă ispiti să mă întorc înapoi, acum, că am ajuns atît de departe !

— Prea bine. Fac ce-mi porunceşti. Îţi datorez asta, draga mea, drept ispăşire pentru felul cum te-am constrîns prima dată. Doamne, ce egoist am fost ! Poate... poate c-am nimicit una dintre iubirile cele mai înălţătoare şi mai curate din cîte s-au înfiripat vreodată între un bărbat şi o femeie !... Fie, să rupem din clipa aceasta în două vălul templului nostru !

Se duse spre pat, scoase una dintre cele două perne şi o azvîrli pe podea.

Sue îl urmărea cu privirea şi plîngea pe-nfundate, aplecată deasupra marginii patului.

— Nu-ţi dai seama că la mine e vorba de o problemă de conştiinţă, şi nu de dezgust faţă de tine, murmură ea cu glas întretăiat. Nu de silă faţă de tine ! Dar nu mai pot să vorbesc. Mi se frînge inima şi stric tot ce-am început. Noapte bună, Jude !

— Noapte bună ! spuse el, dînd să plece.

— Dar ai să mă săruţi ! spuse ea ridicîndu-se. Nu pot să îndur...

El o strînse în braţe şi sărută faţa ei înlăcrimată cum poate n-o mai sărutase niciodată. Rămaseră apoi tăcuţi, pînă cînd ea şopti :

— Cu bine, cu bine ! Pe urmă se desprinse împingîndu-l uşor şi adăugă, încercînd să-i îndulcească tristeţea : O să rămînem totuşi prieteni, Jude, nu-i aşa ? Şi o să ne vedem din cînd în cînd. Cu siguranţă ! Şi-o să uităm de toate astea şi-o să încercăm să fim iarăşi cum am fost pe vremuri ?

Jude nu-şi îngădui să răspundă nimic, ci se întoarse şi coborî scările.

IV

Omul pe care, în urma prefacerii ei morale, Sue îl privea acum ca pe soţul ei nedespărţit locuia tot la Marygreen.

În ajunul zilei cînd se petrecuse tragedia cu copiii, Phillotson îi văzuse — atît pe ea, cît şi pe Jude — urmărind la Christminster; sub ploaie, cortegiul în drumul lui spre teatru. Pe loc, nu-i pomenise nimic despre acest lucru însoţitorului său Gillingham, care, în calitate de vechi prieten, îl vizitase pe Phillotson în satul mai sus amintit şi propusese, de fapt, excursia de o zi la Christminster.

— La ce te gîndeşti ? îl întrebă Gillingham în drum spre casă. La diploma universitară pe care n-ai căpătat-o niciodată ?

— Nu, nici gînd, răspunse Phillotson ursuz. La o cunoştinţă pe care am văzut-o astăzi. Şi după o clipă adăugă : La Susanna.

— Am văzut-o şi eu.

— Nu mi-ai spus nimic.

— N-am vrut să-ţi atrag atenţia asupra ei. Dar, de vreme ce-ai văzut-o, ai fi trebuit să-i spui : „Ce mai faci, scumpa mea fostă ?"

— Firește. Aș fi putut să-i vorbesc așa. Dar ce părere ai despre ce-ţi spun eu acum : am motive întemeiate să bănuiesc că atunci cînd m-am despărţit de ea era nevinovată, şi vina a fost numai a mea. Da, ăsta-i adevărul ! Încurcată treabă, nu-i aşa ?

— Oricum, a avut ea grijă de atunci să-ţi dea dreptate, după cum se poate vedea.

— Hm, lasă ironiile ieftine ! Ar fi trebuit să am răbdare, nu încape îndoială.

La sfîrşitul săptămînii, după ce Gillingham se înapoie la şcoala lui de lîngă Shaston, Phillotson se duse la tîrgul din Alfredston, după cum îi stătea în obicei. Cobora dealul înalt, cunoscut lui cu mult înainte de a fi fost descoperit de către Jude — deşi ritmul istoriei dascălului nu fusese marcat de paşii făcuţi pe acest povîrniş — şi rumega iarăşi în gînd ştirea primită de la Arabella. Ajuns în oraş, îşi cumpără gazeta locală, pe care o citea de obicei, şi după ce se aşeză la o masă de han, ca să se răcorească în vederea celor cinci mile care-l aşteptau la întoarcere, scoase din buzunar ziarul şi se apucă să citească. Informaţia despre *Strania sinucidere a copiilor unui cioplitor în piatră* îi sări în ochi.

Deşi calm din fire, ştirea îl impresionă dureros şi-l nedumeri destul de tare, fiindcă nu-i venea să creadă că vîrsta celui mai mare dintre copii era aceea pome-

nită în ziar. Totuşi, nu încăpea îndoială că relatarea era, în mare măsură, adevărată.

— S-a umplut şi paharul lor ! îşi spuse ; se gîndea şi se tot gîndea la Sue şi la ceea ce cîştigase ea părăsindu-l.

Cum Arabella se statornicise la Alfredston şi dascălul venea la tîrg în fiece duminică, nu-i de mirare că, după cîteva săptămîni, se reîntîlniră. Faptul se petrecu îndată după înapoierea ei din Christminster, unde zăbovise mult mai mult decît îşi pusese la început în gînd, nescăpîndu-l pe Jude din ochi, deşi acesta din urmă n-o mai văzu. Phillotson mergea spre casă, cînd o întîlni pe Arabella, care se apropia de oraş.

— Îţi place să te plimbi pe drumul ăsta, doamnă Cartlett ? o întrebă el.

— A început să-mi placă iarăşi, răspunse ea. Pe aici locuiam cînd eram fată tînără şi femeie măritată, şi în toate întîmplările din viaţa mea care au vreo legătură cu sentimentele e amestecat şi drumul ăsta. Şi apoi, în ultima vreme s-au răscolit toate în mine, fiindcă am fost pe la Christminster. Da, l-am văzut pe Jude.

— A ! Cum au îndurat nenorocirea care s-a abătut asupra lor ?

— Într-un fel foarte ciudat — foar-te ciudat ! Ea nu mai trăieşte cu el. Am aflat, cu puţin înainte de plecarea mea din Christminster, că-i lucru sigur, măcar că încotro merg lucrurile mi-am dat şi eu seama cînd am fost pe la ei — după purtarea lor.

— Nu mai trăieşte cu bărbatu-său ? Cum aşa, aş fi zis că nenorocirea o să-i unească mai tare.

— Păi, de fapt, el nici măcar nu este bărbatul ei. Ea nu s-a cununat niciodată în lege cu el, deşi de atîta vreme treceau drept bărbat şi nevastă. Şi acum, în loc ca necazul ăsta să-i îndemne să se grăbească a face treaba legal, pe ea a pălit-o credinţa, aşa cum m-a pălit şi pe mine de durere atunci cînd l-am pierdut pe Cartlett, numai că la ea totul se petrece mai istericos decît la mine. Şi zice într-una, aşa am aflat eu, că-i nevasta dumitale în ochii Cerului şi ai Bisericii — numai a dumitale — şi că nici o putere omenească nu poate s-o facă să fie a altuia.

— Da, adevărat ?... S-au despărţit, prin urmare ?

— Vezi că băiatul cel mare era al meu.

— A, al dumitale ?

— Da, sărăcuţul, născut dintr-o căsătorie legală, slavă Domnului ! Şi poate că o fi simţind şi ea că, la urma urmelor, ar fi trebuit să fiu eu în locul ei. N-aş putea să spun. Oricum, în ceea ce mă priveşte, eu în curînd îmi iau tălpăşiţa de aici. Acum trebuie să-l îngrijesc pe tata şi nu mai putem trăi într-o văgăună ca asta. Sper să mă văd cît mai curînd iarăşi într-un local din Christminster sau din alt oraş mare.

Se despărţiră. După ce mai urcă puţin povîrnişul, Phillotson coborî înapoi în grabă şi o strigă.

— Care este sau a fost adresa lor ?

Arabella i-o dădu.

— Mulţumesc. Bună ziua.

Arabella porni spre casă cu un rînjet pe buze, şi tot drumul, din locul unde încep sălciile tunse şi pînă la

vechile aziluri de pe prima stradă a oraşului, se căzni să-şi facă gropiţe în obraji.

Între timp, Phillotson urca spre Marygreen şi, pentru prima dată după multă vreme, privi spre viitor. Cînd coti pe sub copacii mari de pe tăpşanul verde spre şcoala modestă cu care fusese silit să se mulţumească, se opri o clipă şi şi-o închipui pe Sue ieşind pe uşă spre a-i veni în întîmpinare. Nimeni nu plătise mai scump mărinimia — fie ea creştină sau păgînă — decît plătise Phillotson cînd o lăsase pe Sue să plece. Dăduse din colţ în colţ, devenind, dincolo de orice putere de îndurare, o jucărie în mîinile celor virtuoşi ; ajunsese aproape muritor de foame, şi acum depindea întru totul de suma foarte mică pe care i-o aducea slujba în şcoala din acest sat (al cărui pastor fusese bîrfit fiindcă se împrietenise cu el). Se gîndise de multe ori la cuvintele Arabellei, anume că, dac-ar fi ţinut-o pe Sue mai din scurt i-ar fi înfrînt îndărătnicia. Totuşi, într-atît de neclintit şi nelogic era dispreţul lui faţă de gura lumii şi faţă de principiile în respectul cărora fusese crescut, încît convingerea că avusese dreptate în purtarea faţă de soţia sa rămăsese nestrămutată.

Principiile care puteau fi înăbuşite de către sentimente într-un sens nu erau scutite de ameninţarea unei catastrofe la fel de mari în alt sens. Instinctele care-l îndemnaseră să-i redea lui Sue libertatea îi îngăduiau totuşi să n-o socotească o femeie înjosită, acum, după ce ea trăise cu Jude. Tot o mai dorea, în felul lui ciudat, dacă nu s-ar putea chiar spune că încă o iubea, şi, independent de orice calcule, simţi curînd c-ar fi bucu-

ros s-o știe din nou a lui, dar tot cu condiția ca ea să se întoarcă de bunăvoie. Își dădea însă seama că era nevoie de un șiretlic pentru a se apăra de suflarea rece și neomenoasă a disprețului lumii. Mijloace de mult știute îi stăteau la îndemînă. Recucerind-o pe Sue și recăsătorindu-se cu ea, sub pretextul respectabil că se înșelase în ceea ce-o privea și obținuse divorțul fără nici o îndreptățire, putea să dobîndească oarecare bunăstare, să-și reia vechiul fel de viață, ba poate să se și întoarcă la școala din Shaston, dacă nu chiar să pătrundă în Biserică, fără a fi hirotonisit.

Se gîndi să-i scrie lui Gillingham ca să-i ceară părerea și să-l întrebe dacă ar face bine să-i scrie lui Sue o scrisoare. Gillinghan îi răspunse simplu că, acum, că ea plecase, era mai bine s-o lase în plata Domnului și că, după părerea lui, dacă Sue era soția cuiva, atunci cu siguranță că era a bărbatului căruia îi născuse trei copii și căruia trebuia să-i mulțumească pentru niște întîmplări atît de tragice. Cum Jude avea un devotament atît de neobișnuit pentru ea, se prea putea ca această ciudată pereche să-și legalizeze cu vremea legătura, și atunci totul avea să fie bine, cuviincios și fără cusur.

— Dar n-or s-o facă. Sue n-o s-o facă ! striga Phillotson pentru sine. Gillingham e atît de prozaic ! Ea e sub înrîurirea Christminsterului, a sentimentelor și învățăturii de acolo. Înțeleg destul de bine vederile ei despre neputința de a desface legătura căsătoriei și știu și de unde le-a luat. Astea nu-s ideile mele ; dar eu le voi folosi ca să le impun pe ale mele.

Trimise un scurt răspuns lui Gillingham: „Știu că n-am nici un pic de dreptate, dar nu sînt de părerea ta. Cît despre faptul că a trăit și a avut trei copii cu el, sentimentul meu este (deși, pe linia vechilor principii, nu-l pot apăra cu nici un argument logic sau moral) că asta n-a însemnat pentru ea mai mult decît o desăvîrșire a educației. Îi voi scrie, ca să aflu dacă e ceva adevărat în cuvintele femeii aceleia."

Cum fusese hotărît să facă pasul acesta încă înainte de a se fi sfătuit cu prietenul său, de fapt nici n-ar mai fi fost necesar să-i scrie acestuia. Totuși, îi stătea în fire lui Phillotson să procedeze astfel.

Drept urmare, scrise o epistolă îndelung chibzuită către Sue și, știind-o cît este de emotivă, strecură printre rînduri o notă de neîndoplecată severitate, ascunzînd în schimb cu grijă orice sentiment eretic, ca nu cumva s-o sperie. Scrise că, deoarece schimbarea din temelii a părerilor ei îi ajunsese la cunoștință, se simțea silit să recunoască faptul că și ale lui fuseseră în bună măsură transformate de evenimentele ce urmaseră plecării ei. Nu voia să-i ascundă că iubirea pătimașă n-avea prea mare legătură cu ceea ce-i scria el acum. Scrisoarea lui era izvorîtă nu din dorința de a face din viețile lor o biruință, dar cel puțin din aceea de a le feri de eșecul atît de jalnic ce le amenința, în urma atitudinii dictate lui de un principiu pe care-l crezuse drept, milostiv, rațional. Într-o civilizație veche cum este a noastră, scria el mai departe, a te lăsa tîrît de o năzuință instinctivă și nestăpînită după adevăr și dreptate e un lucru neîngăduit și care nu

rămîne nepedepsit, după cum îi fusese lui dat să descopere. Trebuie să te laşi călăuzit de un sentiment al dreptăţii experimentat de alţii şi cultivat. Dacă vrei să ai partea ta mijlocie de bunăstare şi cinste trebuie să laşi în pace pornirea spontană spre dragoste şi bunătate.

Îi propuse să vină la el, la Marygreen.

După ce mai chibzui puţin, scoase penultimul paragraf, apoi, după ce transcrise scrisoarea, o trimise numaidecît, aşteptînd cu oarecare înfrigurare rezultatul.

Cîteva zile mai tîrziu, o umbră înainta prin ceaţa alburie ce învăluia Beersheba, suburbia Christminsterului, înspre cartierul în care se statornicise Jude după despărţirea de Sue. Cineva bătu cu sfială în uşa locuinţei lui. Era seara — prin urmare, el se afla acasă. Ca şi cum ar fi ghicit ceva, Jude sări în picioare şi se repezi la uşă.

— Vrei să ieşi puţin împreună cu mine ? N-aş vrea să intru în casă. Vreau să-ţi... să ţi vorbesc... şi să merg împreună cu tine la cimitir.

Cuvintele fuseseră rostite cu glasul tremurat al lui Sue. Jude îşi puse pălăria.

— E sinistru să rămîi afară, spuse. Dar dacă tu preferi să nu intri în casă, mie mi-e totuna.

— Da, prefer. Nu te ţin mult.

La început, Jude fu prea mişcat ca să poată vorbi ; nici ea nu mai era decît un pachet de nervi şi părea sleită de orice putere de iniţiativă. Aşa încît înaintară

multă vreme prin pîclă ca două umbre ale Acheronului, fără un sunet, fără un gest.

— Vreau să-ţi spun, începu ea în sfîrşit, cu glas cînd pripit, cînd tărăgănat, ca să nu afli cumva întîmplător din altă parte. Mă întorc la Richard. A încuviinţat — cu atîta mărinimie — să-mi ierte totul.

— Te întorci la el ? Dar cum poţi ?

— Vrea să se căsătorească din nou cu mine. Asta doar ca să fie îndeplinite formele şi de ochii lumii, care nu poate vedea lucrurile în adevărata lor lumină. De fapt însă eu *sînt* de pe acum nevasta lui. Nimic n-a putut să schimbe asta.

Se repezi la ea cu o durere aproape sălbatică în glas.

— Dar eşti nevasta *mea !* Da, eşti. Ştii doar. Am regretat totdeauna călătoria aceea în care am plecat numai de ochii lumii şi din care ne-am întors, chipurile, căsătoriţi legal. Te-am iubit şi m-ai iubit, eram înţeleşi, asta a fost căsătoria noastră. Ne mai iubim încă — tu pe mine la fel ca şi eu pe tine — *ştiu* că este aşa, Sue ! Prin urmare, căsătoria noastră n-a fost anulată.

— Da, ştiu cum priveşti tu lucrurile, răspunse ea stăpînindu-şi deznădejdea. Dar eu am de gînd să mă mărit din nou cu el, cum ai zice tu. Şi ca să vorbim pe şleau — nu te supăra că ţi-o spun, Jude ! — şi tu ar trebui s-o primeşti înapoi pe Arabella.

— S-o primesc înapoi ? Doamne-Dumnezeule ! Şi pe urmă ? Dar ce s-ar fi întîmplat dacă tu şi cu mine

am fi fost legal căsătoriți, așa cum n-a lipsit mult să fim ?

— Aș fi simțit întocmai cum simt acum — anume că această căsătorie între noi n-a fost căsătorie. Și m-aș fi întors la Richard, dacă mi-ar fi cerut-o, fără să reînnoiesc taina. Dar „lumea și obiceiurile ei își au și ele prețul lor" (bănuiesc) ; drept care mă învoiesc la repetarea ceremoniei... Te rog din suflet, nu strivi în mine ultima fărîmă de viață cu sarcasmul și argumentele tale ! Eu am fost pe vremuri cea mai puternică dintre noi doi, știu asta, și poate că te-am tratat fără milă. Dar, Jude, răsplătește răul cu bine ! Acum sînt eu mai slabă. Nu te răzbuna pe mine, fii bun ! Te rog fii bun cu mine — o biată femeie păcătoasă, care încearcă să se îndrepte.

El clătina cu deznădejde din cap. Avea lacrimi în ochi. I se părea că suflarea tragediei care se abătuse asupra ei îi tulburase cugetul. Mintea ei, odinioară atît de pătrunzătoare, se încețoșase.

— Rău, rău, făcu el cu glas răgușit. Greșeală, perversiune ! Mă scoate din fire ! Ții la el ? îl iubești ? Știi bine că nu ! Te prostituezi din fanatism. Doamne, iartă-mă, da, asta faci !

— Nu-l iubesc — trebuie, trebuie s-o recunosc cu cea mai adîncă remușcare ! Dar voi încerca să-nvăț a-l iubi supunîndu-mă lui.

Jude argumentă, stărui, o rugă : dar convingerea ei respingea toate argumentele. Părea că hotărîrea o dată luată era singurul lucru din lume de care ea era si-

gură și că această siguranță dîrză o făcea să șovăie în toate celelalte porniri și dorințe.

— Am avut grijă să-ți aduc la cunoștință tot adevărul și să ți-l încredințez chiar eu, spuse ea tăios, ca să nu te socotești jignit aflîndu-l de la altcineva. Am mers chiar pînă acolo încît am recunoscut supremul adevăr, anume că pe el nu-l iubesc. Nu credeam c-ai să mă răsplătești cu atîta asprime! Voiam să te rog...

— Să-ți fiu nun?

— Nu. Să-mi... trimiți... bagajele, dacă vrei. Dar îmi închipui că nu vrei.

— Bineînțeles că vreau! Cum, dar nu vine să te ia ca să te ducă la altar? Nu catadicsește să facă asta?

— Nu, eu nu-l las. Mă duc la el de bunăvoie, tot așa cum am plecat de la el. Ne vom cununa în bisericuța din Marygreen.

Stăruia o tristețe atît de dulce în ceea ce numea el îndărătnicia ei, încît Jude nu se putu împiedica să nu fie de cîteva ori mișcat pînă la lacrimi din milă pentru ea.

— Încă n-am cunoscut o femeie care să se pedepsească atît de înverșunat ca tine, Sue! În clipa cînd omul se așteaptă să te vadă mergînd drept înainte, pe singura cale rațională, tu ai și cotit drumul!

— Bine, să lăsăm asta!... Jude, trebuie să-mi iau rămas bun! Dar voiam să mă însoțești pînă la cimitir. Să ne luăm rămas bun acolo, lîngă mormintele acelora care au murit ca să-mi arate mie cît de greșit gîndesc.

Se îndreptară într-acolo, şi, la cererea lor, poarta cimitirului fu deschisă. Sue fusese de multe ori pe acolo şi cunoştea drumul spre morminte chiar şi prin întuneric. Cînd ajunseră, se opriră tăcuţi.

— Aici mi-ar plăcea să ne despărţim, spuse ea.

— Fie !

— Nu mă socoti neîndurătoare fiindcă am făcut ceea ce mi-a dictat convingerea să fac. Mărinimia şi devotamentul tău faţă de mine, Jude, sînt fără pereche ! Înfrîngerea ta întru cele lumeşti, dacă într-adevăr ai fost înfrînt, este spre cinstea mai curînd decît spre ruşinea ta. Aminteşte-ţi că cei mai buni şi mai mari dintre oameni sînt aceia care n-au dobîndit pentru ei nici unul dintre bunurile acestei lumi. Orice biruitor este, mai mult sau mai puţin, un egoist. Cei devotaţi dau greş... „Milostenia nu urmăreşte să se căpătuiască."

— La capitolul ăsta sîntem de aceeaşi părere, iubita mea de totdeauna, şi în ce priveşte aceste cuvinte ne vom despărţi prieteni. Asemenea versete vor rămîne neclintite, chiar şi după ce tot restul, pe care tu îl numeşti religie, se va fi spulberat !

— Atunci, să nu mai vorbim despre asta ! rămîi cu bine, Jude, tovarăşul meu întru păcat şi cel mai drag prieten !

— Adio, rătăcita mea soţie, adio !

V

În după-amiaza zilei următoare, ceața obișnuită a Christminsterului încă mai învăluia totul. Umbra subțire a lui Sue, care mergea spre gară, de-abia se deslușea.

În ziua aceea, Jude n-avusese inimă să se ducă la lucru. Și nicăieri pe unde ar fi putut s-o apuce ea. Porni în direcția opusă, spre un loc mohorît, straniu, searbăd, cu crengi din care picura apă, un loc în care te pîndeau tusea și oftica și unde el nu călcase niciodată pînă atunci.

— Sue s-a dus de la mine, s-a dus ! murmura el cu jale.

Între timp, ea se urcase în tren, coborîse în locul unde se desparte șoseaua spre Alfredston și apoi se urcase în tramvaiul cu aburi, care-o dusese pînă în oraș. Fusese dorința ei ca Phillotson să n-o întîmpine. Voia, după cum spusese, să se întoarcă nesilită la casa și vatra lui.

Era vineri seara. Alesese momentul acesta știind că în ziua aceea din săptămînă dascălul încetează lucrul

la orele patru, pentru a nu-l reîncepe decît luni dimineață. Trăsurica închiriată la hanul Urs ca s-o ducă pînă la Marygreen opri, la cererea ei, în capătul uliței, la o jumătate de milă depărtare de sat, și după ce Sue coborî i-o luă înainte cu acea parte din bagaj pe care o adusese cu ea. Întîlnind trăsura, care făcea cale-ntoarsă spre han, Sue îl întrebă pe vizitiu dacă găsise casa învățătorului deschisă. Omul îi răspunse că da și că bagajele fuseseră duse în casă chiar de dascăl.

Acum Sue putea să intre în Marygreen fără să atragă prea mult atenția. Trecu drumul în dreptul fîntînii și merse pe sub copaci, pentru a ajunge la școala aproape nouă de pe cealaltă parte. Apăsă clanța fără să bată în ușă. Phillotson stătea în mijlocul odăii așteptînd-o, așa cum i se ceruse.

— Am venit, Richard, spuse ea palidă la față și cu un aer răvășit ; apoi se prăbuși pe un scaun. Nu-mi vine să cred că o ierți pe... nevasta ta !

— Iert totul, iubita mea Susanna, spuse Phillotson.

Ea tresări cînd auzi cuvîntul drăgăstos, deși fusese rostit cumpătat și fără înflăcărare.

— Copiii... mi-au murit... și a fost drept să se întîmple așa ! Aproape că sînt... bucuroasă. Au fost zămisliți în păcat. Au căzut jertfă ca să mă învețe pe mine cum să trăiesc ! Moartea lor a fost prima treaptă a izbăvirii mele. De aceea nici n-au murit în zadar ! Mă primești înapoi ?

El era într-atît de mișcat de tristețea cuvintelor ei, încît făcu mai mult decît își propusese să facă. Se aplecă și o sărută pe obraz.

Ea se dădu înapoi cu o mişcare nesimţită, şi carnea i se înfioră la atingerea buzelor lui.

Lui Phillotson i se strînse inima, fiindcă dorinţa renăscuse în el.

— Tot mai ţi-e silă de mine !

— Ba nu, dragul meu, am călătorit în umezeală şi m-a pătruns frigul ! spuse ea cu un zîmbet fugar şi temător. Cînd facem cununia ? Curînd ?

— Mîine dis-de-dimineaţă, aşa m-am gîndit — dacă tu într-adevăr asta doreşti. Trimit vorbă vicarului c-ai venit. I-am povestit cum s-a întîmplat, şi el încuviinţează întru totul hotărîrea noastră. Zice că astfel vieţile noastre vor ajunge la un liman de mulţumire şi biruinţă. Dar tu eşti sigură de tine ? Nu e prea tîrziu nici acum, ca să spui nu, dacă socoteşti că încă nu eşti hotărîtă, să ştii !

— Ba da, ba da, sînt ! Vreau ca totul să se întîmple cît mai repede. Trimite-i vorbă, trimite-i vorbă numaidecît ! Pasul ăsta îmi pune puterile la grea încercare — nu pot aştepta multă vreme !

— Atunci, mănîncă şi bea ceva şi du-te în odaia ta, la doamna Edlin. O să-i spun vicarului că a rămas stabilit pentru mîine dimineaţă la opt şi jumătate, înainte să apuce cineva a intra în biserică, dacă nu cumva e prea devreme pentru tine. Prietenul meu Gillingham se află aici, pentru a fi de faţă la ceremonie. A avut bunăvoinţa să vină tocmai de la Shaston, cu toate că i-a fost foarte greu.

Spre deosebire de orice femeie obişnuită, care are ochi ageri cînd e vorba de cele materiale, Sue părea că

nu vede nimic din încăperea în care se afla, că nu observă nici un amănunt din preajmă. Dar străbătînd salonaşul, ca să-şi lase jos manşonul, scoase o mică exclamaţie şi se făcu şi mai palidă decît fusese înainte. Avea privirea osînditului care-şi vede sicriul.

— Ce este ? întrebă Phillotson.

Din întîmplare, sertarul biroului era deschis şi, punîndu-şi manşonul deasupra, Sue dăduse cu ochii de un document aflat acolo.

— Nimic... ceva... caraghios... am fost luată prin surprindere ! spuse ea, încercînd să-şi mascheze strigătul prin rîs, în timp ce se întorcea spre masă.

— A, da, făcu Phillotson. Dispensa de căsătorie — tocmai a sosit.

Gillingham coborî din odaia de sus, şi Sue se strădui, cu încordare, să-i fie pe plac, vorbindu-i despre tot ce credea ea că-l poate interesa, în afară de propria ei persoană, care de fapt îl interesa cel mai mult. Înghiţi supusă ceva mîncare în chip de cină şi se pregăti să plece spre locuinţa ei de alături. Phillotson traversă tăpşanul împreună cu ea şi-i ură noapte bună la uşa doamnei Edlin.

Bătrîna o însoţi pe Sue la vremelnicul ei culcuş şi-i ajută să despacheteze. Scoase dintre lucruri o cămaşă de noapte brodată cu mult gust.

— Vai, nici nu ştiam că tocmai *asta* a fost băgată înăuntru ! spuse Sue cu glas repezit. N-aveam de gînd s-o iau. Uite alta.

Şi-i întinse o cămaşă nouă de pînză groasă şi nealbită, fără nici o podoabă.

— Dar asta-i mai drăguță, spuse doamna Edlin. Astălaltă parc-ar fi pînza de sac din Scriptură.

— Da, așa am și vrut să fie. Dați-mi-o pe cealaltă.

O luă și începu s-o rupă cu toată puterea. Pîrîitul pînzei răsuna în casă ca un țipăt de cucuvaie.

— Dar, draga mea ! Ce ai cu ea ?

— E adulteră ! Îmi vorbește despre ceea ce nu simt. Am cumpărat-o de mult, ca să-i plac lui Jude ! Trebuie să dispară !

Doamna Edlin ridică mîinile ; Sue continua să rupă cu furie pînza în fîșii, pe care le arunca în foc.

— Să mi-o fi dat mie, spuse văduva. Mă doare inima să văd o lucrătură așa frumoasă arsă în flăcări. Nu că o cămașă de noapte ar putea să fie de vreun folos unei babe ca mine. Mie mi-a trecut timpul pentru lucruri din astea !

— E un lucru blestemat — mi-amintește de ceea ce vreau eu să uit ! repeta Sue. E bun numai de aruncat în foc.

— Doamne, prea ești aprigă ! De ce rostești cuvinte dintr-astea și-i osîndești la chinurile iadului pe bieții copilași nevinovați, care ți s-au prăpădit ? Pe viața mea, asta nu se cheamă credință !

Sue își înfundă capul în așternut, plîngînd cu hohote :

— Taci, nu mai vorbi așa ! Asta mă omoară !

Rămase așa zguduită de durere, apoi alunecă pe podea și îngenunche.

— Ascultă-mă pe mine, n-ar trebui să te măriţi iarăşi cu omul ăsta ! spuse cu mînie doamna Edlin. Tot pe celălalt îl iubeşti.

— Ba da, trebuie — sînt de pe acum a lui !

— Prostii ! Eşti a celuilalt. Dacă din capul locului n-aţi mai vrut să vă legaţi prin cununie, înseamnă că v-aţi bizuit doar pe cugetul şi pe legea voastră. Trebuia s-o duceţi mai departe tot aşa împreună şi, pînă la sfîrşit, să vă şi cununaţi. Dar la o adică, asta nu vă privea decît pe voi.

— Richard spune că mă vrea înapoi şi sînt datoare să-l urmez ! Dacă el ar fi zis nu, n-ar fi fost neapărat de datoria mea să... să-l las pe Jude. Dar...

Sue rămase cu faţa înfundată în aşternut, şi doamna Edlin ieşi din odaie.

Între timp, Phillotson se înapoiase la prietenul său, Gillingham, care tot mai stătea la masă. Curînd, se ridicară amîndoi şi ieşiră pe tăpşan, ca să fumeze. În odaia lui Sue ardea o lumină, şi o umbră trecea, cînd şi cînd, prin spatele storurilor.

Firește, pe Gillingham îl tulburase farmecul greu de definit al lui Sue. Spuse, după un răstimp de tăcere :

— Ei, aproape c-ai prins-o iarăşi. A doua oară nu-ţi mai scapă ea aşa de uşor. Ţi-a picat mărul copt în mînă.

— Da ! ... Cred că nu greşesc crezînd-o pe cuvînt. Mărturisesc că există şi o fărîmă de egoism în toate astea. Lăsînd la o parte că, aşa cum o vezi, fiinţa asta înseamnă o încîntare pentru un sălbatic ca mine, întoarcerea ei o să mă înalţe în ochii clerului şi ai mi-

renilor drept-credincioşi care nu mi-au iertat c-am lăsat-o să plece. În felul ăsta, poate că mă voi întoarce, în oarecare măsură, pe vechiul meu făgaş.

— Ei, dac-ai găsit şi un motiv serios ca să te căsătoreşti din nou cu ea, fă-o acum, pentru numele lui Dumnezeu ! Eu n-am fost niciodată de acord să deschizi uşa coliviei şi să laşi pasărea să zboare spre sinucidere. Ai fi putut să fii la ora asta inspector şcolar sau faţă bisericească dacă n-ai fi fost atît de slab de înger.

— Mi-am căşunat singur un rău ce nu mai poate fi îndreptat, ştiu asta.

— Acum, că ai adus-o din nou în colivie, ţine-o bine.

În seara aceasta, Phillotson vorbea în doi peri. Nu era dispus să recunoască deschis că reprimirea lui Sue de fapt n-avea nici în clin, nici în mînecă cu căinţa de a o fi lăsat să plece, ci era dictată, mai presus de toate, de teama omenească în faţa moralei şi a răspunderilor profesionale. Spuse :

— Da, aşa voi face. Acum cunosc femeia mai bine. Oricît de drept aş fi judecat atunci cînd am lăsat-o să plece, totuşi n-am procedat prea logic pentru un om cu părerile mele.

Gillingham îl privi, întrebîndu-se dacă spiritul retrograd insuflat lui Phillotson de batjocura oamenilor şi de dorinţele trupeşti îl va îndemna vreodată să fie faţă de Sue, din conformism, crud în aceeaşi măsură în care fusese odinioară bun din nesăbuinţă şi dispreţ al convenţiilor.

— Îmi dau seama că n-are rost să te laşi tîrît de porniri oarbe, reluă Phillotson, simţind cu fiecare clipă tot mai mult nevoia de a-şi potrivi atitudinea cu situaţia în care se afla. Am fugit de învăţătura bisericii ; dar am făcut-o fără voită răutate. Femeile răspîndesc o vrajă atît de ciudată, încît te ispitesc spre o bunătate fără rost. Oricum, acum ştiu mai bine ce am de făcut. Poate că o asprime bine cumpănită...

— Da, dar trebuie să strîngi hăţurile încetul cu încetul. Nu fi de la început prea sever. Cu timpul, se împacă ea cu orice.

Sfatul era de prisos, deşi Phillotson nu spuse că aşa ar fi.

— Mi-amintesc ce mi-a spus vicarul din Shaston după vîlva pe care am făcut-o cînd am lăsat-o să plece : „Singurul lucru pe care poţi să-l faci spre îmbunătăţirea situaţiei dumitale şi a ei este să recunoşti că ai greşit pentru că n-ai împiedicat-o, cu o mînă înţeleaptă şi dîrză, să plece şi s-o aduci înapoi, dacă vrea să vină, urmînd ca pe viitor să fii neînduplecat". Dar pe vremea aceea eram atît de încăpăţînat, încît n-am ţinut seama de sfatul lui. Şi nici nu visam pe atunci că, după divorţ, ea s-ar mai putea gîndi vreodată să facă una ca asta.

Poarta căsuţei doamnei Edlin se deschise cu un zăngănit ; apoi cineva trecu drumul, îndreptîndu-se spre şcoală. Phillotson dădu bună seara.

— A, domnul Phillotson, spuse doamna Edlin. Tocmai mă pregăteam să vin spre dumneavoastră. Am fost sus cu ea ca să-i ajut să despacheteze ; şi, pe legea

mea, domnule, eu nu cred c-ar fi bine să aibă loc.

— Ce anume — cununia ?

— Da. Se sileşte, sărăcuţa ; nici nu vă puteţi da seama cît suferă. Eu n-am fost niciodată prea aprigă. Nici pentru religie, nici împotriva ei, dar bine nu poate fi s-o lăsaţi să facă una ca asta. Mai bine aţi sfătui-o să-şi mute gîndul. Sigur că fiecine va spune că aţi fost bun şi iertător cînd aţi primit-o înapoi. Dar eu una nu spun asta.

— E dorinţa ei, şi eu o încuviinţez, spuse Phillotson rece şi grav. Împotrivirea îl întărîta fără nici un rost. În felul acesta va fi îndreptată o faptă de o mare uşurătate.

— Nu cred. Dacă e nevasta cuiva, e a celuilalt. I-a născut trei copii, şi el o iubeşte din toată inima ; şi e o ruşine strigătoare la cer să împingi o fiinţă care tremură de spaimă spre un pas ca ăsta ! N-are pe nimeni de partea ei. Singurul om care-i este prieten n-are voie să se apropie, fiindcă-l opreşte ea, de încăpăţînată ce e. Stau şi mă întreb : cine i-o fi băgat asta în cap ?

— N-aş putea să spun. Cu siguranţă că nu eu. În ceea ce-o priveşte, a făcut-o de bunăvoie. Asta-i tot ce am eu de spus. Phillotson devenise bătos. Şi dumneata ţi-ai cam schimbat părerea, doamnă Edlin. Nu-i frumos din partea dumitale !

— Sigur. Ştiam eu c-o să vă simţiţi jignit de vorbele mele : dar nu-mi pasă. Adevăru-i adevăr.

— Nu sînt jignit, doamnă Edlin. Ai fost o vecină prea inimoasă ca să mă pot simţi jignit. Dar dă-mi

voie să știu eu mai bine ce-i potrivit pentru mine și pentru Susanna. Bănuiesc, în cazul ăsta, că n-ai să vrei să ne însoțești la biserică.

— Nu. Spînzurată să fiu dacă mă simt în stare... Mă-ntreb ce ne mai așteaptă! Căsătoria a ajuns în ziua de astăzi un lucru atît de serios, încît zău că te apucă frica să faci pasul ăsta. Pe vremea mea luam totul mai ușor; și n-aș crede c-o duceam mai rău din cauza asta! Cînd ne-am luat eu și cu biet omul meu, am chefuit o săptămînă întreagă și am băut pîn-am secat toată parohia; și după aceea a trebuit să împrumutăm o jumătate de coroană ca să ne putem gospodări.

După ce doamna Edlin se înapoie în căsuța ei, Phillotson spuse posomorît:

— Nu știu dacă e bine s-o fac chiar atît de repede.

— De ce nu?

— Dacă într-adevăr ea o face în silă și împotriva pornirilor ei firești — numai datorită unui nou simț al datoriei sau din credință — poate c-ar trebui s-o las să mai aștepte puțin.

— Acum, c-ai ajuns atît de departe, n-ar trebui să dai înapoi. Asta-i părerea mea.

— Nu-mi vine prea ușor să amîn acum, ce-i drept. Dar mi s-a strîns inima cînd a scos țipătul acela la vederea dispensci.

— Acu, las-o mai moale cu strîngerile de inimă, bătrîne! Eu îs pregătit să fiu nun mîine, și tu ești pregătit s-o iei. M-a mustrat tot timpul cugetul că n-am știut să găsesc argumente pentru a te opri s-o lași să

plece, şi acum, c-am ajuns unde-am ajuns, n-o să am linişte pînă nu te-ajut să îndrepţi lucrurile.

Phillotson dădu din cap a încuviinţare şi, văzîndu-şi prietenul atît de hotărît, vorbi mai deschis.

— Fără îndoială că, de îndată ce-o să se împrăştie zvonul despre fapta mea, mulţi or să mă socotească un prostănac slab de înger. Dar ei n-o cunosc pe Sue aşa cum o cunosc eu. Deşi-ţi scapă printre degete, e atît de cinstită din fire, încît nu cred să fi făcut vreodată ceva împotriva conştiinţei ei. Faptul că a trăit cu Fawley nu înseamnă nimic. Atunci cînd m-a părăsit de dragul lui socotea că este dreptul ei s-o facă. Acum crede altfel.

Sosi şi dimineaţa următoare. Jertfirea pe altar de către femeie a ceea ce-i plăcea să numească principiile ei fu încuviinţată de cei doi prieteni, fiecare din punctul lui de vedere. Cîteva minute după ora opt, Phillotson trecu pe la văduva Edlin ca s-o ia pe Sue. Ceaţa care acoperise cu o zi sau două înainte valea se ridicase acum pînă aci. Copacii de pe tăpşan prindeau aburii în braţe, şi apoi îi scuturau pe jos, sub formă de perdele de ploaie. Mireasa aştepta, gata îmbrăcată, cu pălăria pe cap. Niciodată nu semănase mai bine cu un crin ca în lumina palidă a acestei dimineţi. Era purificată, obosită de lume, istovită de remuşcări. Încordarea nervoasă îi mistuise carnea şi-i subţiase oasele, şi acum părea mai firavă ca înainte, deşi nici în zilele celei mai înfloritoare sănătăţi Sue nu fusese o femeie voinică.

— Ce punctuală ! făcu învăţătorul, luîndu-i mîna cu mărinimie.

Îşi stăpîni dorinţa de a o săruta, amintindu-şi de tresărirea din ajun, care mai stăruia încă neplăcut în mintea lui.

Veni şi Gillingham, şi plecară cu toţii de acasă. Văduva Edlin rămase neclintită în hotărîrea de a nu lua parte la ceremonie.

— Unde e biserica ? întrebă Sue.

Multă vreme după dărîmarea vechii biserici, ea nu mai locuise în sat, şi acum, prinsă de gînduri, uitase de cea nouă.

— Acolo sus, spuse Phillotson, şi curînd după aceea turnul se profilă mare şi solemn în ceaţă.

Vicarul se afla înăuntru, şi cînd intrară în biserică spuse glumeţ :

— Aproape că avem nevoie de lumînări.

— Vrei într-adevăr, vrei să fiu a ta ? şopti Sue gîfîit.

— Desigur, dragă, mai mult ca orice pe lume.

Sue nu mai spuse nimic ; şi pentru a doua sau a treia oară, el simţi că nu mai ascultă de glasul omeniei care-l îndemnase odinioară s-o lase să plece.

Erau acolo toţi cinci : pastorul, diaconul, mirii şi Gillingham ; sfînta taină fu din nou oficiată. În naosul bisericii se mai aflau vreo doi sau trei săteni, şi cînd pastorul ajunse la cuvintele „Ceea ce Dumnezeu uneşte..." din mijlocul acestora se ridică un glas de femeie, care spuse în gura mare :

— Tare-i mai unește Dumnezeu, zău așa !

Era ca și cum stafiile ființelor lor de pe vremuri jucau din nou o scenă asemănătoare cu aceea care se desfășurase, cu ani în urmă, la Melchester. După ce semnară în registru, vicarul felicită soțul și soția pentru că săvîrșiseră o faptă nobilă, dreaptă, de iertare reciprocă.

— Totu-i bine cînd se sfîrșește bine, spuse el zîmbind. Fie-vă dat să cunoașteți multă vreme fericirea împreună, acum, că ați scăpat de focul gheenei !

Străbătură biserica, aproape goală, și se îndreptară spre școală. Gillingham voia să ajungă acasă încă în noaptea aceea, așa încît plecă devreme. Felicită și el perechea.

— Acum, spuse cînd se despărți de Phillotson care îl însoți cîțiva pași, voi fi în stare să istorisesc oamenilor din satul tău natal o poveste frumoasă și bine ticluită, și poți fi sigur că ei vor spune : „Bine a făcut !"

Cînd se întoarse, dascălul o găsi pe Sue încercînd să facă puțină gospodărie, ca și cum s-ar fi simțit acasă. La apropierea lui, se arătă sfioasă, iar pe el îl fulgeră remușcarea.

— Firește, draga mea, nu mă gîndesc să-ți tulbur intimitatea mai mult decît înainte, spuse el cu gravitate. Ne-am hotărît la această reîntoarcere de dragul situației noastre sociale. În ceea ce mă privește, asta e îndreptățirea pasului pe care l-am făcut, ba chiar singurul motiv.

Sue se înseninâ puțin la față.

VI

Scena s-a petrecut la uşa locuinţei lui Jude, în marginea Christminsterului — departe de cartierul St. Silas, unde trăise el înainte şi care acum îl îmbolnăvea de tristeţe. Ploua. O femeie în haine negre şi ponosite stătea în prag şi vorbea cu Jude, care oprea uşa cu mîna.

— Sînt singură, fără adăpost, mă aflu în strîmtoare, uite în ce hal am ajuns ! Tata m-a dat afară, după ce mi-a luat — chipurile cu împrumut — ultimul ban, ca să-l bage în afaceri, şi pe urmă m-a învinuit de trîndăvie, cînd eu aşteptam doar să se ivească o slujbă. Sînt la cheremul tuturor ! Dacă tu nu eşti în stare să mă primeşti şi să mă ajuţi, trebuie să mă duc la azil sau într-un loc şi mai cumplit. Adineauri, în drum spre tine, doi studenţi mi-au făcut cu ochiul. E greu pentru o femeie să fie cuminte într-un loc în care mişună tinerii.

Femeia care vorbea în ploaie era Arabella, şi scena se petrecea în seara zilei de după recăsătorirea lui Sue cu Phillotson.

— Îmi pare rău pentru tine, dar nu am decît o cameră mobilată, spuse Jude rece.

— Va să zică mă dai afară ?

— Îţi dau bani cît îţi trebuie ca să ţi faci rost de mîncare şi locuinţă pentru cîteva zile.

— Cum, ai tu inima să mă alungi ? Mi-e urît să locuiesc la han ; şi sînt atît de singură ! Te rog, Jude, de dragul vremurilor de demult !...

— Nu, nu, îi reteză Jude vorba. Nu vreau să mi se amintească de vremurile acelea, şi dacă despre asta ai de gînd să-mi vorbeşti nu capeţi nici un ajutor de la mine.

— Prin urmare, nu-mi rămîne decît să-mi iau tălpăşiţa, spuse Arabella.

Îşi sprijini capul de stîlpul uşii şi începu să plîngă în hohote.

— Casa e plină de oameni, spuse Jude, şi eu n-am în plus decît o cămăruţă unde-mi ţin uneltele şi puţinele cărţi care mi-au mai rămas.

— Pentru mine ar fi un palat !

— Nici pat nu se găseşte înăuntru.

— Se poate înjgheba un culcuş pe jos. Pentru mine ar fi destul de bun.

Nesimţindu-se în stare s-o bruftuluiască şi neştiind ce să facă, Jude chemă proprietarul şi-i spuse că i-a venit o cunoştinţă, care se află la mare ananghie şi are nevoie de un adăpost vremelnic.

— Poate vă amintiţi de mine, am servit pe vremuri la Mielul şi Drapelul, spuse Arabella. Tatăl meu m-a

ocărît azi după-amiază şi am fugit de acasă, măcar că n-aveam nici un ban !

Omul spuse că nu-şi aminteşte de trăsăturile ei.

— Totuşi, dacă sînteţi prietenă cu domnul Fawley, vom face tot ce ne stă în putinţă pentru o zi sau două, în caz că răspunde dînsul pentru dumneavoastră.

— Da, da, făcu Jude. E drept că m-a luat pe nepregătite ; dar aş vrea s-o ajut să iasă din încurcătură.

În cele din urmă, ajunseră la înţelegerea să se aducă un pat în cămăruţa lui Jude, care avea să devină astfel bună de locuit pentru Arabella pînă la ieşirea ei din impasul în care intrase nu din vina ei, după cum declara, şi pînă avea să se reîntoarcă la casa părintească.

În timp ce aşteptau să se facă treaba, Arabella spuse :

— Bănuiesc că ai aflat noutatea.

— Ghicesc ce vrei să spui, dar n-am aflat nimic.

— Am primit astăzi o scrisoare de la Anny din Alfredston. Tocmai aflase că ieri trebuia să aibă loc cununia ; dar nu ştie dacă s-a făcut.

— Nu doresc să vorbesc despre asta.

— Cred şi eu, sigur că nu doreşti. Dar asta-ţi dovedeşte ce soi de femeie era.

— Îţi spun doar să nu vorbeşti despre ea ! E smintită. Dar e şi un înger, draga de ea !

— Dacă treaba s-a făcut, nimic nu-l mai împiedică pe el să-şi recîştige situaţia dinainte ; aşa zice toată lumea, după cum îmi scrie Anny. Toţi cei care-i vor binele or să fie mulţumiţi, chiar şi episcopul în persoană.

— Cruță-mă, Arabella !

Arabella se instală comod în mica mansardă. La început nici nu se apropia de Jude. Alerga de colo pînă colo, văzîndu-și de treburile ei, adică, după cum îl înștiința cînd se întîlneau timp de o clipă pe scară sau pe coridor, își căuta o slujbă nouă în meseria în care se pricepea ea cel mai bine. Cînd Jude sugeră că la Londra e cel mai probabil să i se deschidă perspective pentru negoțul de băuturi, ea clătină din cap.

— Nu, prea sînt multe ispite acolo. Pentru mine e mai bună orice cîrciumioară modestă de la țară.

În dimineața duminicii următoare, Jude își lua micul dejun mai tîrziu ca în celelalte zile. Ea îl întrebă microasă dacă și-ar putea lua gustarea de dimineață alături de el, pentru că-și spărsese cana de ceai și, fiind duminică, n-o putea înlocui numaidecît.

— Dacă vrei, n-ai decît, răspunse el nepăsător.

În timp ce ședeau tăcuți, Arabella spuse deodată :

— Pari foarte gînditor, băiete. Îmi pare rău pentru tine.

— Sînt foarte gînditor.

— Tot din pricina ei, știu. Nu-i treaba mea să mă amestec, dar pot afla totul despre cununie, adică dacă a avut într-adevăr loc, presupunînd că ții neapărat să știi.

— Cum ai putea ?

— Tot voiam să mă reped pînă la Alfredston să-mi aduc cîteva lucruri, pe care le-am lăsat acolo. M-aș putea întîlni cu Anny, care știe cu siguranță tot ce s-a întîmplat, fiindcă are prieteni la Marygreen.

Jude nu se putea hotărî să primească propunerea. Tensiunea în care se afla intră în contradicție cu rezerva lui și birui în cele din urmă.

— N-ai decît să întrebi, dacă-ți place, spuse. Mie nu mi-a ajuns nici un cuvînt la ureche. Totul trebuie să se fi petrecut în mare intimitate, dacă... dacă s-au cununat.

— Mă tem că nu-mi ajung banii să mă duc pînă acolo și să mă întorc înapoi. Altfel, m-aș fi dus cu de mult. Trebuie să aștept pînă mai cîștig ceva.

— Păi, pot să-ți plătesc cu drumul, spuse ei nerăbdător.

Și așa, încordarea pricinuită de nesiguranța în ceea ce privea bunăstarea lui Sue și căsătoria plănuită îl îmboldi să trimită după vești pe ultimul sol pe care s-ar fi gîndit vreodată să-l aleagă.

Arabella se duse, după ce Jude îi ceru să nu se înapoieze mai tîrziu de ora șapte. După plecarea ei, își spuse :

„Ce mi-a venit s-o pun să se întoarcă la o anumită oră ? N-are nici în clin, nici în mînecă cu mine : nici ea și nici cealaltă !“

Dar după ce isprăvi lucrul, nu se putu opri să nu se ducă la gară s-o întîmpine pe Arabella tîrît într-acolo de graba înfrigurată de a cunoaște mai iute știrile aduse de ea, de a afla tot ce-i mai rău. În tot timpul călătoriei spre casă, Arabella își ticluise cu mult succes gropițe în obraji. Coborî zîmbitoare din vagon. El o întrebă doar :

— Ei ?

Şi numai zîmbet nu i se vedea pe faţă.

— S-au căsătorit.

— Da, bineînţeles ! făcu el.

Arabellei însă nu-i scăpă crisparea buzelor lui.

— Anny zice c-a auzit de la Belinda, o rudă de-a ei din Marygreen, c-a fost o cununie foarte tristă şi sucită !

— Adică cum tristă ? Doar ea a vrut să se căsătorească din nou cu el, nu-i aşa ? Şi el cu ea.

— Da, aşa a fost. Într-un fel voia, şi în altul ba. Doamna Edlin a fost tare răvăşită de toată povestea asta şi i-a spus lui Phillotson pe şleau ce gîndeşte. Şi Sue ajunsese în aşa hal, încît şi-a zvîrlit pe foc cea mai frumoasă cămaşă brodată, pe care a purtat-o cînd era cu tine, ca să te şteargă din amintirea ei. De, dacă o femeie aşa simte, aşa şi trebuie să facă. Eu o înţeleg, măcar că alţii o-nvinovăţesc. Arabella oftă. A simţit femeia că ăla e singurul ei bărbat şi că, în faţa lui Dumnezeu atotputernicul, ea nu poate fi a altuia, cîtă vreme trăieşte el. Poate o mai fi şi altă femeie care la fel o fi simţind !

Arabella oftă din nou.

— Slăbeşte-mă cu făţărnicia ! strigă Jude.

— Nu e făţărnicie, spuse Arabella. Şi eu simt întocmai ca şi ea.

Jude i-o reteză stropşit :

— Bine, acum ştiu tot ce doream să ştiu. Îţi mulţumesc mult pentru ştirea adusă. Eu încă nu mă întorc acasă.

Şi o părăsi fără să mai spună nimic.

Nefericit şi abătut cum era, Jude luă la rînd aproape toate locurile din oraş pe unde colindase vreodată împreună cu Sue. Pe urmă nu mai ştiu încotro s-o apuce şi se gîndi să se ducă acasă, ca de obicei, pentru cină. Dar cum pentru fiecare virtute avea şi cîte-un viciu, ba şi alte cîteva vicii pe deasupra, nimeri într o cîrciumă, pentru prima oară după multe luni.

Sue nu se gîndise la această urmare — una dintre cele multe pe care putea s-o aibă căsătoria ei.

Între timp, Arabella se înapoiase acasă. Seara trecu fără ca Jude să se arate. La nouă şi jumătate ieşi şi ea, îndreptîndu-se mai întîi spre un cartier îndepărtat de lîngă rîu, unde trăia tatăl ei, care-şi deschisese nu de mult, şi de azi pe mîine, o mică măcelărie.

— Vezi, îi spuse ea, cu tot tărăboiul pe care mi l-ai făcut în seara aceea, tot am trecut pe aici, pentru că vreau să-ţi vorbesc. Cred că în curînd mă mărit din nou şi o să fiu iarăşi la casa mea. Numai că trebuie să mă ajuţi ; şi s-ar cuveni s-o faci, după cîte am făcut eu pentru tine.

— Fac orice ca să mă descotorosesc de tine.

— Foarte bine ! Mă duc acum să-mi caut tinerelul. Mă tem că a tulit-o şi trebuie să-l aduc acasă. Tot ce-ţi cer este ca în noaptea asta să nu zăvorăşti uşa, pentru cazul c-aş avea nevoie să dorm aici şi-aş întîrzia.

— Mi-am închipuit eu c-o să oboseşti repede de ifosele tale şi c-ai să te-ntorci !

— Bine, nu încuia uşa. Asta-i tot ce am de spus.

Țîșni pe ușă afară și, după ce se repezi pînă acasă la Jude, ca să se încredințeze că el nu se înapoiase, porni în căutarea lui. Ghicind cu agerime cam încotro o apucase el, se duse glonț la cîrciuma al cărei client fusese Jude pe vremuri și în care servise și ea pentru scurt timp. Nici nu deschisese bine ușa separeului, cînd dădu cu ochii de Jude, care ședea în umbră, în fundul despărțiturii, privind în gol spre dușumea. Se mulțumise să bea bere, nu vreo altă băutură mai tare. Nici n-o observă pe Arabella, care intră și se așeză lîngă el.

Jude ridică ochii și spuse fără mirare în glas :

— Ai venit să guști ceva, Arabella ?... Încerc s-o uit, asta-i tot ! Dar nu pot ; mă întorc îndată acasă.

Arabella își dădea seama că era doar puțin amețit de băutură, deocamdată numai puțin.

— Am venit numai ca să te caut pe tine, băiete. Nu ești în apele tale. Dar trebuie să bei ceva mai bun. Făcu semn cu degetul chelneriței. Îți dau eu o băutură mai potrivită pentru un om cu carte decît berea. Ai să bei maraschino, curaçao sec sau dulce sau cherry-brandy. Îți fac eu cinste, sărmanul meu prieten !

— Orice-o fi ! Să zicem cherry-brandy... Urît s-a purtat Sue cu mine, foarte urît ! Nu m-am așteptat la asta din partea ei. Eu mă legasem de ea, și ea la rîndul ei ar fi trebuit să se lege de mine. De dragul ei mi-aș fi vîndut și sufletul, dar ea n-a vrut să și-l primejduiască pe al ei pentru mine nici cît negru sub unghie.

Ca să-şi mîntuie ea sufletul, îl pierde pe-al meu ! Dar nu-i vina ei, sărmana fetiţă, sînt sigur că nu !

E greu de spus cum şi-a făcut Arabella rost de bani ; fapt e că a comandat cîte-un lichior pentru fiecare şi le-a plătit. După ce băură un rînd, Arabella propuse alte băuturi, şi Jude avu plăcerea să parcurgă toată gama încîntărilor oferite de alcool, sub îndrumarea unei călăuze care cunoştea bine terenul. Arabella se ţinea cu mult în urma lui Jude şi, cu toate că ea sorbea numai, în timp ce el bea în lege, a dat pe gît tocmai atîta băutură cît putea înghiţi fără primejdia de a-şi pierde capul — ceea ce nu era puţin, din cît arătau petele stacojii de pe obrajii ei.

În seara aceea, glasul ei a fost tot timpul la fel de dulce şi de mîngîietor, şi ori de cîte ori el spunea : „Nici nu-mi pasă ce se întîmplă cu mine", cuvinte pe care nu înceta să le rostească, ea îi răspundea : „Ba mie îmi pasă foarte mult". Cînd veni ora închiderii şi fură siliţi să plece, Arabella îl prinse de mijloc cu braţul ei, călăuzindu-i paşii.

Pe stradă îi spuse :

— Nu ştiu, zău, ce-o să zică proprietarul nostru cînd o vedea că te aduc acasă în halul ăsta. Aş crede c-am rămas încuiaţi pe dinafară şi că el o să trebuiască să coboare ca să ne deschidă.

— Nu ştiu, nu ştiu.

— Vezi de ce e rău să n-aibă omul casa lui ? Ştii, Jude, care-i lucrul cel mai bun pe care am putea să-l facem acum ? Ne ducem la taică-meu ; ştii, m-am cam împăcat astăzi cu el. Te bag eu în casă fără să

te vadă nimeni, şi mîine dimineaţă ai să fii iar în puteri.

— Orice, oriunde, răspunse Jude. Ce dracu poate să-mi mai pese mie ?

Porniră mai departe împreună, asemenea tuturor perechilor care umblă pe trei cărări. Ea tot îl mai ţinea cu braţul pe după mijloc, şi pînă la urmă o cuprinse şi el pe ea, nu cu gînduri drăgăstoase, ci numai pentru că se simţea slab, nesigur pe picioarele lui şi în mare nevoie de sprijin.

— Ăsta... e locul... unde... au fost arşi... martirii, îngăimă el în timp ce se tîrau pe o stradă largă. Da, mi-amintesc — e scris în *Sfînta Împărăţie* a lui Fuller, şi acum, că trecem pe aici, mi-a venit în minte : bătrînul Fuller zice în *Sfînta Împărăţie* că la arderea pe rug a lui Ridley, doctorul Smith a ţinut o predică luînd ca text cuvintele : „Deşi las trupul să-mi fie mistuit în flăcări şi de milă nu am parte, nu mă aleg cu nici un folos". Mi-aduc mereu aminte de asta cînd trec pe aici. Ridley era un...

— Da, chiar aşa. E o dovadă de atenţie din partea ta, măcar că n-are prea mult de-a face cu treaba noastră de acum.

— Ba, cum să nu, are ! Şi eu las trupul meu să fie ars ! Dar... tu tot nu înţelegi ! Numai Sue poate să înţeleagă lucruri din astea ! Şi cînd te gîndeşti că eu am necinstit-o, sărmana fetiţă ! Şi s-a dus, şi mie nici nu-mi mai pasă de ce mi se întîmplă ! Fă ce-ţi place cu mine !... Şi totuşi, ea a făcut ce-a făcut fiindc-o îndemna conştiinţa, sărăcuţa de Sue !

— Dă-o naibii ! Adică o fi avut ea dreptate, spuse Arabella cu un sughiț. Am și eu sentimente, ca și ea ; și simt că în ochii Cerului sînt a ta și numai a ta, pînă ce moartea ne va despărți ! Nu e niciodată... hîc... prea tîrziu ca să dregem... hîc... ce-am stricat !

Ajunseră la casa tatălui ei. Arabella deschise încetișor ușa, apoi bîjbîi cu mîinile după lumină.

Faptele nu se deosebeau prea tare de cele petrecute în bordeiul din Cresscombe, cu atîta vreme în urmă. Și nici intențiile Arabellei nu erau altele decît fuseseră atunci. Dar Jude nu se gîndea la asta, măcar că ea se gîndea.

— Nu găsesc chibriturile, dragul meu, spuse ea după ce închise ușa cu zăvorul. Dar nu face nimic, pe aici e drumul. Umblă cît poți de tiptil, te rog.

— E întuneric beznă, spuse Jude.

— Dă-mi mîna, și te duc eu. Așa. Așază-te tu aici, că te descalț eu. Nu vreau să-l trezesc.

— Pe cine ?

— Pe tata. Te pomenești că face tărăboi. Îi scoase ghetele. Acum, șopti ea, sprijină-te de mine. Nu te gîndi că ești greu. Așa, prima treaptă, a doua treaptă...

— Cum așa, sîntem în casa noastră veche de lîngă Marygreen ? întrebă Jude uluit. Sînt ani de cînd nu i-am mai călcat pragul ! Ei ? Unde mi-s ghetele ? Tare aș vrea să știu !

— Sîntem la mine acasă, dragul meu, și n-are cine să te pîndească și să vadă cît ți-e de rău. Așa, treapta a treia, treapta a patra, foarte bine. Ajungem îndată.

VII

Arabella pregătea micul dejun în odaia de jos, din fundul căsuței de curînd închiriată de tatăl ei. Își băgă capul în mica măcelărie din față și-l vesti pe domnul Donn că masa e gata. Bătrînelul, care-și dădea aere de staroste de măcelari, sosi îndată, îmbrăcat într-un halat albastru slinos și încins cu o curea, de care atîrna bălăbănindu-se o piatră de ascuțit cuțitele.

— Trebuie să ai tu grijă de prăvălie în dimineața asta, spuse el în treacăt. Sînt nevoit să mă reped pînă la Lunsdon, să aduc niște mărunțaie și o jumătate de porc, și mai am treabă și-n altă parte. Dacă stai la mine, pune și tu umărul, cel puțin pînă încropesc eu ceva !

— Tocmai azi nu pot să stau. Arabella îl privea cu înțeles în ochi. Am o pradă sus.

— Da, ce anume ?

— Un soț, sau aproape.

— Nu mai spune !

— Da. E Jude. S-a întors la mine.

— Trăsnitul tău de soţ de pe vremuri ? Al naibii să fiu !

— Să ştii că mie mi-a plăcut totdeauna, asta-i tot ce pot să spun.

— Dar cum a ajuns acolo sus ? întrebă Donn înveselit şi arătînd cu capul spre tavan.

— Nu pune întrebări fără rost, tată ! Ceea ce avem noi de făcut este să-l ţinem aici pînă cînd el şi cu mine vom fi din nou cum am mai fost.

— Adică cum ?

— Căsătoriţi.

— A... Ceva mai caraghios nici c-am mai pomenit decît să te măriţi din nou cu un fost soţ, cînd există atîtea prospături pe lumea asta ! Ăla nu-i vînat de soi, după cît mă taie pe mine capul. Eu, la o adică, în locul tău mi-aş căuta unul nou.

— Nu e caraghios ca o femeie să-l vrea înapoi pe fostul ei bărbat de dragul respectabilităţii, măcar că un bărbat care-ar umbla după fosta lui nevastă s-ar face poate de rîs !

Şi dintr-o dată, pe Arabella o apucă un rîs zgomotos. Taică-său îi ţinea isonul cu un glas jos.

— Poartă-te şi tu politicos cu el, că de restul am eu grijă, spuse ea după ce regăsi tonul serios. Azi-dimineaţă, mi-a spus că-l doare capul, să-i plesnească, nu alta, şi abia dacă ştia unde se află. Nici nu-i de mirare, dacă te gîndeşti ce amestecătură de băuturi a dat pe gît aseară. Trebuie să-l ţinem frumuşel aici, să-l înveselim o zi sau două şi să nu-i dăm drumul

să se întoarcă la casa lui. Fiecare ban pe care-l cheltuieşti ţi-l înapoiez. Dar acum trebuie să mă duc pînă sus, ca să văd ce face drăguţul de el.

Arabella urcă scările, deschise încetişor uşa primului dormitor şi-şi aruncă privirile înăuntru. Cînd descoperi că Samsonul ei cel cu coama tăiată doarme, înaintă pînă la marginea patului şi se opri ca să-l privească. Culoarea de un roşu-aprins, care stăruia pe faţa lui de pe urma dezmăţului din ajun, îi înăsprea chipul de obicei firav, iar genele lungi, sprîncenele întunecate, părul negru, ondulat ca şi barba, în contrast cu perna albă, întregeau o fizionomie de bărbat pe care Arabella — femeie cu patimi josnice — simţea că merită să-l prindă din nou în mreje, ba chiar că trebuie neapărat să-l prindă, acum, că averea şi reputaţia ei erau ştirbite.

Jude părea că simte privirea arzătoare a femeii; răsuflarea lui agitată se linişti, deschise ochii.

— Cum te simţi, dragul meu? întrebă ea. Sînt eu, Arabella.

— A! Unde? A, da. Mi-amintesc! Mi-ai dat adăpost... M-am împotmolit rău, sînt bolnav, fără vlagă, dus pe copcă! Aşa am ajuns!

— Atunci, n-ai decît să rămîi aici. Nu stă nimeni în casa asta în afară de tata şi de mine şi poţi să te odihneşti pînă-ţi vii în fire de-a binelea. Le spun eu ălora de la şantier că eşti doborît de oboseală.

— Mă-ntreb ce-or fi crezînd despre mine acasă!

— Trec şi pe-acolo, şi-i lămuresc eu. Poate c-ai face bine să mă laşi să achit chiria ca să nu creadă oamenii c-am şters-o.

— Bine — găseşti bani destui acolo, în buzunar.

Nepăsător la toate şi lăsînd să i se închidă ochii, care nu suportau lumina zilei şi-i zvîcneau în cap, Jude păru că aţipeşte din nou. Arabella luă portofelul, ieşi tiptil din odaie şi, îmbrăcîndu-se cu haine de stradă, porni spre casa în care locuiseră amîndoi şi pe care o părăsiseră în seara din ajun.

Nu trecu nici jumătate de oră, şi reapăru de după colţ, mergînd pe lîngă un băieţandru care trăgea un cărucior. Pe cărucior stătea îngrămădit tot avutul gospodăresc al lui Jude, ca şi puţinele lucruri aduse de Arabella la locuinţa lui, în vederea scurtului ei popas. Jude era atît de copleşit de suferinţa fizică care urma prăbuşirii din ajun, de suferinţa morală pricinuită de pierderea lui Sue şi de faptul că, în starea de amorţeală în care se aflase, încăpuse pe mîna Arabellei, încît, văzîndu-şi boarfele sărăcăcioase despachetate şi lucrurile amestecate cu găteli femeieşti, în dormitorul acesta străin, nici nu se întrebă ce căutau acolo şi ce însemna sosirea lor.

— Şi ai grijă, îi spunea Arabella tatălui ei în încăperea de jos, să fie băutură din belşug în casă zilele astea. Îi cunosc firea şi ştiu că dacă ajunge în starea de descurajare în care i se întîmplă uneori să cadă n-o să facă nici mort demersul legal, şi eu o să rămîn cu buzele umflate. Trebuie să-l ţinem într-o stare de bună dispoziţie. Are ceva bani la banca de economii

și mi-a dat mie portofelul ca să plătesc pentru toate cele trebuincioase. O să folosesc banii ca să scot dispensa de căsătorie. Trebuie s-o am gata la-ndemînă pentru clipa cînd l-om nimeri în toane bune. Tu ai să plătești băutura. Cîțiva prieteni la o masă liniștită, ăsta-i lucrul cel mai potrivit, dacă izbutim s-o brodim bine. Ție o să-ți facă reclamă pentru prăvălie, și mie o să-mi fie de folos.

— Asta nu-i greu de făcut, dacă sînt bani de mîncare și băutură... Da, ai dreptate : o să facă reclamă prăvăliei, asta așa e.

Trei zile mai tîrziu, cînd Jude mai scăpă puțin de zvîcnetul acela groaznic din ochi și din creier, dar se simțea încă destul de ametit de tot ce-i dăduse Arabella între timp — ca să-i mențină buna dispoziție, după cum spunea ea — avu loc mica masă prietenească propusă pentru a-l face pe Jude să sară pîrleazul.

Donn își deschisese de curînd dugheana lui nepricopsită de măcelar și cîrnățar, și aproape că nu avea mușterii ; mica petrecere îi făcu într-adevăr reclamă bună și-i aduse o adevărată faimă în rîndul unei categorii de oameni din Christminster care habar n-aveau de colegii, de studiile sau de obiceiurile dinăuntrul lor. Pe Jude îl întrebară dacă poate propune vreun musafir peste cei numiți de Arabella și de tatăl ei ; iar el, în dispoziția neagră în care se afla, pomeni la întîmplare de Unchiul Joe, de Stagg, de nepricopsitul agent de licitații și de alții, de care-și amintea ca de niște obișnuiți ai binecunoscutei cîrciumi, din vremea

cînd, cu ani în urmă, își făcea veacul pe acolo. Le mai propuse pe Pistruiata și pe Cuib de Fericire. Arabella o luă de bună în ceea ce privea bărbații, dar pe femei le șterse de pe listă.

Tinker Taylor, un alt cunoscut de-al lor, nu fusese poftit, măcar că locuia pe aceeași stradă ; dar, întorcîndu-se spre casă în seara petrecerii, de la o treabă la care zăbovise pînă tîrziu, omul intră în prăvălie ca să cumpere niște picioare de porc. Picioare de porc nu se aflau, dar i se făgădui că se vor găsi a doua zi dimineață. În timp ce cerea marfa, Taylor își aruncă ochii în odaia din fund și-i văzu pe musafirii în jurul mesei, jucînd cărți și bînd, cu alte cuvinte petrecînd pe cheltuiala lui Donn. Se duse omul acasă să se culce, dar a doua zi, cînd ieși în stradă, se întrebă cum s-o fi desfășurat petrecerea. Își spuse că nu face să intre la ora aceea în prăvălie pentru marfa de care avea el nevoie, fiindcă Donn și fiică-sa nu puteau fi treji, dacă în noaptea din ajun chefuiseră pînă tîrziu. Totuși, trecînd pe acolo, văzu ușa deschisă și auzi glasuri înăuntru, deși obloanele dughenii erau încă trase. Bătu în ușa salonașului și o deschise.

— Ei, asta-i bună ! făcu el mirat

Gazdele și oaspeții jucau cărți, fumau și vorbeau întocmai cum îi lăsase el cu unsprezece ore mai înainte ; gazul ardea, și perdelele erau lăsate, măcar că afară se luminase de mai bine de două ceasuri.

— Da ! strigă Arabella rîzînd. Iată-ne aci, la fel ca aseară. Ar trebui să ne fie rușine, nu-i așa ? Dar e

un fel de inaugurare, înțelegi ? Și prietenii noștri nu sînt grăbiți. Intră, domnule Taylor, și stai jos.

Tinichigiul sau mai degrabă fostul fierar nu se lăsă rugat, intră și se așeză.

— Pierd un sfert din ziua de muncă, dar nu face nimic, spuse el. Zău că nu mi-a venit să-mi cred ochilor cînd m-am uitat înăuntru ! Mi s-a părut că m-a împins deodată cineva înapoi spre aseară.

— Chiar așa s-a și întîmplat. Ia turnați-i domnului Taylor !

De-abia acum își dădu el seama că Arabella șade lîngă Jude, cu brațul pe după mijlocul lui. Lui Jude, ca și celorlalți oaspeți, li se citea pe față că-ntrecuseră orice măsură.

— Ei, dacă vreți să știți adevărul, aflați c-am așteptat și noi să sune ceasul legalității, vorbi ea mai departe cu glas de mironosiță, ostenindu-se să dea impresia că petele stacojii din obraji, datorate băuturii, erau bujorii sfielii tinerești. Jude și cu mine ne-am hotărît să ne împăcăm și să reînnodăm căsătoria, fiindcă am descoperit, pînă la urmă, că unul fără altul nu putem trăi. Și așa, ca să fie mai cu haz, ne-am înțeles să rămînem aici pînă se face ora să ne ducem și să ne cununăm fără multe pregătiri.

Jude nu părea să ia în seamă știrea dată de Arabella, cum de altfel nu părea să ia în seamă nimic. Intrarea lui Taylor reînvioră adunarea, și musafirii rămaseră pe locurile lor, pînă în clipa cînd Arabella șopti tatălui ei :

— Acum am face bine să mergem.

— Dar pastorul o fi ştiind?

— Da, i-am spus eu aseară că s-ar putea să picăm între opt şi nouă, fiindcă şade mai bine să facem treaba cît mai devreme şi cu cît mai puţină zarvă, avînd în vedere că e cea de-a doua căsătorie a noastră şi că, dacă s-ar afla, oamenii ar veni să caşte gura. A fost cu totul de părerea mea.

— Prea bine. Eu îs gata, spuse tatăl, şi se sculă, clătinîndu-se, de pe scaun.

— Hai, dragule! îi spuse ea lui Jude. Vino să-ţi ţii făgăduiala.

— Cînd am făgăduit eu ceva? întrebă Jude, care, datorită priceperii ei deosebite în asemenea treburi, ajunsese să se cherchelească în aşa hal, încît aproape că se dezmeticise sau cel puţin părea treaz celor care nu-l cunoşteau.

— Cum asta? făcu Arabella cu prefăcută mîhnire. Ai făgăduit de cîteva ori în noaptea asta, cît am stat cu toţii împreună aici, că te însori cu mine. Cei de faţă te-au auzit.

— Nu-mi amintesc, spuse Jude cu încăpăţînare. Nu există decît o singură femeie — dar nu vreau să-i pomenesc numele în hărmălaia asta!

Arabella privi către taică-său.

— Uite ce este, domnule Fawley, fii om de cinste! spuse Donn. Dumneata şi fata mea trăiţi aici împreună de trei sau patru zile, pe temeiul înţelegerii că dumneata ai să te însori cu ea. Bineînţeles că eu n-aş fi îngăduit să se petreacă asemenea lucruri în casa

mea dacă n-aş fi înţeles că aşa stau lucrurile. E o chestiune de onoare ; trebuie s-o faci acum.

— O vorbă să nu spui despre cinstea mea ! porunci Jude înfierbîntat, şi se ridică în picioare. Eu m-aş însura şi cu c... din Babilon mai bine decît să fac un lucru necinstit ! Nu că fac aluzie la tine, draga mea. E doar o figură de retorică — ceea ce în cărţi se numeşte hiperbolă.

— Păstrează-ţi figurile şi plăteşte-ţi datoriile faţă de cei ce-ţi dau adăpost, spuse Donn.

— Dacă onoarea mă sileşte s-o iau de nevastă — şi presupun că ăsta e cazul, deşi nici mort nu pot spune cum am ajuns aici împreună cu ea — o iau, aşa să-mi ajute Dumnezeu ! Nu m-am purtat niciodată necinstit cu o femeie sau cu orice fiinţă vie. Nu sînt eu omul care-şi salvează pielea pe socoteala celor mai slabi !

— Lasă, nu te uita la ce spune el, dragule, se alintă Arabella, lipindu-şi obrazul de al lui Jude. Hai sus, să te speli pe faţă şi să te aranjezi un pic, şi pornim. Împacă-te cu tata.

Cei doi îşi strînseră mîna. Jude urmă împreună cu ea, şi curînd după aceea coborî cu hainele în ordine şi chipul liniştit. Arabella se gătise şi ea în grabă. Porniră însoţiţi de Donn.

— Nu plecaţi, le spuse ea musafirilor în clipa în care ieşi pe uşă. Am spus slujnicuţei să pregătească micul dejun în lipsa noastră ; după ce ne întoarcem, îmbucăm cu toţii cîte ceva. Cîte-o ceaşcă de ceai tare şi bun o să vă dea putere să plecaţi la casele voastre.

După ce Arabella, Jude și Donn plecară în expediția lor matrimonială, oaspeții adunați în casa lor începură să caște de le trosneau fălcile, pînă se dezmeticiră și se apucară să dezbată cu mare aprindere împrejurarea de față. Tinker Taylor, care băuse cel mai puțin, avea judecata cea mai limpede.

— Nu-mi place să-mi bîrfesc prietenii, spuse el. Dar mare caraghioslîc să se recăsătorească între ei doi oameni care s-au despărțit o dată! Dacă n-au fost în stare să se împace prima dată, cînd erau mai mlădioși la minte, n-or să se împace nici a doua oară, după socoteala mea.

— Crezi că el se prinde?

— Femeia l-a luat cu onoarea, așa că n-are încotro.

— Dar cum se poate așa, pe nepusă masă? N-are nici dispensă, nici altele.

— Fii pe pace, c-a scos-o ea! N-ai auzit că-i spunea lui taică-său?

— La urma urmelor, spuse Tinker Taylor, aprinzîndu-și din nou luleaua la flacăra gazului, dacă o iei bucățică cu bucățică, mai ales la lumina lumînării, nu-i ea chiar de lepădat. Firește, nu poți cere ca un ban trecut din mînă-n mînă să arate ca unul nounouț, ieșit de la monetărie. Dar pentru o femeie care s-a vînturat o vreme prin toate patru emisferele, arată destul de bine. Cam slăninoasă poate, dar mie nu-mi plac femeile pe care le doboară o suflare de vînt.

Ochii tuturor urmărau mișcările fetiței care întindea fața de masă pentru micul dejun, fără să șteargă urmele de băutură de pe masa la care stăteau. Per-

delele fură date la o parte, şi casa căpătă înfăţişarea ei de dimineaţă. Totuşi, cîţiva dintre oaspeţi adormiră pe scaunele lor. Unul sau doi se duseră la uşă, ca să-şi arunce din cînd în cînd privirile de-a lungul străzii. În capul lor era Tinker Taylor, care se întoarse după un timp, făcînd cu ochiul.

— Pe legea mea, se întorc. Cred că s-a făcut!

— Nu, spuse Unchiul Joe, venind în urma lui. Ascultă-mă pe mine, în ultima clipă el s-a înţepenit. Cînd te uiţi la ei ce caraghios umblă, vezi că aşa a fost!

Aşteptară în tăcere pînă cînd îi auziră pe nuntaşi intrînd în casă. Triumfătoare, Arabella păşi pripită în odaie; ajungea să te uiţi la faţa ei ca să înţelegi că strategia îi reuşise.

— Doamna Fawley, presupun? întrebă Tinker Taylor cu politeţe zeflemitoare.

— Bineînţeles, din nou doamna Fawley, răspunse Arabella galeşă, scoţînd mănuşa şi arătîndu-i mîna stîngă... Iată lăcătul... Într-adevăr s-a purtat ca un bărbat politicos şi corect. Vorbesc despre pastor. După ce totul a fost gata, mi-a spus cu glas dulce de copilaş: „Doamnă Fawley, zice, te felicit din toată inima. Cunoscînd povestea dumitale şi a soţului dumitale, cred că aţi făcut amîndoi lucrul cel mai cuminte şi mai potrivit. Cît despre greşelile dumitale din trecut ca soţie, şi ale lui ca soţ, cred că lumea ar trebui să vă ierte pentru ele, aşa cum vi le-aţi iertat unul altuia", zice. Da, s-a purtat ca un bărbat politicos şi

corect. „Biserica, la drept vorbind, zice el, nu recunoaşte prin dogmă divorţul ; şi ţineţi minte, cînd ieşiţi de aici şi intraţi în casa voastră, cuvintele Liturghiei : «Fie ca ceea ce Dumnezeu a unit, nici un om să nu despartă»". Da, s-a purtat ca un bărbat foarte politicos şi corect. Dar tu Jude, dragul meu, ce caraghios erai ; să te rîdă şi mîţele, nu alta ! Umblai băţoş şi stăteai înţepenit, de ar fi zis oricine că eşti ucenic de judecător ; măcar că eu ştiam că vezi dublu, după felul cum ai bîjbîit pînă mi-ai nimerit degetul.

— Am zis că sînt gata să fac orice — pentru a salva onoarea unei femei, mormăi Jude. Asta am şi făcut !

— Ei, şi acum, vechea mea iubire, hai să îmbucăm ceva.

— Eu aş mai vrea... nişte... nişte whisky, spuse Jude cu aer buimac.

— Lasă prostiile, dragă ! Acum nu se poate, nici n-a mai rămas. Ceaiul o să ne limpezească la cap şi o să ne simţim uşori ca păsările cerului.

— Prea bine. M-am... însurat cu tine. Tot zicea ea că s-ar cuveni să te iau iarăşi, şi chiar aşa am şi făcut. Asta zic şi eu adevărată credinţă ! Ha-ha-ha !

VIII

Veni şi trecu şi Sfîntul Mihail ; Jude şi soţia lui, care nu rămăseseră decît puţină vreme după recăsătorirea lor în casa tatălui Arabellei, locuiau acum la mansarda unei case aşezate mai aproape de centrul oraşului.

El nu lucrase decît vreo cîteva zile în răstimpul celor două sau trei luni ce se scurseseră de la căsătorie. Sănătatea i se şubrezise, şi acum era bolnav de-a binelea. Şedea într-un fotoliu la foc şi tuşea mereu.

— Bun tîrg am făcut cînd te-am luat din nou de bărbat ! îi spunea Arabella. O să trebuiască să te hrănesc eu — la asta o s-ajungem ! O să fiu silită să fac cîrnaţi şi caltaboşi şi să umblu pe străzi ca să-i vînd, numai ca să întreţin un bărabat beteag, pe care n-am avut altă treabă decît să-l iau în spinare. De ce nu ţi-ai păstrat sănătatea şi umbli să înşeli oamenii ? Erai destul de teafăr cînd m-am cununat cu tine !

— Da, adevărat! făcu el cu un rîs amar. M-am gîndit de multe ori la sentimentul caraghios care m-a cuprins cînd am tăiat împreună cu tine, în timpul primei noastre căsătorii, un porc. Îmi dau seama acum că cea mai mare milostenie pentru mine ar fi să fiu tratat cum am tratat cu biata lighioană.

Astfel de schimbări de cuvinte aveau loc între ei acum, aproape în fiecare zi. Proprietarul casei, care auzise că sînt o pereche ciudată, ajunsese să se îndoiască dacă erau cu adevărat căsătoriţi, mai cu seamă cînd o văzuse pe Arabella, într-o seară, după ce băuse puţin, sărutîndu-l pe Jude. Era gata să-i poftească să se mute, cînd, din întîmplare, într-o noapte îi fu dat s-o audă dăscălindu-l cu glas stropşit şi în cele din urmă aruncîndu-i un pantof în cap. Recunoscu numaidecît nota caracteristică adevăratei căsnicii, şi, ajungînd la concluzia că are de-a face cu oameni respectabili, nu mai spuse nimic.

Jude, care nu se mai înzdrăvenea, o rugă într-o zi pe Arabella, cu multă şovăială în glas, să-i facă un serviciu. Ea îl întrebă nepăsătoare ce anume.

— Să-i scrii lui Sue.

— De ce naiba vrei să-i scriu?

— Ca s-o întrebi ce mai face şi dacă vrea să vină să mă vadă, fiindcă sînt bolnav şi aş dori s-o mai văd încă o dată.

— Numai tu eşti în stare să-ţi jigneşti în halul ăsta soţia legitimă, cerîndu-i un asemenea lucru!

— Tocmai pntru ca să nu te jignesc, te rog pe tine să-l faci. Ştii doar c-o iubesc pe Sue. Să spunem

lucrurilor pe nume — ăsta-i adevărul : o iubesc. Aș fi putut găsi nenumărate căi să-i trimit o scrisoare fără știrea ta. Dar vreau să procedez deschis față de tine și de bărbatul ei. Cîteva rînduri trimise de tine, prin care eu îi cer să vină, nu pot avea nici un iz de complot. Dacă a mai rămas ceva în Sue din firea ei de odinioară, va veni.

— N-ai nici urmă de respect, față de căsătorie, față de drepturile și îndatoririle ei.

— Ce importanță pot avea părerile mele — ale unui nepricopsit ca mine ? ! Cui pe lumea asta îi poate păsa cine vine să mă vadă pentru o jumătate de oră, pe mine, care-s cu un picior în groapă ?... Hai, Arabella, te rog scrie-i ! stărui el. Răsplătește-mi sinceritatea cu puțină mărinimie !

— Nici nu mă gîndesc !

— Nici măcar odată ? Hai, fă-o !

Jude simțea că slăbiciunea fizică nimicise în el orice urmă de demnitate.

— De ce ții ca *ea* să știe cum o duci tu ? Ea nu vrea să te vadă. E ca șobolanul : fuge de corabia care se scufundă.

— Nu spune asta, taci !

— Și eu, care m-am încăpățînat să... Nebună am fost ! S-o primesc în casă pe tîrfa aia !

Nici n-apucase bine Arabella să rostească aceste cuvinte, și Jude sări de pe scaun. Încă înainte ca ea să-și dea seama ce i se întîmplă, o trînti pe-o canapea mică din apropiere și-i puse genunchiul în piept.

— O vorbă ca asta să mai spui, şopti el, şi te omor — acum, pe loc. N-o să am decît de cîştigat dac-o fac, şi moartea mea va fi cel mai mare dintre cîştiguri. Aşa încît să nu crezi că spun vorbe în vînt!

— Ce ceri de la mine? gîfîi Arabella.

— Să-mi făgăduieşti că n-ai să mai vorbeşti niciodată despre ea.

— Prea bine. Îţi făgăduiesc.

— Te cred pe cuvînt, spuse el cu dispreţ, şi-i dădu drumul. Dar cît face cuvîntul tău n-aş putea să spun.

— Porcul n-ai putut să-l omori, dar pe mine ai putea!

— A, m-ai prins! Nu — n-aş putea să te omor nici chiar la mînie. Şi acum, bate-ţi joc de mine!

După aceea începu să tuşească foarte tare. În timp ce se lăsa pe spate, palid ca un mort, ea îi preţuia cu un ochi de cunoscător viaţa.

— Trimit după ea, murmură Arabella, dacă primeşti ca eu să stau de faţă în odaie tot timpul cît va fi aici.

Din slăbiciune de caracter şi din dorinţa de a o revedea pe Suc, nu se simţi în stare să respingă propunerea, chiar şi acum, după ce-l scosese din fire; răspunse cu răsuflarea tăiată:

— Da, primesc. Numai să trimiţi după ea.

Seara o întrebă dacă scrisese.

— Da, răspunse Arabella. Am scris un bileţel, în care am spus că eşti bolnav şi că o rogi să vină mîine sau poimîine. Dar încă nu l-am dus la poştă.

A doua zi, Jude se întrebă dacă biletul fusese într-adevăr trimis, dar nu voi să-i mai ceară Arabellei nimic. Speranța aceea nebună, care se poate hrăni dintr-o picătură sau o fărîmă, îl făcea să freamăte de așteptare. Cunoștea orele de sosire a trenurilor, și de fiecare dată ciulea urechile ca s-o audă venind.

Nu veni; dar Jude nu mai voia să-i pună Arabellei întrebări despre Sue. În toată ziua următoare mai speră și așteptă, dar Sue nu se arătă și nici nu sosi vreun cuvînt de răspuns. Atunci, în sinea lui, Jude fu încredințat că Arabella nu trimisese biletul, deși-l scrisese. Ceva în purtarea ei i-o spunea. Era atît de slăbit, încît, cînd Arabella nu era de față ca să-l vadă, Jude vărsa lacrimi de deznădejde. Bănuielile lui erau într-adevăr întemeiate. Arabella, ca și alte infirmiere, socotea că datoria ei față de bolnav era să-l potolească prin orice mijloace, chiar cu riscul de a-i atîța imaginația.

El nu-i mai pomeni nici o vorbă despre dorința sau despre bănuiala lui. Creștea în el o hotărîre tăcută, încă nedeslușită, hotărîre care-i dădea dacă nu putere, cel puțin echilibru și liniște. Într-o zi, la amiază, cînd Arabella intră în odaie, după ce lipsise două ceasuri, văzu scaunul gol. Se lăsă pe pat și-și spuse gînditoare: „Unde dracu s-o fi dus omul ăsta?“

Toată dimineața aceea căzuse, cu întreruperi mai lungi sau mai scurte, o ploaie alungată de vîntul ce sufla dinspre nord-est. Cînd te uitai pe fereastră la șiroaiele de apă ce curgeau din streșini părea de necrezut ca un om bolnav să se încumete a ieși din

casă. Pe o astfel de vreme, ar fi însemnat că merge spre o moarte aproape sigură. Totuşi, convingerea că Jude ieşise din casă puse stăpînire pe Arabella, şi după cercetarea locuinţei se prefăcu în siguranţă.

— Dacă e în halul ăsta de nebun, n-are decît! spuse ea. Eu n-am ce să-i fac.

În clipa aceea, Jude se afla într-un tren care se apropia de Alfredston. Înfofolit cum era şi palid ca o statuie de alabastru, atrăgea privirile uluite ale celorlalţi călători. Un ceas mai tîrziu, silueta lui firavă, acoperită de un palton lung şi de cuvertura pe care o luase cu el, în lipsa umbrelei, putea fi văzută străbătînd cele cinci mile de drum pînă la Marygreen. Pe faţa lui se citea o hotărîre neclintită, singura care-l mai putea ţine pe picioare, dar căreia slăbiciunea lui îi oferea un sprijin jalnic. Urcuşul îi tăia răsuflarea, dar Jude nu se dădea bătut. La trei şi jumătate se văzu ajuns la fîntîna din Marygreen, atît de familiară lui. Ploaia îi ţinea pe toţi sătenii în casă. Jude trecu, fără a fi văzut de cineva, tăpşanul spre biserica pe care o găsi deschisă. Aci se opri, cu privirile îndreptate spre şcoală, de unde se auzea zumzetul obişnuit al glasurilor subţiri, cărora geamătul Creaţiunii le era încă străin.

Aşteptă pînă cînd ieşi din şcoală un băieţaş — pesemne unul căruia i se dăduse drumul mai devreme, dintr-un motiv sau altul. Jude făcu semn cu mîna ridicată, şi copilul se apropie.

— Te rog, du-te la casa învățătorului și spune-i doamnei Phillotson să aibă bunătatea de-a veni pentru cîteva minute pînă la biserică.

Copilul plecă, și Jude îl auzi bătînd în ușa casei. Pătrunse în biserică. Totul era nou înăuntru, în afara cîtorva sculpturi salvate după dărîmarea vechii clădiri și fixate acum de ziduri noi. Lîngă acestea se opri : i se păreau înrudite cu morții de pe aceste meleaguri, strămoșii lui și ai lui Sue.

Un pas ușor, ca un stropadăugat la șiroitul apei de ploaie, răsună în pridvor. Jude privi în jur.

— O — nu mi-am închipuit că tu erai ! Nu, zău nu, Jude !

Un spasm isteric, urmat de altele, îi opri respirația. Jude făcu un pas înainte, dar ea își reveni curînd și porni înapoi.

— Nu pleca, nu pleca ! o imploră el. E ultima dată ! M-am gîndit că așa e mai cuviincios decît să-ți intru în casă. N-o să mă mai întorc niciodată aici. Așa încît, nu fi neîndurătoare. Sue, Sue ! Facem doar cum scrie la carte, și „slova ucide" [1] !

— Rămîn, nu vreau să fiu rea ! spuse ea. Gura îi tremura, și lacrimile îi șiroiau pe obraji cînd îl lăsă să se apropie de ea. Dar de ce-ai venit, de ce să faci un lucru atît de păcătos, după ce ai săvîrșit o faptă atît de bună ca aceea pe care ai făcut-o ?

— Care faptă bună ?

— Te-ai căsătorit din nou cu Arabella. Am citit în gazeta de Alfredston. Ea n-a fost niciodată a

[1] Citat din *Cea de-a doua epistolă a lui Pavel către Corintieni.*

altuia, Jude, în înţelesul adevărat. Şi, prin urmare, aî făcut atît de bine, da, atît de bine c-ai recunoscut lucrul ăsta şi ai luat-o înapoi la tine!

— Doamne-Dumnezeule, ca să aud asta am venit eu pînă aici? Poate că cel mai înjositor, mai imoral, mai nefiresc lucru din viaţa mea este contractul acela murdar şi făţarnic cu Arabella, despre care mi se spune că a însemnat o faptă bună! Iar tu, tu te numeşti soţia lui Phillotson! Soţia *lui*! Eşti a mea.

— Nu mă sili să fug de tine. Mult nu mai pot să rabd! Dar în privinţa asta sînt hotărîtă.

— Nu izbutesc să înţeleg cum ai făcut-o, cum poţi să gîndeşti aşa, nu izbutesc!

— Fii liniştit. E un soţ bun pentru mine. Şi apoi, m-am zbătut şi m-am luptat, am ţinut post şi am făcut rugăciuni. Aproape că mi-am adus trupul la supunere desăvîrşită. Iar pe tine te rog să nu deştepţi...

— Nebună mică ce eşti! Unde ţi-e înţelepciunea? S-ar zice că ţi-ai pierdut minţile! Aş argumenta cu tine, dacă n-aş şti că o femeie care simte ce simţi tu e surdă la orice chemare adresată creierului ei. Sau poate că te amăgeşti singură, cum fac atîtea femei cînd e vorba de astfel de lucruri, şi de fapt nici nu crezi cu adevărat ceea ce pretinzi a crede, ci te laşi doar în voia voluptăţii pe care ţi-o dă emoţia deşteptată de o credinţă prefăcută?

— Voluptate! Cum poţi fi atît de crud?

— O, tu, scumpă, tristă, melancolică epavă a unei inteligenţe pline de făgăduinţe, de ce mi-a fost hărăzit să te văd ? Unde e dispreţul tău faţă de prejudecăţi ? Eu aş fi înfruntat moartea cu fruntea sus !

— Mă nimiceşti, aproape că mă insulţi, Jude ! Pleacă de aici !

Se întoarse cu o mişcare bruscă.

— Plec. N-aş mai veni să te văd iarăşi, chiar de-aş avea puterea s-o fac, dar n-o voi mai avea. Sue, Sue, nu eşti vrednică de iubirea unui bărbat !

Sue începu să răsufle greu.

— Nu pot să rabd să te aud vorbind aşa ! izbucni ea, şi, după ce-şi odihni o clipă privirea asupra lui, se întoarse cu o mişcare smucită. Nu mă dispreţui, nu ! Sărută-mă, sărută-mă de multe ori şi spune-mi că nu sînt o laşă, o fătarnică vrednică de batjocură. Nu pot să îndur ! Se repezi la el şi, cu gura în gura lui Jude, vorbi mai departe : Trebuie să-ţi spun, da, trebuie, iubirea mea ! N-a fost decît o cununie la biserică. Vreau să spun : o căsătorie de formă ! El mi-a propus-o din capul locului !

— Cum aşa ?

— Vreau să spun că e o căsătorie doar cu numele. Mai mult decît atît n-a fost, de cînd m-am întors la el !

— Sue ! spuse el. O strînse în braţe şi-i strivi buzele cu un sărut. Dacă în mizerie poţi cunoaşte fericirea, acum trăiesc o clipă de fericire ! Şi acum, în numele a tot ce ai tu mai sfînt, spune-mi adevărul, nu mă minţi. Mă mai iubeşti încă ?

— Te iubesc ! ştii prea bine !... Dar *nu trebuie* să fac asta ! Nu trebuie să-ţi întorc sărutarea, aşa cum aş vrea !

— Ba da, sărută-mă !

— Şi totuşi, mi-eşti atît de drag ! Şi pari atît de bolnav !

— Şi tu la fel ! Încă o dată, în amintirea scumpilor noştri copilaşi morţi — ai tăi şi ai mei !

Cuvintele lui o izbiră, şi Sue plecă capul.

— Nu *trebuie*, nu *pot* s-o duc mai departe aşa ! spuse ea gîfîit. Dar uite, uite, dragul meu, te sărut şi eu ; da, te sărut !... Şi de acum o să mă *urăsc* pe vecie pentru păcatul ăsta.

— Nu, dă-mi voie să-ţi adresez o ultimă chemare. Ascultă ce-ţi spun ! Cînd ne-am recăsătorit, nici unul dintre noi nu era în toate minţile. Eu mă îmbătasem cu gin, tu cu credinţă. Oricare dintre aceste forme de beţie te lipseşte de o înţelegere înaltă a lucrurilor... Hai să ne lepădăm de greşelile noastre şi să fugim împreună !

— Nu şi iarăşi nu !... De ce mă ispiteşti într-atît, Jude ? Prea eşti neîndurător !... Dar acum sînt din nou stăpînă pe mine. Nu mă urma, nu te uita la mine. Lasă-mă, fie-ţi milă !

Fugi spre capătul de răsărit al bisericii, şi Jude făcu aşa cum îi ceruse ea. Nu întoarse capul, ci-şi adună pătura, pe care ea n-o văzuse, şi porni de-a dreptul spre ieşire. În timp ce el făcea ultimii paşi în biserică, Sue îi auzi tusea, amestecîndu-se cu răpăitul ploii în ferestre. Cu un ultim elan de duioşie ome-

nească încă neîncătușată, se repezi înainte, ca și cum ar fi vrut să pornească în ajutorul lui, dar îngenunche din nou și-și astupă urechile cu mîinile, pînă cînd orice sunet ce-i veni de la el se stinse.

Între timp, el ajunsese la marginea tăpșanului, în locul în care se despărțea cărarea ce tăia ogoarele unde speriase el ciori pe vremuri, cînd era băiețandru. Se întoarse și mai privi o dată înapoi, spre clădirea în care Sue se mai afla încă, apoi porni mai departe, știind că ochii nu i se vor mai opri niciodată asupra acelei priveliști.

Există în Wessex, pe înălțimi și în văi, multe locuri reci în timp de toamnă și de iarnă ; dar locul cel mai rece, atunci cînd suflă vîntul de nord sau de est, se află sus, pe culmea dunei, lîngă Casa Neagră, acolo unde șoseaua spre Alfredston întîlnește vechiul drum de creastă. Aci cad și se depun primele burnițe și ninsori ale iernii și tot aci dezghețul primăverii începe cel mai tîrziu. Prin locul acesta trecea acum Jude mușcat de vîntul ce sufla dinspre nord-est. Era ud pînă la piele și nu izbutea să-și păstreze căldura trupului, fiindcă, părăsit de puteri, era silit să umble încet. Cînd ajunse la bornă, își întinse pătura pe jos, în ciuda ploii, și se lungi ca să se odihnească. Înainte de a se urni din loc, se duse în spatele pietrei și căută cu mîna inscripția încrustată de el cîndva. Slovele erau tot acolo, dar aproape acoperite de mușchi. Trecu și de locul spînzurătorii de care atîrnase străbunul lui și al lui Sue și apoi coborî dealul.

Era întuneric cînd ajunse la Alfredston. Bău acî o ceaşcă de ceai, fiindcă frigul de moarte care-i pătrunsese în oase nu-i îngăduia să rabde postul. Ca să ajungă acasă mai trebuia să ia tramvaiul cu aburi, să schimbe de două ori trenul şi să aştepte mult la punctul de legătură. De-abia la orele zece sosi la Christminster.

IX

Pe peron îl aştepta Arabella. Îl măsură cu privirea de sus pînă jos.

— Te-ai dus s-o vezi ? întrebă ea.

— M-am dus, răspunse Jude, care pur şi simplu se clătina de frig şi oboseală.

— Acum ai face bine s-o porneşti spre casă.

În timp ce mergea, apa şiroia de pe el, şi cînd îl apuca tusea era nevoit să se rezime de zid ca să nu cadă.

— Ţi-ai făcut-o singur, tinere, spuse ea. Nu ştiu dacă-ţi dai seama.

— Sigur că-mi dau seama. Asta am şi vrut.

— Ce anume — să te sinucizi ?

— Bineînţeles !

— Ei, fir-ar să fie ! Să te omori pentru o femeie !

— Ascultă ce-ţi spun, Arabella. Tu te crezi cea mai tare ; şi aşa şi eşti acum, din punct de vedere fizic. Ai putea să mă dobori dintr-o suflare. N-ai trimis scrisoarea deunăzi şi n-aveam cum să-ţi plătesc pentru purtarea ta. Dar din alt punct de vedere nu

sînt chiar atît de slab cum crezi tu. Am hotărît că un om închis în casă din pricina unei aprinderi de plămîni, un ins căruia nu i-au mai rămas decît două dorinţe pe lumea asta : să vadă o anumită femeie şi pe urmă să moară, îşi poate îndeplini perfect, dintr-o lovitură, ambele dorinţe, făcînd această călătorie pe ploaie. Asta am şi făcut. Am văzut-o pentru ultima dată şi am sfîrşit-o şi cu mine — am pus capăt unei vieţi de nelinişti, unei vieţi care n-ar fi trebuit să înceapă niciodată !

— Doamne, dar ce măreţ vorbeşti ! Nu vrei să bei ceva cald ?

— Nu, mulţumesc. Hai să ne ducem acasă.

Treceau pe lîngă colegiile tăcute, şi Jude se oprea mereu din mers.

— La ce te uiţi ?

— Năluciri prosteşti ! Parc-aş vedea iarăşi, în această ultimă plimbare a mea, spiritele morţilor care m-au întîmpinat cînd am păşit întîia dată aici !

— Ce om sucit mai eşti şi tu !

— Mi se pare că-i văd şi aproape că le aud freamătul. Dar nu mă mai închin la toţi, cum mă-nchinam pe-atunci. Nu mai cred nici în jumătate din ei. Teologii, apologeţii şi aliaţii lor, metafizicienii, înalţii dregători şi alţii nu mă mai interesează. Toţi ăştia au fost nimiciţi pentru mine de colţii realităţii aspre !

După privirea de pe faţa cadaverică a lui Jude, luminată de pîlpîirea felinarului în ploaie, ai fi zis că într-adevăr vede oameni acolo unde nu era nimeni. Uneori se oprea lîngă un portal, ca şi cum ar fi pîndit

pe cineva care trebuia să iasă ; alteori se uita spre o fereastră, de parc-ar fi deslușit dincolo de ea un chip cunoscut. I se părea că aude glasuri și repeta cuvintele lor, de parcă s-ar fi ostenit să le prindă înțelesul.

— Parcă rîd de mine !

— Cine ?

— A, vorbeam singur ! Nălucile care bîntuie pe aici, peste tot, prin porți și pe la ferestre. Pe vremuri se uitau prietenește la mine, mai ales Addison și Gibbon, Johnson și doctorul Browne, și episcopul Ken...

— Vino odată ! Care năluci ? Nu văd țipenie de om ; nici urmă de vii sau morții pe aici, în afară de un polițist afurisit ! În viața mea n-am văzut străzi mai pustii.

— Închipuire ! Pe aici umbla Poetul Libertății, și pe acolo — marele Cercetător al Melancoliei !

— Nici nu vreau s-aud de ei ! Toți ăștia mă plictisesc !

— Walter Raleigh îmi face semn cu capul de pe ulița aceea. Wycliffe — Harvey — Hooker — Arnold — și o droaie întreagă de umbre de tractarieni...

— *Nu vreau* să le știu nici numele, ți-am mai spus doar ! Ce-mi pasă mie de oameni morți și îngropați ?! Pe legea mea că tu ești mai puțin beat după ce-ai băut decît cînd nu bei.

— Trebuie să mă odihnesc o clipă, spuse Jude, și se opri, apucînd cu mîinile un grilaj și măsurînd cu privirea înălțimea unei fațade de colegiu. Asta este

Vechiul Rubric. Acela e Sarcofagul ; şi mai sus, pe uliţa aceea, sînt Crozier şi Tudor ; şi jos de tot, acolo, este Cardinalul cu faţada lui lungă şi ferestrele cu sprîncene ridicate, în semn de politicoasă mirare a Universităţii faţă de strădaniile unuia de teapa mea.

— Hai vino să-ţi dau ceva de băut !

— Prea bine. O să mă ajute s-ajung pînă acasă, fiindcă simt cum mă cuprinde ceaţa îngheţată care se ridică dinspre peluzele Cardinalului, de parcă m-ar străpunge ghearele morţii. Aşa cum spunea Antigona, eu nu sînt din lumea oamenilor vii, nici din a umbrelor. Dar după ce-oi muri, Arabella, ai să-mi vezi spiritul urcînd şi coborînd în văzduh printre clădirile astea !

— Aiurea ! Poate că pînă la urmă nici nu mori. Eşti încă destul de zdravăn, bătrîne.

Era noapte la Marygreen, şi ploaia care pornise să cadă după amiază nu dădea semne c-ar avea de gînd să înceteze. Cam pe la ora cînd Jude şi Arabella mergeau spre casă pe străzile Christminsterului, văduva Edlin trecu peste tăpşanul verde şi deschise uşa învăţătorului, aşa cum făcea acum adesea înainte de ceasul culcării, ca s-o ajute pe Sue să strîngă lucrurile.

Sue, trebăluia prin bucătărie fără prea mult rost, fiindcă, în ciuda străduinţelor ei, gospodină bună n-ajunsese, şi mărunţişurile gospodăreşti o făceau să-şi iasă din răbdări.

— Pentru numele lui Dumnezeu, de ce te-ai apucat de treabă, cînd eu anume pentru asta am venit ? Știai doar c-o să vin.

— Știu și eu, uitasem ! Nu, de fapt, n-am uitat. M-am apucat de treabă ca să mă strunesc. Frec scările de la orele opt. *Trebuie* să mă obișnuiesc cu îndatoririle mele gospodărești. E rușine cum m-am ferit de ele.

— De ce să te obișnuiești ? Capătă el o școală mai bună, poate cu timpul ajunge și pastor, și atunci ai să ții două slujnice. E păcat să strici niște mîini așa frumoase.

— Te rog, nu-mi vorbi despre mîinile mele frumoase, doamnă Edlin ! Acest trup drăgălaș mi-a adus pînă acum numai nenorociri.

— Aș, de unde ?! Nici n-ai despre ce trup să vorbești ! Pentru mine aduci mai mult a duh. Dar parcă ți s-au înecat corăbiile, în seara asta, dragă. Ți-e îmbufnat bărbatul ?

— Nu. El nu e niciodată îmbufnat. S-a dus devreme la culcare.

— Atunci, ce s-a întîmplat ?

— Nu pot să-ți spun. Azi am făcut o faptă păcătoasă. Și vreau să smulg păcatul din rădăcină... Adică, hai să-ți spun. Jude a fost pe aici azi după-amiază și mi-am dat seama că încă îl iubesc. Asta în linii mari. Mai mult, nu pot să-ți spun.

— A ! făcu văduva. Nu-ți spuneam eu cum o să fie ?

— Dar n-o să fie ! Nu i-am spus bărbatului meu de venirea lui ; n-are rost să-l tulbur, de vreme ce n-am de gînd să-l mai văd vreodată pe Jude. Dar ca să am conştiinţa curată cît priveşte datoria mea faţă de Richard, am să mă pedepsesc, am să mă supun celei mai grele pedepse. Trebuie.

— Eu n-aş face una ca asta, de vreme ce el a încuviinţat, şi de altminteri lucrurile au mers strună şi aşa, în astea trei luni.

— Da, el încuviinţează ca eu să trăiesc aşa cum îmi place ; dar eu simt că asta-i o îngăduinţă pe care n-ar trebui să i-o cer. N-ar fi trebuit să primesc. O să-mi fie cumplit de greu să schimb lucrurile, dar trebuie să fiu mai dreaptă cu el. Vai, de ce am fost atît de lipsită de eroism ?

— Ce anume nu-ţi place la el ? întrebă curioasă doamna Edlin.

— N-aş putea să-ţi spun. E ceva... Nu găsesc cuvinte. Nenorocirea e că nimeni n-ar socoti că ăsta-i un motiv ca să simt aşa cum simt eu ; prin urmare, n-am nici o scuză.

— Lui Jude i-ai vorbit vreodată despre asta ?

— Niciodată.

— Cînd eram eu tînără, am auzit poveşti ciudate despre bărbaţi, începu văduva cu glas scăzut. Se zicea că, pe vremea cînd sfinţii umblau pe pămînt, dracii luau noaptea înfăţişarea bărbaţilor şi băgau bietele femei în tot soiul de încurcături. Dar nu ştiu de ce mi-o fi trăsnit mie asta tocmai acum prin cap, fiindcă-i doar o scorneală... Ce vînt şi ce ploaie în

seara asta ! Ascultă, draga mea, nu te grăbi să schimbi lucrurile. Mai gîndeşte-te.

— Nu, nu ! M-am ostenit din răsputeri, aşa slabă de înger cum sînt, să mă port mai frumos cu omul ăsta — şi trebuie s-o duc pînă la capăt, acum, îndată, înainte de a mă prăbuşi !

— Nu cred că-i bine să-ţi siluieşti în halul ăsta firea. De la nici o femeie nu se poate cere una ca asta.

— E de datoria mea. Vreau să golesc paharul pînă la fund.

O jumătate de ceas mai tîrziu, în clipa cînd doamna Edlin îşi punea pălăria şi şalul ca să plece, pe Sue parc-o cuprinse o spaimă nelămurită.

— Nu, nu, nu pleca, doamnă Edlin, se ruga ea cu ochii măriţi şi aruncînd priviri neliniştite peste umăr.

— Dar e ora de culcare, fetiţo.

— Da, dar avem odăiţa de musafiri, fosta mea odaie. E gata pregătită. Te rog, rămîi, doamnă Edlin ! O să am nevoie de dumneata mîine dimineaţă.

— Bine, n-am nimic împotrivă, dacă ţii dumneata. Bătrînii mei pereţi nu păţesc nimic, fie că sînt eu acolo, fie că nu.

După ce Sue încuie uşile, urcară împreună scările.

— Aşteaptă-mă aici, doamnă Edlin. spuse Sue. Intru doar pentru o clipă în fosta mea odaie.

Lăsînd văduva să aştepte pe scară, Sue intră în odaia care fusese numai a ei din ziua în care se înapoiase la Marygreen şi, împingînd uşa, îngenunche, pentru un minut sau două, lîngă pat. Pe urmă se ridică

și, luîndu-și de pe pernă cămașa de noapte, se dezbrăcă și veni spre doamna Edlin. Din încăperea alăturată se putea auzi sforăitul unui bărbat. Sue ură noapte bună văduvei, care intră în odaia de curînd părăsită.

Apoi Sue apăsă pe clanța celeilalte uși și, cuprinsă parcă de o slăbiciune, se lăsă jos fără să intre în odaie. Cînd se ridică, întredeschise ușa și spuse :

— Richard.

Se cutremură în clipa cînd cuvîntul i se desprinse de pe buze.

Deși de cîtva timp sforăitul încetase, nu se auzi nici un răspuns. Sue păru ușurată și se repezi spre odaia doamnei Edlin.

— Ești în pat, doamnă Edlin ? întrebă.

— Nu, dragă, răspunse văduva, deschizînd ușa. Sînt bătrînă și înceată și durează pînă mă dezbrac. Nici șireturile de la corset nu mi le-am desfăcut.

— Nu, nu-l aud ! Poate că... poate...

— Ce, fetițo ?

— Poate c-a murit, spuse ea gîfîit. Și atunci aș fi *liberă* și m-aș putea duce la Jude !... Ba nu, am uitat de *ea* și de Dumnezeu !

— Să ne ducem să tragem cu urechea. Ba nu, iar sforăie. Dar ploaia și vîntul fac atîta zgomot, că de-abia se aude cîte ceva, cînd și cînd.

Sue se tîrî înapoi.

— Noapte bună din nou, doamnă Edlin ! Îmi pare rău că te-am chemat afară.

Văduva se retrase pentru a doua oară.

Cînd Sue rămase singură, fața ei își recăpătă expresia de încordare resemnată. „Trebuie s-o fac, trebuie ! Trebuie să golesc paharul pînă la fund !“ Șopti :

— Richard !

— Ei, ce este ? Tu ești Susanna ?

— Da.

— Ce vrei ? S-a întîmplat ceva ? Așteaptă o clipă. Își trase o haină pe el și veni la ușă. Da !

— La Shaston am sărit pe fereastră de frică să nu te apropii de mine. De atunci nu mi-am schimbat purtarea pînă acum, cînd vin să-ți cer iertare și să te rog să mă lași să intru.

— Poate crezi numai că ești datoare s-o faci ? Nu vreau să vii înfrîngîndu-ți pornirile firești, după cum ți-am mai spus.

— Dar cer să fiu primită. Așteaptă o clipă, apoi repetă : Cer să fiu primită ! Am păcătuit — chiar și astăzi ! Mi-am depășit drepturile. N-aveam de gînd să-ți mărturisesc, dar poate că s-ar cuveni. Am păcătuit împotriva ta azi după-amiază.

— Cum ?

— L-am întîlnit pe Jude ! Nu știam că va veni. Și...

— Ei ?

— L-am sărutat și l-am lăsat să mă sărute.

— Vechea poveste !

— Richard, nu știam că ne vom săruta, pînă-n clipa cînd s-a întîmplat !

— De cîte ori ?

— De multe ori. Nu știu nici eu. Mă îngrozesc cînd privesc în urmă la cele întîmplate. După asta, tot ce

puteam face era să vin la tine, aşa cum vin acum.

— Destul de rău, după toate cîte le-am făcut eu pentru tine ! Mai ai ceva de mărturisit ?

— Nu. Avusese de gînd să mărturisească : „I-am spus «Iubirea mea»“. Dar, fiindcă o femeie care se spovedeşte ascunde totdeauna un amănunt, acea frîntură de scenă rămase nepovestită. Sue continuă : N-o să-l mai văd niciodată. Mi-a vorbit despre lucruri din trecut care m-au zguduit. Mi-a vorbit despre copii. Dar, după cum ţi-am mai spus, sînt bucuroasă — aproape bucuroasă, vreau să zic — că au murit, Richard. În felul ăsta, toţi anii aceia sînt şterşi din viaţa mea.

— Bine, dar fiindcă afirmi că n-ai să-l mai vezi, spune-mi, ăsta ţi-e gîndul într-adevăr ?

În glasul lui Phillotson răsuna ceva care părea să arate că cele trei luni de cînd se recăsătorise cu Sue nu fuseseră chiar la înălţimea mărinimiei şi răbdării sale.

— Da, sigur !

— Poate vrei să juri pe *Noul Testament* ?

— Vreau.

Phillotson se duse înapoi în odaie şi aduse un mic *Nou Testament*, cu scoarţe cafenii.

— Spune acum : „Aşa să-mi ajute Dumnezeu !“

Sue jură.

— Foarte bine !

— Şi acum, te rog din suflet, Richard, pe tine, omul căruia îi aparţin şi pe care vreau să-l cinstesc prin supunere, aşa cum am jurat, lasă-mă să intru.

— Gîndeşte-te bine. Ştii ce înseamnă asta. Una era să te primesc iarăşi în casă ; alta e chestiunea de acum. Prin urmare, mai gîndeşte-te.

— M-am gîndit ; asta doresc !

— Dai dovadă de bunăvoinţă, şi poate că bine faci. Cu un iubit care dă tîrcoale, o căsătorie neîmplinită trebuie dusă pînă la capăt. Dar îţi reamintesc pentru a treia şi ultima oară.

— E dorinţa mea !... O, Doamne !

— De ce ai spus : „O, Doamne" ?

— Nu ştiu !

— Ba da, ştii ! Dar... Privi posomorît timp de-o clipă la făptura subţire şi firavă în cămaşă de noapte, care se umilea în faţa lui. Mi-am închipuit eu că s-ar putea să se sfîrşească aşa, spuse apoi. Nu-ţi datorez nimic după mărturisirile pe care mi le-ai făcut adineauri, dar te cred pe cuvînt şi te iert.

O cuprinse cu braţul, ca s-o ridice. Sue se dădu înapoi.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el, vorbind pentru prima dată cu asprime. Iarăşi te fereşti de mine ? Ca şi înainte ?

— Nu, Richard, nu. Nu mi-am dat seama.

— Vrei să intri ?

— Da.

— Nu uiţi ce înseamnă asta ?

— Nu. E de datoria mea !

El puse sfeşnicul pe scrin, o trecu peste prag şi, ridicînd-o în braţe, o sărută. O expresie fugară de

scîrbă trecu peste faţa lui Sue. Strînse din dinţi şi nu scoase nici un ţipăt.

Între timp, doamna Edlin, care se dezbrăcase şi era gata să intre în pat, îşi spuse: „Ia să mă duc mai bine să văd dacă micuţa e teafără. Ce vînt şi cum plouă!"

Ieşi pe scară şi văzu că Sue nu mai era acolo. „Ei! Sărman suflet! Pare-se că în ziua de azi nunţile seamănă mai mult cu îngropăciunile. Cincizeci şi cinci de ani se împlinesc, în toamna care vine, de cînd ne-am luat omul meu cu mine! S-au schimbat vremurile de atunci!"

X

Deşi n-o dorea, Jude se mai înzdrăveni puţin şi, timp de mai multe săptămîni, îşi văzu de meseria lui. După Crăciun, căzu însă din nou la pat.

Cu banii cîştigaţi, se mută într-un cartier şi mai central al oraşului. Dar Arabella îşi dădea seama că multă vreme n-o să mai fie el în stare să lucreze şi era destul de supărată de întorsătura pe care o luaseră lucrurile de cînd se recăsătorise cu Jude.

— A dracului să fiu dacă n-ai fost şmecher dînd această ultimă lovitură ! îi spunea. M-ai luat pe mine de nevastă ca să te alegi cu o îngrijitoare fără plată.

El rămînea cu totul nesimţitor la cuvintele ei, ba uneori privea aceste ocări sub aspectul lor umoristic. Alteori însă devenea grav, şi adesea, cînd stătea lungit în pat, începea să vorbească într-aiurea despre năruirea planurilor lui de tinereţe.

— Orice om e înzestrat cu oarecare putere într-un anumit domeniu, spunea el. Eu, de fapt, n-am fost niciodată destul de voinic pentru meseria de pietrar,

mai ales pentru munca de îmbinare. Urnirea unui bloc de piatră m-a istovit întotdeauna, și cînd stăteam în curent în cîte-o clădire, înainte de a se fi pus ferestrele, răceam regulat. Cred că de aici mi s-a și tras boala. Dar un lucru simt că l-aș fi putut face dacă mi s-ar fi dat prilejul. Aș fi putut asimila idei ca să le împărtășesc apoi și altora. Mă întreb dacă cititorii Universității aveau în cap atîtea cîte am eu, care n-am fost bun de nimic altceva decît de asta... Am auzit că, în curînd, studenții lipsiți de sprijin, așa cum am fost eu, vor avea mai mulți sorți de izbîndă. Se pun la cale planuri care urmăresc să facă Universitatea mai primitoare și să-i lărgească sfera de influență. Nu știu mare lucru despre asta. Dar pentru mine oricum e prea tîrziu, prea tîrziu ! Și tot așa și pentru atîția alții dinaintea mea, mai vrednici decît mine !

— Ce tot bolborosești acolo ? îl întrebă Arabella. Credeam că ți-a trecut nebunia aia cu cărțile. Așa s-ar și fi cuvenit dacă ți-ar fi venit puțin mintea la cap. Dar nu ești mai breaz acum decît ai fost cînd ne-am luat prima oară.

Într-un rînd, în timp ce vorbea așa, de unul singur, Jude, fără să-și dea seama, i se adresă Arabellei numind-o Sue.

— Tare-aș vrea să bagi de seamă cu cine vorbești ! se răsti Arabella. Să dai unei femei respectabile și măritate numele unei...

Se opri la timp, iar el nu ghici cuvîntul care trebuia să urmeze.

Cu timpul însă, înțelegînd încotro se îndreaptă lucrurile și cît de puțin trebuie să se teamă de rivalitatea lui Sue, Arabella avu o pornire de mărinimie.

— Îmi închipui că vrei s-o vezi pe Sue a ta, spuse ea. Ei să știi că nu mă supără dacă vine. N-ai decît s-o chemi încoa, dacă-ți face plăcere.

— Nu doresc s-o mai văd.

— A, s-au schimbat lucrurile !

— Nu-i trimite vorbă nimic despre mine, nici că sînt bolnav, nici altele. Și-a ales drumul. Meargă încotro i-o plăcea !

Îl aștepta însă o surpriză. Doamna Edlin veni într-o zi să-l vadă, din propriul ei îndemn. Arabella, căreia nici nu-i mai pasă acum spre cine se îndreaptă afecțiunea bărbatului ei, ieși din odaie, lăsînd-o pe bătrînă singură cu Jude. El o întrebă pripit ce mai face Sue, apoi spuse deodată, amintindu-și de mărturisirea ei :

— Îmi închipui că tot mai sînt bărbat și nevastă doar cu numele.

Doamna Edlin șovăi.

— Păi nu, s-au cam schimbat lucrurile. Chiar acum, în urmă, ea a început — fără s-o silească nimeni — un alt fel de viață.

— Cînd a început ? întrebă el repezit.

— În noaptea de după sosirea dumitale. Ca un fel de pedeapsă dată de ea însăși sărmanei ei făpturi. El n-a vrut, dar ea a stăruit.

— Sue, scumpa mea Sue, nebuna mea dragă, asta e mai mult decît pot eu să îndur !... Doamnă Edlin,

nu te speria de aiurerile mele ! Trebuie să vorbesc cu mine însumi cînd zac aici singur atîtea ore în şir. Era o femeie a cărei minte strălucea faţă de a mea ca steaua faţă de lampa cu gaz ; o femeie pentru care toate superstiţiile *mele* erau ca nişte pînze de păianjen pe care putea să le mături cu un cuvînt. Pe urmă s-au abătut asupra noastră necazuri cumplite, şi inteligenţa i s-a frînt, iar ea a luat-o razna prin beznă. Ciudată e deosebirea asta dintre sexe ! Timpul şi împrejurările care deschid mintea celor mai mulţi bărbaţi, femeilor lor îngustează orizontul — aproape în toate cazurile. Şi acum s-a întîmplat ultima grozăvie — s-a lăsat în voia a tot ce urăşte ea mai mult, s-a lăsat robită de canoane ! Ea, atît de simţitoare, atît de gingaşă, încît pînă şi vîntul părea că o atinge cu respect... Nici pentru Sue, nici pentru mine, atunci, demult, cînd eram în culmea puterii noastre, pe vremea cînd aveam minţile limpezi şi eram neînfricaţi în dragostea noastră de adevăr, timpurile încă nu erau coapte ! Ideile noastre s-au născut cu cincizeci de ani prea devreme pentru a ne fi de vreun folos. Şi împotrivirea pe care am întîmpinat-o i-a pricinuit lui Sue o reacţie în sens opus, iar pe mine m-a împins spre nesăbuinţă şi nimicire... Uite, astea, doamnă Edlin, le tot deapăn fără încetare în timp ce zac aici. Dar trebuie să te plictiseşti groaznic.

— Nicidecum, băiete. Aş putea să stau să te ascult cît e ziua de lungă.

Pe măsură ce rumega ştirile pe care i le adusese bătrîna, Jude se neliniştea tot mai mult, şi, în

zbuciumul de moarte ce-i cuprindea sufletul, începu să ocărască în cuvinte foarte triviale convenţiile sociale. Iritarea îi pricinui un acces de tuse. Curînd după aceea, se auzi o bătaie în uşa de jos. Şi, cum nimeni nu se duse să deschidă, coborî chiar doamna Edlin scările.

Oaspetele spuse politicos :

— Medicul.

Silueta uscăţivă era a vraciului Vilbert, chemat de Arabella.

— Cum îi mai merge pacientului meu ? întrebă el.

— Rău, foarte rău ! De cînd mi-au scăpat mie nişte bîrfeli, bietul băiat şi-a ieşit din minţi şi a început să blesteme cumplit. E vina mea. Dar trebuie să treci cu vederea vorbele unui om în suferinţă şi nădăjduiesc că Dumnezeu o să-l ierte.

— Da. Mă duc sus, să-l văd. Doamna Fawley este acasă ?

— Nu-i aici acum, dar se întoarce curînd.

Vilbert urcă. Jude, care înghiţise pînă atunci cu cea mai mare nepăsare leacurile acestui dibaci practician, ori de cîte ori Arabella i le turna pe gît, era acum atît de scos din minţi, încît îi aruncă lui Vilbert în obraz părerea pe care o avea despre el, şi încă în cuvinte atît de biciuitoare, încît omul coborî scările valvîrtej. În uşă se întîlni cu Arabella. Doamna Edlin plecase. Arabella îi ceru părerea despre starea în care se afla soţul ei acum şi, văzîndu-l pe doctor cam răvăşit, îl pofti să guste ceva. El primi.

— V-aduc aici pe săliță, spuse ea. Nu-i nimeni azi în casă, în afară de mine.

Îi aduse o sticlă și un pahar, și el bău. Arabella începu să se scuture de un rîs înăbușit.

— Ce s-a întîmplat, dragă ? întrebă Vilbert, plescăind din buze.

— Nimic, ți-am turnat doar o picătură de vin cu ceva înăuntru. Apoi spuse rîzînd iarăși : Ți-am turnat înăuntru din filtrul de dragoste pe care mi l-ai vîndut la Expoziția Agricolă, nu-ți amintești ?

— Ba da, ba da ! Ce femeie isteață ! Dar trebuie să fii gata să suferi consecințele — și, cuprinzîndu-i umerii cu brațul, o sărută.

— Nu, nu, șopti ea rîzînd învesclită. Aude bărbatu-meu.

Îl însoți pînă în stradă, apoi, în timp ce se întorcea, spuse :

— De ! Femeile slabe trebuie să se pregătească pentru zile grele. Dacă nenorocitul de sus se prăpădește — așa cum îmi închipui c-o să se întîmple curînd — trebuie să am și eu o parte de icșire. Și acum nu mai pot să aleg și să culeg ca pe vremea cînd eram mai tînără. Trebuie să te mulțumești cu unul bătrîn, dacă pe ăl tînăr nu-l poți avea.

XI

Ultimele pagini asupra cărora cronicarul acestor vieţi îşi îngăduie să oprească atenţia cititorului istorisesc cele petrecute în odaia lui Jude şi în afara ei cînd veni iarăşi vara înfrunzită.

Arăta acum scofîlcit, încît nici vechii lui prieteni nu l-ar fi recunoscut. Era într-o după-amiază. Arabella îşi încreţea părul în faţa oglinzii cu ajutorul unui mîner de umbrelă pe care-l încălzea în flacăra unei lumînări şi în jurul căruia înfăşura apoi şuviţa desfăcută. După ce isprăvi, îşi făcu o gropiţă în obraz şi se îmbrăcă. Îşi aruncă privirile spre Jude. Părea că doarme, dar şedea în capul oaselor, fiindcă boala îl împiedica să stea întins.

Cu pălăria pe cap, înmănuşată, gata de plecare, Arabella se aşeză, aşteptînd parcă să vină cineva ca să-i ia locul de infirmieră. Zvonurile ce pătrundeau de afară vorbeau despre un oraş în sărbătoare, deşi mare lucru din serbare, oricum ar fi fost ea, nu se putea vedea de aici. Clopotele se porniră să bată, şi sunetele lor intrară în încăpere prin fereastra deschisă,

împresurînd în zumzet capul lui Jude. Pe Arabella o neliniștiră. În cele din urmă, își spuse : „De ce naiba n-o fi venind tata ?"

Se uită din nou spre Jude, cîntări cu un ochi critic cam cîtă viață se mai poate scurge din el, așa cum făcuse de atîtea ori în ultimele luni, apoi, după o privire aruncată ceasornicului lui, care stătea atîrnat de perete, se ridică nerăbdătoare. El tot mai dormea, așa încît, luînd o hotărîre, Arabella se strecură afară din odaie, închise ușa fără zgomot și coborî scările. Casa era goală. Ispita care o făcea pe Arabella să plece de acasă îi atrăsese de mult afară și pe ceilalți locatari.

Era o zi caldă, senină, învăluitoare. Arabella închise ușa de la intrare și se grăbi să ajungă pe Strada Principală. Cînd se apropie de teatru, auzi sunetele orgii, la care se repeta în vederea concertului ce trebuia să aibă loc curînd. Trecu pe sub portalul Colegiului Oldgate. Lucrătorii acopereau cu pînză marginile curții interioare, pregătind decorul pentru balul ce trebuia să se desfășoare în seara aceea. Oamenii sosiți din împrejurimi într-o excursie de-o zi mîncau la iarbă verde, și Arabella se plimba de-a lungul aleilor așternute cu pietriș, sub teii bătrîni. Dar, fiindcă locul acesta i se păru cam plictisitor, se înapoie pe stradă, de unde urmări trăsurile ce duceau spre concert numeroșii profesori și pe nevestele lor ; sau se uita la studenții care veneau grămadă, înconjurați de femei vesele. Cînd ușile teatrului se

închiseră și concertul începu, Arabella porni mai departe la plimbare.

Notele puternice ale concertului se rostogoleau, pătrundeau prin storurile galbene ale ferestrelor deschise, treceau peste acoperișurile caselor, zguduiau aerul tăcut al ulițelor. Ajunseră pînă și în odaia în care zăcea Jude ; tusea lui tocmai reîncepuse, și-l trezise.

De îndată ce putu vorbi, murmură, cu ochii încă închiși :

— Puțină apă, te rog. Chemarea lui fu primită doar de încăperea pustie. Tuși din nou, pînă se simți istovit, și spuse cu glas și mai stins : Apă, puțină apă... Sue... Arabella !

Odaia rămase tăcută ca și pînă atunci. Șopti gîfîit :

— Gîtlejul... apă... Sue... iubito... o picătură de apă, te rog... îndură-te ! .

Apa nu veni, și sunetele orgii — slabe ca un zumzet de albină — își trimiteau undele către el.

În timp ce stătea nemișcat, schimbîndu-se la față, strigăte și urale răzbăteau de undeva dinspre rîu.

— A, da ! Jocurile Comemorative, murmură el. Și eu zac aici. Și Sue pîngărită !

Uralele se repetară, înecînd sunetele slabe ale orgii. Jude se schimbă și mai tare la față ; șopti rar, abia mișcîndu-și buzele arse :

— „Piară ziua în care am fost născut și noaptea în care s-au rostit cuvintele : Fost-a zămislit un copil bărbat.

(Ura !)

Cufunde-se în întuneric ziua aceea, Dumnezeu de sus să nu-şi pogoare privirile asupra ei, nici lumina să nu strălucească peste ea. Pustie fie, cu voia ta, noaptea aceea, şi nu lăsa nici un glas de bucurie s-o ajungă.

(Ura !)

De ce n-am murit oare în sînul mamei ? De ce nu mi-am dat duhul cînd am ieşit din pîntecul ei ?... Căci acum aş fi zăcut în pace şi-aş fi fost netulburat. Aş fi dormit : aş fi cunoscut odihna !

(Ura !)

Acolo, cei ce au fost robi odihnesc împreună ; ei nu mai aud glasul prigonitorului... Acolo sînt şi cei mici, şi cei mari ; şi sluga s-a dezrobit de stăpîn. De ce e dăruită lumina celui nenorocit şi viaţa celui cu sufletul amar ?"

Între timp, Arabella, care se plimba de zor pentru a descoperi ce se petrece în oraş, scurtă drumul pe la capătul unei străzi înguste şi, trecînd de un colţ întunecat, ajunse în curtea interioară a Colegiului Cardinal. Curtea era plină de însufleţire şi strălucea în soare, împodobită cu flori şi pregătită de bal. Un tîmplar — unul care lucrase pe vremuri împreună cu Jude — îi făcu semn. Drumul de trecere de la poartă şi pînă la treptele intrării principale fusese ornat cu un roşu vesel şi steguleţe galbene. Vagoane întregi cu lădiţe de flori fuseseră descărcate de-a lungul drumului, şi scara cea mare era acoperită cu un postav roşu. Arabella salută pe unul şi pe altul dintre lucrători şi, dat

fiind că-i cunoștea, urcă pînă la sala cea mare a colegiului, în care se puneau podele noi și se atîrnau podoabe în vederea seratei dansante. Clopotul de la catedrala de alături bătea pentru slujba de ora cinci.

— Nu mi-ar displăcea să mă-nvîrtesc și eu pe aici cu un braț de cavaler în jurul taliei, spuse ea către unul dintre lucrători. Ei, Doamne ! Trebuie să mă întorc acasă — am atîta treabă... Nu-i rost de dans pentru mine !

În ușa casei se întîlni cu Stagg și cu încă unul sau doi dintre pietrarii care lucraseră împreună cu Jude.

— Coborîm spre rîu, spuse primul, ca să vedem regatele. Dar am trecut pe aici ca să aflăm cum îi mai merge bărbatului dumitale.

— Mulțumesc, doarme liniștit, spuse Arabella.

— Ne pare bine. Atunci, nu cumva poți să-ți iei o jumătate de oră liberă, doamnă Fawley, și să vii cu noi ? O să-ți facă bine.

— Grozav mi-ar plăcea ! spuse ea. N-am văzut niciodată o întrecere de bărci, și-am auzit că-i tare amuzant !

— Haide, atunci !

— Cum aș *dori* să pot ! Se uită cu jind de-a lungul străzii. Știți ce ? Așteptați-mă o clipă. Mă reped pînă sus, ca să văd cum se simte. Cred că tata e cu el, așa că s-ar putea să vin.

Ei așteptară, și Arabella intră în casă. Locatarii de jos lipseau ca și mai înainte, fiindcă porniseră în grup la rîu, spre locul pe unde trebuia să treacă șirul de

bărci. Cînd ajunse în dormitor, văzu că taică-său nici nu venise.

— Nici n-a binevoit să vină ! spuse ea nerăbdătoare. O fi vrut să vadă și el bărcile, asta este !

Totuși, cînd privi spre pat se lumină la față, fiindcă Jude părea adormit, deși nu stătea, ca de obicei, pe jumătate ridicat, așa cum îl silea tusea. Alunecase și rămăsese lungit. După ce se mai uită o dată, tresări și se apropie de pat. Fața lui Jude era albă ca varul și devenea cu fiecare clipă tot mai încremenită. Îi atinse degetele : reci ca gheața, deși trupul mai era cald. Își apropie urechea de pieptul lui. Înăuntru era liniște deplină. Zbuciumul de aproape treizeci de ani încetase.

Arabella avu mai întîi o tresărire de spaimă la gîndul celor întîmplate ; apoi îi ajunseră la urechi, venind dinspre rîu, sunetele slabe ale unei fanfare militare sau ale unei alte orchestre. Strigă cu glas mînios :

— Tocmai acu i-a venit să moară ! De ce dracu a murit chiar acum ?

Apoi, după o clipă sau două de gîndire, se îndreptă spre ușă, o închise ușor la loc și coborî scările.

— Uite-o, spuse unul dintre lucrători. Ne întrebam dacă mai vii. Haide, trebuie să ne grăbim ca să găsim un loc bun. Și el ce mai face ? Doarme liniștit în continuare ? Firește, noi nu vrem să te tîrîm după noi dacă...

— Da, sigur, doarme dus. Nu se trezește el așa iute, răspunse ea vorbind grăbit.

Coborîră strada Cardinal o dată cu mulțimea și ajunseră curînd la pod; vaporașele strălucitoare le izbiră privirile. De acolo, pe un drumeag îngust, ajunseră pe cărarea care ducea de-a lungul rîului și pe care acum lumea se îmbulzea în praf și căldură. Aproape îndată după sosirea lor, începu și măreața procesiune a bărcilor; vîslele, coborîte perpendicular pe suprafața apei, plescăiau ca un sărut zgomotos.

— Vai, ce minunat! Cum mă bucur c-am venit! spuse Arabella. Și pe bărbatu-meu n-are ce să-l supere c-am plecat.

Aproape de celălalt mal, buchete de femei frumoase, gătite în verde, roz, albastru și alb, străluceau pe vaporașele pline de lume. Steagul albastru al Clubului Nautic indica centrul serbării, și dedesubtul lui, o orchestră de muzicanți în uniforme roșii răspîndea sunetele care o stîrniseră pe Arabella în odaia celui mort. Studenți de toate felurile urmăreau de pe luntre, în tovărășia doamnelor, evoluția „bărcii noastre" în susul și-n josul rîului. În timp ce Arabella sorbea din ochi această privelițte însuflețită, simți o atingere, și cînd întoarse privirile îl văzu pe Vilbert.

— Știi că licoarea aia lucrează? spuse el, aruncîndu-i o ocheadă. Ce rușine să nenorocești o inimă în halul ăsta!

— Azi nu vorbesc despre dragoste.

— De ce nu? E zi de sărbătoare pentru toată lumea.

Ea nu răspunse. Brațul lui Vilbert se strecură și-i prinse mijlocul, mișcare care putea trece neobservată

în învălmășeala aceea. Fața Arabellei căpătă o expresie vicleană, dar femeia rămase mai departe cu ochii ațintiți asupra apei, ca și cum habar n-ar fi avut de îmbrățișare.

Mulțimea devenea vijelioasă, împingîndu-i pe Arabella și pe prietenii ei uneori pînă aproape de apă. Ar fi rîs cu poftă de îmbrînceala asta dacă în ochiul minții ei n-ar fi rămas întipărit chipul palid, statuar, pe care-l privise de curînd și care-o silea să se dezmeticească.

Petrecerea de pe rîu ajunsese la punctul culminant ; unii se aruncau în apă, alții strigau. Cursa fu pierdută de unii și cîștigată de alții, doamnele în roz, albastru și galben părăsiră vaporașele, și privitorii începeau să se urnească din loc.

— Ei, a fost grozav ! strigă Arabella. Dar cred că trebuie să mă întorc la bietul bărbatu-meu. După cîte știu, tata e cu el ; dar tot aș face bine să mă întorc.

— De ce te grăbești ?

— Trebuie să mă duc... Doamne, Doamne, ce neplăcut !

Pe suișul îngust, care ducea lumea de la malul rîului spre pod, înghesuiala prefăcuse mulțimea — pe Arabella, pe Vilbert și pe ceilalți — într-un singur bloc încins. Cei doi stăteau pe loc nemișcați, și Arabella se văita : „Doamne, Doamne", cu tot mai multă nerăbdare. Îi trecuse tocmai prin minte că descoperirea lui Jude mort în părăsire ar putea să atragă după sine o anchetă.

— Ce neliniștită ești, iubito! spuse vraciul, care, lipit de ea în îmbulzeală, nu mai avea nevoie să facă nici un efort pentru a stabili o atingere. Ai face bine să ai puțină răbdare; deocamdată, tot nu poți ieși de aici!

Trecură aproape zece minute pînă cînd mulțimea, strînsă ca într-o menghine, se urni îndeajuns pentru a le face loc. De îndată ce se văzu în stradă, Arabella grăbi pasul, interzicînd vraciului s-o însoțească mai departe în ziua aceea. Nu se duse direct acasă, ci se îndreptă spre locuința unei femei care dădea ultimele îngrijiri morților săraci; bătu în ușă.

— Mi s-a prăpădit bărbatul, fie-i țărîna ușoară, spuse. Poți să vii să-l speli și să-l îmbraci pentru înmormîntare?

Arabella așteptă cîteva clipe; apoi, ferindu-se cu greu de roțile echipajelor, cele două femei își făcură loc cu coatele prin șuvoiul de oameni eleganți care se scurgea de pe peluzele Colegiului Cardinal.

— Trebuie să trec și pe la paracliser, să-i cer să tragă clopotele, spuse Arabella. Stă pe aici prin apropiere, nu-i așa? Te ajung din urmă în ușa casei mele.

Către orele zece, în seara aceea, Jude zăcea întins, drept ca o săgeată și acoperit cu un cearceaf pe patul din casa lui. Prin fereastra întredeschisă străbătea, dinspre sala de bal a Colegiului Cardinal, ritmul voios al unui vals.

Două zile mai tîrziu, cerul era la fel de senin, și aerul tot atît de nemișcat. În aceeași odăiță, două ființe

vegheau sicriul deschis al lui Jude. De o parte stătea Arabella, de cealaltă — văduva Edlin. Priveau amîndouă chipul lui Jude, şi pleoapele zbîrcite ale doamnei Edlin erau roşii.

— Ce frumos e ! spuse ea.

— Da. E un mort chipeş, încuviinţă Arabella.

Fereastra era tot deschisă, ca să intre aer în încăpere, şi la ora aceasta de amiază văzduhul limpede era neclintit şi tăcut. Din depărtare venea zvon de glasuri şi parcă tropăit de picioare.

— Ce-i tărăboiul ăsta ? murmură bătrîna.

— Ăştia-s doctorii care, adunaţi la teatru, dau diploma de onoare ducelui de Hamptonshire şi altor măriri din tagma lui. E săptămîna comemorativă, ştii doar. Uralele pornesc de la tineri.

— Da, îs tineri şi au plămîni puternici. Nu ca sărmanul nostru băiat.

Cîte-un cuvînt desprins, poate dintr-o cuvîntare festivă, venea plutind dinspre ferestrele deschise ale teatrului pînă în ungherul acesta liniştit ; şi atunci, pe trăsăturile de marmură ale mortului părea să răsară un fel de zîmbet ; iar ediţiile Delphin de pe raftul alăturat, vechi şi scoase din circulaţie, cuprinzînd operele lui Vergilius şi Horatius, şi *Testamentul* grecesc, cu colţurile îndoite, ca şi cele alte cîteva volume de care Jude nu se despărţise, zgrunţuroase din pricina prafului de piatră acolo unde degetele lui le atingeau în minutele cînd munca îi dădea puţin răgaz, părcau să pălească la auzul acelor sunete.

Clopotele băteau voios. Ecoul lor făcea ocolul odăii.

Ochii Arabellei se ridicară de la fața lui Jude spre doamna Edlin.

— Crezi că ea o să vină ? întrebă.

— N-aș putea să spun. A jurat să nu-l mai vadă.

— Cum arată ?

— Obosită și nefericită, biata inimioară ! Cu ani și ani mai bătrînă decît atunci cînd ai văzut-o ultima dată. Acum e o femeie potolită și stoarsă de vlagă. Din cauza bărbatului — nici acum nu-l poate înghiți !

— Dacă Jude mai trăia și apuca s-o vadă, poate că nici nu s-ar mai fi sinchisit de ea.

— Asta n-avem de unde să știm... Nu ți-a mai cerut s-o chemi de atunci, din ziua cînd a venit s-o vadă în chip atît de ciudat ?

— Nu. Dimpotrivă. Eu m-am arătat gata să trimit după ea, dar el mi-a spus că nu trebuie s-o înștiințez cît e el de bolnav.

— A iertat-o ?

— După cîte știu eu, nu.

— Ei, sărmana de ea, să nădăjduim că pe undeva tot o fi aflat ea iertare ! Zice că și-a găsit liniștea.

— Chiar dacă răgușește jurînd asta în genunchi cu mîna pe sfînta cruce care-i atîrnă la gît, tot să n-o crezi ! spuse Arabella. Niciodată nu și-a găsit liniștea de cînd a plecat din brațele lui și nici n-o să și-o găsească vreodată, pînă n-o ajunge cum e el acum !

SUMAR

Partea a patra. La Shaston 5
Partea a cincea. La Aldbrickam şi în alte locuri 101
Partea a şasea: Din nou la Christminster . . 211

Redactor : NICOLAE TEICA
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Apărut 1969. Tiraj 85.175 ex. broşate. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 12,88. Coli tipar 11,25. A. nr. 12.818/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 8—31=59

Tiparul executat sub comanda nr. 90 592 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

thomas hardy

ÎN «BIBLIOTECA PENTRU TOȚI»
AU APĂRUT:

520 A.I. Kuprin
Vrăjitoarea, nuvele și povestiri
521—523 J.-J. Rousseau
Confesiuni Visările unui hoinar singuratic*, 3 vol.
524—527 *Cervantes*
Iscusitul hidalgo Don Quijote de la Mancha, roman, 4 vol.
528 Gala Galaction
Chipuri și popasuri, confesiuni literare
529—530 Stendhal
Lucien Leuwen, roman, 2 vol.
531 Upton Sinclair
Regele Cărbune, roman
532 Fr. Mauriac
Genitrix Misterul Frontenac*, romane
533—535 Th. Mann
Muntele vrăjit, roman, 3 vol.
536 E. Caldwell
Pămînt american, povestiri
537—538 M. Bontempelli
Proză, 2 volume (I. *Eva ultima*. II *O sirenă la Paraggi)*
539—540 Choderlos de Laclos
Legăturile primejdioase, roman, 2 vol.

editura pentru literatură